

بەرەو بەختیاری ئافرەت

جەمال حەبیبوڵڵا
"بێدار"

بەر ی یەکەم

٢٠٠٦ زایینی - ١٤٢٧ کۆچی

ناوی کتێب: بەرەو بەختیاری ئافرەت

نووسینی: جەمال حەبیبوڵڵا "بێدار"

ژمارەی سپاردن: (٨٦١)ی ساڵی ٢٠٠٦.

شوێنی چاپ: چاپخانەی چوارچرا.

نۆرەی چاپ: یەکەم.

ساڵی چاپ: ٢٠٠٦.

لە بڵاوکراوەکانی: پرۆژەی (تیشک)، زنجیرە (٦).

ئیمەیلی پرۆژە: tishkbooks@yahoo.com

ناوەڕۆك (ژمارەكانی لاپەڕەكان هی كتێبە چاپكراوەكەن)

بەناوی خوای بەخشندەو میهرەبان

پێشەكی

سوپاس و ستایشی بێپایان هەر شایستەی خوای پەروەردگارە، پەروەردگارێك كە بەرنامەیەكی پاكی بێگەردی بۆ ئادەمیزاد دیاری كردووە تا بەپێی ئەو بەرنامەیە ژیانێكی ئادەمیزادانە، (نەك ئاژەڵانە) بەرنە سەر، سەلات و سەلامی هەتا هەتاییش بۆ گیانی پاكی ئەو پێغەمبەرەی ﷺ كە بەرنامەكەی بە ئادەمیزاد گەیاندو خۆی لە بەجێهێنانیا نموونە بوو، كە ژیانی بریتیبوو لە دەنگدانەوەی ئەو بەرنامەیە.

كاتێ ئادەمیزاد تەماشای لاپەڕەكانی مێژووی ژیانی ئافرەت ئەكا، یان كە تەماشای ژیانی ئەمڕۆی ئەكات، سەرسوڕمان و گریان و پێكەنین دای ئەگرێ! سەرسوڕمان لەو جیاوازییە فراوانەی كە دروستكراوە لە نێوان بردنی ئافرەتا بەناخی زەویداو لەنێوان بەرزكردنەوەیدا بەرەو ئاسمان جاروبار.

گریان بۆ بەدبەختی و كلۆڵی و پێشێلكراویی ئافرەت لەكاتی بردنیدا بەناخی زەویدا، پێكەنینیش بەو بەرزكردنەوەیە كە بەرەو ئاسمان بەرزكراوەتەوە، چونكە نە ئەوو نە ئەم هیچكامیان جێی خۆی نەبووەو لە ڕاستییەوە گەلێ دوور بووە، ئایا ئەبێ مسقاڵ بێ یان خەربار؟

بە هەر جۆرێ بوو داری ئەو تاوانە لەسەر زەمینی بی باوەڕییدا هاتە بەرگرتن بەڵام چ بەرهەمێكی گرت! ژمارەیەكی زۆر لەقسەو فەلسەفەی زل و قەڵەوی بەرواڵەت ورشەدار، كە بەشێوەی دروشم بەرزكرانەوەو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ هونەرمەندانەتر ڕتووش دەكرێن و ئەگەڕێنرێن بەهەموو لایەكدا.

"ئافرەت بەندی بەندیخانەی ناو ماڵە، ڕزیوی ناو چێشتخانە، یان پێ بەستراوی كۆتی مێردو منداڵ و خێزانداریییە، لە خێزاندا ئافرەت كرێكارێكی رووتاوەو پیاو سەرمایەدارە، ئافرەت پلیشاوەی ژێر پێی فیلێكی ستەمكارە، واتە پیاو، ئافرەت نیوەی كۆمەڵە، ئافرەت هیچی لەپیاو كەمتر نییە، كۆمەڵ بێ ئافرەت وەك مەلی تاك باڵە، پێوەری ڕاستەقینەی ڕزگاریی كۆمەڵگە ڕزگاریی ئافرەتە.. هتد".

ئەم قسە زل و قەڵەوو ورشەداراتە، نەك سەدەها بگرە لە هەزارەها زیاتریش پەڕاویان پێ پڕكرایەوە، لەوێشەوە سەروازیان كرد بۆ ڕۆژنامەو گۆڤارو سینەماو تەلەفزیۆن و ڕادیۆو سەرشانۆو تەنانەت سەر دیوارەكانیش، بە دەنگێكی زوڵاڵ بەر پەردەی هەموو گوێیەك كەوتن و هەر ئەزرنگێنەوە.

ئەو قسەو "فەلسەفە"و دروشمانە تاڕادەیەكی زۆر نەك كەم ڕاستیان تێدا بەدی ئەكرێت، بەڵام ئۆباڵ لە ئەستۆی كێدایە؟ ڕاستە ئافرەت ماف خوراوو بەدبەخت و كلۆڵ كراو بووەو ئێستاش هەروایە، بەڵام ئەی بۆچی وەهای لێ ئەكەن؟! ئایا هەر خۆی بەسروشت كلۆڵ و بەدبەخت و ماف خوراوە یا ئادەمیزاد، پیاو، ئەوەی بەسەرا ئەهێنێ؟ بەڵام پێم بڵێن، ئەی چار.. چار؟

"چار ئەوەیە ڕزگاری ئەكەین، ئازادی ئەكەین، سەربەستیی ئەدەینێ، ئا.. ئا، سەربەخۆیی پێ ئەبەخشین، یەكسانی ئەكەین لەگەڵ پیاودا، یەكسان لەهەموو سەرێكەوە، بۆ چ ئافرەت مرۆڤ نییە؟! چی لەپیاو كەمترە؟"

ئافرەت نەك هەر مرۆڤەو بەس، بەڵكو كارگەی مرۆڤە، خاوەنی مافی ڕەوای خۆیەتی، بەڵام ئادەی چۆن مافی ڕەوای خۆی ئەدەنەوە دەست؟

"پایەكانی خێزان لەبنەڕەتدا دەرئەهێنین، چونكە سەرچاوەی بەدبەختی ئەو خێزان و خێزانداریییە، لە بەندیخانەی ماڵ ئەیهێنینە دەرێ، قەڵای كۆنی باونەماوی "ڕەوشت" وێران ئەكەین، وشەی "گوناه"و "عەیبە" ئەخەینە ژێر پێ، دەستی

ئەگرین و ئەیبەین بۆ کارگە، لەوێ وەك پیاو کار بکات، بەوەش لە ئابووریدا سەربەخۆ ئەبێت، ئیتر منەتی پیاو هەڵناگرێت، ئەی ئەبێ تاکەی خۆی ببەستێتەوە بەتاکە پیاوێکەوەو ببێت بە بەندەی؟"

بەڵام.. ئەی نەوەی سبەینێمان؟ مرۆڤایەتی لە ئێمەدا نابێ بپڕێتەوە، ئەبێ ئێمە دار بنێژین بۆ ئەو نەوەیەی کە لەدوای ئێمە دێت، ئایا پێشینان نەیان ناشت بۆ ئێمە؟ ئەی نەوەی دوارۆژ؟!

"هەموو شتێ بڕواتەوە، شت نییە چارەسەری بۆ دانەنرێت، دایەنگا ئەو کارە ئەگرێتە ئەستۆ، ئەی ئەوە نییە یەك شوان ئەتوانێ بەرخەڵێك کە لە (٣٠٠ . ٤٠٠) کارو بەرخ پتریش بێت بلەوەڕێنێ و نیگابانیان بکات؟"

هەنگاوی زلی "مەزن" لەم ڕووەوە نرا، ئافرەت هێلانەی خۆی بەجێ هێشت و گەیشت یان گەیەنرایە کارگەو شوێنەکانی تر، نیمچە سەربەخۆییەکی ئابووریی وەدەست هێنا، بەڵام ئایا بەوە لە ماف خوراویی و بەدبەختی بەتەواویی ڕزگاری بوو؟ ئایا لە دەرەوەی ماڵ و خێزاندا ئیتر چەوسانەوەی بەخۆیەوە نەدی؟ هەلپەرستی "استغلال"ی لەگەڵدا بەکار نەهێنرا؟ تاسەی ناو ماڵ و مناڵداریی لەناخیا ڕیشەکەن کرا؟ فیلەکە بوو بە بولبوول و ئاوازی بەگوێدا ئەڵێ؟

نەخێر.. نەخێر، چەوسانەوەو ماف قووتکردن لە ساکارییەوە گۆڕان بۆ ئاڵۆزیی، بار لەیەك مەنەوە بوو بە چل مەن، تەنها هۆی چەوسانەوە گۆڕا نەك چەوسانەوەکە، ئافرەت بەدبەختتر بوو نەك سەربەست و ئازاد.

ئەنجامی سروشتیی دەرهێنانی ئافرەت لە ماڵەکەیداو دوورخستنەوەی لەمێردو ئەندامانی خێزانەکەی ئاشووبەیەکی فراوانی داوێن پیسیی بوو کە لەوەشدا هەر ئافرەت دۆڕاوتر بوو، ئاشووبەیەك ئەوەندە پڕ مەترسییە و سامناکە، بیرتیژو بلیمەتەکانی ئەو شوێنانە پڕ بەدەم هاواریان لێهەڵساوە، بۆ نموونە، "جیمس ڕستون" لەم دواییەدا، لە "نیۆیۆرك تایمز"دا بڵاوی کردەوە: "مەترسیی وزەی جنسیی لە کۆتاییدا لە مەترسیی وزەی ئەتۆمی گەورەتر ئەبێت"، هەروەها مێژوونووس "ئەرنوڵد توینبی" ئاگادارمان ئەکات کە "پەرەسەندنی جنس لەوانەیە ببێتە هۆی ڕووخانی شارستانییەت"، تەنانەت ئەو ئاشووبەیە گەورە پیاوان و سەرکردەکانی گەورەترین وڵاتانی سەرزەوی (ئەمریکاو ڕووسیا)ی هێنایە دەنگ و هاواری لێ هەڵساندن.

پزیشکەکانیش بەهۆی نەخۆشی زۆرو زەبەندەی جنسییەوە وەڕس بوون و کەوتنە هاوارو دادکردن، ئایا ئەوە بە ئازادکردنی ئافرەت ئەدرێتە قەڵەم؟ ئەگەر ئەمە ئازادکردن بێت ئەی بەندەکردن کامەیە و چۆنە؟

ئەوەی کە باسمانکرد لە خۆرئاواو خۆرهەڵاتەوە سەری دەرهێناو دەستی پێکرد، ئەمجا نێردرایە دەرەوە، هەتا گەیاندیانە خاکی موسڵمانان، دیارە لەسەرەتاوە موسڵمانان لەو قسەو ئاشووبەیە سڵەمینەوەو بەگژیانان چوون، بەڵام کوفر هۆو ڕێگای جۆر بەجۆری هەیەو بەپێی پێویستی ئەیانخاتە کار، جا بۆ سەرکەوتنی لەوەدا، کەوتە بەکارهێنانی پڕوپاگەندەو دروستکردنی گومان لە دڵی گەنج و لاوە موسڵمانەکاندا سەبارەت بە یاساکانی ئیسلام، بەتایبەتی هەڵخەڵەتاندنی ئافرەت هەتا لە ئیسلام بسڵەمێتەوە.

ئیسلام دژی جنسە، ئارەزووی سروشتی مرۆڤ ئەپوچێنێتەوە، دەستی خستۆتە قوڕگی ئافرەتەوە، تاساندویەتی، ناهێڵێ لەماڵدا بێتە دەرەوەو بەندی ئەکات، ئافرەت سەرکزی ژێردەستی پیاو ئەکات، ئەیکا بە بەندەی. بە نیوە مرۆڤی دائەنێت، ئەها لەمیراتا نیوەی پیاوی پێئەدات، پیاوێك بۆی هەیە لەیەك کاتدا چوار ژنی هەبێت، تەڵاق (مافی ڤیتۆ) دراوەتە دەست پیاو، ئاغایەتی و سەروکاریکردنیش لەخێزاندا هەر هی پیاوە.

ئەها گەواهی ئافرەت لە ئیسلامدا ڕەوا نییە، ئەها ئەبێ ئافرەت وەك یاپراخ خۆی بەسەد بەرگ بپێچێتەوە، ناهێڵێ ئەویش وەك پیاو کار بکات و بەرهەمی نەتەوە پەرەبسێنێت، ئەوەتا موسڵمانان بەوە دواکەوتوون.. هتد.

گەلی کوردیش کە بەشێکە لە گەلی گەورەی ئیسلام، کوفر لەو فرۆفێڵ و درۆو دەلەسەیە بێبەشی نەکردن ئەو درۆو دەلەسەیەی دا بەگوێی ئافرەتی موسڵمانی داوێن پاکی کورددا، ئەو ئافرەتەی کە خاوەنی جلوبەرگی شەنگ و شۆخی ڕەسەنی خۆیەتی و گونجاوی سروشتی ئاوو هەوای خاکەکەیەتی.

بەڵێ.. شاگردانی کوفر تاڕاددەیەکی زۆر سەرکەوتنیان بەدەست هێنا، ڕۆڵەکانی ئیسلامی نەك لە ئایینەکەیان دوورخستەوە، بەڵکو کردنی بە دوژمنی قین لەدڵی ئیسلام، ئەمەشلەکاتێکا کە ڕان بێشوان بوو، باخەوان لەپرخەی شیرین خەوا بوو، دیارە لەو کاتانەدا دەست وەشاندن ئاسانە.

بێگومان ئەم باسە باسێکی دوورو درێژو ئاڵۆزە، پێویستی بە لێکۆڵینەوەو بەراوردکردنێکی خەستو قووڵو بەپێز هەیەو هەیبووە، بەڵام تا ئێستا بەزمانی کوردیی من نەم دیوە یاخود بەردەستم نەکەوتووە، لەبەر ئەوە بە ئەرکی سەرشانی خۆم زانی هەڵسم بە نووسینی چەند باسێك سەبارەت بە ئافرەت بۆ ئەوەی ببێتە گەشتێکی کورت بۆی لەگوڵزانی ئیسلامدا، بەو هیوایەی ئافرەتی کورد، بەتایبەتی خوێندەوارەکانیان، ڕاست لە ناڕاست جیابکەنەوە، ڕێگەی شیاوی خۆیان بەرنەدەن یان بیدۆزنەوە، ئەی من زادەی ئافرەتێکی کورد زمانو داوێن پاکی موسڵمان نیم؟

ئەوەش ئەڵێم کە هەموو لایەنەکانی ژیانی ئافرەتم لەئیسلامدا باس نەکردووە، بەڵکو چەند لایەنێکی دیاری کراوم داوەتە بەر باسکردن، بەداڕشتنێکی تر چەند مشتێکم لە دەریایەك هەڵگۆزیوە، ئەویش نەك لەشێوەیەکدا کە بڵێم کەموکورتیی تێدا نەبێت، دیارە بەپێی وزەی خۆم ئەڵێم، ئەمە لەلایەکەوە.

لەلایەکی ترەوە، لە نووسینی باسەکانا پشتم زۆر بە لایەنی عەقڵیو زانیاریی بەستووە، بگرە بۆ نموونە نەبێت پەنام نەبردۆتە بەرلایەنی گیانیی، هۆی ئەمەش ئەمەیە: کوفر وای نیشان دەدات کە عەقڵو زانیاریی چەکیەتی، منیش ویستوومە بەو چەکە لەسەنگەردا بەرامبەری بووەستم، ئەی جێی خۆی نییە کە "شافیعی" پێشەوا فەرموویەتی: "پەرچدانەوەی هەر مەزهەبێك بەبێ زانینیو بەبێ چوونە ناو بنجو بناوانیی بە بەرپەرچدانەوەیەکی کوێرانە دەژمێردرێت؟".

سەراپای باسەکە لەشێوەی گفتوگۆو ئاخافتندایە" بە پرسیارکردنو وەڵامدانەوە. ئەوپەڕی ڕاستەو ڕوویی تێدا بەدی ئەکرێت.

دیارە خوێنەرانی ئەم باسە ئەبن بەچەند بەشێکەوە، هەندێکیان بەچاکی ئەزانن منیش ئەڵێم خوا چاکیان بۆ بکات، بەشێکیش پێیان ناخۆشەو دژی ئەوەستن، داوا ئەکەم لەخوا کە بەرچاویان ڕۆشن بکاتەوە، بەشێکی تریشیان دان بە کەڵکی بابەتەکاندا دەنێن، بەڵام گلەیی ئەوە ئەکەن کەموکورتییو کاڵوکرچییان تێدا هەیە، بەوانەش ئەڵێم ئێوە چاکتر بنووسن.

نامەوێ بەگاڵەی دەم نووسینەکە ببەمە ئاسمان، لەگەڵ ئەوەشدا زۆر پێوەی ماندوو بووم، ئەوپەڕی ڕەنجم تێدا داوە، سەرچاوەیەکی زۆرو هەمە جۆرم لەبەردەستا بووەو لە زۆربەیانم هەڵگۆزتووە، تەنیا داوایەك کە هەمە لای خوای پەروەردگار ئەمەیە کە ئەم نووسینەم لیێ وەربگرێتو بیکاتە مایەی خێری ڕۆژی دواییم.

ژەمێك یاپراخ

سكالاَ: ئۆی، سەعاتێك ئەبێت لەسەر قەرەوێڵەكەم ڕاكشاوم، یەك وەنەوز نەچۆتە چاوم، ئای بەخوا وانەوتنەوەش كارێكی قورس و ناخۆش و سەرئێشەیەكی گرانە!

ئاواز: هەر قورس و گران و ناخۆش؟ هەر سەرئێشەو بەس؟ ئەی بۆچ ناڵێیت مەرگ.. مەرگ؟ توخوا وانە وتنەوەش بوو بەئیش؟

دڵپاك: ئای مامۆستایان! ئەوە ئەڵێن چی؟ ژیان بەكاركردن و تێكۆشان و ڕەنجدانەوە ژیانە، خۆشیی ژیان لە ماندووبووندایە، بگرە مرۆڤ بە كاركردن و بەرهەمهێنانەوە مرۆڤە، ئایا ئەزانن زاناكان ئێستا پێناسە كۆنەكانی مرۆڤیان گۆڕیوە؟

ئاواز: بۆ چ لە كۆن و تازەدا مرۆڤ هەر مرۆڤ نەبوە؟ پێناسەی كۆن و تازە یانی چی؟

دڵپاك: بەڵێ: مرۆڤ هەر مرۆڤ بووە، بەڵام ئەوسا زاناكان لەپێناسەیدا ئەیانگوت: "مرۆڤ ئاژەڵێكی گوێندەیە (حیوان ناطق)".

ئاواز: هەركامیان بێت گرنگ نییە، زۆرم برسییە، چیمان هەیە؟

سكالاَ: ڕاست ئەكات منیش قۆڕەی سكم دێت لەبرسانا چیمان هەیە؟

دڵپاك: ئەی نازانن كە یاپراخم لێناوە؟ كەمێكیش سارد بۆتەوە، ماڵی پەلەیە، چونكە مەترسیی سووتاندنی لێناكرێت دانیشن.

بەدەم نانخواردنەوە بەمجۆرە كەوتنە وتووێژ

سكالاَ: دڵپاك، ئایا ئەزانی یاپراخ شتی تێدایە؟ مەبەستم ئەوەیە ئەو برنجەی كە ئەكرێتە نێو گەڵا، برنجێكی چاك و ئاسایی نییە!

ئاواز: بەكورتی بۆ پڵاو ناشێ بۆیە ئەیكەن بە یاپراخ!

دڵپاك: مەرج نییە وەها بێت، ئایا ئەزانن یاپراخ لەپڵاو تازەترە؟ مەبەستم ئەوەیە، یاپراخ بۆیە داهێنراوە خەڵك لە برنجی ڕووت وەڕس بووە، ئەوسا بیری كردۆتەوە، هەرەمەكیی و كوێرانە نییە، بەڵكو بەرهەمی بیرو ژیریی مرۆڤە، جۆرە تامێكی خۆش و نوێی وەهای تێدایە كە ئادەمیزاد وەڕسیی خۆی لەپڵاو پێی ئەڕەوێنێتەوەو باوەڕناكەم جارێكی تر تامرۆڤ مرۆڤە بتوانی دەسبەرداری ببێ، ئەها ئاژەڵەكان نازانن بیپێچنەوە! لەناو هەموو گیاندارانداتەنها مرۆڤ لێی ئەزانێ، دەی ئەوەش خۆی لەخۆیدا بەڵگەی پێشكەوتن و شارستانییەت نییە؟

سكالاَ: نەتهێشت بیرم بەسەر خواردنەوەكەوە بێت، تەنها پرسیارێك بوو بەدڵما هات، من كە تێرم خوارد خەو دام ئەگرێ!

دڵپاك: قەیدناكان سەربەستیت، بەڵام پرسیار وەڵامی ئەوێ.

با لەیەکتر بگەین

دڵپاك: خوشکان، وا ئێمە دوو مانگێکمان لەژیانمان بردە سەر لەنێو قوتابخانەو ئەم ژوورەماندا، هەر وەك ئەشزانن هێشتا سەرەتای ساڵە، ئەبێ پێکەوەش بژین، چونکە ئەمەتا پیشە، غەریبی، مێیەتی، کۆیکردینەوە، بەهۆی ئەوەوە هەتا لێرەین بۆ یەکتر نزیکترین کەسین.

ئاواز: تەبعەن.. تەبعەن، ئەوە هەمووی ڕاستە.

سکاڵا: ئەوە ئاشکرایەو منیش ئەیزانم جا چی تیایە؟

دڵپاك: دەی هەر ئەوەندە بەس نییە کە پێکەوە بچین بۆ قوتابخانەو وانە بڵێینەوەو بێینەوە بۆ ماڵەوە، لەماڵیشەوە بخۆین و بخۆینەوەو کە خەویشمان هات بخەوین.

ئاواز: ئێ.. هەر ئیشوکارێکیش هەبێت بەنۆرە ئەیکەین.

سکاڵا: خەرجیش هەر سیانمان تیایا وەك یەك بەشدارین.

دڵپاك: بەڵام ئەوەش هەر بەس نییە.

سکاڵا: دڵپاك، هەست و ئاوەزم پێم ئەڵێت کە تۆ باسێکت وا بەدەستەوە، ئەی لەوە زیاتر چی بکەین؟ هەڵپەڕین یان گۆرانی بڵێین؟! خۆ هەروەك ئەزانی تا ئێستا هیچ جۆرە ناکۆکییەك لەنێوانماندا ڕووی نەداوە!

دڵپاك: ئەوە ئەزانم ڕوونەدانی ناکۆکیی لەنێوانماندا بەلای منەوە شتێکی سروشتییەو ئەبێ وەهاش بین، خۆ ئێمە بۆ بەگژاچوونی یەکتری دروست نەکراوین، بەڵام ئەی بۆ چ لەگەڵ یەکتردا ڕاست و ڕەوان و بێ پێچ و پەنا نەبین؟ ئەوەی کە لەدڵماندایە سەبارەت بەیەکتر بۆ دەری نەبڕین؟ بۆ بەشاراوەیی بمێنێتەوە؟

ئاواز: لەوکاتەوە کە ئەم ژوورە بەهۆی قوتابخانەوە کۆیکردووینەتەوە من هەر بە مامۆستایەك تەماشام کردوویت، کەچی سەیرە! تۆ دەم لەقسەی قەڵەوی فەلسەفییانە دەکوتی دڵپاك.

دڵپاك: وەك ئەزانن منیش وەك ئێوە مامۆستام، فەیلەسووف نیم، قسەکانیشم لە فەلسەفەوە دوورن، وا بزانم هیچ خراپەیەکشیان لەگەڵ خۆیاندا هەڵنەگرتووە، بەڵام ئایا خراپە ئەگەر بەچاکیی یەکتر بناسین؟

سکاڵا: ئەوە خراپ نییە، بەڵام نەشمانگوتووە کە قسەکانت خراپەیان لەگەڵ خۆیاندا هەڵگرتووە.

دڵپاك: بەڵێ، ئەوەتان نەگووت. بەڵام بەفەلسەفەیان دائەنێن، لەکاتێکیشدا قسەکانی من تەنها ڕاستییە نەك فەلسەفە.

ئاواز: ڕاستیی؟! کام ڕاستیی؟ ئای ڕاستیی بەسەزمان، چۆن گیرت خواردووە! ئاخۆ چۆن بێ؟ لەکوێ بێ؟

دڵپاك: ڕاستیی هەر یەك ڕاستییەو هەر وەك خۆی وەهایەو لەجێی خۆشیدا ناجووڵێت، ئەوەندە هەیە پێتان ئەڵێم: هەر وەك بۆ بەگژاچوونی یەکتر خەلق نەکراوین، هەر بەو جۆرەش بەتەنها بۆ خواردن و خواردنەوەو خەوتن و خەلق نەکراوین. هەرکەسێك بۆ ژیان بژی ئای کە دەمێکە مردووە! چونکە کۆتایی و ئەنجامی ژیان مەرگە.. مەرگ!!

سکاڵا: ئێ، دە وابڵێ، منیش ئەوە ئەزانم کە مەرگ یەخەمان ئەگرێت و ڕاکردنمان نییە لەچنگی، بۆیە حەز ئەکەم بژین و هەروا بەخۆڕایی ژیان لەدەست دەرنەکەین، تامی بچەژین.

دڵپاك: منیش مەبەستم ئەوەیە ژیان بەخۆڕایی لەدەست خۆمان نەدەین وەك تۆ گوتت، جا کەواتە بۆ چ کارێکی وا نەکەین کەمردین نەمرین و هەر بژین، بەخۆشیش بژین؟

سکاڵا: ئاخر دڵپاك خان، تۆ ئەڵێیت قسەکانم لە فەلسەفەوە دوورن کەچی پڕن لە فەلسەفە! خۆ ئەگەر کەسێکی تر ئەو قسانەی بکردایە، یەکسەر منداڵم بۆ بانگ ئەکرد هەتا بەشێتە.. شێتە بکەوتنایەتە دوای. بەڵام من تۆ ئەناسم، ئەزانم شێت نیت، ئەزانم ژیرو خوێندەواریت.

دڵپاك: خوشکە گیان، ئێمە لەیەکتر تێنەگەیشتووین، من ئەمەوێ لەگەڵ یەکتردا ڕاست و ڕەوان بین بەوەش لەیەکتر ئەگەین.

ئاواز: ناڕاستی و ناڕەواییمان لەگەڵ یەکتردا چییە دڵپاك؟ ئەی گوایە هێشتا یەکتر ناناسین؟ لەیەکتر نەگەیشتووین؟ ئایا ڕێزمان نەگرتوویت؟ لەنۆرەی خۆماندا ئیشمان نەکردووە؟ لەوە زیاتر چیت ئەوێ؟

دڵپاك: خوشکان، ئێوە مامۆستان.. مامۆستا، پیشەو وشەی مامۆستا بەرزو بەڕێزن، دەی ئەبێ مەرجی مامۆستایەتیتان تێدا هەبێت، ئەبێ دڵفراوانییتان تێدا هەبێت، زوو هەڵنەچن، ئای! چەند حەز ئەکەم کە هێمن بن و لە قسەکانم زویرو دڵتەنگ نەبن!

سکاڵا: باشە، ئیتر زویرو دڵتەنگ نابین و هەڵناچین، بەڵام من باش لە قسەکانت تێناگەم، نازانم چی ئەڵێیت، من لە مەبەستت تێناگەم، چ بکەم تێناگەم!

دڵپاك: باوەڕم بەم قسانەت هەیە، بەڵام هۆی تێنەگەیشتنەکەت ئەوەیە، لەگەل یەکتردا ڕاست و ڕەوان نین، بەرامبەر یەکتر داخراوین، هەر یەکەمان لە جیهانێکی جیادا فڕەی باڵی بیرو ئاواتەکانی دێت، هەر یەکەمان چاوی بڕیوەتە پەیکەری تایبەتیی چارەنووسی هێشتا نەهاتووی خۆی.

ئاواز: ئەوە ڕاستە.. زۆر ڕاستە، بەڵام ئەی چار.. چار چییە ئەی دڵپاکی هەستیار؟

دڵپاك: چار هەر ئەوەیە ئەوەندە ڕاست و ڕەوان بین لەگەل یەکتردا هەتا بکرێینەوەو بەباشی یەکتر بناسین.

سکاڵا: بەڕاستیی تۆ کچێکی سەیریت! دەی فەرموو ئەوەتاین لەبەر دەستتدا، چۆنمان ئەکەیتەوە بمانکەرەوە، چۆنت ئەوێ بمانناسە، ئەمەتاین لەبەر دەستتدا.

دڵپاك: نا، چاوەکەم، ئەوەش چارە نییە، بەو جۆرەش هەر ناگەینە ئەنجام.

ئاواز: کەواتە تۆ ئەتەوێ پێمان ڕابوێریت، ئەتەوێ یاری بە دەمارەکانی مێشکمان بکەیت.. شێتمان بکەی.. بمان کوژیت؟

دڵپاك: ببوورە.. ببوورە، لەوانەوە زۆر دوورم، ئەو پەڕی ڕێزو نرختان لای من هەیە، بە ڕۆشنبیرو تێگەیشتووتان ئەزانم، خۆشم ئەوێن، من ئەمەوێ کەڵك لەیەکتر لەم ماوەیەدا وەربگرین، ڕێگەی بەئاوات گەیشتن دیاریکەین.

سکاڵا: سەرزەنشتی من مەکە، بەخوا لێت تێناگەم.

ئاواز: منیش داوای لێبوردنت لێئەکەم، لێم ببوورە.

دڵپاك: نا.. نا، من بەرامبەر ئێوە هیچ ناگرمە دڵ، دڵنیابن وەك خوشکی خۆم تەماشاتان ئەکەم، هەرگیز سەرزەنشت کردنتان نایەت بەبیرما، ئەوپەڕی ئاواتم ئەوەیە کە خوا لە بەختیارکردنتاندا سەرم بخات.

ئەمەوێ لەیەکتر بگەین، بۆ ئەوەی لەو ڕێگەیەوە گیروگرفتەکانمان چارەسەر بکەین، تەم و دووکەڵی ناو دڵ و دەروون و گیانمان بڕەوێتەوە، دەی فەرموون بۆ ئەو مەبەستە یارمەتیم بدەن، با من لە ئێوەو ئێوەش لە من شارەزایی و لە یەکتر گەیشت، بەدەست بێنین.

ئاواز: دڵپاك، زۆرت پێیەو کەمی دەرئەبڕی، خۆ دیارە!

دڵپاك: لەگەڵ ئەوەشدا نامەوێ خۆم بە پشکۆی ڕەق و قینی هیچ کەسێك داغ بکەم، حەزیش ئەکەم بە چاکەکردن بەرەنگاری خراپەو خراپەکاریی بکەم.

پرسیارکردن ڕێگەی لێکترگەیشتنە

سکاڵا: ئامادەم بۆ لێکتر گەیشتنن بەڵام چۆن؟ بە چ ڕێگەیەك؟

دڵپاك: بە پرسیارکردن لە یەکترو وەڵامدانەوەی یەکتر بەڕاست و ڕەوانیی و بێ پێچ و پەنا، دوور لە هەڵچوون و تووڕەبوون، بەشێوەیەك گیانی هێمنی و سەربەستیی بیروڕا باڵ بکێشێت بەسەرماندا، لەهەموو پرسیارو وەڵامێکیشدا مەبەستمان تەنیا دۆزینەوەی ڕاستیی بێت، نەك یەکتر بەزاندن.

ئاواز: ئەمەتم بەدڵە، هەموو کەسێك حەز لەڕاستیی ئەکات.

دڵپاك: نەخێر وانییە ماموستا ئاواز، هەزارەها هەن لەڕاستیی ڕائەکەن، لەکاتێکدا ئەشزانن ڕزگاربوونیان بەستراوە بە ڕاستییەوە، نابینی گەلێ نەخۆش ڕائەکەن لە خواردن و خواردنەوەی ئەو حەب و دەرمانانەی کە پزیشکەکەی بۆی نووسیوە، یاخود ئەو پارێزەی کە بۆی داناوە ژێر پێی ئەخات؟

سکاڵا: ئەوە ڕاستە، گومانی تێدا نییە، بەڵام من قەت وەها نەبووم، خۆ ئەگەر نەخۆش بکەوم و بچمە لای پزیشك، هەرچی بڵێت پێم بەگوێی ئەکەم.

دڵپاك: گرێکوێرەکە لەمەدایە خوشکان، زەحمەتە کە هەر لێرەدا هەڵ ئەقوڵێت، نەفامیی ئاوێتە گەلێ لە نەفامیی سادە ئاڵۆزترە، خۆ ئەگەر ئادەمیزاد بزانێ کە نازانێ زۆر بەئاسانیی فێر ئەکرێت.

ئاواز: وا دیارە ئێمە دەرەقەتی فەلسەفەکاریی تۆ نایەین، بە هەر زمان و زاراوەیەك ناومان ئەبەی هەوەسی خۆتە.

دڵپاك: بەڵام ئەبێ باوەڕتان بە کەسایەتیی و ژیریی خۆتان هەبێ، ئەبێ بوونتان، مرۆڤایەتییتان بسەلمێنن.

ئاواز: تەبعەن.. تەبعەن!

دڵپاك: کەچی هەر ئێستا دیمان دەمێ هەڵئەچن، دەمێکیش هەر وا بە ئاسانیی، بێ ئەوەی بگەینە ئەنجام شلیی نیشان ئەدەن!

سکاڵا: تو ئەو خوایەت کە نوێژی بۆ ئەکەیت دڵپاك، سەرو دڵمانبەربدە، بەرۆکمان بەربدەو لێمان گەڕێ، پێم بڵێ بزانم کوت و مت چیت ئەوێ .. چی؟

گوتت با یەکتر بناسین.. ئەڵێم باشە بەسەرچاو، داوای لە یەکتر گەیشتنت کرد ئەویش بەسەر گیان، ڕاستیی و ڕەوانیی ئەویش بەسەر سەر، ئێ ئیتر چی ترت ئەوێ؟

دڵپاك: تەنها یەك شتم ئەوێ، ڕاستیی.. ڕاستیی و بەس.

ئاواز: ڕەنگە تۆ وابزانی ئێمە دوژمنی ڕاستین، تۆ بڵێیت حەزی لێ نەکەین، ئای.. ئای ڕاستی!

دڵپاك: بەڵام ڕاستیی بەبێ هەوڵدان و لێکۆڵینەوە بەدەست نایەت، نامەوێ بۆ دڵنەوایی و ڕووخۆشیی نواندن بێت لەبەر من.

سکاڵا: ئەی چۆن؟! ئێمەش خاوەنی بیروڕاو ڕێگەی ژیانی خۆمانین، قابیلە لەبەر تۆ دەسیان لێ هەڵگرین، ئێمەش سەربەستین.

دڵپاك: ئەوەتم بەلاوە زۆر جوان و سەربەستانە بوو، ئەگەر بێتو هەر وا بەڕەوانیی لەسەری بڕۆین دڵنیام ئەگەینە ئەنجام، بەهەرسێکمانەوە ڕێمان لەڕاستیی ئەکەوێ، بەڵام ئەگەر لێم وەربگرن بەتکاوە یەك داوام هەیە.

ئاواز: هەرچی ئەڵێیت سەربەستیت، فەرموو.

دڵپاك: لەبیروڕادا، لەدەرخستنی باوەڕدا، بەرامبەر یەکتر، ڕەوان و کراوە بین، هیچکامان ملکەچ نەکەین بۆ هەڵچوون، چیمان لەدڵدایە بیکەین، بەپرسیارو بەشاراوەیی نەیهێڵینەوە، گوێ بۆ وەڵامی پرسیارەکان بگرین، لە پرسیارکردن و وەڵامدانەوەدا ڕێگەی زانیاریی و ژیربێژی "منطق" بەر نەدەین.

سکاڵا: مەرج بێت، مەرجی ئادەمیزادی مەرد، ئەبی خۆێشت وەهابیت، قسەکانی خۆتت لەبیر نەچێتەوە.

دڵپاك: دڵنیابە.. دڵنیابە.. ئەگەر توورە بووم و هەڵچووم ئێوە یەکسەر بمگرن و بیرم بخەنەوە، تووڕەیی کەس ناگەیەنێ بە ئەنجام.

ئاواز: ئۆۆۆو.. خۆ زۆر درەنگە سەعات بەرەو (١٠) ئەچێ، نازانم بەکوێدا بەو خێراییە شەوگار ئەو هەنگاوانەی نا! ئای ماندووم! نەخەوین؟

سکاڵا: ئەرێ وەڵلا درەنگە، نەخەوین؟

دڵپاك: بۆچی نا؟ فەرموون با بخەوین.

من ئەمویست ئەو پرسیارە بکەم

دڵپاك: ئەمڕۆشمان لەزنجیرەی ڕۆژانی ژیانی وانەوتنەوە بەسەرچوو.

سكالآ: بڵێ ئەمڕۆشمان لەسەریشەی ژیان بەسەرچوو.

دڵپاك: وا مەڵێ سكالآ، وانەوتنەوە پیشەیەكی زۆر بەرزو پیرۆزە، پەروەردەكردن‌و فێكردن یەكێك بووە لە ئەركەكانی سەرشانی پێغەمبەران (سەلامی خوایان لەسەر بێت)، زەرەنگەری مێشك‌و ژیری‌و سۆزە، بەڵام ئەوەش كەسێكی ئەوێ لێی تێبگات، ڕێزی بزانێت.

سكالآ: ئەهۆو، چوویتەوە سەر قسەكانی جارانت، با دیسانەوە نەچینەوە سەر باسەكەی شەو.

دڵپاك: بەڵام خانم، ژیان یەك یەكەیە، یاخود زنجیرەیەكە كە پچڕاندنی نەشیاوو نەگونجاوە، ئەتوانم بڵێم ڕستەیەكەو مانایەكی جوان‌و تەوای هەیە، هەر وشەیەكی لێ لابرێت دیارە بەوە ماناكەی ئەشێوێ یان ئەگۆڕێ.

ئاواز: جوانە، قسەكەت جوانە، دەبا نەی شێوێنین، نەی گۆڕین.

دڵپاك: ئەگەر مۆڵەتم بدەنێ ئەمەوی یەك پرسیارتان لێ بكەم.

سكالآ: ئەی شەو پێمان نەگوتیت سەربەست بە لە گوتن‌و پرسیندا؟

دڵپاك: ئایا ئێوە لەشێوەو ڕەفتارو ژیانی خۆتان ڕازین؟

ئاواز: بەخوا باشبوو كە تۆ خۆت ئەم باسەت هێنایە پێشەوە، من هەر لەیەكەم ڕۆژەوە ویستوومە ئەو پرسیارە لە تۆ بكەم، بەڵام ئەترسام پێتگران بێت‌و تووڕە ببیت، ئەی توخوا تۆ لەخۆت ڕازیت؟ ئەوە بۆچ بیر لە شێوەو جۆری ژیانی خۆت ناكەیتەوە؟ جلوبەرگێكی شۆڕی لادێیانە، بەدرێژایی ساڵ سەرو زوڵفی داپۆشراوی پێچراو، نازانم لەو بەرگەتدا چۆن ناڕزێیت!! جیاوازیی نێوان تۆی مامۆستای زاناو ڕۆشنبیرو ئافرەتێكی لادێی نەزانی نەخوێندەوار چییە؟

لەوەش خراپتر، لەپیاوان سڵ ئەكەیتەوە، هەروەكو تۆ مەڕو ئەوان گورگ بن، ئەو لەش‌و سەرو گەردنە جوانەت لەو هەموو چاوانەی كە هەمیشە زیتەیان دێت‌و تینووی لالێكردنەوەی ڕەگەزی نەرم (الجنس اللطیف)ن شاردۆتەوە!

سكالآ: چەندەها باوو نەریت‌و خووی كۆنی باونەماوت گرتووەتە خۆت، پێم ناڵێیت ئەوەت لەچییەو بۆ چییەو لەپێناوی چیدایە؟!

دڵپاك: هەرچەندە ئێوە پرسیارەكەی منتان كرد بەژێرەوەو لەوەڵامەكەی ڕاتان كردن بەڵام من بەسنگێكی فراوانەوەن بەوپەڕی بەختیارییەوە وەڵامی پرسیارەكەی ئێوە ئەدەمەوە بەو مەرجەی گوێ لەوەڵامەكەم بگرن.

ئاواز: فەرموو.. فەرموو، ئەی بۆ گوێی لێناگرین؟

دڵپاك: پێشەكیی، جلوبەرگ یەكێكە لە بەرهەمە گرنگەكانی شارستانییەت‌و پێشكەوتنی مرۆڤایەتیی، ئەو گەل‌و نەتەوانەی كە لەشارستانییەتەوە دوورن تا ئێستاش بەڕووتی ماونەتەوە، جا من‌و تۆی ڕۆشنبیرو خاوەن شارستانییەت ئەگەر وەك ئەوان بە ڕووتیی یاخود بە نیمچە ڕووتیی بمێنینەوە، جیاوازییمان لەگەڵ ئەواندا چییە؟

جگە لەوەش، بەرگ‌و خۆداپۆشین یەكێكە لە گرنگترین جیاوازییەكانی مرۆڤو گیاندارەكانی تری ئەم گێتییە، ئەی نابینن گیاندارەكانی تر هەموویان ڕووتن، واتە جلوبەرگیان لەبەردا نییە؟

بێگومان وەك ئەزانن جلوبەرگ لەش لە گڕەی گەرماو كزەی سەرماو تەپوتۆزو تەنانەت خۆرو گەلێ شتی تری پیس‌و پۆخڵ، یان زبرو تیژو چەندەها شتی تر ئەپارێزێت، هەروەكو نەنگ‌و شوورەیی‌و كەموكورتییەكانی تری لەش دائەپۆشێت.

خۆ لای هەموانیش ئاشكرایە كە جلوبەرگ جۆرە جوانییەك بەئادەمیزاد ئەبەخشێت.

جا خۆ ئەگەر جلوبەرگ بكەین بەهی لادێیی لەشارنشینەكانی دوور بخەینەوە، بەوە واتای شارستانییەت پێچەوانە دەبێتەوە، لەوەشدا واقیع لایەنگیریمان ناكات، ئەوانەی كە گاڵتە بە لادێیی لەبەر بەرگەكەیان ئەكەن دووجار هەڵەن، زۆر دوورن لەڕاستییەوە، بۆ جیاوازیی نێوان شارستانیی‌و ناشارستانیی ئەبێ لەجلوبەرگدا بێت، یان لەكارپاكی‌و خزمەتكردنی مرۆڤایەتییدا بێت؟ ئەبێ لەژیریی‌و مەردایەتییدا نیشان بدرێت یان لەقۆڵ‌و سنگ‌و لاقی ڕووتدا؟

خوشكم، بۆ جوانیی بۆدرەیەو بۆیە؟ ڕوتیی سەرومل؟

نینۆكی درێژ؟ ئەبرۆی دەسكردە؟ یان قەڵەم‌و كل؟

پانتۆڵی تەسك، سنگی بەرەڵڵا، یان لاقی بێ موو؟

زێڕو ئەڵماسە؟ لەنجەی سەرجادە؟ یان پێڵاوو جل؟

سکالا: هەی.. هەی.. هەی! ئەی ئەگەر جوانیی لەوانەدا نەبێت، ئەی ئەبێ لەچیدا بێت؟ دەی فەرموو پێم بڵێ.

دڵپاك: بەیەك کۆپلە شیعر وەڵامت ئەدەمەوە:

نا.. نا، جوانیی ڕاست نەرمو نیانیتە، ڕەفتار چاکیتە

کارو بەرهەمە، خۆداپۆشینو داوێن پاکیتە

خێزان پەروەریی، مامۆستایەتیی، پیرو سەرنجە

ڕێزی خۆزانین، سەربەرزیی و ژیری خودا ناسییتە.

خۆ بەدوورگرتنم لە پیاوان واتای مەرو گورکی ناگەیەنێت، بەڵکو واتای خۆناسینو دووبینیو ئابڕوو پاراستن، ئەگەیەنێ، من زۆرباش ئەزانم کە مرۆڤایەتیی لەدوو نیوە پێکهاتووە، یەکەمیان ئافرەتو دووەمیان پیاوە، هەردووکیان دوولایەنی یەك شتن، کەمرۆڤایەتییە، هیچ لایەنێکیان بێ ئەویتر نایکرێت کتومت وەك لەشو گیان وەهان، جا یەکگرتنی ئەو دوو نیوەیە بۆ یەکەیەکی تەواو ئەبێ چۆن بێت؟ بەپێی یاساو لەسەر دەستوورێکی پاکی دیاریکراو یان لەبەرزیتەزیتی چاوێکی چنۆکی گەنجێکی هەڵەی بەرەڵڵای نەفامو سەر لێشێواو؟

خۆ ئەگەر شاردنەوەو داپۆشینی سەرو گەردنو لەش بە نەنگو شوورەییو هەڵەکاری بدرێتە قەڵەم، ئەوە ئەبی بڵێین: قەندو چکلێت خستنە بەرگەوە، هەنگوێن کردنە نێو شووشە بوونی مرواریو گەوهەر لەناو سەدەفدا، داپۆشینی زۆربەی خواردەمەنییەکان، ئەمانەو چەندەها شتی تر، هەموو هەڵەکاریین، ئەگەر ئەوەمان گوت ئایا ڕاستییو ژیریی بەدرۆمان ناخەنەوە؟ لەڕووی ژیرییەوە قسەکەمان ڕاست دەرئەچێت؟

ئەو چاوە زیتە زیتکەرانە چاوی ڕاستەقینە نین، بەڵکو چاوی هەوەسو ئارەزوویەکی ئاژەڵییو کاتین، لەگەڵ ئەوەشدا خۆپیشاندانی منو تۆ بەو چاوانە لەو شێوە "شارستانییە"دا تینوویەتییان ناشکێنێت، بەڵکو کڵپەو بڵێسەی گڕوتینی ئارەزوویان بە جۆشتر ئەبێت.

خوشکەکانم، ئەگەر منو تۆو تۆ، یان هەر ئافرەتێکی تر، بێتو ئاوڕ بداتەوە بەلای زیتەی هەموو چاوێکەوە، بێگومان خۆشی بەش بەش بکات بەوەش هەر فریای هەموویان ناکەوێت، خۆ ئەوسا ئەبی بوونو کەسایەتی خۆی بخاتە ژێر پێی ئەوانەوە، واتە سەربەخۆیی خۆی لەناو ببات، چونکە ئەوەی ملکەچی چەند کەسێك بێت سەربەخۆیی خۆی بزر ئەکات، ئەوسا ئیتر سەربەخۆیی تەنها وشەیەکی بێ ناوەڕۆکی دوور لەژیانو واقیع ئەبێت.

ئەی بۆچ پاکییو سەربەخۆیی خۆم نەپارێزم یەکەم بۆ خۆمو کەسوکارم، دووەمیش بۆ هاوسەرێك کە ئەویش پاکیی و سەربەخۆیی خۆی بپارێزێت بۆ من؟ ئەو هاوسەرەی کەپێکەوە دەزگایەکی هاوبەشی هێمنم لەگەڵدا دروست بکاتو لەچوارچێوەکەیدا بۆ خۆمان بەئارامیی ژیانی تێدا بەرینەسەر.

سکالا: مەبەستت لەو دەزگایە چییە؟

دڵپاك: مەبەستم خێزانە.. خێزان، کە یەکە (وحدة)ی سەرەکیی کۆمەڵگەیە، دەی بۆچ هەریەکەمان هەوڵی دروستکردنی ئەو یەکەیە نەدەینو لەسەر بنەڕەتی خۆشەویستیو ڕێزگرتنو ماف پاراستن ژیانی تێدا نەبەرینە سەر؟

ئایا خۆخەریککردن بە زیتە زیتی چاوێکی چنۆکەوە چاکترە لەو ژیانەی کە لەگەڵ هاوسەرێکدا ببرێتە سەر؟ دیارە مەبەستم هاوسەرێکی وەهایە کە گزییو ناپاکییم لەگەڵدا نەکات، لێی دڵنیابم، ئەگەر نهێنییەکم هەبوو، یان بۆم پەیدا بوو سپاردە بێت لایو بیپارێزێ، لە هەمان کاتدا منیش بەو جۆرە بم بۆ ئەو.

لە ڕۆژانی نەهاتیو سەردەمی پیرییشدا بەتەنگ یەکەوە بێین، نازی یەکتر بکێشین، ئیتر کەی ڕەوایە خۆم بکەمە قوربانی زیتەی چاوی بێ ئابڕوویەکی هەوەسپەرست؟ لەپێناوی خۆشیی ساتێکی کورتدا؟ ئەی نابێ بیری ئەوەشمان هەبێت کە ژیان هەر ژیانی نێو ئەم گێتییە نییەو بەرەو ژیانێکی تر بەڕێوەین؟

ئەبێ بەئیش بێت نەك بەڕیش

سکالاّ: ئەوەی کە گوتت هەمووی ڕاستە.. ڕاست، بەڵام..

دڵپاك: بەڵام چی؟ مەیهێڵەرەوە لەدڵتا.

ئاواز: هەڵسوکەوتت لەهی پیرەژن ئەکات، هەندێ شتت لە باوونەریتی کۆنەوە وەرگرتووە، سەیریت.. سەیر!!

دڵپاك: من زۆر باش ئەزانم کە گلەیی هەرەگەورەتان لێم ئا ئەم جلوبەرگەیە کە لەبەرمدایەو لەشم بەتەواوی دائەپۆشێت، جا حەز ئەکەم ئێوە ئەوە بزانن کە خۆدوورگرتن لە خەڵك، خۆجیاکردنەوە لە کۆمەڵگە بە لەبەرکردنی جلوبەرگی بێگانە، ئەوە نەخۆشییەکی دەروونییە، شاردنەوەو پڕکردنەوەی کەلەبەرەکانی دەروون‌و ژیری‌و کەسایەتی مرۆڤی ناساغ‌و ناتەواوە، مرۆڤ ئەو کەسەیە بەکرداری جوان‌و بەکەڵك بتوانی خۆی لەخەڵکی تر جیابکاتەوە، بەکردار نەك بە جلوبەرگ، نەك بە کەشخەکردن‌و فیزکردن، ئەبێ: "ئیش بێت نەك ڕیش"، ئەبێ مرۆڤ ژیریی‌و ڕۆشنبیری خۆی بەکرداری سوودبەخش، بە خزمەتکردنی مرۆڤایەتی، بە خوا لەخۆڕازییکردن بنوێنێ‌و نیشان بدات نەك بەشوێنکەوتنی مۆدەو باوی بێجێ.

دوای ئەوە، ئەو شتانەی کە ئێوە لەمندا بەدیتان کردوون‌و بەسەیرو کۆنیان ناوئەبەن، ئەگەر بزانن چین، بۆ ئەکرێن، لە پێناوی کێدا ئەکرێن، واتە بەوردیی‌و چاکیی تێیان بگەن، دڵنیام کە جارێکی تر ئەوەی کە گوتتان دووپاتی ناکەنەوە.

بەداخەوە! ئێوە "ڕۆشنبیر" ئێوەی خوێندەوار. لەهەموو شت گەورەتر. ئێوەی بەچکە موسڵمان! ئەوەندە بێئاگان کە نازانن من چی ئەکەم، چییەو بۆ کێی ئەکەم! کەڵکی چییە!! جا توخوا ناهەقمە کە داواتان لێ ئەکەم بۆ ئەوەی یەکتر بناسین‌و لەیەکتر تێ بگەین؟

خوشکەکانم، بەوەی کە من دەستم داوەتێ، بەدارشتنێکی تر دەستم پێوە گرتووەو بەری نادەم، هەمووی لەیاساکانی باوەڕو ئایینەکەمەوە وەرمگرتوون، واتە من پەیڕەویی یاساکانی ئایینەکەم. ئاینی ئیسلام. ئەکەم، ئەو ئایینەی کە بەرنامەی ژیانەو خەلاّتی پەروەردگارە بۆ بەندەکانی خۆی، بۆ نەوەی ئادەم لەهەموو کات‌و شوێنێکی سەرزەوییدا. جا من نامەوی ئەو خوایە لەخۆم برەنجێنم لەبەر خاتری زیتەی چاوی کابرایەکی بەدڕەوشت.

ئیتر هەق وایە پەیوەندیی من بەو ڕێبازە خواییەوە، خوای من‌و ئێوەو بوون بەتێکڕا، بەشتێکی سەیرو بەباوونەریتی کۆن نەزانن، من ئەمەوێ لەسەر یاساکانی ئەو ڕێبازە بژیم‌و بمرم، ئەمەوێ ژیانم تەرخان بکەم بۆ بڵاوکردنەوەو گەیاندنی ئەو ڕێبازە بەخەڵك، بۆ چەسپاندنی لەم سەر زەمینەی ژیاندا، هەتا بەڕووسووریی‌و سەربەزیی بچمەوە بەردەستی خوا.

سکالاّ: ئۆی دڵپاك، قسەکانت دڵی ئادەمیزاد دێنێتە لەرزین، موچرکە دێنن بەلەشما، بەسە.. بەسە، ئەترسم.

ئاواز: لێمان ببورە.. توخوالێمان ببورە دڵپاك، هەستتمان بریندار کرد، هیوادارم لێمان ببوریت.

دڵپاك: من هەستم هیچ بریندار نەبووە، خوا لێتان ببوورێت.

بەپێچەوانەی بۆچوونەکەتەوە خوشکە ئاواز، زۆر شادمانتان کردم بەو قسانەی کە لەکانگای دڵتانەوە بەڕوون‌و ڕەوانیی هاتنە دەرەوە، ئای کە ئێستا خۆم بە بەختیار ئەزانم! ئای دڵخۆشم پێتان! ئەوەتا خەریکە سەرەتای ڕاست‌و ڕەوانیی لێتانەوە ئاسۆی دەرئەکەوێ، کە ئەوەش بەلای منەوە زۆر پێویست‌و گرنگ‌و گەورەیە

بانگی بێ "بانگ"م واز لێناهێنم
چەندێ بتوانم "تۆو" دائەچێنم
هیچ باکم نییە بڕوێ یان نەڕوێت
چونکە "شێخ" تەنیا هەر سێوی ئەوێت
بەڕێم شارەزام، کارم، ئەیزانم
درێغی ناکەم، لەوەی بتوانم

گرێ كوێرەكە كرایەوە

سكالاَ: زۆر سەرم سوڕ ئەمێنێ لە تۆ دڵپاك! بەڕاستیی من خۆم ئامادەكردبوو بۆ شەڕو هەرایەكی گەرمو گوڕ، بەتەمابووم یەكسەر دوای قسەكانی منو ئاواز یەخەمان بگریتو بێیت بەگژماندا، كەچی خۆت لێڵ نەكرد، بەزەردەخەنەیەكەوە وشەی شادمانیی و بەختیارییت دا بەڕوماندا!!

دڵپاك: ئەمەیان سەیرترە! دەی بۆ؟ لەبەرچی؟

ئاواز: بیستومانە كە هەركەس لەلای ئێوەمانانەدا قسەیەك لەو قسانەی كە ئێمە ئاراستەی تۆمان كردن بەدەمیابێت، یەكسەر ئەدەن بەدەمیا، یاخود لەڕقا ئەو ناوە بەجێ ئەهێڵن.

دڵپاك: ئێوە بەچاوی خۆتان قەت شتی وەهاتان دیوە؟

سكالاَ: نەخێر، من شتی وەها م قەت بەچاوی خۆم نەدیوە، ئەوەتا لەتۆدا پێچەوانەكەیم بینی.

دڵپاك: خوشكان، بەشی زۆری ڕاستیی هەر بەو جۆرە لە چاوی خەڵك لارو خوار كراوەو ئەكرێت، خۆ ئەگەر لە موسڵمانێكی نەزانو نەشارەزاوە هەڵەیەك لەو بابەتەی كە بۆ ئێوەمانانیان باسكردووە ڕووی دابێت یان ڕوویدات، ئەوە هۆیەكەی نەزانیی و نەشارەزاییی و ساویلكەیی ئەو موسڵمانەیە نەك ئیسلام.

بەڵام ئێوە وەڵامی پرسیارەكەی منتان فەرامۆش كرد، ئایا ئێوە ڕازین لەشێوەی ئەوژیانەی كە تیایا ئەژین؟

سكالاَ: تەبعەن.. تەبعەن. ئەی بۆچی نا؟

دڵپاك: بەقایلبوونەوە، واتە بەقایلبوونی خودی خۆتانەوە یان لەژێر پاڵە پەستۆی باوو مۆدەی كۆمەڵایەتییدا، بەداڕشتنی تر یان دوای مۆدێل كەوتوون؟

سكالاَ: ئەتوانم بڵێم بەهەموویانەوە.

ئاواز: جا بۆچی ئەو ژیانەی ئێمە خراپە؟

دڵپاك: دەی ئێوەش زویر مەبن ئەگەر پێتان بڵێم: ئەگەر دەسادنتیمەتری تریش تەنوورەكانتان كورت تر بكەنەوە، نەك سەرومڵو گەردنتان، بەڵكو سنگ، پشت، سكیشتان دەربخەن بۆ زیتەی چاوە برسییەكان، لەوەش زیاتر دە ئەوەندەی ئەوان چاوتان بزیتێنن، ئیتر سەرزەنشتتان ناكەم، بەڵكو خەریكە بڵێم: گەر هەموو ڕۆژێ یان هەموو شەوێ خۆتان بخەنە باوەشی هەزار كەسەوە هێشتا هەر كەمەو ناتوانن كەلەبەرەكەی پێ پڕ بكەنەوەو ناشكرێتەوە.

سكالاَ: وس.. وس، بەسیەتی، ئەوە ئاگات لەخۆتە؟

ئاواز: ئەمەیان یانی چی؟ جۆرە فەلسەفەیەكی تری تازەیە؟

دڵپاك: زۆر چاك ئاگام لەخۆمە، هەروەها فەلسەفەكاریش ناكەم. ئەی لەبیرتان چووە كە لەیەكتر تووڕە نەبین؟ ئەی نەمانگوت خێرا هەڵنەچین؟ كوا مەرجەكەتان؟!

سكالاَ: ئۆۆو.. ڕاست ئەكەی، بەڵام تۆ تەنگەتاومان ئەكەیت.. تەنگەتاو! شتی خراپت پێگوتین.

دڵپاك: خوشكەكانم، من لەو قسانەی كە كردمن، مەبەستم تەنها ئێوە نییە، بەڵكو مەبەستم هەموو مێیەكی وەك ئێوەیە ئەی بۆچی وەها نەبن؟ ئادەمیزاد كە باوەڕی بەخوا، بە زیندووبوونەوە، بەپاداشتو سزا نەبێت، هەرچییەكی بۆ بلوێت بۆچی نەیكات؟ بۆچی بێ سنوور ورگو فەرجی خۆی نەلەوەڕێنێ؟ ئایا بێ باوەڕ لە ورگو فەرجی هیچی تری بۆ ئەمێنێتەوە؟ لە فەرهەنگی ئادەمیزادی وەهادا، پێم بڵێ ئەبێ جیاكەرەوەی چاكو خراپ، ڕەواو ناڕەوا چی بێت؟

سكالاَ: لەوەدا ـ واتە سەبارەت بە باوەڕی من بەخوا ـ زۆر چاك بزانە كە بەهەڵەدا چوویت، من لە تۆ زیاتر باوەڕم بەخوا هەیە، هەركەسیش باوەڕی بەخوا نەبێت، بەنەزانو گەمژەو بیرتەسكو مێشك پووچی ئەزانم.

ئاواز: ئەوەی باوەڕی بەخوا نەبێت باوەڕی بەبوونی خۆیشی نییە.

دڵپاك: سوپاس بۆ خوا.. سوپاس بۆ خوا، ئەوا گرێكوێرەكە كرایەوە، ئیتر هەر ئەوەندە هەروا بەڕاستو ڕەوانیی لەسەر باسەكەمان بەردەوام بینو هەڵ نەچین خوا یاربێت هەر ئەگەینە ئەنجام، چونكە گرێكوێرەكە كرایەوە.

خەڵك وەها دەڵێت

دڵپاك: خوشکان، ئێوە گوتتان کە باوەڕتان بەخوا هەیەو بێباوەڕ بەنەزان و گەمژەو خۆنەناس ئەزانن وانەبوو؟

سکالاّ: بەڵێ وابوو، پەشیمان بوونەوەم نییەو هەر وەهاشە.

ئاواز: ئەوە شتێکە کە عەقڵ ناتوانی دەسبەرداری بێت.

دڵپاك: زۆر جوانە، بەڵام باوەڕ کاتێك باوەڕە کە خاوەنەکەی بجولێنێ، بەڵگە بینوێنێ، هێزو تینی لەڕەوشتدا، لە گوفتاردا ڕەنگ بداتەوە، پێغەمبەر ﷺ لەبارەی ئیمانەوە ئەفەرموێ: "ليس الأيمان بالتمني ولا بالتحلي ولكن هو ما وقر في القلب وصدقه العمل" رواه البخاري. یانی باوەڕ ئەوەیە لەدڵدا جێگیر بێت و کردار بیسەلمێنێ.

جا حەز ئەکەم پێم بڵێن، ئایا ئێوە باوەڕتان بەکەڵك و خۆشیی و کاریگەریی مۆسیقا هەیە؟

ئاواز: بێگومان، چونکە هونەرێکی خۆشەو مرۆڤ حەزی لێ ئەکات.

سکالاّ: دیارە مۆسیقا خۆشییەك دەدات بە دەروون.

دڵپاك: بەو هەموو حەزەوە کە لەنێو دڵتانا هەیەو پەنگی خواردووەتەوە لە دەروونتانا، ئایا ئەبنە مۆسیقاژەن؟

سکالاّ: نەخێر، چونکە تەنها بەحەزی ڕووت هیچ جێبەجێ نابێت.

دڵپاك: دەی هەر بەوجۆرەش باوەڕ بە تەنها، لە چالاّیی دڵدا، بێ ئەوەی بتجوولێنێ، بتگۆڕێت بەس نییە، ئەبێ کارت تێبکا، ببێتە خولیای هەمیشەیت، لەگەڵ خوێنتا تێکەڵ بێ، بەجۆرێ جیابوونەوەت نەبێت لێی، بگاتە هەموو خانەکانی لەشت، بە ئەو بژیت، بۆ ئەو بژیت، باوەڕ ئەبێ بەمجۆرە بێت.

سکالاّ: ئێمە پەیمانمان دا بەیەکتر کە لەگەڵ یەکدا ڕاست و ڕەوان و بێ پێچ و پەنا بین، وا نەبوو دڵپاك؟

دڵپاك: بەڵێ.. بەڵێ، وابوو، ئەتەوێ پەشیمان ببیتەوە؟

سکالاّ: نەخێر، نامەوێ پەشیمان ببمەوە، جا وا بەو پەڕی ڕەوانییەوە پێت ئەڵێم: من باوەڕم بەخوا هەیە، بەڵام زۆر زۆر ڕقم لەهەموو ئایینێکە، بەتایبەتیی ئاینی ئیسلام.

دڵپاك: ئەگونجێت هۆی ئەوەم پێ بڵێیت مامۆستا سکالاّ؟

سکالاّ: ئەی بۆچی نا؟ ئایینەکان هەر یەکەیان جۆرە کۆت و زنجیرێك بووە بۆ دەست و پێ بەستنی ئافرەت، هەمیشە چەکی دەستی پیاو بوون بۆ سەرکوتکردنی، بەتایبەتی ئایینی ئیسلام. ئای کە دڵڕەق و ستەمکاریی نواندووە دەربارەی ئافرەت!

ئاواز: زیادەڕەویی نییە ئەگەر بگوترێت ئیشی سەرەکیی ئیسلام چەوساندنەوەو بەندکردنی ئافرەتە، بگوترێت هاتنی ئیسلام یانی زەوتکردنی سەربەستیی و یەکسانیی و تواندنەوەی ئافرەت، باشە، توخوا ئیتر بۆچی ڕقمان لێی نەبێت؟

دڵپاك: بەڵام خوشکان ئەوەی کە ئێوە ئەیڵێن لە چ ئایەتێکن لەکام سوورەتی قورئاندا، یاخود لەچ فەرموودەیەکی پێغەمبەرەوە ﷺ وەرتان گرتووە؟ حەز ئەگەم نیشانی منیشی بدەن!

سکالاّ: من خۆم هیچ لەوانەم بەچاوی خۆم نەدیوە، چونکە من قورئانم نەخوێندووەو ناشارەزای فەرموودەکانی پێغەمبەریشم ﷺ.

ئاواز: خەڵك ئەوە دەڵێن، قابیلە ئەو هەموو خەڵکە درۆ بکات؟

دڵپاك: خەڵك وەها دەڵێت!! خوشکان، خەڵك هەمووی ئەو باس و قسانە ناکات، ئەبێ ئەوەش بزانیت کە خەڵکم هەمووی ڕاست ناکات هەروەك هەموویشی درۆ ناکات.

لەگەڵ ئەوەشدا زۆر شادمانم کە هەندێ لەو قسانە کە لە خەڵك بیستووتانن سەبارەت بەوەی کە ئیسلام ئافرەت ئەچەوسێنێتەوە باس بکەن بۆم، بۆ ئەوەی پێکەوە بەوردیی هەڵیان بسەنگێنین، جا پاش شیکردنەوەیان ئەگەر ڕاست بوون وا منیش دێمە سەر بیروڕاکەی ئێوەو واز لە ئیسلام دێنم، خۆ ئەگە پڕوپەڵاتە بوون، پڕوپاگەندەی داتاشراو بوون ئەوا ئێوە وەك سەربەست، سەربەست تر بن و هەر ڕێیەك ئەگرن بیگرن.

سکالاّ: کچە خۆ ئەوەتا ئێوارەیە! بەکوێدا ڕۆژ تەواو بوو؟

ئاواز: ئەی نابێ شتێك بخەینە بەر دڵمان؟ هەڵسە دڵپاك نۆرەی ئیشی تۆیە، خێراكە، برسیمە.

دڵپاك: بەسەرچاو، هەر ئێستا ـ خوا یاربێت ـ خواردنی چاكو پاكتان بۆ پێئەگەیەنم. زویر مەبن.. ئاواتم ئەوەیە نەبمە هۆی ئەوەی دڵتان گەرد بیگرێت لەم غەریبییەدا.

"دڵپاك هەڵئەستێتو بەگورج و گۆڵیی خواردنی ئێوارە پێ ئەگەیەنێو ئەیخاتە سەر سفرەو هەر سێكیان پێكەوە دەست ئەكەن بەخواردن".

دڵپاك: "اللهم بارك لنا فيما رزقتنا وقنا عذاب النار بسم الله".

سكاڵا: نانخواردنیش ئەم پێشەكییەی ئەوێ خانم؟

دڵپاك: سكاڵاگیان، خوا ئەم وتەیەی پێ خۆشە، خۆ تۆش بەدەمی خۆت ددانت نا بەوەدا كە باوەڕت بەخوا هەیە.

(لەنانخواردن ئەبنەوە)

دڵپاك: "الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا من حول ولا قوة منا وجعلنا مسلمين".

ئاواز: هەر بەپێشەكییەوە نەوەستایەوە، ئەوەتا پاشەكیشی بۆ هێنا! باشە ئەی لەمەوبەر بۆچ ئەمانەت نەئەگوت؟

ئەزانی لەمەبەریش ئەوانەم هەر گوتووە بەڵام لەدڵدا. من وام ئەزانی ئێوە باوەڕتان بەخوا نییە، سوپاس بۆ خوا بۆم دەركەوت كە باوەڕدارن، لەبەر ئەوەش خۆشەویستیتان لەناخمدا زۆر چاك ڕیشەی داكوتا، ئیتر بەپێویستم زانی بەئاشكرا بیڵێم بۆ ئەوەی ئێوەش فێری ببن و بیڵێن، ئەی نابێت ئادەمیزاد سوپاسی پەروەردگارە ڕۆزی دەرەكەی بكات؟ ئایا ئەگەر سوپاسی نەكات بە سپڵە ناژمێرێت؟

پیشەی سپڵەیی هی پشیلەیە
بۆ ئادەمیزاد نەنگو لەكەیە
نەكەی سپڵەبی خۆ تۆ ئینسانی
چۆن ئەبێ ڕێزو نرخت نەزانی؟

حەز لەو باسە ئەكەم

ئاواز: ئای چەند خەوم دێت! خەریكە كوێر ئەبم.

سكاڵا: ئێ، چیت كرد؟ خۆ مریشك نین هەر ئێوارە بخەوین، با دوو قسەی بەكەڵك بكەین. دڵپاك حەز ئەكەم بچینەوە سەر باسەكەمان.

دڵپاك: بەسەر چاو، منیش حەز ئەكەم ئەو پڕوپاگەندانەی كە بیستووتنو بەسەلمێنراو لەمێشكتدا بنبەست بوون، بییانخەیتە ڕوو تا پێكەوە شیتەڵیان بكەینەوەو بگەینە ئەنجام.

ئاواز: ئەترسم زویرو دڵتەنگ ببیت.

دڵپاك: من؟! لەوە مەترسن، هەرچی لەمێشكو دڵتانا كۆبۆتەوە ڕاستەو ڕوو بێ ترس دەری بڕن، بپرسن، منیش هەرچییەك بزانم، وەڵامتان ئەدەمەوە، وەڵامی هەرچییەكیشم نەزانم ئەوا پەنا ئەبەمە بەر سەرچاوە، سەرچاوەی زۆر هەیە و بەئاسانیی دەست ئەكەونن تكایە بپرسن.. بپرسن.

سكاڵا: وەك پێم گوتی ئەڵێم سەرەتا بەدبەختییو چەوساندنەوەی ئافرەت بەشێوەیەكی بەرفراوان لە دەركەوتنی ئیسلامەوە دەست پێ ئەكات، لەبەر ئەوە منیش حەز لەچارەی ئیسلام ناكەم.

دڵپاك: وەك گوتتان، ئێوە نەشارەزای ئیسلامنو لە داواكانتاندا پشت بە "ئەڵێن" ئەبەستن، جا با بۆ ئەم مەبەستەو بەنیازی دەرخستنی ڕاستیی، سەرێك لە سەرچاوە مێژووییەكان بدەینو بزانین گوزەرانو باری ئافرەت لەپێش دەركەوتنی ئیسلامدا، لە گەورەترینو بەناوبانگترین شوێنەكانی جیهانی ئەو سەردەمانەدا چۆن بووە، واتە كورتەیەكی مێژووی گوزەرانو ژیانی ئافرەت لەپێش هاتنی ئیسلامدا باس بكەین، ئەوسا خۆتان حەكەم بن، ئەنجامەكە بەوردیی بدەنە بەر تیشكی عەدەسەی مێشكو ژیریی خۆتانو خۆتان پەند لەژیانی وەربگرن، بێگومان ئەتوانن ڕاست لەناڕاست بەئاسانیی جیابكەنەوە.

سكاڵا: بەخوا من زۆر حەز لەو باسە ئەكەمو بەتاسەوەم بۆی، فەرموو دەست پێ بكە، گوێت لێ ئەگرم.

دڵپاك: زۆر باشە، بەپشتیوانی خوا لەسەر باسەكە ئەڕۆین.

بەشی دووەم

ئافرەت پێش هاتنی ئیسلام

دڵپاك: یەکێك لە نووسەران بەناوی "بهي الخولي" لە پەڕاوی "الأسلام والمرأة المعاصره"دا نووسیویەتی: "کاتێ مێژوو یان چیرۆکی شارستانییەتی مرۆڤ ئەخوێنیتەوە، ئەبینی بریتییە لە تاقیکاریی پڕ لە زەحمەتی یەك بەدوای یەکدا هاتوو، ڕەگەز "عنصر"ی نەفامێتیی و کۆچەرێتیی و ترس و دڵە ڕاوکێ و خۆپەرستیی و تاسەی دوژمنکاریی و خۆبەزلزانین و چەندانی تر لەو جۆرە ڕەگەزانەی تێدا دیارە، تاقیکارییەك کە تیایا ئەبینین لەو ساتەوە کە لەزۆرانبازیی درەندەکان ڕزگاربوون ڕوویکرد بەلای زۆرانبازییەکی کەوە، دژ بەبرای مرۆڤی.

بەوجۆرە چەندەها لاپەڕەی تری خوێناوی بەهۆی جەنگ و هێرش بردنە سەر یەکترو تاڵانکردنەوە، بەهۆی بە بەندەکردنی ساواو گەورەوە هەتاکو بکرێتە نۆکەرو خزمەتکاری لایەنی سەرکەوتوو لەناو ماڵدا، لەزەوییەکەیدا، لە ئاژەڵ لەوەڕاندن و چەندان ئەرکی تردا، چەندان لاپەڕەی تری خوێناویی تۆمار کرد..

ئایا نەدەگونجا مرۆڤ لەو جەنگ و هەرایەدا ئافرەتی سك پڕ، شیردەرو لاوازو نەخۆش و پیر عەفوو بکات؟ ئایا نەدەگونجا لەکاتی بەشکردنی دەسکەوتی ئەو جەنگانەدا ئافرەت لەبەشکردن بەدەر بوایە؟

ئایا بۆ هەڵگیرساننندنی جەنگ و هەرا نەئەبوو پرس و ڕاوێژ بە ئافرەتیش بکرایە؟

دوو هۆی گرنگ لە کۆندا سنووریان بۆ نرخ و پلەی ئافرەت کێشابوو، یەکەمیان: ئافرت مێینەیە "انثی"، ژیانیش پێویستی بە نێرینەیە بۆ جەنگ و بەرگریکردن لە ژینگە "البیئة"ی کۆندا. دووەمیان: کاری ئافرەت شتێکی ترە نەك هەراو جەنگ کردن. ئەو دووهۆیە کاریگەرییەکی بە بڕشتیان هەبوو لەوێنەکێشانی باری کۆمەڵایەتیی ئافرەتدا..".

سکاڵا خان، لەوەی کە بیستت چاوەڕێی چی ئەکەن بۆ ئافرەتی کلۆڵ و بەدبەخت لەو سەردەمانەدا؟ خۆ سەردەمی پێش دەرکەوتنی ئیسلا بووە!

سکاڵا: ئەوەم دێتە بەرچاو کە ئافرەت لەناو تەپ و تۆزی مەیدانی جەنگدا نوقوم بووەو شاراوەتەوەو دەرناکەوێت.

ئاواز: لایەنی سەرکەوتووش ئافرەتی بەدیل گیراوی لایەنی ژێرکەوتووی وەك مێگەلی تاڵانکراو داوەتە بەرو بە پەلە لێی ئەخوڕێ.

دڵپاك: وێنەکێشان "تصویر"ەکانتان زۆر جوان و پڕ مانابوو، بەڵام سەد خۆزگە دەرنەکەوتوو شاراوە بوایە، وەك ئاژەڵ سەربڕدرایە، خۆ ئەگەر وەها بوایە زۆر بەختەوەرو سەربڵندو خاوەن شکۆ ئەبوو، چونکە ڕزگاری ئەبوو، ئەبڕایەوە، بەڵام ئەوە دەستی نەداوە بۆی، بە خەویش نەیدیوە بەخۆیەوە.

ئای! خوشکان، لەو بارو حاڵ و ژینەی کە ئەو بەدبەختانەی تێدا ژیاوە، سەرزەنشتم مەکەن ئەگەر قسەم بۆ نەیەت و بەجوانیی نەتوانم باسەکەتان بۆ دابڕێژم، لە داخ و شەرما خەریکە قوڕگم دابخرێت، دڵی ئەوێ توانای خۆگرتنی هەبێت.

هەرچەندە سەیری مێژوو ئەکەم شەرمەزارو پێی پیر ئەبم،
هەرچەند گەواهیی ئەبیسم پەست و مات و زویر ئەبم
ئاگربەر ئەبێتە گیان و لەشم تەزووی کاریگەری شەرم
چ بۆ ئەوسا، چ بۆ ئێستا ئای! کە زیزو دڵگیرئەبم
لەمەوپێش من وام ئەزانی ئەم پلان و فێڵ و داوە
یەکەم جارە، تازەبابەتە، خەڵکی تازە دایهێناوە
چینی ئافرەت ژێر چەپۆکیی، چەوسانەوەی قەد نەدیووە
کەچی مێژوو کە دێتەگۆ ئەوەی ئەمرۆ بەجێماوە.

ئاواز: بەڵام کۆمەڵگاکانی ئەو سەردەمە ناژیرو دواکەوتوو بوون.

دڵپاك: منیش مەبەستم ئەوە نییە کە بیسەلمێنم ژیرو پێشکەوتوو بوون، بەڵام خۆ کۆمەڵگاکانی ئەمڕۆ خاوەن شارستانییەتن، ئایا لە سایەی شارستانییەتەکەیاندا ئافرەت ئازادە؟

لەلایەکی ترەوە، ئەمەوێ بزانن کە ئیسلام نەك ئافرەتی بەدبەخت نەکردووە، بەڵکو خستوویەتیە شوێنی ڕاستەقینەی خۆی.

ئافرەت لە یۆناندا

دڵپاك: یۆنانییەکان ژیرترین گەل و خاوەنی پێشکەوتوترین شارستانییەت بوون لە مێژوودا، لەچەرخە سەرەتاییەکانیاندا ئافرەتیان لە تێکشکاوترین و نالەبارترین ژیاندا بوون، گوزەرانی لەپلەیەکی زۆر نزمدا بوو، لەڕووی ڕەوشت و مافی یاسایی و خووڕەشتی کۆمەڵایەتییەوە هیچ سەنگ و پلەیەکی لەناویاندا نەبوو، ئافرەتیان لەژێر تیشکی ئەفسانەیەکی کۆنی خەیاڵییەوە تەماشا ئەکردو تێیان ئەڕوانی، بەپێی ئەو ئەفسانەیە سەرچاوەی ئافرەت "باندورا" بوو، ئەویش ڕەگ و ڕیشەی هەموو دەردو ئەشکەنجەیەکی مرۆڤی بوو، بەهۆی ئەوەشەوە ئافرەت لەناویاندا لەنزمترین پلەدا سەیر ئەکرا، لەوپەڕی زەلیلیی و سەرکزیی و بەدبەختییدا بوو لەهەموو لایەنێکی ژیانی کۆمەڵایەتییەوە پلەکانی ڕێزو سەربەرزیی ناو کۆمەڵگە هەموویان تایبەتیبوون بۆ پیاو.

ئاواز: ئاخ پیاو ئاخ، خۆزگە دەستەڵاتم ئەبوو بەسەرتا.

دڵپاك: لەسەرەتای چەرخی وریابوونەوە ئەو ژیانەی کە ئافرەت تێیدا بوو بە نەگۆڕاوی مایەوە تا زانست بڵاوبۆو، شارستانییەت پەلوپۆی کرد، ئافرەتیش لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا بەرز بۆوە، ژیانی لەجاران چاکتر بوو، گەرچی پلەی لەڕووی یاساوە هیچ نەگۆڕا، بووە بەڕێوەبەری ماڵ، ئەرکی سەرشانی لەچوارچێوەی ماڵدا سنووری خۆی وەرگرت و دەسەڵاتی تەواوی تێدا پەیدا کرد، داوێن پاکیی و بێگەردی "العفاف" بە نرخترین شتی ئافرەت بوون و هەر بەوانەش نرخی دیاری ئەکرا، پەردەو حجاب لەخێزانە بەرزەکاندا باوی پەیداکرد، خانووەکانیان لەدوو بەش دروست ئەکرد، بەشێك بۆ ئافرەتان و بەشێك بۆ پیاوان، ئافرەتەکانیان لەشوێنی دانیشتن و یانەو شوێنە گشتییەکانی تردا تێکەڵ و بەشدار نەئەکرد، ئافرەت خۆیشی لەوشوێنە گشتییانە وەدەر نەئەخست، شووکردنی و بەستنی خۆی بەتەنها بەمێردەکەیەوە لەنیشانەکانی ڕەسەنیی و شەرەفمەندیی ئەژمێررا.

سکاڵا: دیارە.. دیار، بێگومان شارستانییەت هەمیشە بۆ ئافرەت لەبارە، باڵی نازو نرخی بۆ ئەکاتەوە.

دڵپاك: بەپێچەوانەی ئەوانیشەوە ژیانی بەرەڵلایی و بەدڕەوشتییان بەلاوە زۆر ناپەسەند بوو بەقێزەونیان ئەزانی.

سکاڵا: ئەها.. ئەها.. ئەوەتا ڕاستم گوت! شارستانییەت!! ئەی چۆن؟!

دڵپاك: بەڵێ لە چەرخێکدا وەها بوون، کە نەتەوەی یونانیی هێزو توانای لەسەرەتایدا بوو، هێشتا خونچە بوو، ڕۆژ بەڕۆژ بەرەو گەشەکردن و خۆشگوزەرانیی ئەچوو، بەڵام هەر لەو چەرخەشدا وردە بەدخووییەك لەناویاندا هەر هەبوو. گەرچی لەسنوورێکی تەسکدا بوو. هۆی ئەوەش ئەوەبوو پیاوان، وەك ئافرەتان، داوای داوێنپاکیی وبێگەردییان لێنەئەکرا، یانی ئەوان لە داوالێکردنی ڕەوشتپاکیی بەدەربوون، دیارە ئەوەش شتێکی زۆر هەڵە بووە.

هەر ئەو سەربەستییەی کە پیاوان بۆ خۆیان دایانبڕی بوو، بووە هۆی دروستبوونی دانە دانەیەك لەئافرەتی داوێن پیس و بڵاوبوونەوەی کاری گەندە لەگیانی کۆمەڵگەی یۆنانییدا بەجۆرێك ئیتر لێی نەبڕێت.

ئینجا بەرە بەرە هەوەس و ئارەزووری دەروون بەسەر خەڵکا زاڵ بوو، ئاگری قڕ "الرغبة"ی ئاژەڵییانەی بێ ئامان خستنیە پێش خۆی، بەو بۆنەیەشەوە ئافرەتی داوێن پیس و بەدڕەوشت جێگایەکی زۆر بەرزی لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا دابڕکرد کە وێنەی لەمێژووی مرۆڤایەتییدا نییە، ئیتر "..."کان بوونە مەڵبەندێکی وەها کە هەموو چینەکانی گەل ڕوویان تێ بکەن، بوونە شوێنێ کە فەیلەسووف و هۆنەرو ویژەوانەکان تێیان بخزێن، بوونە خولگەیەك کە ئەستێرەکانی فەلسەفەو ویژەو هۆنراوەو مێژوو هونەرەکانی تر بە دەوریدا بسوڕێنەوە، یاخود بوونە خولگەیەك کە دەستهاڕی نەتەوەی یونانیی بە

دەوریا بسووڕێتەوە، ئافرەتە داوێن پیسەکان نەك هەر تەنها سەرۆکایەتیی یانەکانی زانیاریی و کۆڕەکانی وێژەیان ئەکرد، بەڵکو گیروگرفتە ڕامیارییەکانیش لەبەردەمیانا، بەڕاوێژی ئەوان ئەخرانە ژێر تیشکی چارەسەرکردنەوە.

ئەو هەڵەشەییە لەو ڕووەوە گەیشتە ڕادەیەکی وەها تەنانەت لەو گیروگرفتانەدا کە بەهۆیانەوە دواڕۆژی نەتەوەی یۆنانی پێ بەرز یان نرم ئەبۆوە، یان مان و نەمانی بەو هۆیانەوە بەسترابوو، ئەخرانە بەردەست ئافرەتێك بۆ بڕیاردان لەسەریان کە لە شەوێك یان دوو شەوێك زیاتر ڕووی بە پیاوێك نەئەداو هەوارگەی ئەگواستەوە بۆ لای پیاوێکی ترو لەتێرکردنی "الجنس" بەو لاوە بیرو هۆشی بەسەر هیچی ترەوە نەبوو.

ئاواز: ئاسکە نەتەوەو ئاسکە شارستانییەت!!

دڵپاك: ئەی بەتەمای چین؟ شارستانییەت بەبێ باوەڕبوون بەخواو بە گیان و زیندووبوونەوە هەروا دەرئەچێت.

خۆشەویستیی جوانیی "حب الجمال" لای یۆنانییەکان زیاتر پەرەی سەند بەجۆرێك ئاگری خستە دەروونیانەوە، دامرکاندنەوەو کوژانەوەی جێگای هیوای هیچ کەس نەبوو، پەیکەرەکانیان لەشێوەیەکی ڕووتدا دروست ئەکرد، ڕووتییەك کە زۆر وردەکارییان تێدا ئەکرد، بۆ ئەوەی لەگەڵ چەش "ذوق"یاندا بگونجێت، ئەو پەیکەرانەیش ئەبوونە هۆی بزواندن و جۆشاندنی ئارەزووە ئاژەڵییەکان و زیاتر گڕی تێبەرئەدان.

بەوجۆرە سەنگ و پێوەری ڕەوشت لەناویاندا گۆڕا، هەتا گەیشتە ئەوەی داوێن پیسی و سێکسبازی لەبیرو باوەڕی زاناو فەیلەسووف و زانایانی ڕەوشتدا بەخراپە دانەنرێت و سەرزەنشتی هیچ کەسی لەسەر نەکرێت.

ژنهێنان لەناویاندا بێ نرخ و بێکەڵك بوو، گوێیان نەئەدایە، هەتا لە ئەندامی ئەوەشدا ئایینەکەشیان ملکەچ کرد بۆ ڕەفتارو ئارەزووە بڵێسەدارەکانیان، ئینجا پەرستنی "ئەفرۆدیت" لەناویانا هاتە کایەوە، بەپێی ئەفسانەکانیان ئەو ئافرەتە ژنی خوایەکیان بووەو خۆی خستۆتە باوەشی سێ خوای ترەوەو چوونەتە لای تەنانەت ئەوەی لەگەڵ پیاوێکی ئاسایشدا کردووە، "کیوبید" خوای خۆشەویستیی لەسکی ئەودا هاتۆتە دەرەوە!!

خوشکان، بیروڕاتان چییە سەبارەت بەگوزەرانی ئافرەت لەناو نەتەوەو کۆمەڵگەیەکی ڕەفتارو گیان گەنیوی وەهادا؟

سکاڵا: ئەم یۆنانەی کە باست کرد، ئەو یۆنانەیە کەڕۆشنبیرانی ئەم چەرخەمان بیرو ڕاو بیردۆزەکانیان زیندوو و دەمەزەرد ئەکەنەوەو ئەیانەوێ بیانکەنە ڕێبازی ژیانی چەرخیی و ژیانی سەدە داهاتووەکانی تر؟!

ئاواز: زیادەڕۆییان لەسنوور بەدەر بووە.

دڵپاك: بەڵێ ئەمەی باسمکرد ئەو یۆنانەیە، ئینجا کاتێ پەرستنی ئەفرۆدیت بڵاو بووەوە "..."ە خانەکان، شوێنەکانی تری داوێن پیسیی بوونە جێگای پەرستش "العبادة"، تیاترۆ و باشۆکییەکان بوونە زیرگەوان و خادمی ئەو پەرستگایانە، ئەمجا شکۆی زیناکردن ئەوەندە بەرزو بووەوە، هەتا کاڵای کارێکی ئاینیی و پیرۆزی بەباڵادا بڕرا، ئەوەش هەمووی لەسەر حیسابی ئافرەت ئەکرا.

بەوەشەوە نەوەستاوە، داوێن پیسیی لەجۆرو ڕواڵەتێکی تردا لەیۆناندا دەرکەوت، بەڵێ، لەشێوەی "نێربازیی"دا، بەشێوەیەك خەریکبوو تەڕو وشك پێکەوە بسووتێن، ئایین و ڕەوشتیش بەسنگێکی فراوانەوە پێشوازییان لەوە کرد، باوەشیان بۆ کردەوە ئەوکارە چەپەڵ و گڵاوە کە پێچەوانەی یاسای سروشتە، کە فیترەتی مرۆڤ قێزی لێ ئەکاتەوە وەها لەیۆناندا بڵاو بووەوە کە هونەرمەندە "دەس ڕەنگینەکان"لە تابلۆ هونەرییەکانیاندا بەنیازی سۆزی خۆشەیستییەوە دەریان ئەبڕی! زاناکانی ڕەوشتیش لایەنگرییان ئەکردو ئەیان گوت: "پەیوەندییەکی دۆستایەتییە لەنێوان دوو پیاودا!!".

ئەو دوو یۆنانییەی کە نەتەوەی یۆنانیی ڕێزی فەرامۆش نەئەکردن و زۆر شانازیی پێوە ئەکردن، تەنانەت پەیکەری بۆ کردن، چونکە ئەو خۆشەویستییە کردبوونی بەخۆشەویستی یەکتر "هرمودیس و ئەستوجتن" بوون[١].

ئاواز: حەیفە ئەوانە بە پێشکەوتوو و خاوەن شارستانییەت ناو ببرێن.

---

[١] گەلێ سەرچاوە بەتایبەتی "الحجاب"ی "ابو الأعلا المودودي".

دڵپاك: حەیف بێت یان نەبێت منو تۆ ناومان نەناون بەخاوەن شارستانییەت، بەڵكو ئەوە كاری مێژووەو مێژووش بەو جۆرە باسیان ئەكات.

مێژوو شاهیدە لەدوای ئەوە یۆنان ئیتر بڵندییو شكۆی بەخۆیەوە نەدی.

سكاڵا: ئۆش! دڵپاك، موچركە دێت بەلەشما، خەریكە مێشكم ئەتەقێ، نەفرەتی مێژوو بەدوایانەوە نەبڕێت، من هەر ئەوەم بیستووە كە یۆنان یەكەمین هێلانەو مەڵبەندی شارستانییەتی مرۆڤایەتیی بووەو گێتیی بەتێكڕا قەرزاریانە، لەبەر ئەوە زۆرم خۆش ویستووەو ناوەكەم بەرێزەوە لەمێشكما تۆمار كردووە.

دڵپاك: ئەوانە بیرۆكەرەوەكانیان، مێژوونووسە مەزنەكانیان ئەیانگوت: "ئەبێ ناوی ئافرەت وەك ئافرەت خۆی لەناوماڵدا بەند بكرێت"[١].

گوێبگرن لە "دیموستین"ی بەناوبانگ كە دەڵێت: "ئێمە سەر لە تیاترۆكان ئەدەین بۆ لەزەت چەشتن، دۆستو ماشقە ئەگرین بۆ ئەوەی تەندروستیی ڕۆژانەی لەشمان باش بێت، ژنیش ئەهێنین بۆ ئەوەی منداڵی شەرعییمان بۆ بێننە كایە"[٢].

بەوپێیە ئافرەت كە لە ماڵی باوكییەوە ئەگوێزرایەوە بۆ ماڵی مێردەكەی بۆ ئەوە نەبوو كەببێتە خانمو گەورەی ماڵ، بەڵكو بۆ سككردن، بۆ زاوزێو منداڵ بەخێوكردن بوو.

"هیزیود"ی یۆنانیی حەوت سەد ساڵ پێش زانین ئەی گوت: "با ماڵێكو ژنێك و مانگایەكت هەبێ، بەمەرجێ ئەو ژنە هەر بۆ ئەوە بكرێت كە سەرپەرشتیی مانگاكەت بۆ بكات"[٣].

هەروەها "سقرات" لە "قریقوبل"ی پرسی: "ئایا لەناو ناسراوانتدا كەس هەیە لەژنەكەت كەمتر لەگەڵیا قسە بكەیت؟"[٤].

سكاڵا: خۆزگە زووتر ئەمەم ئەزانی، ئەم هەموو شتانەمان لێ شاراوەتەوەو چەند شتێكی كورتی پچڕ پچڕمان ئەدرێتێو ئێمەش وا ئەزانین ڕاستیی هەر ئەوەیە!

دڵپاك: لەوەدا لەگەڵتام، بەڵام هەركەس مەیل بكات ئەتوانێ لەسەرچاوەكاندا بخوێنێتەوەو دوای بەراوورد و هەڵسەنگاندن ڕاستیی دەست خۆی بخات.

لەنیوەڕۆژێكی ڕووندا "دیوجین"ی فەیلەسووف چرایەكی هەڵگرتو دەستی كرد بەگەڕان لەبازاڕێكی گەورەی یۆناندا، خەڵكیش بەسەرسوڕمانەوە دوای كەوتنو لێیان پرسی: ئەو چرایە چییە پێت؟ لەوەڵامدا وتی: "ئەمەوێ مرۆڤێك بدۆزمەوە". نازانم سەرزەنشتی دیوجین ئەكەن؟

ئاواز: بەخوا هەر مەگەر خۆی بەقەد خۆی ژیر بووبێت، ئافەرینی بێ، بەڵام ئەزانن كاتژمێر چەندە؟ بەیانی خەبەرمان نابێتەوە.

ئافرەت لەڕۆماندا

ئاواز: لەڕاستییدا دڵپاك باسو بابەتەكەی دوێنێ شەو بەتام بوو، ئەمڕۆ تەنانەت لەكاتی وانە وتنەوەشدا لەگوێمدا هەر ئەزرنگایەوە.

سكاڵا: خوا خوام بووە زوو دەوام تەواو بێت تا بێینەوەو دەستی پێبكەینەوە، دڵپاك توخوا لەسەر باسەكە بڕۆ.

١- حیاة الیونان: ول دیورانت، تەرجەمەی: محمد بدران.

٢- مبادئ القانون الروماني: د. محمد عبدالمنعم، د. عبدالمنعم البدراوي.

٣- المرأة في القرن العشرین: جروان السابق.

٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو.

دڵپاك: بەسەرچاو، ئێستاش باسی ئافرەتتان لەڕۆماندا بۆ ئەکەم. ئەوانەی لەدوای یۆنانییەکان کە تاجی شارسشتانییەتیان کردە سەر ڕۆمانەکان بوون، ئافرەت لەناویاندا زنجیرەیەك بەرزیی و نزمیی بەخۆیەوە دی، لەسەردەمی یەکەمین کۆمارییاندا، پیاو سەرۆکێتیی ئایینیی و ڕامیاریی، بەڕێوەبەری دارایی خێزان، دەسەڵاتداریێتیی بەسەر ژن و ماڵ و منداڵدا، هەمووی هەبوو، تەنانەت لەهەندێ حاڵەتدا مافی کوشتنی ژنەکەی خۆی هەبوو، هەموو مافێك لەڕووی کڕین و فرشتن و خەرجکردن و.. هتد، لەدەست پیاودا بوو.

ئاواز: بەواتایەکی ڕوونتر ئافرەت کلۆڵ و بەدبەخت بوو.

دڵپاك: ئافرەت هیچی بەدەستەوە نەبوو، چونکە (بەپێی بیری ئەوان)، ئافرەت لەڕووی یاساوە نەشیاو بوو، یاسا مێیەتیی "الأنوثە"ی بەیەکێك لەهۆیەکانی نەشیاویی دەژمارد هەر وەك شێتیی و کەمتەمەنی کە دوو هۆی نەشیاو بوون و نەئەبوو ذەئەکرا سەروکێتیان پێ بسپێردرێت. کە مێردەکەشی ئەمرد بەکوڕەکانی یا برا یا مامی مێردەکەی ئەسپێررا.

ڕۆمانەکان وردە وردە بەرەو پێشکەوتن چوون، باری سەرشانی ئافرەتیش ڕووی کردە سووکبوون، بەڵام پەردە "الحجاب" لەناو ئەماندا دەرنەکەوت، لەڕێگەی یاسای خێزانەوە ژن و منداڵیان توند بەستبۆوە، داوێنپاکیی بە چاوێکی بەرزو بەڕێزەوە تەماشا ئەکرا، بەتایبەتیی لەئافرەتدا، بەڵێ، داوێنپاکیی تاکە پێوەرێك بوو بۆ پێوانەی شەرەف و ئابڕوو نرخ بۆ دانان، لەبەر ئەوە پلەی خووڕەوشت لەناویاندا بەرز بوو، بەپێی ڕەوشت و ڕەفتاریان دروست نەبوو پیاو و ئافرەت بەبێ مارەکردن لەیەکتر بکەون، ئافرەتیش تا نەبووایە بەدایك و خاوەن خێزان ئەو پلەو نرخە بەرزەی بۆ نەئەبوو.

تیاترۆ باشۆکیی و ناپاك هەرچەندە هەبوون و چینێکی جیاوازیان پێکهێنابوو پیاویش جۆرە سەربەستییەکی هەبوو بۆ ڕابواردن لەگەڵیانا، بەڵام بەچاوێکی سووك تەماشا ئەکران، بێ نرخ بوون لەناو کۆمەڵگەدا، تەنانەت هەر پیاوێك ئامۆشوی بکردنایە لەبەرچاوی خەڵك سووك و ڕیسوا ئەبوو.

سکاڵا: ئەمانە باش بوون.. باشبوون، لام وایە ئێمە قەرزاری شارستانییەتی ئەمانەین، خەڵك نماوەکانیان لێ گۆڕاوە، ڕۆمانیان لای بۆتە یونان.

دڵپاك: نەخێر، خوشکە سکاڵا، لێیان نەگۆڕاون، بەڵام تۆ پەلەت کرد، پەلە، ئەوەی کە گوتمان لەسەرەتای هاتن و شارستانییەتیاندا بوو، ئەمانیش کە پێشکەوتن تێڕوانینیان بەرامبەر ئافرەت گۆڕا، ئیتر گۆڕان بەسەر یاسا و ڕێبازەکانی خێزان و ژنهێنان و شووکردن و تەڵاقداندا هات، بە جۆرێك هەموو شتێك سەرەو ژێر بووەوە جووتسازیی، "الزواج" لەناویانا واتای خۆی بزرکرد، زۆر کەم گوێیان پێئەدا، پەیوەندیی ژن و مێردایەتیی کزو بێتین بوو، هەموو مافێکی ئافرەت لەمیرات، خاوەنداریێتی، لایەنەکانی تری دیاریکراو دیاری کران، یاسا ئافرەتی سەربەست کرد، ئیتر نە باوك نەمێرد دەسەڵاتی بەسەریا نەما.

ئاواز: بەخ.. بەخ، لەو شارستانییەت و پێشکەوتنە! دیارە ئەوانە باشبوون، ئەوەتا ئافرەتیان سەربەست و ئازاد کردووە.

دڵپاك: ئافرەت سەربەخۆیی ئابووریی پێبڕا، ئەمەش بەشێوەیەکی ئەوەندە سەرسوڕهێنەر ئافرەتی دەوڵەمەند کرد کە زۆر لەپیاوەکانیان پارەیان لە ژنەکانیان قەرز ئەکرد.

سکاڵا: ئەمەیانم زۆر لاجوانە، دەستیان خۆش بێ، ئەوەم زۆر بەدڵە.

دڵپاك: بەڵام ئایا ئەزانن کە پارەیان بەسووکاریی دەدا بە مێردەکانیان؟ زۆر جاریش پیاو بەهۆی ئەو قەرزەوە ئەبووە بەندە "العبد"ی ژنەکەی، جگە لەوەش تەڵاقدانیان ئەوەندە ئاسانکرد، بەهۆی ئاسانترین و سادەترین شتەوە بەکاریان ئەهێنا.

ئاواز: باوەڕم پەیداکرد کە بەسۆزترین نەتەوەبوون بەرامبەر ئافرەت.

دڵپاك: ڕەنگە ئەو قەسابەی بەرخ دائەبەستێ لەماڵدا بۆ ئەوەی زۆر چاك قەڵەو بێت بەسۆزترین كەس بێت بۆ بەرخەكە بەلای تۆوە ئاواز!! ئەها فەیلەسووفێكی بەناوبانگیان "سینكا" هاواری لێ هەڵساوەو ئەڵێ: "تەلاقدان ئەمڕۆ لەڕۆماندا وای لێهاتووە شەرمو شوورەیی تێدا نەماوە، تەنانەت ژنان تەمەنی خۆیان بەژمارەی شووكردنەكانیان ئەژمێرن"[١].

"مارشل" باسی ئافرەتێك ئەكات كە دە شووی كردووە، "جوینل" باسی یەكێكیی تر ئەكات كە لەماوەی پێنج ساڵدا خۆی خستۆتە باوەشی هەشت مێردەوە. "قدیس جروم" باسی یەكێكیتر ئەكات كە بیستو سێ شووی كردووەو دوا مێردی پیاوێك بووە كە ئەو ژنە بیستو یەكەمین ژنی بووە! خۆ دیارە حیسابی قەراغو بیجاخیان بۆ نەكراوە، واتە هەر باسی شووە یاساییەكانیان كردووە.

سكاڵا: ئێ!! دڵپاك، دڵمت سارد كردەوە، وادیارە ئەمیش هیچ.

دڵپاك: ئەمجا تێڕوانینیان سەبارەت بە ژنو پیاو لە ڕێگەی پەیوەندیی حەرامەوە زیاتر گۆڕا، تا لەم دواییەدا گەیشتە ئەوەی كە زاناكانی ڕەوشت زینایان لابووە شتێكی ئاسایی، ئەوەتا "كاتا" ڕێگەی داوێن پیسیی لەسەردەمی گەنجێتیدا بەمرۆڤ ئەدات وە "شیشرون"ی چاكساز "المصلح" ڕای وابوو كە گەنجەكان خۆیان نەبەستنەوە بەكۆتو زنجیری ڕەوشتەوەو بەرەڵلا بن!!

"ئیبكتیتس" هەر لەخووڕەوشتی هەڵئەدا بەقوتابییەكانی خۆی ئەگوت: "لەچوونە لای ئافرەت پێش ژنهێنانو شووكردن دوور كەونەوە ئەگەر توانیتان، بەڵام ئەگەر نەتانتوانی یان گەر كەسێك دەسەلاتی بەسەر خۆگرتندا نەبوو سەرزەنشتی مەكەن"[٢].

بەوجۆرە شیرازەی خووڕەوشت لەناو كۆمەڵگەی ڕۆمانیشدا پچڕاو دوای ئەوە شەپۆلێكی فراوانو بەهێزی بەرەڵلاییو بێ ئابڕوویی پەیدا بوو، شانۆكان بوونە پێشانگای خۆنواندنو خۆدەرخستن بەڕووتییو خۆنیشاندان بەبێبەرگیی ڕەواجی پەیدا كرد. ناو ماڵەكان بەوێنەی ڕووتو قووتی بێ ئابڕوو پڕ لە بێ شەرمیی ڕازێنرانەوە، بەدوای ئەوەشدا تیاترۆو پیشەی پاشكۆیەتیی ئەوەندە ڕەواجی پەیدا كرد هەتا هەموو ماڵێكی گرتەوە بەشێوەیەكی فراوانی وەها كە ڕۆمانەكان هەر خۆیان لێی وەڕس بوونو كەوتنە هاوارو سكاڵاكردنو لەسەردەمی حوكمی "تائی بیرس"دا (٤ پ. ز. ٣٧ن) یاسایەك سەبارەت بەقەدەغەكردنی پیشەی "..." گەریی ئافرەتان دانرا.

شانۆگەری "فلۆرا" هەنگاوێكی گەورەی ڕۆمانەكان بوو لە بێئابڕوویدا، چونكە لەو شانۆگەرییەدا ژنان بەڕووتیی لەخۆدەرخستندا كێبەركێیان ئەكرد، جگە لەوەش خۆشتنی ژنانو پیاوان لەیەك شوێنێداو بەبەرچاوی خەڵكەوە هاتە كایەوە، خۆ باسو ڕازو قسەی قۆڕ پیشەی هەمووان بوو، تەنانەت ئەو وێژەیەی كە خەڵك بەلایەوە وێژە بوایە ئەو جۆرە وێژەیە بوو كە لەو ڕووەوە بێت.

بەڵێ، ڕۆمانییەكان لە هەوەسكاریی ئاژەڵییانەدا ئەوەندە ڕۆچوون هەتا تیایا چەقین، هەر ئەوەش بووە هۆی كۆمانەوەی پشتی دەوڵەتەكەیانو بێهێزو لاوازی كردو لەئەنجامدا ئەویش تیاچوو.

سكاڵا: بۆنی بەدبەختییو كڵۆڵیی ئافرەت لەناو ئەوانیشدا درا بەلووتما، لەگەڵ ئەوەشدا باسەكەم پێ خۆش بوو، دڵپاك، من لەم جۆرە خوێندنەوەیە دوورو بێئاگام، هەر نەمبیستوونو نەشمزانیوە كە هەن، بەخوا وا دیارە كە خوێندنەوەی مێژوو بەكەڵكە، كچێ خۆ مێشكی مرۆڤ ئەكاتەوە، ئیتر منیش هەوڵئەدەم كە دەس پێ بكەم، بەخوا باشبوو كە ڕۆمانیشم ناسی.

دڵپاك: ئەی چۆن! خوێندنەوە هەر جۆرێك بێت بەكەڵكە، تۆیش بخوێنەرەوە، لە چاك، لەخراپ، ئەوەی كە چاكە چاكەی لێوەرئەگریت، ئەوەش كە خراپە هەوڵ ئەدەی خۆتی لێ بپارێزی، چونكە شارەزای بوویتو ئەی ناسیت. پاش چەند ساڵێك لەخوێندنەوە، بەبێ ئەوەی بەخۆت بزانی بوویت بەزاناو شارەزایەك كە كەڵك بەخۆتو كەسانی تر بگەیەنیت.

ئاواز: ئای ئافرەتی بەسەزمان چەندێ گیرخواردوو بوویت، ئەوەش ڕۆمان.

---

[١] الحجاب/ أبوالاعلى المودوودي والاﻻم والمرأة المعاصرة - بهي الخولي.

[٢] هەمان سەرچاوەی پێشوو.

دڵپاك: بەڵێ.. بەڵێ. هەر وەك بەدبەختە، بەدبەخت بوو، كڵۆڵ بوو.

بەباندۆڕای سەرچاوەی شەڕ حیساب و مامەڵە ئەكرا

بەكەلێن و كەلەبەری ھاتوچۆی شەیتان دائەنرا

بەدۆزەخی پڕ لەبەڵا، كانیی نەنگ و هۆی سەرشۆڕیی

شان كزیی پیاو، بنجی تاوان بەناوبانگ بووەو ئەژمێررا

سكاڵا: بەڵام دڵپاك، خۆ جیهان بریتیی نەبوو لەیۆنان و ڕۆمان بەتەنیا.

دڵپاك: ڕاست ئەكەی پشت بەخوا باسی ئافرەتت لەشوێنە گرنگەكانی تردا بۆ ئەكەم پەلەكردن باش نییە.

ئافرەت لە ئەورووپای گاوردا

دڵپاك: چەرخ و سەردەمی گاورێتیی "النصرانیة" لەئەروپادا هاتە پێشەوە، دەستی كرد بەچارەسەركردنی ئەو ئاژاوە ڕەوشتییە، بێگومان لەسەرەتاوە هەنگاوی مەزن و پیرۆزی نا، چونكە توانی بەسەر هەموو ڕواڵەتەكانی بێئابڕووییدا سەربكەوێت، ئەوەش بەهۆی داخستنی دەرگای سەرچاوەكانییەوە، توانی سەماكەران، گۆرانیبێژان، تیاترۆكان، وا لێ بكات كە تەوبە بكەن و واز لەكاری گەندو ناڕەوا بهێنن، پایەی ڕەوشت بەرزیی و ئاكاری جوانی هەڵساند، بەڵام ڕێگاكانیان ئەوەندە گران و قورس و سەخت بوون، ئەتوانین بڵێین بەربەركانێی فیترەتی ئادەمیزاد بوون، بناغەی تێ ڕوانینیی پەیوەندیی نێوان پیاوو ئافرەت لە لایان ئەوەبوو، كە گوایا ئافرەت چەمەی تاوان و گوناح و خراپەكارییە، پیاوانی كەنیسە لە هێنانەخوارەوەی نرخ و پلەی ئافرەتدا زیادەڕۆیی زۆریان ئەكرد، ئەیانگوت: "ئەبێ شەرم بكەن لەخۆیان كە ئافرەتن، ئەبێ لەپەشیمان بوونەوەیەكی هەمیشەییدا بژین، چونكە ئەوان نەفرەت (لەعنەت)یان هێنایە سەر زەمین".

سكاڵا: ئەها هاتیتە سەر قسەكەی من، ئایین لەگەڵ ئافرەتدا دڵڕەقە.

دڵپاك: ئاخر پەلە مەكە، با لەباسەكە ببمەوە ئەوسا حوكمی بدە بەسەردا. باوەڕیان وەهابوو كە ئافرەت دەرگای دۆزەخە، تەنانەت چوونەتە سەر ئەو ڕایە كە شەیتان لەشی بۆ ئافرەت دروست كردووە ! لەبەر ئەوە ئەبێ پیاوان نەفرینیان لێ بكەن مادام ئەوان هۆی خەڵەتاندن بوون، لەوەش زیاتر ئەیانگوت شەیتان خووی وایە لەشێوەی مێییەنەدا خۆی دەردەخات[١].

ئاواز: خۆ ئەڵێن ئایینی (عیسا) ئایینی خۆشەویستیی و بەزەیی پیاهاتنەوەیە ئەی ئەو تێڕوانینە سەیرە كەی خۆشەویستیی و بەزەیی تێدایە؟

دڵپاك: بێگومان ئایینەكە خۆی پاك بووەو بۆ خێرو چاكەی مرۆڤ نێردراوە، بەڵام پاش (عیسا) (سەلات و سەمی خوای لەسەر بێت) پیاوانی كەنیسە ئێجگار زیادەڕەوییان تێداكرد، ئەوەیان فەرامۆش كردووە كە (عیسا) پێغەمبەر لە (مەریەم)ی ئافرەت لەدایك بووە!!

گوێبگرن، ئەیانگوت: ئەبێ ئافرەت لەجوانیی و شۆخ و شەنگیی خۆی تەریق ببێتەوە، چونكە ئەو جوانیی و شۆخ و شەنگییە پیاو بەرەو تاوان و گوناح ئەبزوێنێ، ئەوانە لە ئافرەتا چەكێكن لەو چەكە بێوێنانەی كە بەدەست شەیتانەوەن بۆ فریوادانی مرۆڤ! لەبەر ئەوە ئەبێ ئافرەت هەمیشە بپارێتەوەو كەفارەتی ئەوە بدات و لەو كەفارەتدانە هەرگیز نەكەوێت، گوێبگرە، بۆ یەكێك لەپێشەواكانی سەرەتای گاورێتیی كە "ترتولیان"ە سەبارەت بە ئافرەت چی دەڵێن: "ئافرەت ڕێگەی هاتنە ژوورەوەی شەیتانە بۆ ناو دەروونی مرۆڤ، هەروەك ئافرەت خۆی مرۆڤ نەبێت و تەنیا پیاو مرۆڤ بێت!! هەر ئەو پاڵ پێوەنەری پیاو بوو بۆ نزیك كەوتنەوە لەدارە یاساغەكە، یاسای خوای شكاندو پیاوی (كەوێنەی خوا بوو) ناشیرین كرد".

---

[١] تأریخ العالم/ تەرجومەی وەزارەتی مەعارفی مصر.

ڕای دووەمیان بەکورتیی ئەمەیە: "سێکس لەنێوان پیاوو ئافرەتدا هەر خۆی لەخۆیا گلاوە، ئەبێ لێی دوور بکەوینەوە تەنانەت لەڕێگەی ژنهێنانی ڕەسمیشەوە".

بێگومان ئەوە ڕەهبانیەتو گۆشەگیری بوو کە ڕیشەکەی ئەگەڕێتەوە بۆ فەلسەفەی "اشراقیة"، لەو ڕێگەیەوە عازەبیی دەستی پێکردو بە بەرزترین پلەی ڕەوشت بەرزییان دەدایە قەڵەم، بەپێچەوانەشەوە نزمترین ژیان خێزانداریی بوو، بەو پێیە هەرکەسێك بیویستایە ڕەوشت بەرز بێ، ئەبوایە ژنی نەهێنایەو بەو نیازەوە نزیکی ئافرەت نەکەوتایە.

تەنانەت لە چەند کۆنگرەیەکی بەرزدا بڕیاری ئەوە درا کە پیاوانی کەنیسە لەگەڵ ژنەکانیاندا لە چۆڵیدا "في الخلوة" نابێت بەیەك بگەنو کۆببنەوە، بەڵکو ئەبێ بە بەرچاوی خەڵکەوە کۆببنەوە یان بەیەکبگەن، ئەوەش کرا بە یاسایەکی ڕەسمیی پەیڕەوی کراو.

سکالاّ: بەڕاستیی شتی سەیرو ناهەموار بەبیریاندا هاتووە! وەی.. وەی!!

ئاواز: ئافرەتی بەسەزمان بەتەواویی گیریخواردووە لەژێر ئەو جۆرە یاسایانەدا.

دڵپاك: لەوەش زیاترو بۆ نموونە، ئەگەر ژنو مێردێك ڕێك بکەوتایە شەوێك لە جەژنێکدا بەجووت بمانایەتەوە، ئەوە ڕێگەیان نەئەدرا لەگەڵ خەڵکا جەژن بکەونو لەشادییو خۆشیی ئاهەنگی جەژنا بەشداریی بکەن، هەر وەك بڵێیت تاوانێکی گەورەو گوناهێکی خراپیان کردبێت!

سکالاّ: لەسەرێکیشەوە، دەستیان خۆش بێت، بەس نییە ئافرەتیان لەپیسیی پیاو قوتار کردووە، هەرچۆن بووبێت باری سەرشانی ئافرەت سووکتر بووە لە جارانو تاڕادەیەك ئابڕووی پارێزراوە.

دڵپاك: خۆزگە وەها بوایەو تا سەریش سەری بگرتایە، بەڵام بەهۆی ئەو ڕەهبانیەتەوە خۆشییو ئاسوودەیی نێوان کەسانی خێزان بوو بەهەڵمو ڕەوییەوە، تەنانەت هەر دۆستایەتییو خزمایەتییەکیش کە لەئەنجامی ژنهێنانو شووکردنەوە پەیدا بوو بوو بەپیسو گلاّو ئەژمێردرا.

لەئەنجاما جێگەی ئافرەت لێژ بوو، نرخی شکا، ژیانی ژنو مێرد شلۆق بوو، ئافرەت ملکەچی پیاو بوو، لەمافی میراتو خاوەنداریێتیی بێبەش کرا، تەلاّقدانیش بەپێی ئایینو یاسا هەڵگیراو نەما، خۆ ئەگەر ژنو مێرد ئاویان لە کاسەی سەری یەکتردا بخواردایەتەوە، سەراپای ژیانیان شەڕو ئاشووبەو ئاژاوەو هەرابووایە، جیابوونەوەیان بۆ نەبوو، بەڵکو تەنها یەك چارەیان هەبوو ئەویش بەڕاهب بوون بوو کە تف لە پەیوەندیی ژنو مێردایەتی "العلاقة الزوجية" بکەن. یاخۆ هەر یەکەیان بەدزی دەستی بدایەتە خواردنەوەی پێکی داوێن پیسیی کە ئەوەش وەك ئەزانین حەرامو ناڕەوایە بەلای هەموو ئایینەکانەوە لەوانەش ئایینی مەسیح، سەلامی خوای لەسەر بێت.

خۆ شووکردنو ژنهێنان وەك ئاماژەمان بۆ کرد، لەلایەن ژن یان مێردەوە پاش هەرکامیان بۆ ئەوی تر ئەوە ستەمێکی گەورەی پڕ لە نەنگو شوورەیی وەها بوو کە هاوسەنگی نەبێت، بەجۆرێك بەژنهێنان یان شووکردنی دووەمیان ئەگوت "زینای بەدڕەوشت!"، بەڵام پیاوانی کەنیسە، یاسای کەنیسە، ژنهێنانیانی قەدەغەو یاساغ کردبوو.

خوشکان، ئەمەی کە باسم کرد هەمووی لەو چەرخو سەدانەدا بوو کە هێشتا ئایینی ئیسلام دەرنەکەوتبوو، پێغەمبەری ئیسلام ﷺ لەدایك نەبوو بوو. جا ئەمە لەکوێو ئەو قسانە لەکوێ کە ئەڵێن سەرەتای بەدبەختییو کۆتو زنجیرکردنی ئافرەت لەمێژوودا لە دەرکەوتنی ئیسلامەوە دەست پێ دەکات؟!

ئاواز: جیهان گەورەیە، فراوانە، مەرج نییە لەسەرانسەری جیهاندا ئافرەت هەر وا چەوساوە بووبێت، ئەی ئەوە بۆ باسی ئیسلامەکەی خۆت ناکەی؟ وا دیارە ئەترسیت، ناوێریت بێیتە سەر باسی ئەو!

دڵپاك: نەخێر مامۆستا ئاواز، ئەوەی تۆ بۆی چوویت وانییە، ئەمەوێ هەنگاو بە هەنگاو نزیکتان بکەمەوە، ڕاستە جیهان گەورەو فراوانە، سەر لەژیانی ئافرەتی گرنگترین بەشەکانی تری سەرزەوی لەپێش ئیسلامدا ئەدەین، بەڵام بەداخەوە کە ئیسلام ئەکەی بەموڵکی منو خۆت بەموسڵمان ناژمێریت! ئیسلام ئایینی هەموو کەسێکەو بۆ هەموو کەسێك هەیە بیکات بە بەرنامەی ژیانی خۆی.

ئافرەت لەئێراندا

دڵپاك: ئێران، ئەو ئیمپراتۆرییەتە مەزنەی کە ململانێی ئەکرد لەگەڵ ڕۆمدا بۆ دەستگرتن بەسەر جیهاندا، کێڵگەیەکی کۆنی بەپیتی چالاکیی بوو بۆ ئەو بزووتنەوە وێران کاریانە کە ڕەوشتی پیسی تێدا بڕوێت، بۆ ئەو کارە گەندانەی کە شیاو نەبوون، لەو ڕووەوە لەلایەن گێتییەوە ناسراون، بناغەی خووڕەوشت لەو خاکەدا لەدێرین ڕۆژگارەوە درزی بردبوو، تەپی بوو، تەنانەت پادشاکانیان کچ و خوشکی خۆیان ئەهێناو ئەیانکرد بەژنی خۆیان.

بەڵێ، لەداخ و ئەنجامی پیسیی و بەدکاریی و بێئابڕوویدا بوو کە "مانی" کەوتە بانگکردن بۆ وازهێنان لەژنهێنان و دوورکەوتنەوە لەئافرەت، بەو هیوایەی منداڵبوون ڕوو نەدات و ئیتر ڕەچەڵەو تۆوی ئادەمیزاد بڕێتەوەو سەرزەوی لەپیسیی ئادەمیزاد ڕزگاری بێت.

ئاواز: کابرایەکی سەیر بووە! بیروڕاکەشی دوور لەژیریی بووە.

دڵپاك: گرنگ نییە، سەیر بووبێت یان نا، ئێمە هەقمان نییە بەسەریەوە، بەڵێ مانی کوژرا، بەدبەختیی و ڕۆژڕەشی ئافرەت زیاتر دەستیپێکرد، بە تایبەتیی بەدەستپێکردنی بزووتنەوەی "مەزدەك" و بڵاوبوونەوەی و چوونی قوباد شا بۆ سەر مەزهەبەکەیی و پشتگیریکردنی لەلایەن دەوڵەتەوە، هەتا مەزهەبەکەی سەرانسەری خاکی فارسی گرتەوە.

سکاڵا: مەزدەك، داوای چی ئەکرد؟

دڵپاك: مەزدەك، داوای هاوبەشی گشتیی ئەکرد لەسامان و ئافرەتدا، وای بەڕەوا ئەزانی کە ئەو دوو شتە موڵکی کۆمەڵ بن و هی گشتیی بن.

ئاواز: بیروڕاکەی خراپ نەبووە، ئیتر بۆچی ئافرەت بە بزووتنەوەکەی تووشی بەدبەختیی بووە؟ ئەوەتا ئەمڕۆش گەلێ وڵات لەسەر ئەو یاسایە ئەڕۆن.

دڵپاك: خوشکەکەم، ڕەنگە نەزانی کە گەنجەکان خێرا خۆیان خستە باوەشی مەزهەبەکەیەوە! ئیتر بەوەش لافاوی بەدخویی و شەرواڵ پیسی هەموو لایەکی ڕاپێچ کرد، بەشێوەیەکی وەها خەڵك خۆی ئەکرد بە ماڵانداو ئافرەتیان بەبەرچاوی پیاوەکەیەوە، لەناو ماڵ و منداڵەکانیدا ئەفڕاندو ئەیانبرد، سامانی خەڵکیان تاڵان ئەکرد، بەبێ ئەوەی خاوەنەکانیان مافی فرزەکردنیان هەبێت، هەتا وای لێهات دایك و منداڵ یەکتریان نەئەناسییەوە، یان منداڵ باوکی خۆی نەئەناسییەوە، باسەکە درێژەو من بە کورتی بۆم باسکردن، تەماشای "فجر الأسلام"ی ئەحمەد ئەمین و "ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمين"ی نەدەوی و ژیانی پێغەمبەری مەزنمان موحەممەد ﷺ بکەن، بەدرێژی باسەکەی تێدا ڕۆشنکراوەتەوەو چاکتر لێی تێئەگەن، منیش لێتان ئەپرسم: لەو مەزهەبەی مەزدەکدا کامیان دۆڕاوترە ئافرەت یان پیاو؟ کێ قۆچ و قوربانی ئاشووبەکە بووە؟

سکاڵا: بێگومان هەردووکیان دۆڕاو بوون، بەڵام ئافرەت دە ئەوەندەی پیاو دۆڕاو تر بووە، چونکە حەزو نیازو خواستی ئافرەت هیچ جۆرێك حیسابی بۆ نەکراوە، ئەوەتا ڕازیی بووبێت یان نەبووبێت فڕێنراوەو خۆیداوە بەدەست هەوەسی پیاوەوە.

دڵپاك: گوتنەکەت زۆر ڕاستە، ژیانی ئافرەتی بەسەرزمان لەناو وڵات و میللەتێکی بەدخووی هەوەس پەرستی هەرگیز تێرنەبووی وەهادا بێننە بەرچاوتان ئاخۆ ژیانی ئەبێ چ ژیانێك بووبێت؟ چ خۆشیی و سەربەستییەك لەژیانی وەهادا هەیە، تەنانەت داوێنیشی هی خۆی نەبێت و لەمافی پاراستنی بێبەش بکرێت، توخوا ئەوە ژیانە؟ ئەوە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییە؟

بەڵێ، منیش ئەوە ئەزانم کە هەندێ وڵات لە سایەی هەندێ بیروڕای بەناو تازەدا ئەیانەوێ جیهان بگەڕێنەوە نەك هەر بەرەو ڕۆژگارو چەرخی مەزدەك، بەڵکو بەرەو ژیانی کۆمەڵگەی سەرەتایی "المجتمع البيدائي" و ژیانی ئافرەت لەڕووی پەیوەندییەوە لەگەڵ پیاودا لەسەر ئەو شێوازە دابمەزرێنن، لەکاتێکدا ئەو وڵاتانە پڕوپاگەندەی پێشکەوتن و پێشکەوتنخوازیی ئەکەن و هەرکەس باوەڕی بەئابڕوو هەبێت بەکۆنەپەرستی دادەنێن!

ئاواز: وادیارە ئێمەی ئافرەت هەر لەسەرتاوە بە نەگبەتیی هێناومانە!

دڵپاك: ئای خوشکەکانم، ئافرەتی بەسەزمان لەژێر یاسادا، ئەو یاسایەی کە هەوەس و ئارەزووی ئادەمیزاد دایڕێژێ هەر وەها ئەبێت، گوڵێکە بۆ بۆنکردن یاخود دارێکەو بۆ بەرەکەی بەخێو ئەکرێت، نەك لەبەر ئەوەی کە ئەویش وەك پیاو ئادەمیزادێکی خاوەن مافەو مافی ژیانی هەیە! خۆزگە ئافرەتان بە چاکیی و وردیی خۆیانیان ئەناسی، خۆزگە بەچاوی ژیریی بیریان ئەکردەوەو هەڵسوکەوتیان ئەکرد، نەك بەچاوی دڵ و سۆزو ئارەزوو.

سکاڵا: دڵپاك، با ئێستا بخەوین، بەڵام توخوا بەیانی دوای گەڕانەوەمان لەقوتابخانە باسەکەمان بۆ تەواوکە، هەرچەندە پڕ لە بەدبەختیی ئافرەتە بەڵام حەزی لێ ئەکەین!

دڵپاك: بەرسەرچاو، خوایاربێت درێغیی ناکەم.

ئافرەت لە هینددا

سکاڵا: دڵپاك گیان، سبەینی پێنج شەممەیەو ئەڕۆینەوە، باسەکەم بۆ بکە.

دڵپاك: دەی بۆچ وا ئەزانی لەبیرم چۆتەوە؟ ئێستاش ئەتان بەم بۆ هیندی کۆن، ئایینی هند لە گیانی خۆیداو لە کۆندا پڕبوو لەجەورو ستەمکردن لە ئافرەتی بەسەزمان، لە ئەفسانەکانی مانۆدا کە زۆر زاڵ بوو بوون بەسەر هینددا ئەبینرێت کە "مانۆ" ئافرەتی خەلق کردووە، خۆشەویستی نوێن، (حب السریر) نشینگە، ڕازاندوەتەوە، هەوەس پیسیی، توڕەیی، ڕووتبوونەوە لەشەرەف، بەدکاریی، ئەمانەی هەموو لەسەر پێویستکردوون، ئافرەت لەخۆیدا پیسە هەروەك ناهەقی کە لەخۆیدا پیسە ئەمەش دەستوورێکی چەسپاوە[١].

دیسان لەیاساکەی مانۆدا هاتووە: "ئافرەتی بەوەفا ئەبێ خزمەتی ئاغای ـ مێردەکەی ـ بکات، بەجۆرێك کە ئاغاکەی وەك خوا بزانێت، تەنانەت ئەگەر ئاغاکەی هیچ کارچاکیەکیشی تێدا نەبێت، پێویستە ژن کارێکی وا نەکات کە دڵی ئاغاکەی گەرد بیگرێت، لەبەر ئەوەو بەپێی ئەوە ئەبێ ئافرەت زۆر بە گەردن گەچییەوە مێردەکەی بدوێنێ و پێی بڵێت سەروەرم.. جاروباریش بڵێت: ئەی خواکەم.. لەڕۆشتنندا چەند هەنگاوێك بەدوایەوە بڕوات، پیاویش زۆر بەکەمی وشەیەکی ئاراستە بکات، نابێ لەگەڵیا شت بخوات، بەڵکو ئەبێ ئەوە بخوات کە لەمێردەکەی ئەمێنێتەوە"[٢].

هەروەها: "پێویستە لەسەری ئەو ڕۆژەی مێردەکەی ئەمرێت ئەویش بمرێت، بەڵکو لاشەی ئەم و ئەو لەیەك ئاگردا ببن بەخۆڵەمێش ئەم باوە کۆنە (بورهمی)ە هەر لە کۆنەوە هەتا سەدەی حەڤدەهەمی زایین مایەوەو پەیڕەو ئەکرا"[٣]

سکاڵا: وای.. وای! چەندە دڵڕەق و بێبەزەیی بوون! چ میللەتێك بوون؟!

ئاواز: ئەی بۆچ ناڵێیت چەند کێویی و دڕەندەو نابەچە بوون؟! چەند دواکەوتوو و دوور لە سۆزو ژیریی بوون!

دڵپاك: مەسەلەکە تەنیا هی دواکەتن نییە، نا، گوێبگرن لە ئەفسانەیەکی تری هیندیی ئەڵێت: "خوا مەخلوقێکی بەهێزی خەلق کردو ناوی نا پیاو، لێی پرسی: ئایا تۆ ڕازیت؟ پیاو بە نا وەڵامی دایەوە، دووەم جار خوا لێی پرسی: چیت ئەوێ؟ پیاو وەڵامی دایەوە: ئاوێنەیەکم ئەوێ کە تیایدا بڵندیی خۆم ببینمەوە، سندوقێکم ئەوێ خشڵ و گەورەیی خۆمی تێ بخەم، سەرینێکم ئەوی لە کاتی ماندوویەتییدا پاڵی پێوە بدەم، قەڵغانێك خۆم لەپەنایدا بشارمەوە لە کاتێکدا پەژارە زۆرم بۆ ئەهێنێ، یارییەکم ئەوێ پێی شادمان ببم، پەیکەرێکم ئەوێ چاوم بەجوانییەکەی تێر بخوات و منارەیەك ڕێگەی پێ شارەزا ببم، لەبەر ئەوەش خوا ئافرەتی خەلق کرد"[٤].

ئاواز: ئەوە جگە لە خورافاتی پڕوپوچ بەولاوە هیچی تر نییە.

١ـ تأريخ العالم: وزارة المعارف المصرية.

٢ـ حضارة الهند: ول ديورانت.

٣ـ المرأة في القران: عباس محمود عقاد .

٤ـ المرأة في القرن العشرين: جروان السابق/ ص١٨.

دڵپاك: قابیله من بڵێم ئەوە حەقائیقی ڕاستو پاك بووەو نابێت قسەی لەدژ بکرێ؟ بەڵام دیارە ئەوە لەکاتێکدا بووە کە ئیسلام هێشتا دەرنەکەوتووە، ئەمەیئ ئەوە بزانن، ئەمەیئ تێبگەن کە لەوانەیە ئێوە شارەزای ژیانی ئافرەت نەبن لەکۆن و تازەدا. جا فەرموون با بچینەوە سەر باسەکەوە.

خۆ ئەگەر ئافرەتی بەسەزمان خۆی نەسووتاندایە ئەوە ڕیسواو بەپەند ئەبوو، ئیتر بۆی نەبوو شوو بکاتەوە، ئەبوو بە بەندەو کەنیزەکی خەسوو خەزوورەکەی بەدرێژایی ژیانی، ئەمە لە سەرێکەوە لەسەرێکی ترەوە، لە پیسی و گەنیوییدا سەبارەت بە ئافرەتو لە بەدڕەوشتیان لەگەڵیا تا بینەقاقەیان چەقیبوون، لە هەردوو سەرەوە ئەنجامی تاوانە نابەجێو ناڕەواکانیان بارێکی قورسئ پڕ لەجەور بوو بەسەر شانی ئافرەتەوە.

هیندییەکان ئارەزووبەزێنو هەوەس باز بوون لەخواردنو بەکارهێنانی ئەو خۆراکو شتانەدا کە بڵێسەی ئارەزووی ئاژەڵییانەیان پێ بەرز ئەبۆوەوە، لەو کارەدا بەناوبانگ بوون، هەروەها "مهادیو" کە لە ناشیرینترین شێوەدا کە ئەوپەڕی شوورەیی تێدا دیاربوو پەیکەریان بۆ دروست کردبوو ئەیانپەرست، خوشکان، ئەوانە ئەندامی مناڵ بوون "آلة التناسل"یشیان ئەپەرست[1].

پیاوان، ژنی ڕووتو ژنانیش پیاوی ڕووتیان ئەپەرست، کاهنو زیرگەوانانی پەرستگاکان، ئافرەتە ڕاهبەکانو ئەوانەش کە سەریان لە پەرستگاکان ئەدا لە شەرەف و ئابڕوو ئاوەڕووتیان ئەکردن بەجۆرێك ئەو شوێنانە بوونە ڕاوگەی داوێن پیسی و بەدکاریی و نێچیر ڕاوکردنی داوێنپیسان، جا سەرنج بدەنو کەمێ بیر بکەنەوە، ئا ئەوە بارودۆخی ژیانی ئافرەت بووە لەشوێنە "پیرۆزەکانیاندا" جا ئەبی لە کۆشکی پاشاو دیواخانو ماڵی بەگو دەوڵەمەندو دەسترۆیشتووەکاندا چۆن بووبێت؟ ئەبێ کەسایەتیی و ئابڕووی لەچ پلەیەکدا بووبێت؟!

سکاڵا: بەڕاستی دڵپاك هەر ئەڵێیت خەو ئەبینم! یان لەجیهانێکی تردا ئەسوڕێمەوە، ترسو پەژارەش لەشو گیانمیان داپۆشیوە، گریانم دێت.. بۆ ئەو ئافرەتە بەسەزمانانەی کە لەو کۆمەڵگانەدا ژیاونو مردوون، ئاگاو ئاوەزم بە جۆرێکی جیاواز لەمەوبەر دێنە ئاواز.

دڵپاك: ناهەقت نییە خوشکە گیان، جا هەر لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا جاری وا هەبوو یەك ئافرەت چەند مێردێکی هەبوو، لەهەموو شتێ سەیرتر بەلامەوە ئەوەیە کە پیاوان قوماریان لەسەر ژنان ئەکرد، پیاو ژنی خۆی ئەدۆڕاندو کابرای براوە بەبەرچاوی مێردەکەیەوە ئەیدایە بەرو ئەیبرد.

ئاواز: وادیارە ئەوانە هەستو نەستو فامو ژیرییان نەبووە، ئەمەیە ئەو شارستانیەتەی کە لە هینددا هەبووەو ئێستا بەشانازییەوە مێژوو ناوی ئەبات؟ توخوا حەیف نییە بە شارستانیەت ناو ببرێت؟

دڵپاك: خوشکەکەم، بەڵێ ئەوە یەکێك بووە لە شارستانیەتەکانی سەر ڕووی زەویی، بەڵام شارستانیەتی بێباوەڕ، شارستانیەتێك کە لەسەر بنەڕەتی لەخواترسان دانەمەزرێت هەروا دەرئەچێت لەکۆنو تازەدا، بەڵام من حەز ئەکەم کە ئێوە حوکم بەسەر ئەنجامی باسەکەدا بدەن نەك من، ئایا ئافرەت لەناو ئەو شارستانیەتەدا سەربەستو بەختەوەرە بووە؟

سکاڵا: ئەی قوڕم بەسەر، توخوا ئەوە پرسیاری ئەوێ؟ دیارە زۆر زۆر بەدبەخت بووە، نەبوونی لەبوونی، مردنی لەژیانی گەلێك چاکتر بووە.

دڵپاك: بەڵێ، ڕاستەو ڕاستت گوت، ئاه!! خۆزگەم بەوکاتەی کە تێئەگەن.

کۆڕی مەیو پێڕی قومار، لەمەیخانە کەرێك ئەخرا
براوە "ئێوە"ی لەجیاتی هەموو شتێ پێشکەش ئەکرا
دەوری ساقیش، سووڕو سەما، ستران بێژی، هەوەسبازیی
مەزەکردن، خاڵیگەیی، بێتاقەتی، پێ ئەسپێررا.
نەیان ئەهێشت بێخەم بژیت، بەئازادیو بێئاهی کاڵ

---

[1] ـ الحجاب: للمودودي.

بەساوایی بەبێ تاوان، بەزیندوویی ئەخرانە چاڵ
بە گەورەییش لەگەڵ پیاودا کە ئەو ئەمرد ئەیان نێژان
ئەسوتێنران، ئەبوونە گەرد، دەستو پەنجە، ئەگریجەو خاڵ!!

ئافرەت لە چیندا

دڵپاك: یەکێك لەو شارستانیەتانەی کە لەپێش ئیسلامدا بووە شارستانییەتی چین بووە، لەسەر ئەو خاکەشدا باری سەرشانی ئافرەت هەر قورسو چارەی هەر ڕەشبووە، ئاینی "لاوتسۆ" ژیانی دوور لەدنیاییو زبرو سەختی لاپەسەند بووە، ژنهێنانی بەباشو کارێکی چاك دانەئەناو گوێی پێ نەئەدا. دیارە ئەوانیش ئافرەتیان بەبەڵاو گڵاو زانیوە لەبەر ئەوە لەناو کۆمەڵدا شوێنێکی نزمی هەبووە.

یەکێك لە ئافرەتەکانی چین "الطبقة"ی بەرز، نامەیەکی کۆنی بەجێ هێشتووە کە لە نووسینەکەیدا باسی پلەی ئافرەتی چینی تێدا کردووە، لەنامەکەدا هاتووە: "ئێمەی ئافرەت دوا پلەی نزمیمان دراوەتێ لەپلەکانی ڕەگەزی مرۆڤایەتییدا، لەبەر ئەوەش ئەبێ بێنرخترین کار بەشمان بێت".

لەگۆرانیەکانیان: "ئای بەختی ئافرەت چەند ڕەشە! لەهەموو دنیادا هیچ شتێك نییە بەقەد ئافرەت بێنرخ بێت، کوڕان سەربەستو ئازادو بەختیار هەر وەك خواینو لەئاسمانەوە باری بن.. کەچی کچ هیچ کەسێك بەلەدایکبوونی شادمان نییە، کە گەورەش بوو ئەبێ بخرێتە ژوورێکەوەو بشاردرێتەوە لەترسی ئەوەی نەك چاوی بەڕوومەتی مرۆڤێك بکەوێ، کە لەماڵیشەوە نەمێنێو بزر ببی کەس بۆی ناگەڕێ"[1].

لەسەرێکی ترەوە زوڵفی ئافرەتیان ئەبڕیو ئەیانبەست بەو تۆو وشتەوە کە ئەیان ویست بیچێنن، هەروەها چینییەکان (پیاوان) لەیاسای باوکێتیدا لەئارییەکان لەو ڕووەوە توندوتیژتر بوون، ئەوەی فارسەکان بەزۆرو بە توندوتیژی ئەیان سەپاند بەسەر ئافرەتدا، چینییەکان بەژیریو سۆز سەپاندیان بەسەریاندا، گەورە پیاوی چین بەلایەنی کەمەوە ئەبوایە نۆ ژنی ببوایە، ئافرەت دوور خرابۆوە لە دەست خستنە ناو ئیشوکاری ژیانەوە، تەنها لەخۆراك، هیمنکاری هێلانەی خێزان یان مێرد، منداڵبووندا جێی دەستی هەبوو.

ئەگەر چاودێریی ئافرەت بە توندیی نەکرێت بەڵا ئەهێنێت بەسەر خێزانی مێردو باوکدا، ئافرەت ئاژەڵە، پیسکەیە، پیسە، ئەمانەو چەندەهای تر لەم جۆرە قسەی چینییەکان بوون، هەروەها ئەیانگوت پیاو خۆرەو ئافرەت مانگ، ئەم تیشکەکەی لەوەوە وەرئەگرێت[2].

ئاواز: کەواتە پەندو حیکمەتی شارستانیەتی چین ناوەکانیان پێچەوانەن.

سکاڵا: بەڵام خۆ ئافرەتیان بەجارێکدا تێك شکاندووە، ئاخ.. ئاخ!!

[1] ـ حضارة الصین ـ ول دیورانت.

[2] ـ المرأة في القرن العشرین ـ جروان السابق.

بەشی سێیەم

سکالاّ: شەوان کە سەر ئەنێمە سەر سەرین، بیرو هۆشم هەر بەسەر ئافرەتەوەیە، ئافرەتی بەدبەخت، ئافرەتی چەوساوەی کڵۆڵی ماف خوراو! لەدێرییندا دەست بەسەرو چەوساوە، ئێستاش بێبەش لە ئازادیو سەربەستی، نا یەکسانی لەگەڵ پیاودا! ئەمە ئەبێ تاکو کەی هەروەها بێت؟

ئاواز: با ڕابردوو بەخێرو شەڕیەوە لەبیر خۆمان ببەینەوە، ڕابردوو بڕایەوە، ئیتر چ پێویست بە باسکردنی ئەکات؟ با بیرێك لەداهاتوو بکەینەوە.

دڵپاك: لەوەدا لەگەڵتام کە بیر نك بیرێك لەداهاتوو بکەینەوە بەڵکو بەوە بەرەو بەختیاریی ئافرەت هەنگاو بنێین، بەشکو بتوانین کاریّ بکەین لە چەوساندنەوە، ئیستغلال، ماف خوراویی، بەدبەختیو کڵۆڵی ڕزگار بین، ئەی ئێمەی ئافرەت ئادەمیزاد نین؟

بەلاّم لەوەدا هەرگیز لەگەڵتا نیم کە بڵێم: "با ڕابردوو لەبیر خۆمان بەخێری یان بەشەڕیەوە ببەینەوە"، ئەوە ڕایەکی ڕاست نییە.

ئاواز: بۆ ڕایەکی ڕاست نییە؟ تۆ بڵێیت ڕابردوو بگەڕێتەوە بۆمان؟

دڵپاك: نەخێر، من ئەوە ناڵێم کە تۆ بۆی ئەچیت، ئەوەی من ئەیڵێم زۆر جیاوازە لەوەی کە تۆ بیری لیّ ئەکەیتەوە.

حەز ئەکەم ئەوە بزانن کە شارستانیەتی ئەمڕۆی گێتیی بەرهەمی ئەمڕۆی نییە، بەڵکو بریتییە لە بەرهەمی هەوڵو کۆششی بەردەوامی هەزارەها ساڵی ئادەمیزاد کە لەمەوبەر، واتە لەڕابردوودا، داوێتیو ئەوەتا منو تۆو خەڵکی تر ئەمڕۆ سوود لەو ڕابردووە ئەبینینو پێی ئەحەسەێینەوەو بووینەتە خاوەنی شارستانیەت، دەی ئیتر کەی ڕەوایە ڕابردوو لەبیری خۆمان بەرینەوە؟ ئەی بۆ لەسەر ڕۆشنایی تیشکی ڕابردوو هەنگاو بەرەو بەختیاریی ئافرەت نەنێین؟

سکالاّ: بەلاّم چۆن؟ دەی فەرموو پێمان بڵیّ.

دڵپاك: با هیچ نەبێت شتێك لە ژیانی ئافرەت لەڕابردوودا بزانین، ئەوسا دێینە سەر باسی ژیانی ئەمڕۆی ئافرەت، ئەوسا پێکەوە هەنگاو بنێینو بەرەو خۆشییو بەختیاریی ئافرەت بڕۆین.

سکالاّ: بۆ باسی ئافرەت لەڕابردوودا هێشتا ماویەتی؟

دڵپاك: بەڵیّ.. بەڵیّ، نەتانهێشت باسەکەتان بۆ تەواو بکەم.

سکالاّ: بەخوا من زۆر حەزم لەو باسەیە، با شێو بکەینو دەست پیّ بکەینەوە.

ئافرەت لەمیسری کۆندا

دڵپاك: لەوانەیە بتوانین بڵێین شارستانیەتی میسری کۆن، یەکەم شارستانیەتێك بووە کە بەگوێرەی ئەو کاتەو لەچاو شارستانیەتەکانی تردا، توانیبێتی لایەك بەلای ئافرەتو مافەکانیەوە بکاتەوە، چونکە پلەو پایەیەکی بڕیاردراوی لەلایەن یاساوە بۆ تەرخان کراوەو دەوڵەتو نەتەوەش پەسەندیان کردووە.

بەپێی ئەو یاسایە جۆرە مافێکی بۆ دیاریکرا کە لە نیمچە مافی پیاوان ئەچوو، بۆی هەبوو میرات ببات، گەر مێردەکەی لەماڵەوە نەبیّ سەرۆکایەتی ماڵو خێزانی ئەو بێت، هەرچەندە ئەو یاسایەش دامەزراو یان چەسپاو نەبوو، بەلاّم بەگوێرەی ئەو کاتە بۆ ئافرەت گەلیّ باشبوو وەك گوتمان.

ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ئافرەت ئاهی ساردی لەدڵدا بڕابێتو تێر ئۆخەی کردبێت، ئەها "تبحوتب الحكيم" ئامۆژگاریی خەڵك ئەکات: "مەهێڵە ئافرەت سەرپەرشییکردنی خێزان بکات، واتە مەیدەنە دەستی، گوێڕایەڵیکردنی بۆت لە دەست نەدەی، چونکە ئەگەر زاڵبووی بەسەریا وەك ئاوی بێخووڕی لیّ دێت بۆت"[1].

---

[1] ـ المرأة في القرن العشرين ـ جروان السابق.

ئاواز: مەبەستت چیبوو لەوەدا کە گوتت مافەکانی یاخود یاساکانی ئەو مافانە چەسپاو یان دامەزراو نەبوون؟

دڵپاك: چونکە ئەو مافانە بەسترابوون بەباری ڕامیارییەوە، بەپێی بەرزو نزمیو شڵەژانی دەوڵەتو جۆری حوکمڕانان ئەو مافانەش ئەگۆڕان، ئەوەبوو کە میسر کەوتە ژێر چنگی دەوڵەتی ڕۆمانیەوە، ئەو یاساو مافانە توانەوەو نەمان، بەڵکو ئافرەت ئیتر پێویست بوو لەسەری کە ملکەچ بێ بۆ ئەو یاساو بەسەرهاتانەی کە ڕۆمان دایئەنان[1].

سکاڵا: لەسەرتاوە دڵخۆش بووم، بەڵام دڵخۆشیەکەی منیش توایەوە!

ئاواز: سەیرە! پیاوان بۆ بیر لەوە ناکەنەوە کە ئەگەر ئافرەت نەبێت ئەی ئەوان لەکێ ئەبن؟! ئەی نەیانزانیوەو نازانن کە لەئافرەت بوونو ئەبن؟

دڵپاك: ڕاست ئەکەی خوشکی بەڕێزم.. ئەوەی گوتت زۆر ڕاستەو نیشانەی سەرسوڕمانی زۆری ئەوێ، بەڵام ئەی تاکەی ئافرەت بێدار نەبێتەوەو خۆی نەناسێ؟ هەڵخەڵەتاویی تاکەی درێژە بکێشێ؟

ئافرەت لەبابل دا

دڵپاك: یاساکەی "حامورابی" کە بابل بەوەوە بەناوبانگە ئافرەتی وەك ئاژەڵێکی خاوەندار ئەژمارد، چڵەپۆپەی شوێن و جێگای مرۆڤ لە بابلدا لەوەدا خۆی ئەنوێنێ کە: ئەگەر کەسێك کچی کەسێکی تری بکوشتایە، بەپێی ئەو یاسایە ئەبێ کابرای بکوژ "القاتل" کچەکەی خۆی ببردایە بۆ کچی کوژراوەکە، ئینجا هەر بەپێی ئەو یاسایەی حامورابی ئەمیش کچەکەی ئەوی ئەکوشت.

سکاڵا: ئەی هاوار: دەی بۆچ گوێرەکە تاوانی گای پێ ببژێرێتەوە؟!

دڵپاك: بەڵام تەنها گوێرەکەی مێ ئەی بژاردەوە، نێر نا، تاوانی منو تۆ نەبووە، گوێی مەدەرێ، یاسایەك بووەو بەبێ پرسی منو تۆ دانراوە.

خۆ ئەگەر خاوەنی کچە کوژراوەکە دڵ نەرم و خاوەن سۆز بوایەو کچی بکوژەکەی نەکوشتایە. واتە لێبوردنی ببوایە. ئەوا ئەو کچە ئەبووە هی ئەوو ئیتر لەماڵی ئەو دەبوو، بەڵام بۆ ئەوەی حوکم بەچاکی یاسای وڵات بچەسپێنێ کوشتنی ڕاستو بەکەڵك تر بوو!

ئەبێ ئەوەش بزانین کە لەوڵاتی بابلدا هیچ بیروباوەڕێکی وەهاو پرشنگداری نەبوو کە داوای مافی ڕاستەقینەی ئافرەت بکات، بەو ناوەوە کە ئافرەت ئادەمیزادەو وەك پیاو مافی ڕەوای سروشتی خۆی هەیەو ئەبێ لێی زەوت نەکرێت[2].

ئاواز: هیچ ڕۆشناییەك سەبارەت بە ئافرەت لەو وڵاتەدا بەدی ناکرێت.

دڵپاك: وابزانم پەلەت کرد، ئەگینا ڕۆشنایی تێدا ڕەنگە بەدی بکرێت.

سکاڵا: چۆن؟ ئەوە بەڕاستە؟ ئادەی چۆن؟

دڵپاك: یاساکەی حامورابی ڕێگەی ئەدا بەژن کە جگە لەمێردەکەی شوو بکاو پیاوێکی تریشی هەبێت، بەڵام ئەمە لە حاڵەتێکا ئەگەر ماڵی مێردەکەی ئەوەندە خۆراکی تێدا نەبێت کە ژنەکە تێری پێ بخوات. واتە پێی تێر بێت ، سزای ئافرەتی ناپاکیش خنکاند بوو لەئاودا[3].

سکاڵا: ئای لەو ڕۆشنایییە! هەر پیرۆزی خۆیان بێت بەخوا لەو هەموو شوێنانەدا کە باست کردن ژیانی ئافرەت لە بەدبەختی بەولاوە هیچی تر نەبوو.

---

[1] المرأة في القرآن ـ عباس محمود العقاد.

٢ المرأة في القرن العشرين ـ جروان السابق.

٣ المرأة في القرآن ـ عباس محمود العقاد.

دڵپاك: خۆ ئەو شوێنانەی کە باسمان کردوون و باسی ژیانی ئافرەتمان کرد هیچ کامیان موسڵمان نەبوون، ڕوونتر بیڵێم لەپێش دەرکەوتنی ئیسلامدا بوون.

ئاواز: ئای دڵپاك: ئەزانم.. ئەزانم مەبەستت چییە لەو قسەیە.

ئافرەت لەناو جوولەکەدا

دڵپاك: جوولەکە هەرچەندە خاوەنی ئایینێکی ئاسمانیی بوون، بەڵام هەندێ پاشماوەی خوو نەریتی دەوری کۆن و کۆچەرێتیی لەناویاندا زۆر بە قووڵیی ڕەگی داکوتابوو هەر لەناویاندا مابۆوە، لەبەر ئەوەش ئافرەت لەناو جوولەکەشدا هەر بێشوێن و پلەوپایە بوو.

هەر بەهۆی ئەوەشەوە نەیان ئەهێشت ئافرەت لەگەڵ پیاوی برایا هاوشان بێت، لەوەش زیاتر، ئەوەندەیان هێنایە خوارێ هەتا کردیانە هاوشانی بەندەو نۆکەر، لەگەڵ براکانیدا میراتی نەئەبردەوە، ئەگەر باوك لەژیانی خۆیدا شتێکی پێ بدایە. ببەخشایە. هەر ئەوە بوو، خۆ ئەگە ژنێك یان کچێك، سامانێ، شتێکی ببوایە، ئەوە پێویست بوو لەسەری کە شوو بەهاوخێڵی خۆی بکات و بەغەیری خێڵی خۆی. با جوولەکەش بێت. شوو نەکات.

لەوەش شووم و بەڵاتر ئەوەبوو باوك بۆی هەبوو کە کچی خۆی چ بە ساوایی و چ بە گەورەیی بفرۆشێت، ئەوەش لەجوولەکەدا شتێکی سەیر نییە، چونکە هەر لە سەرەتایانەوە بە پارەپەرستی و چاوچنۆکیی هێناویانە.

سکاڵا: مەردی خوابە دڵپاك، خەریکە ئەم دنیا فراوانەم لێ بێتە کونەمشك! من قەت بەبیرو خەیاڵمدا نەهاتووە کە ئافرەت بەو جۆرەو تا ئەو ڕادەیە کلۆڵ و بەدبەخت بووبێت! وەی لەو ژیانەی!! ئای.. ئای لەبێئاگایی منیش! هەرگیز ئەم جۆرە باسانەم نەبیستووە.

دڵپاك: ئاخر هەر لەبەر ئەمەبوو کە داوام لێکردیت بخوێنیتەوە، سکاڵاخان، خوێندنەوە بەکەڵکە، مێشکی ئادەمیزاد ئەکاتەوە، بخوێنەرەوە.

لەوەش سەیرتر، لەناو جوولەکەدا، ئافرەت ئەکەوتە حەیزەوە، وەك گڵاو یاخود بەگڵاو دەیان ژمارد، گڵاویی چییە، خۆ شاخ و گوێداریی نییە؟! نانیان لەگەڵدا نەدەخوارد، لەگەڵیا نەیانئەخواردەوە، لەگەڵیا کۆنەئەبوونەوەو لەماڵێکدا لەگەڵیا دانەئەنیشتن[1].

ئاواز: بێ مێشك و سادەو نەزان بوون، ئەگینا ئافرەت لەو کاتەدا کەی ئەوەندە پیسە؟

دڵپاك: منیش مەبەستم ئەوە نییە کە ئافرەت لە حەیزدا پیس و گڵاو بکەم، نا، بەڵکو باسێکی مێژوویەو بۆتان ئەگێڕمەوە هەتا بزانن ژیانی ئافرەت بەر لەدەرکەوتنی ئیسلام چۆن بووە.

[1] سەرچاوەی مێژوویی بۆ ئەم باسە ئێجگار زۆرەو نایەنە ژمارە.

ئافرەت لە ئەسپارتەدا

سکالا: جاروبار "سەربەست"ی برام و هاوڕێکانی زۆر بەگەرموگوڕیی ناوی سپارتە ئەهێنن و باسی سەربەستی ئافرەت لەو شوێنەدا ئەکەن، بەڵام دڵپاك، تۆ باسی ئافرەتت لە ئەسپارتەدا پشت گوێ خست!

دڵپاك: ئەسپارتە شارێك بووە لە شارە گرنگەکانی یۆنان، بەئازایەتیی و لێزانینی جەنگ ناویان دەرکردبوو، بەڵێ جۆرە سەربەستییەك لەناویاندا درابوو بە ئافرەت. ئینجا نەزانەکان وا ئەزانن کە ئەو سەر بەستییە لەبەر چاوی کاڵی ئافرەت بووە، بێئاگان لەوەی کە خەڵکی ئەو شوێنە . پیاوانیان . گیانی کارو پیشەیان سەربازێتیی بووە، ژیانیان لەسەر دەسکەوتی جەنگ و کوشتار وەستابوو.

ئاواز: باسەکەت لێڵایی تیایەو لەمەبەستت تێناگەم دڵپاك.

دڵپاك: دان نەنان بەمافی مرۆڤدا . نەك هەر تەنها مرۆڤ . لە ئەسپاتەدا لەو پەڕی دڵڕەقییدا بوو، بۆ نموونە، هەرکەسێك لەپیاوانیش لەشی کزو لاواز بوایەو بێهێز بوایە ئەیانکوشت، چونکە بەڕای ئەوان بەکەڵکی جەنگ نەدەهات، هەروەها لەئادەمیزاد بە بەندەکرندا دەستێکی بالایان هەبوو، ئینجا لەدڕندایەتیاندا لەگەڵ بەندەکاندا هاوشانیان زۆر کەم بوو، جا ئەو تۆزە نەرمییەی کە بەرامبەر ئافرەت ئەیان نواند هۆیەکەی تەنها یەك شت بوو، بەڵام بە هیچ جۆرێك داننان بەمافی مرۆڤدا نەبوو . هەروەك هەندێ بەو جۆرە بۆی ئەچن . بەڵکو ئەو هۆیەش ئەوەبوو پیاوان هەمیشە خەریکی جەنگ و کوشتار بوون، کەم کەم ئەکەوتنەوە ماڵەوە، ناچاریی وای لێکردن کە سەروکاریکردنی ماڵ لەکاتی نەبوونی پیاودا لەماڵەوە بە ئافرەت، واتە بە ژنەکانیان بسپێرن.

سکالا: هەم.. ڕاستە، ژیریی پەسەندیی ئەکات.

دڵپاك: ئەوەی بۆم باسکردن ڕاستییەکی مێژوویی‌یەو گومانی تێدا نییە. ئەو سەربەستیەی کە لەسپارتەدا بەئافرەت دراوە تەنها ئەوە بووە، ئەگینا لەڕاستییدا زۆر لە سەربەستیی و ئاشکراکردنی مافی ڕەوای ئافرەتەوە دوور بوون، بەڵگەش لەسەر ڕاستیی باسەکەمان، بۆ نموونە: ئافرەتی سەربەست "خانم" ژیانی لەگەڵ کەنیزەکە داوێن پیسەکاندا وەك یەك پێکەوە ئەبردە سەر تا ئەوکاتەی کە پیاوەکەی لە جەنگ و کوشتار ئەگەڕایەوە، هەروەها لەمیرات بێبەش ئەکرا[1].

سکالا: سەیر لەوەدایە سەربەست و هاوڕێکانی کە گوێ لە هەڵکەوت ئەگرن، کاتێ کە باسی ژیانی ئافرەتیان بۆ ئەکات، چ لە کۆن و چ لە تازەدا، ئەم شتانەی تۆ باسیان ئەکەیت ئەو ناویان نابات! خۆ لە لقی مێژووش لە کۆلێژدا ئەخوێنێ.

دڵپاك: خوا یار بێت، ڕۆژێك ئەبێت خۆت بتوانی لەهەموو شتێ بگەیت.

بەداڕشتنێکی تر، ئەتوانین بڵێین ئەو وردە سەربەستیەی کە ئافرەتی ئەسپارتەیی هەیبوو یا پێی درابوو، هەروەك تریفەی مانگ کە بریتییە لە تیشکدانەوەی تیشکی خۆر، دەستەڵاتی ئەمیش ڕەنگدانەوەی نەپەردەژانی مێردە جەنگاوەرەکەی بوو.

خوشکان، بەڕاستی لەهەر دەلاقەیەکی مێژووە سەیری ژیانی ئافرەت، لەهەر شوێنێکدا ئەکەین، تروسکایی تێدا نابینین، ژیانی پڕ بووە لە بەدبەختیی و کلۆلیی و چەرمە سەری، هەمیشە لێی وەرگیراوە بەبی ئەوەی پێی بدرێت، چەوسانەوەو گەردن کەچیی بەشی بووە، وەك زەویی وەهابووە هەر چاوەڕوانیی بەرهەمی لێکراوە، پیاویش هەمیشە پیت و بەرەکەتی لەوەوە وەرگرتووە، دروێنەی لەو زەوییەوە کردووە، ئەی پیاوان خۆیان زادەی ئەو زەویە بەپیتە نەبوون؟

سکالا: بەڵام نزیکترین شوێنت لەخۆمانەوە تا ئێستاش باس نەکردووە، ئەی نازانی عەرەبەکانیش نەتەوەیەکی خاوەن شارستانیەت بوون؟ تا باسی ژیانی ئافرەتیشم لەناو ئەوانا بۆ نەکەی، کۆڵت بەر نادەم و وازت لێناهێنم.

---

[1] موسوعة عقاد/ مجلد (٤)، لاپەڕە (٤٤٣)

ئاواز: بەخوا سەیرە! جاران هەرکە ئێوارە دائەهات وەك مریشك . کە ئەخزێتە کولانەوە . ئەچوویتە ناو نوێنەکەتەوە سکالاّ! کەچی ئێستا وا کاتژمێر بەرەو یانزەی شەو ئەچێت و ئەتەوێ تازە دەست پێ بکەینەوە، درەنگە درەنگ، مەردی خوابە واز بێتە.

سکالاّ: بەڕاستی باسەکان هەرچەندە دڵتەزێنن بەلاّم هەر حەز بە بیستنیان ئەکەم، ئەمەوێ فێرببم، تێبگەم.

ئافرەت لەناو عەرەبدا

سکالاّ: ئای چەندێ بێتاقەتی باسەکانت بووم دڵپاك! لەماڵەوە هەر بیرم ئەکردیت، خوا خوام بوو زوو بگەڕێینەوەو دەس پێ بکەینەوە.

ئاواز: بڕیار وابوو کە ئەمجارە باسی ئافرەتمان لەناو عەرەبدا بۆ بکەیت.

دڵپاك: بەڵێ، لەبیرمەو خوایار بێت بەڵێنی خۆم ئەبەمە سەر، وا ئێستاش هەوارگەمان ئەگوازینەوە بۆ ناو ئەو ژینگەو کۆمەڵگەیەی کە ئیسلامی تێدا دەرکەوت، تا بزانین لەپێش هاتنی ئیسلامدا گوزەرانی ئافرەت لەوێدا چۆن بووە.

بەدڵنیاییەوە پێتان ئەڵێم، کە بەشی ئافرەت لەو ژینگەیەدا لەڕووی نرخ و ئینصافەوە لەشوێنەکانی تری گێتیی چاکتر نەبووە. بەشی ئافرەت لەوێشدا هەر دەردەسەریی و ناکامیی بووە، لەهەندێ شوێنی ئەو خاکەدا، جەورو ستەم چنگی بێبەزەییانەی ئەگەیشتە ڕیشەی گیانی شیرینی، لەبەشەکانی تریشیا لە نزمترین پلەی ژیاندا دەنگی تاساوی کپ ئەکرایەوەو هیچ کەس ئاوڕی لیٚ نەئەدایەوە، یان بڵێین هیچ کەس مافی ئەو بەسەزمانەی بەبیردا نەئەهات!

ئەوپەڕی بەرزبوونەوەو شکۆی ئافرەت لەوەدا بوو. واتە تەنها لەبەر ئەوە بوو. کە ژنی پیاوێکی ناودارو بەدەستەلاّت بوو، یان دایکی منداڵی پیاوەکەیە، یاخود خزمەتکاری پیاوە!

بەلاّم پاراستن و ڕێزگرتنی بەناوی ئەوەوە کە مرۆڤە، لەڕەگەزی ئافرەتە، خاوەنی مافی سروشتی خۆیەتی، ئەمانە هەر لە ئارادا نەبوون.

بەڵێ باوك، مێرد، کوڕ یان برا، ئەیانپاراست، ئەو پاراستنەشیان بەئەرکێکی سەرشان و بەپێویست ئەزانی، بەلاّم ئەو ئەرکە، ئەو پێویستییە کە بۆ پاراستنی شتەکانی تری پیاو پەیڕەویی ئەکرا. بۆ پیاو نەنگ و شورەیی بوو کە دەستدرێژی بکرێتە سەر ئەو ئافرەتانەی نزیك و خزمی بوون، بەلاّم ئەو نەنگ و شورەییە هاوشان بوو لەگەڵ نەنگ و شورەییەکدا کە دەستدرێژی بکرێتە سەر ماڵینەکەی، مەڕو ماڵاتەکەی، ئاژەڵەکانی تری، یان هەر شتێکی تر کە پێوەندیی بەو پیاوەوە هەبوو.

سکالاّ: وادیارە هیچ هەواڵێکی دڵخۆشکەر لەناو ئەوانیشدا نابیستریٚ!

دڵپاك: بەلاّم هەواڵی دڵتەزێن و غەمگین زۆرو زەبەندەیە.

زیندە بەچاڵکردن

دڵپاك: ئەو بەسەزمانە، هەر بە لەدایکبوونی، لەو خاکەدا، خەڵك یەکسەر مۆنیی و ڕووگرژیی دایدەگرت، ئەڵێن کابرایەك ژنەکەی لە سێ سکدا هەر کچی ئەبێت، ئەویش لەداخا ماڵەکەی بەجێ ئەهێڵێ و ئەچێتە ماڵە دراوسێیەك، کە ژنەکەی بەوە ئەزانێ ئەڵێت:

ما لأبي الذلفاء لا يأتينا   وهو في البيت الذي يلينا

يغضب ان لم نلد البينا   وانما نعطي الذي أعطينا[1]

ئاواز: بەڕاستی قسەکەی جوان و پڕ مانا بووە! خۆ ئێستاش زانیاریی تازە لایەنگریی قسەی ئەو ئافرەتە ئەکات.

---

[1] المرأة في القرن العشرين/ جروان السابق.

دڵپاك: ئەوە ڕاستە، بەڵێ ئەیكات، بەڵام خۆ بەدبەختییەكە لەوەدا نەوەستاوە، خۆزگە هەر ئەوەندە بوایە، ئای كە ئافرەت بەختەوەر ئەبوو!

سكاڵا: بەخوا قسەكانت ئەمترسێنن، بۆ چ لەوەش خراپتر هەبووە؟!

دڵپاك: خوشكەگیان، هەر بەساوایی بە چەند بیانوویەكی بێ تان‌وپۆ، باوكەكەی بەزیندوویی ئەیخستە ناو چاڵێك‌و نەی ئەهێشت چاو بەدنیای ڕۆشندا بگێڕێت، بەوە دەوتر زیندەبەچاڵكردن.

سكاڵا: ئۆی.. ئۆی!! لەشم لەترسا، گیانم لەداخا، موچركەیان پێدا دێت! دەی بۆچی! لەبەر چی؟ تاوانی ئەو بەسەزمانە چی بوو؟

دڵپاك: قورئانیش هەمان پرسیار ئەكات بە ئیستنكارەوە: (وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَت* بِأَيِّ ذَنبٍ قُتِلَت)؟[١]

لە بێئاوەزی بەولاوە ناوی بنێین چی؟ نەفامییەو دروشمەكەی ئەمەیە

من غاية المجد والمكرمات بقاء البنين وموت البنات[٢].

بەلایانەوە هۆی شانخواری‌و مایەی نەنگ‌و هەتك كردن بوو، لەبەر ئەوە كەسوكارەكەی چارەیان نەئەویست، هەرگیز ئەوەندە ڕوویان نەئەدایە كە بگاتە ئەو ڕووپێدانەی بە كەنیزەك یان وڵاغێكی بەكەڵك ئەدرێ، ئەوانەشیان كە زیندە بەچاڵیان نەئەكردن تەنها لەبەر ئەوەبوو كە بەبەشێك لەمیرات، ئەو میراتەی كە لەباوكەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ كوڕ، دایان دەنا. لەوەش زیاتر، ئەفرۆشرا، ئەدرا بە بارمەتە بۆ بەجێهێنانی سوودو دانەوەی قەرز.

كۆمەڵگەی عەرەب، كۆمەڵگەیەكی خێڵەكیی بوو، هێرشكردنە سەر یەكتر بەهەق و ناهەق ئارام بوونەوەی بۆ نەبوو، دوژمنایەتیی بۆ تۆڵەسەندن كۆتایی نەدەهات، لەو هەراو جەنگەشدا كە شكۆی خێڵی پێ بەرز یان نزم ئەبۆوە، ئەرك‌و گرنگیی‌و دەستوەشاندن بەپیاو . نەك بەئافرەت . جێبەجێ ئەكرا، بگرە ئافرەت لەو ڕووەوە لەتالانێك بەولاوە هیچی تر نییە، دەست دوژمن ئەكەوێ چ بۆ خزمەتكاریی، چ بۆ ڕابواردن (الاستمتاع)، كە ئەمەش ئەبێتە هۆی چەند جاربوونەوەی ئەركی سەرشانی پیاو لە پاراستنی ئافرەتدا، لەترسی ئەوەدا نەك بكەوێتە دەست دوژمن‌و بكرێتە دیل‌و بەندەیەكی زەلیل! و ببێتە مایەی سەرشۆڕیی خێڵەكەی.

ئاواز: باوەڕ بكەن زیندە بەچاڵكردنەكەی چاكتر بووە لەژیانی.

سكاڵا: هەرگیز نەهاتووە بەبیرمدا كە دڕندایەتیی بگاتە ئەو ڕادەیە! بەڵام ئەو زیندە بەچاڵكردنە لەهەموو شتێ سەیرتر بووە! ئەوە چۆن بووە؟

دڵپاك: با یەك دوو نموونەیەكت بۆ بێنمەوە، ئەوسا چاك تێئەگەی. باوكێك خۆی بەدەمی خۆی بەسەرهاتەكەمان بۆ ئەگێڕێتەوەو ئەڵێت: "هەر كە كچمان ببوایە زیندە بەچاڵم ئەكرد، قەت بەزەییم بە هیچ كامیاندا نەهاتووەتەوە، جگە لەیەكێكیان كە لەكاتی لەدایكبوونیدا من لە سەفەردا بووم، دایكی ڕفاندبووی بۆ لای خاڵوانی‌و سپاردبووی پێیان، كە گەڕامەوەو پرسیارم كرد چیمان بوو، ژنەكەم هەواڵی دامێ كە ساوایەكی مردووی لێ جیابۆوە.

چەندساڵێك بەسەر ئەوەدا تێپەڕی، تا كچەكە گەورە بوو، پێگەیشت، ئەوسا دایكی هێنایەوە، ڕۆژێك چوومەوە بۆ ماڵەوە كچێكم دی! قژی زەردی جوان، زوڵفی ڕێك‌و پێككراو، ملوانكەیەكی لەملاو سواری گەردنی بوو بوو، پرسیم ئەم كچە كێیە؟ جوانیی‌و ژیرییەكەی سەرسامیان كردم، ژنەكەم دەستی كرد بەگریان، لەپاشا وتی: ئەمە ئەو كچەتە كە لە سەفەر گەڕایتەوەو من گوتم مناڵێكی مردووم لێ جیابۆوە، ڕفاندم بۆ لای خاڵوانی وا ئەمڕۆ هێناومەتەوەو گەیشتووەتە ئەم ڕادەیە.

دانم گرت بەخۆمدا تا دایكی پەشۆكا بەئیشو كارەوە، ڕۆژێك دامە بەر خۆم‌و چاڵێكم بۆ هەڵكەندو فڕێم دایە ناو چاڵەكە..! ئەویش ئەیگوت: بابە گیان، چیم لێئەكەی؟ منیش هەر گڵم بەسەرا ئەكرد! دیسانەوە ئەی گوت: بابە گیان

---

[١] ئایەتی (٨و ٩)ی سورەتی (التكویر).

[٢] المرأة في القرن العشرين/ جروان السابعة.

ئەمکەیت بەژێر گڵەوە؟! بە تەنها جێم ئەهێڵی؟! بەجێم ئەهێڵی!! منیش هەر گڵم ئەکرد بەسەریا، هەتا دامپۆشیو دەنگەکەی پچڕا"[١].

{ماوەیەك هەرسێکیان بێدەنگ بوون، کە دڵپاك تەماشای کردن چاویان پڕبووە لەفرمێسك، چەند خولەکێك گریان، چەندان هەناسەی ساردو کاڵیان هەڵکێشا..!}

سکاڵا: ئای.. ئای! مرۆڤایەتی یان دڕندایەتی بکەین بەناویان؟ ئەوانە ئامیزاد نەبوون، ئەگەر ئادەمیزا وەهابێت حاشا.. حاشا من بێبەرییم لەئادەمیزاد، چیم ناو ئەنێن جگە لە ئادەمیزاد ناوم بنێن.

ئاواز: بەڕاستی ئافرەت حەقی خۆیەتی کە چاوی پیاو هەڵکۆڵێت.

دڵپاك: نا، خوشکەکەم، نا. هەروەك کردەوەکانی ئەوان تاوان بووە، هەر بەو جۆرەش فتواکەی تۆیش تاوانە. شتنەوەی تاوان بە تاوان نابێ، پیاو ئادەمیزادە، ئافرەتیش وەك ئەو ئادەمیزادە، ئەی بۆ پەیڕەویی ڕێبازێك نەکرێت کە ڕاستییو دادگەریی لە جێگای خۆیان دائەنێ؟

بە هەرحاڵ. حەزئەکەم لەو ڕووەوە نموونەیەکی ترتان بۆ باس بکەم.

یەکێك لە یارانی پێغەمبەر ﷺکە لەبەردەم پێغەمبەردا ﷺدائەنیشت زۆر غەمبار دەرئەکەوت، جارێکیان پێغەمبەر ﷺپرسیاری لێکرد: بۆ وا غەمباریت؟ وەڵامی دایەوە: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺلە ڕۆژگاری نەفامییدا تاوانێکم کردووە، ئەترسم هەر چەندە موسڵمانیش بووم، خوا لێم خۆش نەبێت، پێی فەرموو: (تاوانەکەتم بۆ باس بکە). وتی: من لەوانەم کە کچەکانی خۆیانیان ئەکوشت، کچێکمان هەبوو، ژنەکەم لێم پاڕایەوە کە لێی گەڕێم، منیش لێی گەڕام، گەورەبوو پێگەیشتو بوو بە یەکێك لەجوانترین ئافرەتان، خوازبێنییان کرد، کرمی نەفامێتیم جووڵا، دڵم توانای ئەوەی نەبوو کە بیدەم بەشوو یان وازی لێ بێنمو بۆ خۆی هەر لەماڵەوە بمێنێتەوە بەبێ مێرد، بەژنەکەمم گوت: من ئەمەوێ بچم بۆ فلان هۆزو فلان تیرە بۆ سەردانی خزمەکانم، کچەکە بنێرە لەگەڵما، ئەویش بەوە دڵخۆشبوو بەجلوبەرگو خشڵ ڕازاندییەوە، پەیمانی لێ وەرگرتم کە دەستی ناپاکی. مەبەست گیانیەتی. بۆ نەبەم، بردم بۆ سەر بیرێك ڕوانیمە بیرەکە، کچەکە هەستی بەنیازم کرد، زانی کە ئەمەوێ بیخەمە بیرەکەوە، باوەشی پیادا کردمو دەستی کرد بەگریانو ئەیگوت: ئۆش! بابەگیان، ئەتەوێ بمخەیتە بیرەکە؟ بەزەییم پێدا هاتەوە، ئەمجا تەماشایەکی تری بیرەکەم کردەوە، کرمەکەش جوڵایەوە، باوەشی پێدا کردمەوەو ئەپاڕایەوە: ئەی بابە، نەکەی سپاردەکەی دایکم لەدەست بدەیت، وای لێکردم جارێك ئەمڕوانییەوە بیرەکەو جارێك تەماشای ئەوم ئەکردو بەزەییم پیادا ئەهاتەوە، هەتاکو شەیتان زاڵبوو بەسەرماو بەسەرا خستمە ناو بیرەکەوە بەدەم ئەم هاوارەوە کە دیکرد: "ئای بابە خۆ کوشتمت!" منیش لەوێ مامەوە هەتا دەنگی بڕاو کۆتایی پێهات.

پێغەمبەر ﷺو یارەکانی دەستیان کرد بەگریان، ئەمجا فەرمووی: "ئەگەر فەرمانم پێ بکرابایە کە کەسێك لەسەر کارو کردەوەکانی سەردەمی نەفامێتیی سزا بدەم، سزام ئەدایت"[٢].

بۆیە خوای میهرەبانیش بەتووڕەییەوە ئەپرسێت: (وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَت* بِأَيِّ ذَنبٍ قُتِلَت).

سکاڵا: ژیانم لەبەر چاوکەوت! خۆزگە لە سەرەتاوە نەبوومایە، یان بە ئافرەت خەلق نەکرامایە! ئای لەپیاو!! ئۆف لەو دڵو سۆزە!

ئاواز: دواکەوتوو نەزان بوون، دوور لە شارستانیەتو بوون، بەڵام باوو نەریت هەمیشە دەوری خۆی ئەبینێ، شتێکی ڕیشەدارە.

دڵپاك: ڕای هیچکامتان بەڕاست نازانم، چونکە لەبنەڕەتدا ژنو پیاو قەت بۆ دوژمنایەتییو چەوسانەوە خەلق نەکراون، مەسەلەکەس پەیوەندی بە پێشکەوتنو دواکەوتنەوە نییە وەك ئاواز بۆی چوو، بەڵکو پەیوەندی بە بیروباوەڕەوە هەیە هیوادارم ڕۆژێ لەڕۆژان باش تێبگەن.

نەیان ئەهێشت ساتێ بژیت بە ئازادیی، بێ ئاهی کاڵ

---

[١] کتاب الأغاني: لأبی الفرج، من لە "کلمات مضیئة مهداة الی المرأة"ی ناجي النجار وەرمگرتووە.

[٢] مجموعة رسائل للعلامة المجاهد/ الشیخ محمد الحامد ص ٨و٩.

بەساوایی بەبێ تاوان، بەزنیدوویی ئەخرایە چاڵ
بەگەورەییش لەگەڵ پیاوا کە ئەو ئەمرد ئەیانێژان
ئەسووتێنران، ئەبوونە گەرد، دەستو پەنجە، ئەگریجەو خاڵ.

هیوادارم ڕۆژێ بێتە پێشەوە لەهەموو شتێك بگەن، هەرچی قسەو باسێك کە بیستووتانە بەوردی سەر لەنوێ پیابچنەوە، هەتا ڕاستو ناڕاست لەیەکتر جیا بکەنەوەو پەیڕەویی ڕاست بکەن.

فڕو فێڵ کردن لەگەڵ ئافرەتدا

دڵپاك: لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا ئافرەت میراتی نەئەدرایە، بەڵکو خۆی جۆرە میراتێك بوو کە ئەهاتەوە بۆ نێرینە، لەهەندێ شوێندا گەر بۆی بهاتایەتەوە ئەوەش چەسپاوو دیای کراو نەبوو، بەزۆریی مافی خاوەندارێتی نەبوو. ژیانێکی ترشو تاڵ لە هەموو سەرێکەوە، چەوساوەو دەسبەسەر بوو.

ژیانی هاوسەرێتییو خێزانداریی لەسەر بنەڕەتی مافی هاوبەش بنیات نەئەنرا، ئافرەت لارەمل بوو، بەستنەوەی ژن ڕێگەی زۆرو زەبەندەی هەبوون تەنانەت تەلاقدان فێڵو تەڵەکەو ساختەی جۆر بەجۆری تێدا ئەکرا، کە هەمووشی لێدانی بەرژەوەندیی ئافرەتی بەسەزمان بوو، هەر بۆ نموونە ئەك بۆ هەڵدان:

پیاو بەژنەکەی خۆی ئەگوت "أنت علي كظهر امي". بەوە لێی حەرام ئەبوو، بەلام بە بەنی پیاوەکەوە کۆت ئەکراو نەی ئەتوانی خۆی دەرباز بکات لێی، یاخود پیاو سوێندی ئەخوارد کە لە (جێگە)دا نەچێتە لای ژنەکەی، کەچی ئەشچوو یان نەئەچوو، دیسان بەوە ژنەکە لەنێو تەلاقدارییو بێ تەلاقییدا ئەبەسترایەوە.

سکالا: *وی‌ی!!* ئەڵێت دواکەوتوو نەزان بوون ئاواز، بیستت؟! ئەها چەند زۆرزانو زیانەخەرۆو ستەمکار بوون!

دڵپاك: ستەمکارییان لەو ڕادەیەدا نەوەستاوەتەوە. هەر پیاوێك لەیەك کاتدا، بەئارەزووی خۆی، بەپێی دەسەڵاتو بۆ لوان بۆی هەبووە چەند ژنی ئەوێ بیهێنێو بیبێت. هەر بۆنموونە: (غەیلان کوڕی سەلمە ئەلسەقەفی) کاتێ کە موسڵمان بوو (١٠) ژنی هەبوو، (عومەیر ئەلسدی) هەشت ژنی هەبوو، ئەمانەو هاوچەشنەکانیان، یەکێك لە ئامانجەکانیان، لەزۆریی ژنهێنانیاندا ئازاردانی ژنەکانیان بوو، ناڕەحەتکردنو پەستکردنیان بوو.

ئاواز: ئەی! هیچ هۆیەکی تر بۆ پەستکردن نەبووە لەناوا!! ئەی نەیان ئەزانی کە ئافرەت لە هەموو سەرێکەوە پەستو ناڕەحەتکراوە؟

دڵپاك: ئافرەت کە لەکۆمەڵگەی نەفامیدا ژیا دیارە بەشی هەر مافخوراوییو ستەملێکردنە، ئەی بەتەمای چین؟

جۆرەکانی هاوسەرێتی سەردەمی نەفامی

دڵپاك: هاوسەریی "الزواج" لەناو عەرەبدا، لەسەردەمی نەفامییدا، چەند ڕێگەو شێوازێکی سەیر سەیری هەبوو، لەوانە: هاوسەرێتی ئاسایی "شەرعیی" کە زۆر کەمبوو، هاوسەرگیری فاڵگرتن "الاستبضاع"، هاوسەرییەك بوو کە لە (١٠) کەس کەمتر لەیەکاتدا ئەچوونە لای یەك ئافرەت ئیتر سکی پڕ ئەبوو، ئەمجا کە منالی ئەبوو ئەینارد بەدوایاندا، ئەوانیش بەپێی باوو نەریت نەیان ئەتوانی نەیەن، پێی ئەگوتن: "وا ئەوەی چاندتان سەوز بوو، فلانەکەس ئەم منالە هی تۆیە". ئارەزووی چۆن بووایە ئەیکرد بەهی ئەویان، کابراش بۆی نەبوو سەرپێچی بکات، بەوەش منالەکە ئیتر باوکی خۆی ئەناسی. جۆرێکی تر لە هاوسەریی، ئەوە بوو پیاوان هەرکەس ئارەزووی ببوایە، ئەچوو بۆ لای ئەو ئافرەتانەی کە ئالای تیاترۆیەتییان بەسەر ماڵەکانیانەوە دائەکوتا، جا کە سکی پڕ ئەبوو منالەکەی لێ ئەبۆوە، ئەوسا بەپێی ڕاوێژی سەرناس "القافة" منالەکە ئەبوو بەهی پیاوێك[1].

---

[1] كتاب النكاح: بخاري.

سکالآ: سەد خۆزگە ئافرەت هەر لە سەرەتاوە خەلق نەکرایە، توخوا مەرگ خۆشتر نییە لەو کارە پیسە چەپەڵانە؟ ئۆف.. ئۆف!!

ئاواز: بەڵام بەزەییم بەو منالە بەسەزمانەدا دێتەوە کە لەو ڕێگەیەوە لەدایکبووە، ئۆشش! چەند بەدبەختو ناشاد بوون!!

دڵپاك: بەڵام پێویست بەو ئاخو داخە ناکات کە ئێوە دەری ئەبڕن، نا.

ئاواز: تۆ کچێکی سەیریت! چۆن پێویست ناکات؟ کەی ئەوە ڕاستە، دە کەس یان هەرکەس ئارەزووی هەبێت بچێتە لای ئافرەتو منالی ببێتو هەروا بەکوێرانە بیدەن بەسەر کابرایەکدا؟ بەدبەختیی لەوە گەورەتر بۆ ئافرەت، بۆ ئەو منالە بەسەزمانە ئەبێ چی بێت؟!

دڵپاك: چاوەکەم، (...) گەریی ئافرەت لەسەردەمی نەفامییدا سادەبووە، بەڵام هی نەفامیی ئەمڕۆ زۆر لەهی ئەوکاتە پیسترە، چونکە هی ئەمڕۆ ئالۆزە.. ئالۆز. هەروەها ژمارەی ئەو زۆڵانە کەمبووە لەچاو هی ئەمڕۆدا. بۆ نموونە: لە ئەمریکادا هەموو ساڵێك یەك ملیۆن زۆڵ لەدایك ئەبێت[1]، بەبێ ئەوەی باوکی خۆیان. با بەناویش بێت. بناسن یان بزانن، لەکاتێکدا بەو ئافرەتە زۆڵهێنەرانە ئەڵێن (کچە دایك) واتە (الأمهات العذاری)!! خۆ هەر هیچ نەبێت زۆڵەکانی نەفامیی کۆن باوکێکی درۆینەیان بۆ پەیدا ئەکردن، ئایا لەمنالە زۆڵەکانی شارستانیەتی ئەمڕۆ بەختەوەرتر نەبوون؟ خۆ ئەگەر هەڵگرانی ئالآی شارستانیەتی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵاتی ئەمڕۆ لەپەیداکردنی باوکدا بگەیشتنایە نەزانو سادەکانی سەردەمی نەفامیی، گوێی دنیایان پڕ ئەکرد لەهەراو گاڵەو پڕوپاگاندە، گوایا چارەسەری هەموو گیرگرفتێکی ئافرەتیان دۆزیوەتەوە، ئەیانکرد بە جەژن، بە جەژنی ڕزگاریی ئافرەتو ئەویشیان ئەدایە پاڵ جەژنەکانی تری ئافرەت.

سکالآ: بەڵام هەرکەس باسی ڕۆژئاوا بەخراپە بکات، من وا ئەزانم کە ڕیشەی دڵم دەرئەهێنێ، چونکە ئەمڕۆ هەر ئافرەتی ئەوێ سەربەستە.

ئاواز: ڕۆژئاوا لە ڕێزگرتنی ئافرەتدا هەرگیز ناگات بە تۆزی پێی وڵاتە سوسیالیستەکاندا، ئەمە ڕاستییەکە پێویستی بەباسکردن نییە.

دڵپاك: با نەیکەین بە دەمەقاڵەو خۆمان بە گەڕەلاوژەوە نەپەشۆکێنین. هەر کە لە هەر لایەکدا، خەڵك خوای نەناسی، ترسی خوای لەدڵا نەبوو، باوەڕی بەڕۆژی دواییو پاداشتو تۆڵە نەبوو، چی بۆ لوا ئەیکا، هەرچی توانی، سڵی لێ ناکاتەوە، چونکە سروشتی کۆمەڵگەی نەفامیی لەهەموو سەردەمێکدا هەر ئەوەندەی لێدێت.

لەسەردەمی نەفامییدا، لەناو عەرەبەدا، پیاو ئەیتوانی لەیەك کاتدا دوو خوشك ژنی بن، لەوەش زیاتر، بەپێی هەوەسی خۆیان ژنیان ئەگۆڕییەوە، کچ بەکچیان ئەکرد، بەبێ مارەیی، بابەژنی خۆیانیان ئەهێنایەوە، "الزواج من زوجة الأب" پاش مردنی باوك، لەناویاندا خۆشیی لێ دیتن، "المتعة" باو بوو، زیناکردنی ڕاستەوخۆ بەچەند شێوەیەك، زۆرو زەبەندە بوو.

سکالآ: ئەی قوڕم بەسەر! وام زانیوە لەئاژەڵ لەوەڕاندن بەولاوە هیچ جۆرە شتێکی تریان نەزانیوە!!

دڵپاك: ژن کە مێردی ئەمرد، پێویست بوو لەسەری یەك ساڵی ڕەبەق تازیەی بۆ بگرێت. بەڵام چۆن تازیەیەك! لەماڵ دەرنەچێت، خۆی جوانو ئارایشدار نەکات، جلوبەرگی جوان لەبەر نەکات، ناوی شووکردن نەباتـ نەهێڵێ هیچ کەس ئەو باسەی لەلادا بکاتەوە. کەسوکاری مێردەکەشی لەو کاتەشدا ناچار نەئەکران بەدابینکردنی شوێنو خۆراکو جلوبەرگ بۆی!

ئاواز: جا بیان کوشتایە یا خۆی خۆی بکوشتایەتەوە چاکتر نەبوو لەوە؟

---

١ صحيفة الشرق الأوسط، العدد الصادر في ١٩٨٢/١/٦.

دڵپاك: زۆریی ماوەیی‌و ڕەگەزپەرستیش لەلایەكی ترەوە بوو بووە هۆی مانەوەی زۆربەیان بەبی مێرد، كە ئەوەش یەكێك بوو لە هۆیەكانی بێنرخیی‌و بەدبەختیی هێنان بەسەر ئافرەتدا، لە كاتێكدا مارەییەكەش باوك‌و براو كەسانی كچەكە یان ژنەكە ئەیانبردو خەرجیان نەئەكرد بۆی.

دەی توخوا، فەرموون، بگەڕێن بۆ جێ پەنجەیەكی تاوانی ئیسلام لەو هەموو بەدبەختیی‌و چەوساندنەوەو كوێرەوەرییەدا كە تێكەڵی ژیانی ئافرەتی بەسەزمان بووە لەسەرانسەری جیهاندا!

ئاواز: ئاخر ئەوەی تۆ باست كرد هی سەردەمەكانی كۆنە، هی چەرخەكانی پێش دەركەوتنی ئیسلامە، ئیتر بۆچی لەئیسلام بدوێین؟

دڵپاك: ئاه! ئەی چۆن حوكمێ بوو ئەو حوكمەی كە لەسەرەتاوە داتان بەكۆمەڵی ئیسلامدا؟! لەبیرتان چۆوە كە گوتتان: "ئیشی سەرەكیی ئیسلام چەوساندنەوەو كۆتكردنی ئافرەت بووە"؟

سكالا: دڵە گیان، تۆ باسی ڕابوردوو پێش ئیسلامت كرد، زۆرچاكیش باوەڕم بە ڕاستیی باسەكانت هەیە، ڕابردووش ڕۆیشت‌و ناگەڕێتەوە.

دڵپاك: خوشكان، منیش مەبەستم لەو باسە مێژووییە ئەوەبوو كە بزانن، ئەوانەی ئەو جۆرە قسانەیان فێری ئێوە كردووە لەدژی ئایینی ئیسلام ڕاستگۆو ڕاستناس نەبوون، نایانەوێت ئێوەش ڕێگەی ڕاستی ژیان بگرنە بەر.

هەروەها وەك گوتمان ئەم قسەیە "ڕابردوو هیچ نییەو ڕۆیی‌و ناگەڕێتەوە" لەتەرازووی ڕاستییدا هیچ سەنگێكی نییە. ئەی ئێستامان زادەی ڕابردوو نییەو نابێتە دایكی دواڕۆژ؟

سكالا: ئەوەش ڕاستە. بەلام نازانم بڵێم چی؟ گیروگرفت زۆرە.. زۆر!

ئاواز: بەلام ئێستاش ناتوانین بڵێین ئافرەت گەیشتووەتە ئاواتی خۆی.

دڵپاك: لەوەدا لەگەڵتانم، ڕاست ئەكەن، بەلام كام ئاوات؟ ئایا هەموو ئاواتێك هەر ڕەوایە؟ ئایا ئەو ئاواتە زادەی بیری خۆیەتی یاخود پیاوان بەشێوەی كەڵكەڵە "مەراق" بۆ سەرلێ شێواندنی ئافرەت دروستی ئەكەن؟ داواتان لێئەكەم كە كەمێك دووربین بن، وردبین‌و خاوەن سەرنج بن، هەرچی كە دەیبیستن، یەكسەر باوەڕی پێمەكەن، لەپێشەوە لێی بكۆڵنەوە، بیری لێ بكەنەوە، ئەوسا بیخەنە گەنجینەی بیرتانەوە.

ئافرەتی كورد

دڵپاك: لەناو كوردەوارییدا، پێش هاتنی ئیسلام، نەك هەر تەنها ئافرەت، تەنانەت پیاوانیش بەندەو ژێر دەستەی فارسەكان بوون، هەر بزووتنەوەو ڕاپەڕینێكیان ساز كردبێت دەمودەس لێی دراوەو كپ كراوەتەوە. جۆرەها چەوساندنەوەیان چەشتووە، ئازار دراون.

ئافرەتی بەسەزمان چوارمێخە كێشراوە، خۆڵ‌و دۆی بەسەرا كراوە، كۆت‌و زنجیر كراوە، بەزۆرو زەبری خەنجەر دراوە بەپیاوێ كە ئەو پێی ڕازی نەبووە، ئاغا داوێن پیسەكان، هەر كچێ جوان بووبێت بەزۆر سەندوویانە لە خاوەنەكەی، باوی عەشایەریی‌و هۆزایەتیی باڵی ڕەشی كێشاوە بەسەر زۆربەی كوردستاندا، تەنانەت كوردستان پێش هەڵهاتنی خۆری ئیسلام ناوی كوردستان نەبووە، كوردەكانیش بە (شاخ نشین) ناوبراون[1].

هەروەها ئەتوانین بڵێین زۆربەی ئەو باوو نەریتە نەشیاوانەی كە لە خاكی فارسدا هەبوون، لەناو كوردەكانیشدا هەبوون، چونكە هەمیشە میللەتی ژێردەستە لاسایی ئەو میللەتە ئەكاتەوە كە زاڵە بەسەریا، خۆ ئەگەر هاتوو داگیركردن چەند سەدەیەكی خایاند، دیارە وردە وردە میللەتە ژێر دەستەكە شێوازی ژیانی خۆی لەبیر ئەچێتەوەو ئەوسا شێوازی ژیانی نوێی ڕەنگدانەوەی جۆرو شێوەی ژیانی زاڵبووەكە ئەبێت.

ئاواز: باشە، پێم ناڵێیت پیاو چی لەئافرەت ویستووە؟ بۆچ وەها؟

---

[1] تأريخ الطبري.

دڵپاك: وەڵامی ئەو پرسیارەت بە ڕستەیەك یان دوو ڕستە تەواو نابێت، ئەگەر خوا مۆڵەتی داین و لەسەر باسەكەمان بەردەوام بووین، ئەوە وەڵامەكە هەر خۆت ئەتوانی بیدەیتەوە، ئەوەندەت پێ ئەڵێم كە پیاو خۆی لەخۆیدا ئەوەندەش دڕندە نییە، بەڵكو ڕێگای ژیان و بێباوەڕیی وای لێئەكەن.

سكاڵا: ئاه! هەرچەندە ئەو ژیانە ئەدەمە بەر ئەندێشەم خەریكە شێت ئەبم!

دڵپاك: هەتا بڵێیت ژێردەستەو چەوساوەو ژێر چەپۆك بووە.

مافی خاوەنداریێتی نەبوو، مافی ئەوەی نەبوو فێر بێت

لەمیراتا ڕەوا نەبوو وەكو براكەی جێگیر بێت

میراتێك بوو، یان بەشێك بوو لەو شتانەی میرات ئەكران

وەها باوبوو ژێر چەپۆك و بێبەش و نرخ و ئەسیر بێت.

ئافرەت و بەندایەتی

دڵپاك: سكاڵا خان، پێویستت بە یارمەتیی هەیە بێم دەسبارت بدەم؟

سكاڵا: نەخێر نەخێر، سوپاست ئەكەم، هەموو شتێكم ئامادە كردووە، بەڵام دوای نانخواردن كارم پێتەو دیسان ئەبێ بچینەوە سەر باسەكەمان.

دڵپاك: بەسەرچاو، ئامادەم، چۆن حەز ئەكەن با وابێت.

(پاش نانخواردن و چا خواردنەوەو تەواوكردنی ئیشوكار دانیشتنەوە).

سكاڵا: دوێنێ شەو، لەژێر لێفەكەمدا ئەندێشە فڕاندمی.. فڕاندمی هەتا بردمییە سەر باسی بەندەو بەندایەتیی، لەمەوبەر كە ئەو باسانەم ئەبیست باوەڕم پێیان نەئەكردو عەقڵم پەسەندی نەئەكردن، بەڵام ئێستا بیرم گۆڕاوە، ئا، باشبوو كە زانیم ئەو بەندانەی مێژوو باسیان ئەكات ئەو ئافرەتانە بوون، وانییە دڵپاك؟ ئەو ئافرەتانە نەبوون؟

دڵپاك: نا، نا، سكاڵا خان، ئەو ئافرەتانەی كە باسمان كردن هەموو ئافرەتە ئازادەكان بوون، هی چینە ئازادەكان بوون، باشبوو، كە بەندەو بەندایەتیت بیر خستمەوە، گوێبگرە بۆ ئەو باسە:

بەندایەتیی و بە بەندەكردن لەسەرانسەری گێتییدا هەبووەو باو بووە، چ لەو شوێنانەدا كە باسمان كردن، چ لەو شوێنەكانی تری سەر زەوییدا.

سەرچاوەی بەندایەتی زۆرو هەمەجۆر بووە، لەوانە: قەرزاریی، دیلیی، فڕاندن، دزینیی منداڵ و گەورەكردنی، بەندایەتیی بە كەلەپوور "العبودیة الوراثیة" ڕش پێستێتی.. هتد.

ئەو دەردە پیسە لەلایەن ئایینە دەسكاریكراوەكانەوە، لەلایەن دەوڵەت و فەلسەفەشەوە پشتگیری ئەكرا، بەئاشكرا بڕیاری لەسەر ئەدرا، ژمارەی بەندە ئێجگار زۆر بوو! هەر بۆ نموونە: لەشاری ئەسینادا سەد هەزار بەندە هەبوو، لەكاتێكدا ژمارەی ئازادەكانی ئەو شارە لە بیست هەزار كەس تێنەدەپەڕی!! ئەو "ئەسپارتە"یەی كە ئێوە ناوتان برد، كاتێ كە ژمارەی بەندەكانیان زیاتر لەپێویست بوایە، زیادەكانیان ئەكوشت و تەنها ئەوانەیانیان ئەهێشتنەوە كەپێویست بوون!

ئاواز: وی.. وی!! ئۆف، ئەم هەواڵە بەجارێ دڵی داگرتم!!

دڵپاك: پێویست بەگریان ناكات خوشكە سكاڵا، من و تۆ لەوەدا تاونبار نین.

سكاڵا: ئاخر ئەو ئەسپارتییانە تاوانبار و خوێنمژ بوون، دڕەندەو كێویی بوون، تاوانە.. تاوان! ئەی ئەو بەندانەش ئادەمیزاد نەبوون؟!

دڵپاك: بەڵێ ئادەمیزاد بوون، قسەكانی تریشت هەموویان ڕاستن، بەڵێ، تاوانە، منیش بە گەورەترین تاوانی دائەنێم، بەڵام ڕوویداو بڕایەوە ئەگەر وشەی "بڕایەوە" بۆ باسە مێژووییەكە بەكار بێنین.

خوشكان، ژیانی ئەو هەژارانە ئەوەندە تاڵ و خراپ و پیس بووە لەباسكردن نایەت، ئاغاكانیان بە گەڵێ شێوە مەرگیان ئەكرد بەقوڕگیاندا، كۆت و زنجیر ئەكرایە دەست و قاچ و گەردنیان، ڕەش و ڕووت و برسیی، ئەوەندەیان پێنەئەدان كە تێر بخۆن، كەچی هەمیشە ئیش و كاری قورس و گرانیان بەسەرا ئەدان، ئاخ! زۆرجار ئازادەكان، بۆ ڕاهێنانی گەنجەكانیان

لەسەر شەرە شیرو تیرهاویشت، بەسەر بەندەکانیانەوە فێریان ئەکردن، ئیتر گیانی پاکی بێتاوانیان بەرەو خوای خۆیان، دەم بەهاوارو سکالاکردنەوە بەرز ئەبۆوە بەبێئەوەی هیچ کەسێك هەناسەیەك هەڵکێشێ بە دوایاندا!

ئاواز: سەرم گێژ ئەخوات! خەریکە دڵم تێکهەڵدێت لەداخا! ئەی هاوار!!

دڵپاك: ئەگەر بەندەیەك ئاغاکەی خۆی تووڕە بکردایە، یان بەرپەرچی قسەی بدابایەیەتەوە، زمانیان ئەبڕی، ئاوی گەرم یان زەیتی گەرمیان ئەکرد بە قوڕگیا بەبەرچاوی خەڵکەوە، ئاغاکەی مافی ئەوەی هەبوو کە بیفرۆشێ، ببەخشێ، تەنانەت بیکوژێ، خوێنی ئەوو مشکێك یەکسان بوو!! پیاوەکانیان ئەخەسێنران وەك چۆن ئێستا گا ئەخەسێنرێت، لەناو بازاڕدا بەنێرو مێیانەوە مۆڵیان ئەدان، کڕین و فرۆشتنیان قازانجێکی ئەوتۆی هەبوو، چاك بازرگانییەك بوو، کڕیار ئەهات و چەند دانەی بویستایە ئەیکڕی و وەك جەڵەبی ئاژەڵ ئەیدانە بەر خۆی، هەر بۆنموونە: لەشاری (ڕۆما)دا بازاڕێك بەسەر گردێکی بەرزەوە هەبوو، بەندەکان بەنێرو مێیانەوە، بەڕووت و قووتی لەوێدا مۆڵ ئەدران و ئەوەستێنران، خەڵك ئەهاتە ئەوێ بەوردی سەیری ئەکردن، هەرکەس هەرکامیان دڵی بیگرتایە ئەیکڕی و ئەی بردەوە، جا دیاریشی ئەکرد نەك گوم ببێ!

ئاواز: دیاری ئەکرد نەك گوم ببێت؟ چۆن؟!

دڵپاك: بەڵێ، بەهۆی مۆرێکەوە کە سوورکراوەبوو ئەنرا بە لەشیا، هەتا ئەوە بێتە نیشانەیەك بۆ ناسینەوەی.

سکالا: ئەی هاوار!! ئەی ویژدانی مرۆڤایەتی لەکوێ بوو؟ هەبوو یان نەبوو، ناهەقم مەگرە کە جنێو بەپێشینان ئەدەم!

دڵپاك: جنێودان پیشەی مرۆڤی دەمپاك و مەرد نییە، خوشە سکالا. ویژدانی مرۆڤایەتی هەر هەبووەو لەجێگەی خۆشیدا جوولاوە، بەلام ویژدان بەتەنها خۆی چی بکات، ئەی نازانی بەبێ باوەڕ ویژدان قابلۆغێکی چۆڵ و خاڵییەوە، چرایەکی بێ نەوتەو ڕۆشنایی لێ پەیدا نابێت؟ ئەی نازانی ویژدان بەتەنها نابێ جێگەی ئومێد بێ و پشتی پێ ببەسترێت؟

سکالا: نەخێر.. نەخێر نەمزانیوە، بەلام خەریکە فێر ئەبم و ئەزانم.

دڵپاك: جگە لەو هەموو ئێش و ئازارو چەرمەسەرییەی کە وەها ئەیچەشت، ئاودەستێکی سادەی خۆش دەست بوو بۆ گشتی، هەرکەسێ کە تەنگاو ئەبوو، ئەچووە لای و خۆی تێدا خاڵی ئەکردەوە، تەنانەت لەهەندێ شوێندا ئەدرا بەکرێ لەڕووی شەرواڵ پیسییەوە پارەیان پێ پەیدا ئەکرد، نازانم چۆن لەڕوویان ئەهات کە داوای گۆرانی وتن و سەماو سووڕدانی لێ بکەن؟! بە چ ڕوویەکەوە داوای ئەوەیان لێ ئەکرد؟[1]

پیتاکێك بووی سووك و ئاسان بەدەس بازرگانانەوە
دەساو دەسیان پێ ئەکردی لەم یانە بۆ ئەویانەوە
لەم بازاڕا بۆ ئەو بازاڕو لەم ولات بۆ ئەوی دیکە
بەبێ هەست و خواستی خۆت بەنرخێکی هەرزانەوە
بەندەیەکی ماف زەوت کراو، کەنیزەکێکی خزمەتکار
لەبازاڕا قنج، ڕووت و قووت مۆڵیان ئەدان، ئەهات کڕیار
سەربەستانە سەیری ئەکرد، کامیان دڵی بیگرتایە
وەکو ولاغ ئەیدایە بەر، بۆ ژنی ماڵ، بۆ کەری بار[2]

سکالا: خوا ئەکا ئەمجارە سەربەست و هەڵکەوت و هاوڕێکانیان دائەنیشن و دەست ئەکەنەوە بە قسە زلەکانیان و باسی ئافرەت و ماف ئەکەن، ئەوسا ئەزانم چۆن وەلامیان ئەدەمەوە، ئەزانم چۆن لە زمانیان بخەم.

دڵپاك: ئەترسم بەهۆی زاڵبوونی هەڵچوونەوە بە سەرتا هەموو شتێکت لە بیرم بچێتەوە! توندوتیژی لەدروستکردنی باوەڕدا بەرهەمی نابێت، خۆ ئەگەر هەشی بێت کاتیی یان کاڵ و کرچ ئەبێت، بەلام ئەگەر هێمن و لەسەرخۆ بێت، لەوانەیە سەرکەوتن بەدەست بێنێ، داوات لێ ئەکەم کە هێمن بیت، مۆڵەت نەدەیت بەهەڵچوون، هەتا سەرت لێ نەشێوێنێ.

---

[1] سەرچاوە بۆ ئەو باسە یەکجار زۆرە بۆ نموونە: ماذا خسر العالم/ الندوي، الحجاب، للمودودی، الاسلام والرم: ابراهیم النعمة.. هتد.

[2] سروەی بێداری: بێدار.

بەشی چوارەم

خۆر نەك چەند مۆمێك

ئاواز: بەپێی ئەوەی کە تۆ باست کرد، ئەم سەرزەوییە، هیچ پیاوچاك‌و چاکەخوازێکی لەسەر نەبووە، هیچ ڕێگەیەکی خێر نەبووە، ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە ژیان خۆی لەخۆیا تاڵە، ستەم‌و تاوان بەشێکن لەبوون‌و ژیان.

سکاڵا: بەڵام چەندان ئافرەتیش مێژوو وەها باسیان ئەکات کە لێزان‌و تەنانەت سەرکردایەتییان گرتۆتە دەست، بۆ نموونە: کلیۆپاترا، سەمیر ئەمیس، زنوبیا کە شاژنی "تەدمور" بووە.. هتد. ئەی ئەمەیان لەچی؟

دڵپاك: ئێوە وا دیارە بەتەواوی لەمەبەستی من تێ نەگەیشتوون، یان خۆتان تێ نەگەیشتوون یان ئەتانەوێ باسەکە خوارو خێچ بکەن، ئەگەر مەبەستیشتان پرسیارکردن بوو، پرسیارکردن وەها نابێت.

ئاواز: مەبەستمان پرسیار کردن بوو نەك شتێکی تر.

دڵپاك: دەی خوشکە گیان، من نەمگوت‌و ناشڵێم کە سەرزەویی چۆڵ بووە لەپیاوچاك‌و پاك‌و خێرخواز، بەپێچەوانەوە. سەرزەویی قەت مەردی خێرخوازی لێ نەبڕاوە، هەروەها خوای گەورە سەرزەویی لەبیر نەچووە، لەبەر ئەوە بەپێی پێویست پێغەمبەرێك یان چەند پێغەمبەرێکی ناردووە بۆ ئەوەی دەستی خەڵك بگرن‌و بیانخەنە سەر ڕێگەی ڕاست. زۆربەی ئەو پێغەمبەرانە، ئێستا مێژوونووسە بێباوەڕەکان بە چاکساز "المصلح" ناویان ئەبەن، بەشێکی زۆریشیان لە کارەکانیاندا سەرکەوتنیان بەدەستهێناوە، بەڵام خەڵك پاش لەجیهان دەرچوونی ئەوان، ڕێی ڕاستییان گوم کردۆتەوەو ورده ورده چوونەتەوە ناو لیتەی کوفرو نەزانیی‌و نەفامیی.

ئەبێ ئەوەش بزانین، زۆربەی ئەو پێغەمبەرانە هەریەکەیان بۆ نەتەوەیەك یان ناوچەیەکی تایبەتیی نێردراوە، واتە کایەی کارەکەی سنووردار بووە، گشتیی نەبوو کاتیی بووەو بۆ هەمیشە نەبووە، زۆریش لەو پێغەمبەرانە، پێش ئەوەی بانگەوازەکانیان بەخەڵك ڕابگەیەنن‌و بگەنە پلەی سەرکەوتن لەلایەن ملهوڕو دەسەڵاتداران‌و ستەمکارانەوە شەهید کراون.

ژیران‌و پیاوچاکانیش هەوڵ‌و کۆشش‌و ڕەنجیان بۆ بەختیاریی‌و کامەرانیی مرۆڤ داوە، لەچەندان لاوە شۆڕشیان لەدژی ئەو واقیعە نالەبارە کردووە، بەڵام بەزۆریی سەرکەوتن بەدەست نەهێنراوە، چونکە خراپەکاریی زۆر فراوان، بەرەڵڵا، جێگرتوو، قووڵ‌و ڕیشەدار بووە، ئەی باسەکەی "دیوجین"تان لەبیر چووە؟ ئەی بێئاگان لەسەر چی بوو کە "مانی"یان کوشت، نموونە زۆرەو لەژمارە نایەن.

بەڵام ئەگەر بەتێکڕا بڕوانینە مێژوو، وەك شەوێکی تاریکی شەوانی وەرزی زستان وەهایە، بەتایبەتیی سەبارەت بەئافرەت، جا لە شەوێکی وەهادا، لە بیابانێکی فراوانی بەر بەرەڵڵادا، ئەگەر بەسەدەها مۆم دابگیرسێت ئایا ئەو بیابانەیان پێ ڕۆشن ئەبێتەوە؟

سکاڵا: نەخێر.. نەخێر، بێگومان ملیۆنەها مۆمیش ڕۆشنی ناکەنەوە.

دڵپاك: کەواتە ڕۆشنکردنەوەی ئەو بیابانە پێویستی بەڕۆژبوونەوە، بە هەڵهاتنی خۆر هەیە، هیوادارم لەمەبەستم تێبگەن.

بەلأم، ئایا ئەتانەویٰ بەدرێژایی مێژوو، شەش، حەوت ئافرەت هەڵنەکەویٰ؟ ئەوانە ئایا بە پەنجەی دەست ناژمێرێن لەکاتێکا هەزارەها پیاو هەڵکەوتوو ناوی خۆی خستۆتە مێژووەوە؟ ئەو چەند ئافرەتە لەچاو ئەو هەموو پیاوەدا پێم بڵێن چ نرخێکیان هەیە؟

دەرمانی دەردەکە بەوە نەکراوە

سکالأ: لەباسەکانتاندا وا دەرئەکەوێت، کە لەهەندێ وڵاتدا، لە هەندێ کاتدا ئافرەت پلەو جۆرە سەربەستییەکی هەبوو، وانییە دڵپاك؟

دڵپاك: بەڵێ وابووە. بەلأم ئەو پلەو سەربەستییە تەسكو تروسكو کاتییو دانەمەزراوو بووە، بەداڕشتنێکی تر تینوویەتیی ئافرەتی نەشکاندووە، سەنراو نەبووەو دراو بووە، لەوەش زیاتر پێچەوانەی فیترەتی ئافرەت بووە.

بەڵێ خوشکەکانم، ئەو پلەو سەربەستییەی کە لەو کاتو شوێنانەدا بەئافرەت دراون، سەرچاوەکەیان تەنها سۆز بووە، سۆز بەهەردوو لایەنەکەیەوە چاكو خراپ، ئافرەت خۆشەویست بوو بەلای منداڵەکانیەوە، بەلأم ئەو خۆشەویستییە هی دایکیەتیی بوو کە زیندەوەرەکانی تریش لەو سۆزەدا لەگەڵ مرۆڤدا بەشدارن، ئەی نابینن جووجەڵە، تووتکە سەگ.. هتد. چۆن ڕا ئەکەن بەدوای دایکیاندا؟ چەند بەزەحمەت لەسەردەمی بچووکییدا لەدایکیان دوور ئەخرێنەوە یان جیا ئەکرێنەوە؟ دیارە ئەوە سۆزە لە بەچکەوە بۆ دایك، دایکیش هەمان سۆز بگرە بەگوڕتر ئەو سۆزە ئەنوێنێ بۆ بێچووەکانی خۆی، ئایا نەتان دیوە چۆن مریشك ئەنیشێت بەسەرو گوێی ئەو کەسەوە کە دەس بۆ جووجەڵەکانی ئەبات؟

بەڵێ، جۆرە بایەخێك لە هەندێ سەدەی پێشکەوتندا، لەشارستانیەتە گەورەکاندا بەئافرەت ئەدرا، بەلأم بەهۆی ئەوەوە نەبوو کە بەدەم هاواری تاساوی ئافرەتەوە چووبن، ددانیان بەمافی ڕەوای ئافرەتدا نابێ، ئەو کەسانەی کە وەها بۆی دائەچن بە هەڵەدا چوونو لەڕاستییەوە گەلێ دوورن، چونکە ئەو بایەخ پێدانە لەسەرچاوەو شتێکی ترەوە هاتووە، بەزەقتر بڵێین، لەپێناوی ڕابواردنو بەرژەوەندییو تێرکردنی ئارەزووە ئاژەڵییەکانی پیاودا بووە، لە جێبەجێکردنی تاسەو هەوەسو حەزی پیاو بەولاوە تێنەپەڕیوەو نەچووەتە دەرەوە.

ئاواز: مامۆستا دڵپاك، بەڵگەت چییە لەسەر ڕاستیی ئەو باسەت؟

دڵپاك: بەڵگەم لەسەر ڕاستیی باسەکەم، گەواهیی مێژووە، خۆ ئەگەر تەماشای سەرچاوە مێژوو‌ییەکان بکەین، ئەبینین کە ئەو پلەو نرخو سەربەتسییە بەشێوەیەکی بڕیار لەسەردراوو یاسایی یان ئایینی نەبووە، لەهەستو ئاوەزێکی قووڵی کۆمەڵایەتییەوە یان یاساییەوە هەڵ نەقوڵاوە، لەئەنجامی بیرکردنەوەو لێکۆڵینەوەوە نەهاتووە، ئەمە لەلایەکەوە.

لەلایەکی ترەوە، هەر لەو کاتو شوێنانەدا ئافرەتە بەندەکان، تیاترۆکان، کەنیزەکەکان، داوێن پیسو بەدڕەوشتەکان، پلەو نرخو ڕێزو باوو ڕەواجیان لەناو کۆمەڵگەو شوێنە گشتییەکاندا، تەنانەت لەکۆشکەکاندا لەهی ئافرەتە . بەناو . ئازادەکان هیچی کەمتر نەبووە.

چاوەکەم، دەردەکە زۆر لەوە گەورەتر بووە کە بەچەندان ئافرەتێك، یاخود بەسوکەڵە سەربەستییەك لە کاتێکی دیاریکراودا قەرەبوو بکرێتەوە.

گیروگرفتەکە زۆر لەوە فراوانتر بووە کە لەچەند شوێنێکا یا لەچەند کاتێکدا بە جۆرە سەربەستییەكو سەربەخۆییەك بتوانن پینەو پەڕۆی بکەن، فەرموون خۆتان بیری لێ بکەنەو، فلأن ئافرەت مادام خوشکی یان ژنی یان دایکی فیسار سەرۆك، یان دەسەلأتدارەو ئەبێ ڕێزی بگیرێتو سەربەستو ئازاد بێت، ئەوە کەی توانیویەتی ببێت بە دەرمانێو بتوانێ چارەسەری دەردی ئافرەت بکات؟ میکرۆبێ دەردەکە قەلأچۆ بکاتو ئۆخەی بخاتە دڵی ئافرەتەوە؟

بزرکردنی مرۆڤایەتی ئافرەت

سکالاّ: جاران بە پەرۆشەوە ڕۆژانم ئەژمارد دڵپاك، خوا خوای ئەوەم بوو زوو هەینیی بێتە پێشەوەو بڕۆینەوە بۆ شار، کەچی دوێنێ لەماڵەوە، کە لەناو کەسوکاردا بووم، دۆستو هاوڕێیانم لەگەڵدا بوو، خۆمم بە غەریب ئەزانی، وەك جاران نەبووم، دەنگت لەگوێمدا هەر ئەزرنگایەوە، بیرم بەلای تۆوە بوو، لەوەدا دەستی خۆم نەبووم، ئاواتم ئەوەبوو زوو بگەینەوە بەیەك، ڕەنگە تۆ وەها نەبیت بۆ من دڵپاك؟

دڵپاك: من نەك تۆ بەتەنها، تۆو ئاواز، هەردووکتانم خۆش ئەوێ، ئێوە منتان خۆش بوێ یان نا، من ئێوەم هەر خۆش ئەوێ، چونکە ئێوە پاکن، حەز لە ڕاستی ئەکەن، بەڵام لێیان بزر کردوون، زۆری ئەوێ تا بیدۆزنەوە.

هەروەها من موسڵمانم، ئاینەکەم داوام لێئەکات کە بەزەییم بەخەڵکا بێتەوە، سۆزو نەرمیی بەرامبەر ئادەمیزادەکان بنوێنم، ئەها چەند بە پەرۆشەوە داوام لێ ئەکردن کە یەکتر بناسینو لەیەکتر تێبگەین.

ئاواز: خۆشەویستت نەمرێ، سوپاسی هەستی ناسکت ئەکەم.

سکالاّ: تۆ باسی ژیانو گوزەرانی ئافرەتت لەپێش دەرکەوتنی ئیسلامدا بۆ کردین، لەوەوە فێربووم کە ئافرەت چەوساوەو ستەملێکراوو دەستبەسەرو کۆتو زنجیکراوو بەشخوراوو بووە، مەرگی لەزیندەگیی چاکتر بووە، بەلاّم ئەی پێم ناڵێیت بنەڕەتی ئەوە چیبووەو بۆ چی وابووە؟

ئاواز: بەبیروڕای من بنەڕەتی ئەو هەمووە دواکەوتنو نەزانیی بووە.

دڵپاك: سەیرە! مامۆستا ئاواز، ئەمە چەند جارێ ئەم بیروڕایەتت گوتەوە، لەکاتێکدا وەها نییە کە تۆ فەرمووت. بەواتایەکی تر پێشکەوتنو زانین خۆیان بەتەنیا لەسەدا شەستیش ناتوانن مرۆڤ بگۆڕن، بەختیاریی بۆ مرۆڤایەتیی بهێننەوە دەس، ئەوانە هۆی یارمەتیی دەرن نەك هەموو شتێ.

ئاواز: باشە دڵپاك، ئەی تۆ چۆن ئەڕوانیتە مەسەلەکە؟

دڵپاك: ڕوانینی من؟ نا.. نا، با بگەڕێینەوە بۆ لای مێژوو، ئەو باسەکەمان ئەدات بەدەستەوە، کە باسەکەش هۆیەکانی ئەو مەسەلەیەمان بەمجۆرە بۆ باسو دیاری ئەکات:

کۆمەڵگەو گەلو شارستانییەتەکانی پێش ـ جگە لە ئاینە پاکەکان ـ وایان لەپیاوان گەیاندبوو کە ئافرەت جۆرە گیانداریکی ترە. بەدارشتنێکی تر بەقووڵی نەیان ئەزانیی کە ئافرەت مرۆڤەو لە مرۆڤایەتیدا هیچی لەپیاو کەمتر نییە، نەیان ئەزانی کە گیانی پیاوو ئافرەت یەك گیانە، تەنانەت بلیمەتانو فەیلەسووفە بەرزەکان بیروڕای سەیرو ناوازە "شاذ"یان لەوڕووەوە هەبوو، ئەیان پرسی: "ئەرێ ئافرەت گیانی هەیە یان بێگیان (ڕوح)ە؟ ئەگەر هەیبێت ئاخۆ ئەو گیانە مرۆڤانە یاخود ئاژەڵانە بێت؟ گریمان گیانەکەی مرۆڤانەیە، ئەی گوزەرانی کۆمەلاّیەتیو "مرۆڤانە"ی لەچاو پیاودا ئەبێ چۆن بێت؟ گوزەرانی بەندە یا کەمێك لە بەندە بەرزترە؟".

زۆربەی پیاوان باوەڕیان وەهابوو کە ئافرەت شیاوی باوەڕداریی نییە، کەڵکی کارچاکیی پێوە نییە، شیاوی خواپەرستی نییە. تەنانەت ئەو دانە دانەیان کە گەیشتوونەتە پلەیەکی ئەوتۆی کۆمەلاّیەتیی، لەو شوێنانەدا کە باسمان کردن، لەبەرچاوی کاڵی ڕەگەزی ئافرەت نەبووە، واتە داننان نەبووە بەمافی ڕەوای ئافرەتدا، بەڵکو سیفەتە کەسایەتییەکانی ئەو ئافرەتانە بەزۆر خۆیان سەپاندووە، وەك بڵێین ئارایشن بۆ ناو مەجلیس، یاخود ئامرازێکی ڕابواردنو دەوڵەمەندەکان بێئەوان نایانکرێت. بەلاّم بەناوی ئەوەوە کە ڕەگەزی ئافرەت شیاوی ئەو پلەیەیە، ئەوەیان بەهیچ کلۆجێك نا.

یەکسانی لەنێوان کوڕو کچ، ژنو مێرددا لەچوارچێوەی خێزاندا نەبووە، لەڕووی یاساوە کەسایەتییو لەڕووی ئابوورییەوە شیاویی لێ زەوت کراوە، سیفەتە سروشتییەکانی خۆی لێشاررابۆوە.

ئێستاش ئەتوانین هەموو باسەکە لەم ڕستانەدا کۆبکەینەوەو بڵێین: مرۆڤایەتی ئافرەت بزر کرابوو، شارابۆوە، بوو بوو بەژێر پێوە، نەئەناسرا، ئافرەت لەمرۆڤایەتیی ئاوەڕووت کرابوو.

سکالاَ: من سەرم لەوە سوڕ ئەمێنێ، چۆن بیریان نەکردۆتەوە کە لەئافرەت بوون! هەموو ئەو ستەمکارانەی کە وایان کردووە خۆ لەئافرەت کەوتوونەتەوە.

دڵپاك: بیرکردنەوەو قسەکانی تۆ ڕاستن، بەڵام ئەی بۆچی سەرت لە پیاوانی ئێستا سووڕنامێنێ؟ ئەی بۆچی سەرت لە ئافرەتی خوێندەواری ئەمڕۆ سووڕنامێنێ کە بە هەڵخەڵەتاندن و گومبوون و سەر لێشێواوی خۆی، خۆی بەئازادو بەختیار ئەژمێرێت؟

گێڕانەوەی مرۆڤایەتی بۆ ئافرەت

سکالاَ: خوشکە دڵپاك، وەك باستکرد مرۆڤایەتیی ئافرەت بزر کرا بوو، بۆیە ئەوەندەش بەدبەخت و کلۆڵ ژیاوە، بەڵام ئەی چارێ، ڕاوێژێ نابێت بیدۆزێتەوە؟ ئایا ڕەوایە هەر وەها بژی؟

دڵپاك: خوشکە گیان، بەڵێ، ئەبێ چارە بدۆزرێتەوە، ئەبێ ئەو مرۆڤایەتییە بزرکراوە بگێڕێتەوە، ئافرەت مرۆڤە، هەزار ئەوەندەی تریش بەدبەخت بکرێت هەر مرۆڤەو لای پەروەردگار بەڕێزە، ئەوە ئێوە بێ ئاگان، خوای گەورە (یمهل ولا یهمل) مۆڵەت ئەدات بەڵام شت ناخاتە پشتگوێ، هەزارەها پلان و ساختەی پڕ لە هونەر ڕێکبخرێت وەك ڕێکخراوە ناتوانن بگەنە ئەوەی کە ئەیانەوێ، ناحەزانی ئافرەت خوا یاربێت ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاتر ئەناسرێن و پەردەیان لەسەر هەڵ ئەماڵرێ و پلان و ساختەکانیان دەرئەکەوێ و ئافرەتیش ڕێگەی ڕاست ئەدۆزێتەوە.

ئاواز: بەڵام پێت نەگوتین، تۆ ئەو ئاسۆیە لە چیدا بەدی ئەکەی؟

دڵپاك: بێگومان لەو بەرنامەیەدا کە خوا ناردوویەتی بۆ ئادەمیزاد بەهەردوو بەشەکەیەوە. نێرو مێ وە کە پێی ئەڵێن ئیسلام.

ئاواز: بەڵام بەچیدا ئەزانی کە ئیسلام ئەتوانێت ئافرەت ئازاد بکات و لە جەورو ستەم ڕزگاری بکات و مافی زەوتکراوی بۆ بگێڕێتەوە؟

دڵپاك: چاوەکەم من ئەوە بەهۆی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەرە ﷺوە بەهۆی مێژووی ئافرەتی موسڵمانەوە ئەزانم.

لەو کاتەدا کە لە سەرانسەری جیهاندا ئافرەت بەدبەخت و بەشخوراوو ماف زەوتکراو بوو، هیچ نرخ و ڕێزێکی بۆ دانەئەنرا، پشتگوێ خرابوو، تەنانەت نەك خەڵکی سادە بەڵکو زاناو فەیلەسووفەکان نەیانئەزانی ئافرەت بەئادەمیزاد یان ئاژەڵ دابنێن!! ئا لەو کاتەدا پەروەردگار ئایینی ئیسلامیی نارد بۆ دەستگرتن و قوتارکردنی هەموو گێتیی لەجەورو نەزانیی و دڕندایەتیی ستەمکارو نەزان و دڕندەکان.

ئافرەتی بەسەزمانیش کە هەندێ جار بەکوێرانە بەرز ئەکرایەوەو پیاوان ڕێیان پێئەدا کە سەر دەربێنێ، ئەویش تەنها بەمەبەستی سێکس، کە ئیتر بەدرێژایی مێژوو هێنراوەتە خوارەوە بۆ ڕیزی ئاژەڵ، بخوات و بخواتەوە، سکی پڕبێت و مناڵی بێت، گسك بدات، شەوو ڕۆژ نەوەستێ و کار بکات، بەبێ ئەوەی مافی خاوەنداریێتی هەبێت، بەبی ئەوەی هیچ تایبەتمەندییەکی هەبێت، بەناوی ئەوەوە کە "ئەویش نیوەی کۆمەڵە"، بە دەرکەوتنی ئیسلام گوزەران و ژیانی گۆڕا، نەك تەنها ئافرەتی موسڵمان، تەنانەت ئەو ئافرەتانەش کە موسڵمان نەبوون یاخود لەدەرەوەی سنووری وڵاتی ئیسلامدا ئەژیان. بەڕاستیی ئیسلام شۆڕشێك بوو باری ژیانی سەرانسەری خەڵکی گۆڕی و چاوی گێتیی کردەوە.

سکالاَ: بەڵام ئەوەیان چۆن؟ تێناگەم.. تێناگەم!

دڵپاك: بەپێی سەرچاوە جۆربەجۆرەکانی مێژوو ئەتوانین بڵێین: دەرکەوتنی ئیسلام وەك هەڵهاتنی خۆر وەهابوو، ئایا کاتێ کە خۆر هەڵدێت، ڕۆشنایی و گەرمایی نادات بە جیهان؟ هەر تەنها بۆ کۆمەڵێك هەڵدێت؟

سکالاَ: نەخێر، بۆ کۆمەڵێك هەڵنایەت، بۆ جیهان هەڵدێت، تیشك و ڕۆشنایی و گەرماکەی بۆ هەموو جیهانە نەك کۆمەڵێك بەتەنیا.

دڵپاك: خوشكەكانم، بەدەركەوتنی ئیسلامو بڵاوبوونەوەی، ئافرەتی موسڵمان بەپێی بەرنامەكەی خوا ـ نەك بەسۆزو بەزەیی پیاو ـ مرۆڤایەتیی بزركراوی بۆ گێڕرایەوە، لەگەڵ پیاودا هاوسەنگ بوو، مافی خۆی پێدراو لەبەدبەختیی و كلۆڵییەوە هەوارگەی گواستەوە بۆ بەختەوەریی و شادمانیی، بووە مرۆڤێكی بەڕێزی پایە بڵندو لەژێر پێپێی ئەودا پیاو ئەگەڕا بۆ بەهەشت "الجنة تحت أقدام الأمهات".

جا كە گەلو نەتەوەو میللەتە ناموسڵمانەكانیش هەستیان بەوە كرد، بە ناچاریی بێ یان بە شێوەیەكی تر شێوازو تێڕوانینیشیان گۆڕاو ئافرەتان چاویان كردەوە، بەشێك لەمرۆڤایەتیی بزركراوی گێڕرایەوە بۆ خۆی یان بۆی گێڕرایەوە.

ئاواز: خوشكە دڵپاك، ئەوەی كە گوتت ڕاستەو زۆر باش باوەڕی پێئەكەم.

دڵپاك: بەڵام خوشكەكانم، لەسەرەتاوە ئەتانگوت ئیسلام هۆی بەدبەختیی و كلۆڵی ئافرەتەو بە سەرەتای كلۆڵیی و بەدبەختیی ئافرەت دەژمێررێت!

سكالا: ئۆهۆوو..!! بێ بەلابی دڵپاك، شتت هەر لەبیر ناچێتەوە! ئێمە ئەم بەسەرهاتو ڕووداوانەمان نەبیستووە.

دڵپاك: دەی ئەگەر لێم زیز نەبن ئەڵێم ئیسلام بەدەركەوتنی، سەرەتای گێڕانەوەی مرۆڤایەتیی ئافرەت بوو.

كە خۆری ئیسلام هەڵهات ئافرەت ناسرا

ئاواز: تۆ گوتت، بەدەركەوتنی ئیسلام ژیانی ئافرەت گۆڕا، لەسەر قسەكەشت گەلێ سوور بوویت، پێمان ناڵێیت چۆنی گۆڕی؟

دڵپاك: بۆ پێتان ناڵێم! ئەوە شتێك نییە كە بشاردرێتەوە.

سروشتی ئایینی خوا ـ ئیسلام ـ وەهایە، لەسەرەتاوە باوەڕ لەناخی ئادەمیزاددا بەشێوەیەكی پتەوو كاریگەر دائەمەزرێنێ، كە ئەوە هاتە دی، لەبەر ڕۆشنایی ئەو باوەڕەوە وردە وردە هەنگاو هەڵئەگرێت، بەڵێ، پاش دامەزراندنی ئەو باوەڕە پاكە، ئیسلام بەیاسا نایابە بێگەردو بێوێنەكانیەوە ڕووی كردە هەموو لایەنەكانی ژیان، ژیان بەهەموو واتاكانیەوە، ئەمجا هەموو هەڵسوكەوتو گوفتارو وتارێكی ئەم ژیانەی بەست بەژیانێكی تری نەبڕاوەوە، بەڵكو ئەمی كردە كێڵگەی ئەو ژیانە بێكۆتایە، كە ژیانی دواییە.

خوای گەورەی بەدیهێنەری بوونو ژیان، ئەیزانی كە بیابانی تاریكی ژیان بەچەند مۆمێكی ئەم لاو ئەولا ڕۆشن نابێتەوەو پێویستیی بە خۆرێكی ڕۆشنكەرەوەی تیشك هاوێژ هەیە، لەبەر ئەوە خۆری ئایینی ئیسلام هەڵهاتو هەموو كونو قوژبنێكی ئەو بیابانە تاریكەی ڕۆشنكردەوە، بۆ ئەوەی ئادەمیزادەكان بەنێرو مێیانەوە ڕێگای ڕۆیشتن بەدی بكەنو سەریان لێ نەشێوێت.

یەكێك لەتایبەتمەندییەكانی ئەو ئایینە گشتگیرییە (الشمولیة)، واتە بۆ هەموو كاتو شوێنو ئادەمیزادێكە، چ نێر چ مێ، بەبێ جیاوازیی، دیارە ئەوەش شتێكی ئاسایی و سروشتییە بۆ ڕێبازێ كە لەدانانی پەروەردگار بێت، قابیلە وەك یاسا زەمینەكان بێتو بەتەنها بەرژەوەندی بەشێك یان دەستەیەك یاخود گەلێك ڕەچاو بكاتو ئەوانی تر فەرامۆش بكات؟ كێ لە خالقی ئادەمیزا زیاترە زانایە بەدڵو مێشكو هەستو نەستو گیانو دەروونی ئادەمیزاد؟ كێ هەیە وەك پەروەردگار شارەزابێت بەهەوەسو تاسەو ئاواتو ئارەزووە زۆرو زەبەندەكانی ئادەمیزاد؟

بەڵێ، خۆری ئیسلام هەڵهات، تیشكی هاویشت بۆ هەموو شوێنەكانی سەرزەوی بۆ تێكڕای ئادەمیزاد بەبێ جیاوازیی، بەبێئەوەی هیچ جیاوازییەك بگرێتە خۆی سەبارەت بە نێرو مێ و هەستو ئارەزووەكانیان، هەریەكەیانی بەئەسپایی لەشوێنی گونجاوو شیاوی خۆیدا دانا، بەو پێیە ئافرەتیش كە بەشێكە لەدوو بەشی مرۆڤایەتیی بەر ئەو تیشكە كەوت، تاریكیی بەسەرەوە نەماو ناسرا، بەڵێ ناسرا كە مرۆڤە نەك شتێكی تر، مرۆڤەو خاوەن گیانیشە، گیانەكەشی هەر هەمان گیانە كە پیاویش هەیەتی، بەدارشتنێكی تر گیانیان یەك گیانە، لەیەك سەرچاوەوە هەڵقوڵاوە، ئەمەش خۆی لەژمارەیەكی

زۆری یاساکانی قورئانو فەرموودەکانی پێغەمبەردا ﷺئەنوێنێو لەو ڕۆژگارانەدا کە حوکم حوکمی قورئان بووە جێبەجێکراوە بەواقیعیی نەك بەزار، فەرموون گوێ بگرن لەم یاسا قورئانییە وەك نموونەیەك: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاء وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً)[1].

هەروەها پێغەمبەری ئیسلام ﷺ

لەم ڕووەوە ئەفەرموێ: "كلكم من آدم وآدم من تراب"[2].

سکالاّ: ئێ.. ئێ! جا تۆ ئەوەت ئەزانی بۆچی زوو نەتئەگوت خاتوو دڵپاك؟ ئەوە لەکوێدا ئەوانە نووسراون؟!

دڵپاك: یەکەمیان لە قورئانداو دووەمیان لە پەڕاوەکانی "حديث"دا، ئەی نازانی یەکەمیان بەشێکە لە سوورەتێك بەناوی سوورەتی ئافرەت، خوا ناوی بردووە، (سورة النساء)! کەچی لەقورئاندا سوورەتێك نییە بەناوی (سورة الرجال)، کە هەق هەیە ئافرەتان هەر بەوە باش بزانن کە ئافرەت لەئیسلامدا بەرزو خاوەن پلەو بەڕێزە، خاوەن شکۆو پایەدارەو ئەبێ خۆی بناسێتو ئەو هەمووە بەفیڕۆ نەدات، ئافرەتێتیی خۆی بپارێزێت، بەڕاستی جێی داخە ئافرەت خۆی نەناسێت!

چۆن ئەکرا من لە سەرەتاوە ئەمەتان پی بڵێم لەکاتێکدا ئێوە سەرەتای کڵۆڵییو بەدبەختیی ئافرەتتان بەناهەق ئالاّندبووە گەردنی ئیسلام! وام بەچاك زانی کە وردە وردە هەنگاو هەڵگرینو لەئیسلام نزیك ببینەوە.

ئابەو جۆرە پڕ لەجەورە سەدان سەدەو چەرخ ئەژیا ن
خوشکەکانم، ئەو شۆڕشەی مافی سەربەستیی بۆ هێنان
نەکەن هەرگیز بەرامبەری بەدنمەك بن، ئالاّکەی جوان بەرزکەنەوە
با یەکسانیی، با ئازادیی، باش بپۆشێت بووکی ژیان[3].

ئافرەتو پیاو لەیەك سەرچاوەوە هاتوون

ئاواز: دڵپاك خان، بەڵێ بەهەڵهاتنی خۆری ئیسلام ئافرەت ناسرا، بەلاّم ئەو ناسراوییە ئایا هیچ شتێکیی ئەوتۆی بەدەمەوە بوو؟

دڵپاك: ئا لەو کاتە سەیرو سامناکانەدا کە باسمان کردن، وەك ئەزانین لەنیوە دوورگەیەکی وشکی کەم بارانی بێ ڕووباردا، لەنیوە دوورگەیەکی بێ زاناو فەیلەسوفدا، نیوە دورگەی عەرەب، لەناو بیابانێکی لماویی کەم دەرامەتدا، لەناو نەتەوەیەکی دواکەوتووی یەك نەگرتووی پەرتەوازەی دووبەرەکیی و خێڵ بازیی و هێرشکردنە سەر یەکتردا خۆری ئیسلا م هەڵهات. ئایا ئەوە خۆی لە خۆیدا موعجیزە نەبوو؟ چۆن شتی ئەوتۆی بەدەمەوە نابێت؟!

سکالاّ: دەی.. دەی، دڵپاك گیان، لەسەر باسەکە بڕۆ، بەشکو بگەینە چارەیەك بۆ دەردەکانی ئافرەت، ئاخ پیاوی دڵڕەقی ستەمکار!

دڵپاك: نا.. نا، چۆن دڵت دێت؟ دڵیان مەشکێنە، ئەوان لەخۆشەویستی ئێمەدا هەمیشە زیتەی چاویان دێت!

هەڵهاتنی خۆری ئیسلام، گەورەترین شۆڕشی سەر زەویی بوو، گۆڕانێکی گەورەی بێوێنەی لەهەموو سەرێکەوە هێنایەکایەوە، ئەو گۆڕانە ژیانی ئافرەتیشی بەتەواویی گۆڕی، بەپێی ئەو گۆڕانە شیاویی ئافرەت سەلمێنراو چەسپێنرا، شیاویی: پەرستش، فێربوونو فێرکردن، ئابووریی، کۆمەلاّیەتی، تەنانەت ڕامیاریش.

شیاویەکی وەها کە هیچی لەهی پیاو کەمتر نەبێت، مافو ئەرکی سەر شانی لەهی پیاو کەمتر نەبێت، تەنانەت چاوەڕوانییو هیوای ئەوەی لێبکرێتو پێی بسپێررێت کە لە چاککردنی بارودۆخی ژیانی کۆمەڵگەدا دەوری سەرەکیی

---

[1] سوره النساء، ئایەتی (١).

[2] رواه مسلم.

[3] سرووەی بێداری.

ببینێت! ئەها پەروەردگار ئەفەرموێ: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَـئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ٧١).

ئەمەش جگە لەوەی کە ئیسلام لەڕووی مرۆڤایەتیەوە ئافرەتو پیاوی یەکسان کرد، لەعنەتی تاوانی لە بەهشتا دەرکردنی لێ دوورخستەوە، زیندەبەچاڵکردنی یاساغ کرد، پەستبوونی بە لەدایکبوونی کچ بەتاوانێکی گەورە ناو برد، فەرمانیدا بەڕێزگرتنی چ کچ بێ یان ژن یان دایك، کردی بەخاوەنی میرات، مافو ئەرکی لەسەرشان سەبارەت بە هاوسەرەکەی دیاریکرد، کاروباری تەلاقی بۆ ڕۆشنکردەوە، سنووری چەند ژنێتیی "تعدد الزوجات"ی دیار کرد، پێش باڵغ بوونی خرایە ژێر پەروەردەکردنو پێگەیاندنی چاكو پاکی کەسوکاری، ئایا ئەم هەمووە هیچ نەبووە؟ بەشتێکی ئەوتۆ ناو نەبرێت؟!

ئاواز: ناتوانم بڵێم نا، چۆن پشت لەڕاستی بکەم؟

دڵپاك: ئیسلام بڕیاری ئەو بنەڕەتەی لەسەر حەقیقەتی وەسپێکی گشتی داوە، ئەو وەسپەی کە ئافرەتو پیاو تێیدا وەك یەك بەشدارن، ئەو وەسپەی کە لەدوو ڕەگەزی سەرەکیی بەناو یەکچوودا پێکهاتووەو بەهەردووکیانەوە یەك حەقیقەت پێك ئەهێنن کە وەسپە گشتیەکەیە، ئەو دوو ڕەگەزەش ئەمانەن:

برایەتیی ڕەگەزی مرۆڤایەتییو یەکیەتیی واتای مرۆڤایەتیی، بە واتا، مرۆڤایەتیی کردنە یەك.

ئافرەت لە هەردووکیاندا یەکسانە لەگەڵ پیاودا، یەکسانییەکی تەواو، بەو پێیە ئافرەت خوشکی پیاوە، چونکە هەردووکیان لەیەك باوكو لەیەك دایك کەوتوونەتەوە کە "ئادەم"و "حەوا"یە.

ئەها خوای گەورە چۆن بانگیان لێ ئەکات: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات: ١٣). هەموویان لەوشەی "الناس"دا کۆ ئەکاتەوە، بەنێرو مێیانەوە، تیایا نیشانی ئەدات کە سەرچاوەی خەلق بوونیان یەکێکە، خالقیان یەکێکە، لەیەك جۆرن، کەجۆری "الناس"ە، لەوەش زیاترو بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە، پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێ: "النساء شقائق الرجال"، واتە ئافرەتان بەشێك یان پارچەیەکن لەپیاو، بەواتایەکی تر خوشکانی پیاوانن.

دیارە برایەتی ڕەگەز پێویستی بەیەکسانی هەیە، چونکە دوو برا لەبەر چاوی باوکەکەیاندا یەکسانو هیچ کام لەوی تر بەشی زیاتر نابێت بەپێی ئیسلام، هەر بەو جۆرەش ئافرەت لەگەڵ پیاودا یەکسانە.

هەروەها ئافرەت لەئیسلامدا مرۆڤە وەك پیاو، لەمرۆڤایەتییدا یەکسانن، ئەمەش نەك بەدەمی من، بەڵکو بەپێی یاساکانی خوا ئەها ئەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاء وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً﴾ (النساء: ١).

جا هەروەك لەپێشەوە باسمان کرد، خوای پەروەردگار بانگەوازەکەی ئاراستەی هەردوو لا بە وشەی "الناس" ئەکات، ئەها وەك یەك لەخواترسانیان لەلایەن خواوە لێداوا ئەکرێت، جا نازانم ئێوە بە باشیی لەمەبەستەکە تێ ئەگەن؟

سکالا: بەڵێ.. بەڵێ، مەبەستەکە بەجوانیی ڕوونو ئاشکرایە.

دڵپاك: هەروەها دیمان کە ئاگاداریان ئەکات بەوەی کە لەنێرو مێ خەلقی کردوون، لەخواترسانەکە پەیوەندیی بە تایبەتمەندیی "خصائص"ی گیانییەوە هەیە، بانگەوازەکەیان لەڕووی تایبەتمەندێتیی مرۆڤایەتیەوە ئاراستە کراوە، ئەو تایبەتمەندێتییە ئەیانکات بەجۆرێکی سەربەخۆی جیا لەنێوان جۆرەکانی تری گیاندارانداا کە زۆر جۆریان هەیە. بە هۆی ئەوەوە کە ئافرەت ئەچێتە تێگەیشتنی "مفهوم"ی وشەی "الناس"ەوە، بێگومان لەڕووی ئەرکی لەخواترسانەوە ئافرەتیش دوێنراوە بەیەکسانیی وەك پیاو، واتە یەك مرۆڤن، لەمە زیاتر ئافرەت بۆ کوێ بەرز بکرێتەوە؟

لەڕستەی ﴿خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾دا، نیشاندانی دانە پاڵ یەکتری گیانیی دیارترو چەسپاوترە لەنیشاندانی برایەتی لەڕەگەزی هەستییدا کە ئەبێ لەدوو گیاندا هەبێت نەك "یەك گیان"، ئەبێ ئەوەش بزانین وشەی دەروون "النفس" مەبەستی گیان (ڕوح)ەو مەبەستی لە سیفاتی مەعنەویی ئادەمیزادە.

لەڕستەی "وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا"یشدا، لەگەڵ ئەوانی پێشوودا بنجبەستی نیشاندانی یەكێتیی (وحدة)ی مانای مرۆڤایەتیی ئەكات، چونكە ڕستەی یەكەم نێرو مێ ئەگرێتەوە بۆ یەك گیان كە ئادەمە، ڕستەی "وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا" بڕیاری خەلقبوونی ئەو ژنەی تێدا دراوە كە دایكی هەمووانە "حەوا" لەهەمان سەرچاوەی گیانیی، ئایا لێم تێگەیشتن؟

سكاڵا: زۆرباش تێگەیشتم، ئەوەم بۆ ساغ بۆوە كە نێرو مێ لەمرۆڤایەتیدا زادەی یەك سكن، میوەی یەك لقن، هەویری یەك ئاردن، دوو لایەنی ڕەسەنی یەك حەقیقەتن كە مرۆڤە یاخو مرۆڤایەتیە. ئەو دوو لایەنە یەكسانن، وەك یەك مافی ژیانیان هەیە، وەك یەك شیاوی خواپەرستییو ئاینداریی و ساماندارییو مافداریی كۆمەڵایەتییان هەیە، ڕۆڵو ئەركیان لەژیاندا وەك یەكە، هەرچی ستەمێك پێش ئیسلام لەئافرەت كراوە، بەهۆی نەزانییو بێبەرنامەییو بێیاساییەوە بووە.

دڵپاك: زۆر سوپاسی خوا ئەكەم كە یارمەتی دایتو توانات پەیداكرد كە حوكم بەسەر ڕاستییو چەوتیی گیروگرفتدا بدەیت، ئێستا ڕات چییە بەرامبەر ئەم قسەیە: "ئیشی سەرەكی ئیسلام چەوساندنەوەو كۆتكردنی ئافرەت بوو.. سەرەتای نەگبەتیو بەدبەختییو سەرسەختیی ئافرەت بەدەركەوتنی ئایینی ئیسلام دەستیپێكرد"

سكاڵا: ئۆی دڵپاك!! هەرگیز شتت لەبیر ناچێتەوە، درۆیە، بوختانە. ئەوانەی ئەوە بڵێن، درۆزن و بۆختانكەرن، من لە نەزانییدا ئەوەم ئەگوت، بەدەم خەڵكەوە ئەم بیست، وام ئەزانی خەڵك زاناو دڵسۆزە.

ئاواز: دڵپاك، خەڵك وا ئەڵێت، ئێمەش لە خەڵكەوە فێری ئەو قسانە بووین.

دڵپاك: بەڵێ، ڕاست ئەكەن، ئەو دەردە هەر بەتەنها ئێوەی نەگرتۆتەوە، زۆربەی پڕوپاگەندەكانی ئەمڕۆی دژی ئیسلام وەهانو پشت بە بیستن ئەبەستن، هەرچی ئەبیستن وەك تووتی ئەیڵێنەوە.

هەرچی ئەبیستن بڕوای پێ ئەكەین
هەركە دیار بێت پەنای بۆ ئەبەین
لەكوێدا ڕێككەوت باری لێ ئەخەین
چیمان دەرخوارد دەن گورج قووتی ئەدەین
هەرچیمان فێركەن منەت بەگیانە
هەر فەرمانی كەن بەڵێو قوربانە
ئەوەندە بیرو حاڵمان وێرانە
ژاری كوشندە لامان دەرمانە[1].

ئاواز: ئەوە شتێكی ڕاستە، چونكە بەجێماوین، دواكەوتووین.

دڵپاك: بەڵام ئادەمیزاد كە برسیی بێت، ئەگونجێت هەرچی دەرخوارد بدەن یەكسەر بێ جووین قووتی بدات.

چۆن ئیسلام بناسین

ئاواز: خوشكە دڵپاك، لەوانەیە تۆ بەهەڵە لەئێمە گەیشتبیت، قابیلە ئێمە كافر بین! ئێمەش هەر موسڵمانین، باوەڕمان بەخوا هەیە.

دڵپاك: پەنا بەخوا، چاوەكەم من كەی ناوی ئێوەم بەكافر بردووە؟! ئەوەندە هەیە لە ئیسلام تێنەگەیشتوون سا لەبەر هەر هۆیەك بێت، ئاواتیشم ئەوەیە كە ئێوەو هەموو خوشكو برایەكی موسڵمان بەوردیی لەئیسلام بگات.

ئەگەر شتێكیشتان لەبارەی ئیسلامەوە بیستبێ یان پێیان گوتبێ نەك هەر پچڕ پچڕ، لەوانەیە بەهەڵە یان بەپێچەوانەوە بووبێتو خۆشتان نەگەڕاون بەدوای شتەكەدا هەتا تاقی بكەنەوەو ئەوسا بیخەنە گەنجینەی بیرتانەوە.

ئەوەش بزانن كە زانیاریی ـ لەبارەی هەرچییەوە بێت ـ گەر بێتو پچڕ پچڕو ناتەواو بێت گەڵێ جار زیانەكەی لەوە زۆرو خراپترە لەوەی كە خاوەنەكەی هەر هیچ نەزانێت، چونكە ئەو كەسەی كە هیچ نازانی لەوانەیە هەوڵبدات بۆ فێربوون، بەڵام

[1] تەماشای دیوانی "سروەی بێداریی" بكە.

ئەو کەسەی کە هەندێ زانیاریی پچڕ پچڕو شپرزەو ناتەواوی لا کۆبۆتەوە، وای لێ ئەکەن کە قایل بێ پێی و خۆی بەلاوە پەسەند بێت، ئیتر ناگەڕێت بەدوای ئەو ڕاستییەدا کە لێی گوم یان بزر بووە. گیرۆدە ئەبێت بەبێئەوەی هەست بە نەزانیی خۆی بکات، کە ئەوەش نەفامیی و نەزانییەکی قووڵە، بەدی خوێندەوارانی ئێمە کتومت لەمەدایە.

بەڵێ.. ئەو بەلا بەدەی کە دەستو پێی ڕۆڵەکانی ئیسلامی بەستووە ئەمڕۆ، بەنێرو مێیانەوە لەم ڕووەوەیە کەپێم گوتن. زانیاریی و زانستێکی وردو قوڵیان لەبارەی ئایینەکەیانەوە . ئیسلام . نییە، ئەو پەڕەکەی ئەوەیە هەندێ قسەو پەرستش و شتی تر لەڕێگەی چاولێکردنەوە "تقلید" لەدایك و باوك و کەسوکاریانەوە . کەزۆربەیان نەخوێندەوارن . فێربوون، یاخود هەندێ زانیاریی پچڕ پچڕو لاوازیان لەم لاو لەولا لا کۆبووەتەوە، ئەویش نەك بەپاك و پوختکراویی، بەڵکو تێکەڵ بەشتی پڕو پووچ و وەهەو چیرۆکی پیرەژنانەی بێجێ، کە هیچ پەیوەندییەکی بەئیسلامەوە نییە، بەو جۆرە لەمێشکیاندا وێنەو نیگارێکی ناشیرین و شێواو نابەجێ نەخش بووەو پێی ئەڵێن ئیسلام!!

وێنەو نیگارێ جوانترین دیمەنی ئەوە ئەنوێنێ کە ئایین دژی ئافرەتە، هۆی بەدبەختی و کلۆڵییەتی، مافی پێشێل ئەکات، لەوەش خراپ و سامناکتر دژی زانیاریی و زانستە، ئالەم جۆرە قسە پووچەلانە.

سکالا: زۆر ڕاست ئەکەیت، باس و مەبەستەکەت پڕاوپڕ پێکا، بەلام ئەی چار؟

دڵپاك: ئەبێ چاو بکەینەوە . خوشکە بەڕێزەکانم . وریا بینەوەو تێبگەین کە ئیسلام ئەو چیرۆك و شتە بێ ناوەڕۆکانە نییە کە لەدەمی هەندێ پڕو پیرەژن و نەزان، یان دوژمنانی ئیسلام ئەیان بیستین، تەنانەت ئەوەش نییە کە لە هەندێ پەڕاودا . کە ڕەنگێکی ئیسلامیان کراوە بەسەرا . ئەیخوێنینەوە، چونکە چەندەها کتێب پڕ لەشت و باسی ئیسلامت بۆ ئەکات، کەچی وەك هەنگوینێك، کەژاری تێکرابێت وەهایە.

سکالا: دەی باشە، ئەی چار؟ ئەی چۆن ئیسلام بناسین؟

دڵپاك: ئەو ئیسلامەی کە پێویستە بیناسین، کە پاك و بێگەردە، کە ژیانمان ئەگۆڕێت ژیانێکی مرۆڤانەی پاك، ئەو ئیسلامەی کە خوای گەورە کردوویەتی بە بەرنامە بۆ هەموو مرۆڤایەتیی، ئەوەیە کە قورئان نیشانمان ئەدات، کە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ دەری ئەخات.

بەڵێ.. خوشکە ئازیزەکانم ئیسلام ئەوەیە، سەرچاوەکانی ئەو دووانەن، نەك ڕازو چیرۆك و شتی پڕوپووچی هەڵبەستراو، جا هەرکەسێك ئەیەوێ ئیسلام بەپاکیی و چاکیی بناسێت، شارەزای بەرنامەکەی بێت، کەڵك لەیاساکانی وەربگرێت با لەو دوو سەرچاوە پاکەوە دەست پێبکات، لە قورئانەوە کە یەکەمین قوتابخانەی ئیسلامە، با خۆی بکات بەقوتابی ئەو قوتابخانە بەرزە بێوێنەو شارەزایی وەدەستبێنێ، ئەمجا ڕوو بکاتە سوننەتی بەرزو پیرۆزی پێغەمبەر ﷺ، واتە گەڕانەوەمان بۆ لای قورئان و سوننەتی پێغەمبەر ﷺ، ڕاستترین ڕێگەیە بۆ تێگەیشتن لە ئیسلام، لەو دوو قوتابخانە بەرزەوە، کە لەبەر دەستماندان ئەتوانین بەقوڵیی و وردیی لە ئیسلام تێ بگەین، ئەمەش بۆ ئێمەی خوێندەوار قورس و گران نییە.

ئاواز: خۆزگە هەموو موسڵمانێك بەمشێوەیەی تۆ ئەدوا دڵپاك.

سکالا: بەخوا ئێمە لەڕووی ئیسلامەوە هەرچی ئەزانین لە خەڵکەوە بیستوومانە، خۆمان هیچ پەڕاوێکی ئیسلامییمان نەخوێندووەتەوە.

بەشی پێنجەم

شیاوی ئافرەت و پیاو یەك شیاوییە

سكالاَ: لەباسەكەدا وشەی شیاویم بەر گوێ كەوت، بەلاَم لێی تێنەگەیشتم، حەز ئەكەم تێمگەیەنیو ئەوەم بۆ ڕۆشنبكەیتەوە.

دڵپاك: بۆچی نا؟ بەسەر چاو شیاویی "الأهلية" ئەو بەستەرەیە كە نێرو مێ لەڕووی ئەركو مافەوە لە ئیسلامدا بەیەكەوە، لەڕووی یەكسانییەوە، ئەبەستێت بەیەكەوە.

ئەوەش شتێكی ئاشكراو دیارە لەئیسلامداو هەموومان ئەیبینین، ئەو ئەركانەی كە لەسەر پیاو پێویست كراون، هەروەها ئەو مافانەی كە پیاو هەنی ئافرەتیش هەیەتی وەك یەكو بێجیاوازیی، ئەی یەكسانیی لەوە جوانتر ئەبێ كامەبێ؟

ئایا پێنج فەرزەی نوێژ، ڕۆژووی ڕەمەزان، زەكاتدان، حەج كردن، وەك یەك پیاوو ئافرەت ناگرێتەوە؟ ئەی ئاینداریی، ساماندارییی، فێربوونو فێركردن، لایەنە كۆمەلاَیەتییەكانی ژیان، لایەنی جیهادكردن، میرات بردنو مافی خاوەنداریێتی پیاوو ئافرەت وەك یەك تیایاندا شیاوو خاوەن ماف نین؟

ئاواز: بەلاَم ئەم جۆرە شتانە كە تۆ ناویان ئەبەیت، لەواقیعدا قەت نەماندیوون، بەڵكو هەر باسیشیان نییە!

دڵپاك: بەلاَم ئەگەر بەوردیی تێبگەیت ئەوسا ئەزانی كە ئەم واقیعەی كە تۆ ئەیبینیو شتی لێوەرئەگری شتێكەو ئیسلام شتێكی ترە، بگرە لەیەكەوە نەك هەر دوورن، بەڵكو[1] ڕاستیی وەهایە كە تەماشای خەڵك لەڕوانگەی ئیسلامەوە بكەینو بناسین.

كە تەماشای ئیسلاممان لە قورئانو سوننەتەوە كردو دراسەمان كرد، ئەوسا زۆر بەڕوونی ئەبینین كە ئادەمیزادەكان بەنێرو مێیانەوە، بەهەموو زمانو ڕەگەزو بنەچەو ڕەنگەكانیانەوە وەك یەك شیاون، ئەو تێڕوانینەی كە لە كۆندا هەبووە یان ئێستا هەیە بەرامبەر ئافرەت هەڵەو پڕ لەجەور بووەو ئەبێ، چونكە شیاویی پیاوو ئافرەتیان تێدا بەڕاستییو بەتەواوییو لەسەر بناغەی دادپەروەریی بەدی ناكرێت، كەچی لە ئیسلامدا ئەو شیاوییە بۆ نێرو مێ یەك شیاوییە.

سكالاَ: داوات لێ ئەكەم باسەكە بەدرێژی بخەرە ڕوو.

شیاوی ئایینداری

دڵپاك: لە ئیسلامدا ئافرەتو پیاو دوو لایەنی وشەی "الناس"ن، بانگەوازی خواو پێغەمبەر ﷺ بۆ "الناس"ە، واتە بۆ ئافرەتو پیاو، هەروەك یەكو بەبێ جیاوازیی، بەشێوەیەكی تر بیڵێین، مرۆڤایەتیی ئافرەت خۆی لەخۆیدا شیاوییەكی گیانییو ژیرێتییە بۆ ئەو ئەركو داوالێكردنە، ئەمەش زۆر بەڕوونی دەرئەكەوێ لە ناو كرۆكی فەرمانەكەی خوادا كە ئادەمو حەوا وەك یەك ئەدوێنێ، ئەها حەوا لەگەڵ ئادەمدا بەشدارە بەبێ جیاوازیی، چ لە فەرمانەكەدا، چ لە نەهیی

[1] بەڵكو زۆر جیاوازن، ئێمە نابێت تەماشای ئیسلام لە واقیعیی ئەم خەڵكەوە بكەین.

لێکردنەکەدا: (وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَـذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ) (البقرة: ٣٥).

لەکاتی ڕوودانی سەرپێچییەکەشدا لێپرسینەوەیان وەك یەك بوو: (أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ) (الأعراف: ٢٢).

ئینجا بۆ چەسپاندن بنچ بەستکردنی یەکساینی ئافرەتو پیاو لەو شیاوێتییەدا، ئافرەت سەربەخۆییەکی تەواوی دراوەتێ، بەجۆرێکی وەها هەر یەکەیان بەرپرسیاریی تایبەتیی خۆی هەیە، چ بەرامبەر خۆی، چ بەرامبەر خوا، چونکە هیچ کەسێك تاوانی هیچ کەسێکی تر هەڵناگرێت، تەنانەت ئافرەتان خۆیان پەیماندان "بیعە"ی تایبەتی خۆیانیان هەبووە لە ئیسلامدا، بۆ ئەوەی هەر یەکە لەو ئافرەتانەی کە موسڵمان ئەبوون سەربەخۆیی خۆی لەباوکی یان مێردەکەی تەنانەت لەباوەڕهێناندا جیابێت، کە ئەوەش بەرزترین پلەی سەربەستیی بیرو باوەڕە : (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ) (الممتحنة: ١٢).

جا نازانم لەوەی کە بیستتان چیتان وەرگرت؟

سکالآ: ئەوەم بەبیردا دێت، کە ئیسلام وای بڕیار داوە، ئافرەتان خۆیان بەرپرسیاری خۆیانن هەر وەك پیاوان، بەرپرسیارییەکی تەواو.

دڵپاك: سوپاس بۆ خوا، بۆچوونەکەت جوانو ڕاستو ژیرانەبوو، ئینجا لەسەر بنەڕەتی ئەو بەرپرسیاریەتە، ئافرەتیش وەك پیاو، لە تەرازووی پاداشو سزا وەگرتنەوەی ڕۆژی دواییدا، هەر یەکەیان بەگوێرەی کردەوەکەی دنیای ئەدرێتەوە بەبێ ئەوەی ئەوە ڕەچاو بکرێت ئەمەیان نێرینەو ئەوەیان مێینەیە، ئەمەتا لە دنیادا هەر دوو لایان ملکەچی ئەم یاسا خواییەن: (فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ..) (آل عمران: ١٩٥).

بەوە ئەو گرێ کوێرەیەی کە یاساو کۆمەڵگەو گەلو شارستانیەتەکانی جیهان گیریان خوارد بوو بەدەستییەوە بۆیا ن نەئەکرایەوە، ئیسلام بەیاسا پیرۆزە بێوێنەکانی خۆی کردییەوە، دیارە بەوەش سەری ئافرەت بەرزبۆوە، پلەو نرخی گەیشتە هی پیاو، ئەی ئەوە یەکەم هەنگاو نییە بەرەو یەکسانییو بەختیاریی؟

ئەی ئەوە نەبوو لەهەندێ ئایینو یاساکاندا تەنانەت بەخاوەنی گیانیان دانەئەنا، چ جا لەگیانو خواپەرستیدا یەك موو لەپیاو کەمتر نەبێت؟ گەر ئەوە گەورەترین شۆڕش نەبێت ئەی شۆڕش کامەیە؟

هەروەها لەڕووی پاداشو سزای ڕۆژی دواییەوە ئەمە یاسای بەرزی خواییە: (وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتَ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَـئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيراً) (النساء: ١٢٤)، هەروەها: (كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ) (المدّثر: ٣٨). (مَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاء فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ) (فصلت: ٤٦).

خۆ ئێوە مامۆستانو خوێندەوارن، ئەشتوانن لەزانایانی زمان بپرسن: ئایا ئەگونجێو ڕاستە کە ئافرەت لەوشەی "کل" یان "من" دەربکرێت بەو ناوەی کە ئافرەت ناگرێتەوەو مەبەست تەنها لەو دوو وشەیە یان یاساکانی تری قورئان پیاوەو بەس؟!

ئاواز: پێویست بە پرسیارکردن ناکات، چونکە هەردووکیان بۆ هەردووکیانن.

سکالآ: وازم لێبێنن با هەناسەیەکی دڵ حەسانەوە بە ئۆخەییەوە بدەم.

دڵپاك: ئێستا هەر ئەوەندەم لەدەست دێت کە بەسۆزەوە پێتان بڵێم:

ئەو شۆڕشەی پلەو پایەی تۆی هێنایە ڕیزی پیاو
بێ وێنە بوو، خودایی بوو، لەگەڵ فیترەتدا ڕێك، گونجاو
دە مەردانە لەسایەیدا هەنگاو بنێو گومڕا نەبیت
بەهاژو هوژ تەفرەت نەدەن، خۆت نەخەیتە گێژی گێژاو

شیاوی ئابووری

ئاواز: لەو لایەنەوە ئیسلام هیچ گلەیی لەسەر نییە، بەڵام لەڕووی سامان، ڕوونتر بیڵێن لەڕووی ئابوورییەوە لای نەکردووە بەلای ئافرەتەوە.

دڵپاك: خوشکە ئاواز، ئەزانم کە مێشکت کۆمەڵێك لەزاراوەی ئابووریی تێخزێنراوە، بەڵێ ئابووریی دەورێکی گرنگ و کاریگەری لەهەموو ڕووەکانی ژیانی ئادەمیزاددا هەبووەو هەیە، سەربەخۆیی و شارستانییەت بێباشبوونی ژیانی ئابووریی زۆر بەزەحمەت بەدی دێن و سەرئەگرن.

بەڵام ئەگەر بێتو لەدەروازەی کەرامەتی مرۆڤایەتییەوە تەماشای مەسەلەکە بکەین، بۆمان دەرئەکەوێت کە ئیسلام، بەتەنها ئیسلام، ئافرەتی ڕزگارکرد لەدەست کورتیی و ڕووتاوەیی و لەڕووی ئابوورییەوە، کە هەزارەها، بگرە ملیۆنەها ساڵ بوو ئابووریی یەکێك بوو لەو هۆیە گرنگانەی کە سەری بەندایەتیی بە ئافرەتی بەسەرزمان دانەواندبوو.

لەم دواییەدا یاسا زەمینییەکان دەستیان کرد بە گۆڕینی ئەو حاڵ و وەزعەی بەڵام بەکردنی ئافرەت بە ئەندامێکی ئیشکەرو پەیداکەر، کە ئەوەش دەیان دەردو بەڵای کلۆڵی و بەدبەختیی هێنا بەسەر ئافرەتی هەژاردا، دیارە هیچ ئەقڵێکی ساغ ئەوە پەسەند ناکات کە دەردێك بە سازدانی چەند دەردێك چارەسەر بکرێت.

ئاواز: بەڵام پێم ناڵێیت ئیسلام لەڕووی ئابوورییەوە چی بۆ ئافرەت کرد؟

دڵپاك: ئافرەت هەر بەو پێیەی کە وەك پیاو شیاوی ئایندارییی پێبەخشرا لەلایەن خواوە، شیاویی ئابووریشی پێبەخشرا، ئەمەش وەك باسمان کرد، بەپێچەوانەی یاساکانی ڕۆمانەوە بوو کە مێیەتی "الأنوثة"ی ئافرەتی بەناشیاویی ئەدایە قەڵەم، لەناو عەرەبیشدا هەر بەو جۆرە بوو، بەتایبەتی لەڕووی ئابوورییەوە.

خۆری ئیسلام هەڵهات، مۆڵەت و مافی بەئافرەت، وەك پیاو، بەخشی، تا ئافرەت بتوانێ دەستبکات بە بەجێهێنانی مافی خۆی لەهەموو سەرێکەوە لەوانەش مافی ساماندارییی و ئابووریی، ئەمەش گەیشتە ڕادەیەك کە ئافرەت بتوانێت ببێتە خاوەنی موڵك و سامانێکی زۆر بەپێی توانای خۆی، فەرموون گوێ بگرن لە یاسای ژمارە حەوتی سوورەتی "النساء" کە ئەفەرموێ: (لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيباً مَّفْرُوضاً) (النساء: ٧).

ئەمە لەڕووی میراتەوە، لەکاتێکدا پێش ئەم یاسا قورئانییە ئافرەت خۆی بەشێك بوو لەمیرات و بۆ پیاوان ئەهاتەوە! هەڵگرتنی ئەو هەنگاوە شتێکی کەم نەبووەو نییە خوشکان، گەورەو بەرزو پیرۆزە.

لەڕووی پەیداکردنەوە "الكسب" لەیاسای ژماری(٣٢)ی سوورەتی (النساء)دا بەم جۆرە ئەفەرموێ: (..لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُواْ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ..) چ جیاوازییەك لەنێوان ئافرەت و پیاودا بەدی ئەکرێت؟ بۆ چی بکرۆزێتەوە بۆ ئابووریی و تاك و کەی؟ ڕەنگە نەزانن کە میراتی لەباوك، مێرد، برا، کوڕ، خزمانی ترەوە بۆ دێتەوە؟!

ئەوە لەلایەکەوە میراتی بۆ دێتەوە، لەلایەکی ترەوە بۆی هەیە کاسبی بکات. کاسبی ڕەوا. جگە لەوەش کاتێ شوو ئەکات ئەبێتە خاوەنی مارەیی، ئەو مارەییە هی ئافرەتەکەیە بەتەنها، مافی هیچ کەسێکی پێوە نییە، هەرکەس یەك غەرامی لێ دابڕ بکات بەدەستدرێژیی دائەنرێت و حوکمی ئیسلامیی ئەدات بەناو دەمیا، کەچی لەڕۆماندا تەنانەت ئەو مارەییە باوك یان برا، یان بەخێوکەری ئافرەتەکە ئەیبردو ئەبووە هی خۆی، بەچوون و گواستنەوەی بۆ ماڵی مێردەکەی هەر کەلوپەل و جیازییەکی ببوایە واتە "دوطه"کەی ئەبووە هی مێردەکەی، لەشوێنەکانی تریشدا کار لەهی ڕۆمانییەکان چاکتر نەبووە بەرامبەر ئافرەت.

ئەی بۆچی مەمنوونی ئیسلام نەبین کە ئەفەرموێ: ((وَآتُواْ النَّسَاء صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً..) (النساء: ٤). بەتەوایی و بێکەمو کورتیی بیاندەنێ! ئەگەر یاسایەکی داتاشراو ئەوەی بۆ ئافرەتان بکردایە خۆ ئەمانکرد بە گاڵەو هەموو دنیامان پڕ ئەکرد لە پڕوپاگەندە بۆی! ئەوە بۆچی؟

دەی با گوێ لە ئیبن حەزم بگرین، کە لەم ڕووەوە ئەنووسێت: "نابێ ئافرەت ناچار بکرێت کە جیازیی ڕێکبخات بۆ مێردەکەی، ئەو کارە لە بنەڕەتا نەگونجاوە، چ لەماڵی خۆی چ لەمارەییەکەی، ئەتوانێ چی لە مارەییەکەی بکات بیکات، بێئەوەی مێردەکەی بۆی هەبێت ڕێگە بگرێت و قەدەغەی بکات.." دیسان ئەڵێت: "باوکی کچ، چ گەورە بێ یان بچووك، یان بێوەژن بێت ڕەوانییە بۆی یاخود بۆ یەکێکی تر چ خزمی و چ بێگانە، لەمارەیی کچەکەیدا یان خزمەکەیدا دەستی تێبخات یان شتێکی لێببەخشێت بەو کەسەی کە بیەوێ. واتە باوکەکە یان خزمەکەی بیەوێ. کەچی ئافرەتەکە بۆی هەیە بەشێکی یان هەمووی بەو کەسەی کە خۆی حەز ئەکات ببەخشێ بێئەوەی باوك یان مێرد یاخود کەسێکی تر ڕێی لێبگرێت و لەوەدا قەدەغەی بکات"[1].

هەروەها مافی هەیە زەویی و زار، مەڕو ماڵات، ئاژەڵ، خانووبەرە، هەموو چەشنە ماڵێك بەهەموو جۆرەکانی خاوەندارێتی هەبێت، ئەتوانێت بازرگانیی، کاسبی بکات بەو مەرجەی حەڵاڵ بێت و لەڕێگەی ڕەواوە بیکات.

مافی ئەوەی هەیە پەنای خەڵك بدات و خەڵکیش پەنای ئەو بدات، ئەتوانێ لەوەی کە هەیەتی ببەخشێ، سەوقاتی بنێرێ بۆ کەسانی تر، بۆی هەیە لەدادگا ڕوو بەڕووی دوژمن بوەستێ یاخود وەکیل بۆ ئەوە بگرێت.

مامۆستا "محمد عبده" خوا پاداشتی بداتەوە لەم بارەیەوە ئەڵێت: "لەئیسلامدا، ئەو پلەیەی کە خوا ئافرەتی بەرزکردەوە بۆی، لەهیچ ئایینێکی تردا نەبووە، لە هیچ شەریعەتێکی تردا پێی نەگەیشتووە، نە لە پێش ئیسلامدا نە لەدوای ئیسلامیش هیچ نەتەوەیەك نەیتوانی ئەم هەنگاوە بەرزە بنێت. ئەو نەتەوە خۆرئاواییانەی کە خاوەنی شارستانیەتن و زۆر زیادەڕۆیی لەڕێزگرتنی ئافرەتدا ئەکەن، کە بایەخ بەفێرکردن و پەروەردەکردنیان لەڕووی هونەرو زانیارییەوە ئەدەن، هێشتا نەگەیشتوونەتە ئەم پلە بەرزە کە ئیسلام ئافرەتی گەیاندە ئەوێ، تا ئێستاش هەندێ یاسا قەدەغەی ئافرەت لەبەکارهێنانی ماڵی خۆیدا ئەکات، بێپرس و مۆڵەتی مێردەکەی ڕێگەی پێنادرێت"[2].

ئائەمە بەشێکە لەو کۆت و زنجیرەی. گەر ئیسلام کۆت و زنجیری هەبێ. کە لە سایەی ئیسلامدا ئافرەتی پێ شەتەك دراوە!! ئێستە چۆنە!

سکاڵا: ئەی سەد خۆزگە ئیسلام لە هەموو سەرێکەوە ئاوا بەجوانیی و چاکیی چارەسەری کێشەی ئافرەتی بکردایە، ئای کە بەرنامەیەکی بێوێنە ئەبوو!

ئاواز: ئەمەیان جوان و ڕێکوپێك بوو کە باست کرد گلەییم لێی نییە.

دڵپاك: خوا یاربێت بۆتان دەرئەکەوێت کە نەك هەر ئەوەی کە باسمانکرد بەڵکو لەهەموو سەرو ڕوویەکەوە بەمجۆرە ڕێکو پێك و گونجاوی فیترەی ئادەمیزادە، بەڵام ئێوە نەتان بیستووەو نازانن، چونکە نەتان ویستووە فێری بن و بیزانن، بەوپەڕی داخیشەوە ئەمەتان پێ ئەڵێم.

شیاوی کۆمەڵایەتیی

دڵپاك: لەبیرتان چۆوە کە پێغەمبەرﷺ فەرمووی: "النساء شقائق الرجال"؟ خۆ پێش ئەوەش گوێتان لە یاسای ژمارە (٧١)ی سوورەتی (التوبة)ەوە بوو: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ..) (التوبة: ٧١). ئایا ئافرەت و پیاو هیچ جیاوازییەکان لە نێواندا بۆ دیاری کراوە تا پەیڕەویی بکرێت و بۆنی کۆت و زنجیرەی لێوە بێت؟ کاری هەردوولا هەر فەرمانکردن بە چاکەو نەهیکردن لە خراپە نییە لەناو کۆمەڵگەدا؟

سکاڵا: بەڵێ وەهایە. کاری هەردوو لایان یەك کارە بێجیاوازیی.

دڵپاك: ئیسلام ئەیەوێ کۆمەڵگەیەکی پاك و چاك پێکەوە بنێ، لەوەشدا بۆ ئەوەی ئەو کۆمەڵگەیە بێتە دی ئەیەوێ ئافرەت و پیاو بکات بەیەك ڕەگەز "عنصر"ی کاریگەر، بەو پێیەش ئەرکی هەردوولا وەکو یەکە بەڵکو یەکێکە، جگە لە

---

[1] المحلى جـ ٩، ص ٥٠٧ ـ ٥١١.

[2] تفسير المنار، ص ٣٧٥ ـ ٣٧٦.

هەندێ لایەن کە سروشتیان پەسەندی ناکات یاخود لەگەڵ فیترەتیاندا ناگونجێت، بەڵام لەلایەنەکانی تردا ئەرکیان یەك ئەرکە، ئافرەتی موسڵمان هەر لەسەرەتای ئیسلامەوە ئەو ئەرکەی پێسپێردراوەو بەهۆی ئەوەشەوە لە ئاسمانی ژیاندا درەوشاوەتەوەو بۆتە خاوەنی کەسایەتییەکی ئەوتۆ لەناو کۆمەڵگەدا بە شێوەیەکی وەها لەهەموو ئیش و کارێکدا جێگەی پەنجەی نەخشی دیار بووە.

بەشداریی پیاوی لەچالاکیی گیانیی، کۆمەڵایەتیی، زانیاریی، تەنانەت ڕامیاریی و جەنگیشدا مەردانە کردووە، ئەی وەك پیاو ئەویش زەکات نادات، خێر ناکات، سەر لەنەخۆش نادات؟ پەیڕەویی مافی دراوسێ، فێربوون و فێرکردن، ڕەخنەگرتن لە حوکمڕانان، ئەمانەش بۆ پیاوو ئافرەت هەر وەك یەك شیاوو ڕەوا نین؟

هەروەها کاتێ کە پێگەیشت و بەڵگەی پێگەیشتن و کارچاکیی و ژیریی لێ دەرکەوت بۆی هەیە چاودێری و سەرپەرشتیکردنی باوکی یان ئەو کەسەی کە ئەمی پێسپێردراوە ڕەتبکاتەوە، چونکە خۆی مافی تەواوی دەستکاریی کردنی لە کاروباری دارایی و کەسایەتی خۆیدا هەیەو بۆی هەیە ئەو شوێنەی کە ئەیەوێ تیایا بژی هەڵی بژێرێت و کەس ناتوانێ ناچاری بکات کە لای بمێنێتەوە، بەو مەرجەی خاوەن ژیریی و داوێن پاك و بێگەرد بێ و بتوانێ خۆی بپارێزێ.

بەڵام بەشووکردنی ئەگەر مەرجی لەگەڵدا نەبێت مافی هەڵبژاردنی ئەو شوێنە لەدەست دەرئەکا. ئەزانن بۆچی؟

سکاڵا: شتەکە لەخۆیا ئاشکرایە، چونکە وەها ئەبێ کە ژنەکە لە شاری "أ" دایەو پیاوەکەشی لە شاری "ب" و سەرچاوەی گوزەرانی کە هی هەردووکیانە لە "ب"دایە، ئەگەر ژن مافی هەڵبژاردنی شوێنەکەی لەدەست دەرنەچێت ئەبێ پیاوەکە واز لە سەرچاوەی گوزەرانەکەی بێنێت.

دڵپاك: ئەی ئافرەین، دەست خۆش، زۆر جوانت زانی!

مامۆستا ئەحمەد ئیبراهیم، نووسیویەتی و ئەڵێت: "مێینە کاتێ گەیشتە تەمەنی ژنیەتیی، ئەگەر کچێکی گەنج یان بێوەژن بوو، باوکی یان ئەو مەحرەمەی کە ئەوی لایە، لێی دڵنیا نەبوو، بۆی هەیە ناچاری بکات کە لای بمێنێتەوە، بەڵام ئەگەر کچێکی بەتەمەن یاخود بێوەژن بوو، ڕاو بیرو پاکیی خۆی پاراست و دڵنیای پارێزراویی خۆی بوو، کەسێ لە کەسەکانی بۆی نییە بەزۆر لای خۆی نیشتەجێ بکات، بەڵام کەشووی کرد ئەو مافەی نامێنێ و ئەردێت بەمێردەکەی"[1].

لەوەش زیاتر، ئیسلام مافی ئەوەی داوەتێ کە بتوانێ بەسەربەستیی ڕای خۆی لەکاتی بەشوودانیدا یان شووکردنیدا دەربڕێت قسەی بخوات، ئەتوانێ پەسەندی بکات یاخود بیداتە دواوە "البنت أحق بنفسها من وليها"[2]. ئایا تا ئێستاش لەسایەی هیچ شارستانیەتێکدا ئافرەت گەیشتووەتە ئەو پلە بەرزە کە بتوانێ لەکاتی جەنگ و ئاشتییدا پەنای ئافرەت یان پیاو بدات؟ کەسیش مافی زەوتکردنی ئەو مافەی نەبێت! "ئوم هانیئ کچی ئەبو تالیب" پەنای کابرایەکی موشرکی دا، عەلی کوڕی ئەبوتالیب ئەیویست بیکوژێ،، ئوم هانیئ چووە لای پێغەمبەرﷺ و ئاگاداری کرد، ئەویش فەرمووی: "يد المسلمين على من سواهم تتكافأ دماؤهم ويجير عليهم أناهم". "قد أجرنا من أجرت يا أم هانئ". (اسلامنا السيد سابق).

خاتو عائیشە ئەگێڕێتەوە: "ان كانت المرأة لتجير على المؤمنين فيجوز". پاراستنی گیان و سامان و ئابڕوو بۆ پیاوو ئافرەت یەك جۆرە یاسای هەیە، فەرمانەکانی ئیسلامیش بۆ ئامۆژگارییکردن نییە، بەڵکو بۆ پەیڕەوکردن و جێبەجێکردنە.

سکاڵا: خەریکە بەرەو دڵخۆشیی نزیك ئەبمەوە، خەریکە ئۆخەی ئەکەم.

شیاوی زانیاریی

ئاواز: خوشکە دڵپاك، ئەگەر پیاوو ئافرەت بەیەك چاو تەماشا ئەکرێت لە ئیسلامدا، ئەی بۆچی ڕێگەی خوێندنی لێئەگیرێت؟

دڵپاك: من ناڵێم ڕێگەی لێنەگیراوە، بەڵام ڕێگا لێگرتنی شتێکە یان کارێکە کە لە ئیسلامەوە وەرنەگیراوە، لەبەر ئەوەشە ئیسلام لەوەدا بەرپرسیار نییە، ئەمە لەلایەکەوە، لەلایەکی ترەوە هەموو شتێك بەزانیاریی ناژمێرێت، بۆ نموونە کەسێکی

---

[1] تەماشای (الاسلام وقضايا المرأة المعاصر)ی بهی الخولی بکە.

[2] زادالمعاد ـ ابن قيم الجوزية.

لێزان ئەگەر کۆمەڵێك فێری هونەری دزیی بکات، ئایا ڕەوایە بەو کارە بگوترێت زانیاریی؟ ئەگەر پێیشی بگوترێت زانیاریی‌و هەندێ کە ڕۆڵەکانی خۆی نەنێرێتە لای ئەو کابرایەو نەیەوێت فێری دزیی ببن، ئایا بە تاوانبارو دژی زانیاریی دەژمێردرێت؟

ئاواز: وەلامی هەردوو لقی پرسیارەکە بێگومان "نا" یە.

سکالاً: کەواتە ئیسلام ڕێگە لەفێربوون‌و فێرکردنی ئافرەت ناگرێت.

دڵپاك: من سەرم لە هەندێ قسەو پرسیارتان جاروبار سوڕئەمێنێ، نازانم چۆن ئەوەندەش بەسادەیی ئەو جۆرە شتانەتان وەرگرتووە.

ئیسلام نەك هەر داوای زانیاریی ئەکات‌و بەس، بەڵکو داواکردن‌و هەوڵدان بۆی بە خواپەرستیی دائەنێ، بەقووڵیی داچوون تیایا بە تەسبیحات‌و گەڕان بەدوایا بەجیهادو فێرکردنی نەزان بەخێرو بەخشیینی بە خەڵك، واتە بڵاوکردنەوەی، بەنزیکبوونەوە لەخوا دائەنرێت.

پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێت: "من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل له طريقا الى الجنة". لەوەش گرنگتر خوای گەورە بە وێنەی پرسیار ئەفەرموێت: (..هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُون..) (الزمر: ٩). باسیی گرنگیی و فەزڵی زانیاریی لەئیسلامدا ئەوەندە فراوانە ئێستا وا بەسەرپێیی بە من ناکرێت، تەنها باسی ئەوەتان بۆ ئەکەم کە ئافرەتیش تێیدا وەك پیاو خاوەنی مافەو هیچ جیاوازییەك لەنێوان نێرو مێدا لەو ڕووەوە نییە.

ئەمەش بەنیسبەت گیانی ئیسلامەوە شتێکی سەیر نییەو زانیاریی گرنگ‌و بەکەڵکەو یەکێکە لەو ڕەگەزانەی کە کەسایەتیی بەهێزو ڕێگا بەرەو پێشکەوتن‌و ئادەمیزاد بەرەو شارستانیەت ئەبات‌و نزیك ئەکاتەوە، ڕێگا کورت‌و هەوڵدان ئاسان ئەکات، جا زانیاریی ئا بەو جۆرە بە کەڵك بێت، ئیسلام چۆن ڕێگا لە ئافرەت ئەگرێت یان جیاوازیی ئەکات لەنێوان نێرو مێدا؟ نەخێر. بەڵکو ئافرەت وەك پیاو بەشیاو ئەزانێت لە زانیارییشدا، بەڵکو هەر وەك پیاو بەرپرسیارەو پێویستە کەسایەتیی وەك هی پیاو تەواو بەهێز بێت. هەروەها زانراوەو ئاشکرایە کە هەرچی لە ئیسلامدا خوا لەسەر پیاو فەرزی کردووە، لەسەر ئافرەتیش فەرزی کردووە، واتە هەر وەك لەسەر پیاو زانیاریی فەرزە، هەر بەو جۆرەش لەسەر ئافرەت فەرزە. "طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة". رواه بخاري.

ئایا چیتر گومان لە دڵدا جێی ئەبێتەوە؟ نەك هەر حەز بەفێربوون‌و فێرکردن بەڵکو بە فەرز لەلایەن پێغەمبەرەوە ﷺ باسکراوە لەسەر نێرو مێ فەرز کراوە، جا هەرکامیان کەمتەرخەمیی تێدابکات بەگوناهباریش دادەنرێ، لەوەش گرنگتر، ئیسلام داوامان لێئەکات کە خزمەتکارەکانیشمان . لەئافرەت . فێری زانیاری بکەین تەنانەت ئەوانەشیان کە کەنیزەکن، بەڵکو لەپاڵ ئەوەشدا خوا پاداشمان ئەداتەوە، پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێ: "ايما رجل كانت عنده وليدة فعلمها فأحسن تعليمها وأدبها فأحسن تأديبها، ثم أعتقها وتزوجها فله أجران". (بخاري ومسلم).

مەسەلەکە لەئیسلامدا ئەوەندە گرنگیی پێدراوە تەنانەت یەکێك لە مافەکانی ژن بەسەر مێردەکەیەوە ئەوەیە کە فێری زانیاریی بکات ئەگەر نەزان بێ، خۆ ئەگەر ژنەکە بیەوێت فێر بێت، بەلام مێردەکەی فێری ناکات، پێویستە لەسەری لە ماڵەکە بچێتە دەرەوە بەبێ ئەوەی داوای مۆڵەتی لێبکات‌و ڕێگەی فێربوون بگرێتەبەر.

سکالاً: الله .. الله!! ئەم ئیسلامە شیرینە چۆن شاراوەتەوە لێمان! چۆن لەگەڵ ئافرەتا کردوویانن بەدوو دژا!! ئای چ ستەمێکە!

دڵپاك: مێژووی ئیسلام گەواهیی لەسەر ئەم ڕاستییە ئەدات‌و باسی ڕادەی بڵاوبوونەوەی زانیاریی لەنێوان ئافرەتە موسڵمانەکاندا بەدرێژی ئەکات بۆمان، باسەکە دوورو درێژە، بەلام چەند نموونەیەکتان ئەخەمە پێش چاو: لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ ئافرەتان وەك پیاوان ئایین‌و ڕەوشت لەپێغەمبەرەوە ﷺ فێر ئەبوون، پێغەمبەر ﷺ کاتی بۆ ئافرەتان دیاری کردبوون، لە خزمەتیا دائەنیشتن بۆ فێربوون، هەروەها ژنە بێگەردەکانی بەتایبەتیی خاتو عائیشە هەر یەکەیان مامۆستایەك بوو ئافرەتان‌و پیاوان وانەیان لا ئەخوێندن، تەنانەت گەورە یارانی پێغەمبەرو چینی دوای ئەوانیش لەو ژنانەی پێغەمبەرەوە فەرموودەو تەفسیرو فیقهیان وەرئەگرت‌و فێری ئەبوون. ئایا هیچ نیشانەیەکی نەشیاویی ئافرەت

لە ئیسلامدا لەبارەی زانیارییەوە بەدی ئەکرێت؟ یەکێك لەزانایانی ئیسلام (ئیبن عەساکر) باس ئەکات کە لای سەدو هەشتا ئافرەت دەرسی خوێندووە. واتە. مامۆستایی ئەویان کردووە، نازانم بە چ ڕوویەکەوە ئیسلام تاوانبار کەین کە گوایا ڕێگە نادات بەئافرەت بۆ فێربوون؟

سکالاَّ: مەگەر تەنها بەو ڕوەوە کە مانای شەرمو تەریق بوونەوە نازانێت.

ئاواز: بەلاَم تەنها بۆ زانیارییە ئاییینییەکان ڕێگەی پێدراوە.

دڵپاك: سبحان الله! ئەی من بۆ چی ئەوەم لە هیچ سەرچاوەیەکدا نەبینیوە؟ ئای کە ڕێگەی ڕێ پێگومکردنو سەر لێشێواندن زۆرو جۆر بەجۆرە! مامۆستا ئاواز، ئەو زانیارییەی کەئیسلام لەسەر ژنو پیاو فەرزی کردووە ئەو زانیارییەیە کە کەڵکی بۆ زاناکەو خەڵکی تر هەبێت، ئەوەش هەموو زانیارییەکی بەسوود بەهەموو جۆرەکانییەوە ئەگرێتەوە، ئەوەندە هەیە ئیسلام وا بەچاك ئەزانێ ئافرەت لەپێشەوە فێری زانیاریی ئایین بکرێت، ئینجا ئەو زانیاریانەی کە لەگەڵ سروشتو گرنگی ژیانی ئافرتدا ئەگونجێتو پێویستیی پێیان هەیە، بۆ ئەوەی ڕەوشت بەرز، ڕازاوە بێت خووی جوان، پسپۆڕ لەکاری خۆیدا بێتە مەیدانی ژیانەوە.

ئیسلام ئەیەوێ ئافرەت زانا بەئاییینەکەی، هاوسەرێکی تێگەیشتووی مێردەکەی، دایکێکی پەروەردیاری بەسۆزی جگەرگۆشەکانی، بەڕێوەبەرێکی لێزانی ئیشوکاری ماڵو خێزان، ئابووریزانێکی وردبێت، ئایا ئەمە لەنرخی ئافرەت کەم ئەکاتەوە؟ ئایا ئەو سیفەتانە کەمن ئەگەر لەئافرەتدا هەبن؟

خۆ ئەگەر ئافرەتێك یان ئافرەتان خاوەنی ژیرییەکی بەرزو بیرێکی بەپیت بوونو تواناو لێهاتنیان تێدا بەدی کرا، دەرگای چوونە پێشەوە لەلایەن ئیسلامەوە وازەو ئافەرینیش ئەکرێن، گرنگ بەلای ئیسلامەوە هەر تەنها ئەوەیە کە زانیارییەکە بەکەڵك بێتو ڕێگەی فێربوونو فێرکردن پاكو ڕەوا بێتو ئادەمیزاد بەرەو ئادەمیزادیی بەرێت، ئایا ئەوە بە خاڵی ساردو سڕیی دادەنرێت؟ ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە کەبیرێ بکەینەوە؟

خوشکێ، ئەگەر تۆ وریاو وشیار بی
بەدڵسۆزانە پەروەدە یار بی
کۆمەڵگە باشو هەق جێگیر ئەبێ
ئەگەر تۆ گومڕا دنیاش تار ئەبێ

شیاوی ڕامیاریو سەربازیی

دڵپاك: تەنانەت ئیسلام لەڕووی ڕامیارییو سەربازیشەوە ئافرەت بە شیاو ئەزانیت، ئەمەش سەیر نییە، چونکە بەشێك بووە لە ژیانی ئافرەت هەر لە سەرەتای هەڵهاتنی خۆری ئیسلامەوە ئافرەت دەستڕەنگینیی خۆی تێدا نواندووە، ئەی یەکەمین کەسێك کە باوەڕی بەئیسلام هێناو بانگەوازەکەی پێغەمبەری ﷺ پەسەند کرد خەدیجەی ئافرەت نەبوو؟ ئەی یەکەمین شەهیدێك کە خوێنیی پاکیی لەپێناوی ئیسلامدا ڕژا "سومەییە"ی ئافرەت نەبوو؟ یەکەمین کۆمەڵێ کە بەرەو حەبەشە چوونو داوای پەنادانی ڕامیارییان لە ئیمپراتۆری حەبەشە کرد حەڤدە کەسیان ئافرەت نەبوون؟ ئایا دەوری ڕامیاریی لەوە بەرزترو پیرۆزتر ئەبێت؟

خوشکێ، یەکەم کەس بێ باكو پەروا
کەخوێنی ڕژا، باوەڕی هێنا
"سومەییە"ی یاسر "خەدیجە"ی زانا
هەر لەئێوە بوون بەلاَم ژیر، دانا
خوشکم، یەکەم پۆل ئاوارەی ڕێی دین
بەرەو "حەبەشە" کەوتە ڕێ بڕیین

هەندێکیان وەك تۆ ئافرەت بوون .. ئافرەت

حەیفە کەئێوەش وەك ئەوان نەژین

ڕەنگە لەبیرتان نەچووبێتەوە کە باسمان کرد، ئوم هانیئ پەنای دوو پیاوی بتپەرستی داو پێغەمبەریش ﷺ ئەو دەسەڵاتە ڕامیارییەی لێزەوت نەکرد، هەتا ئەو ڕووداوە ببێتە بەڵگەی دەستەڵاتی ڕامیاریی ئافرەت هەتا هەتایە.

لەوەش گرنگتر، "صاحب الاستیعاب" بۆمان ئەگێڕێتەوە کە عومەری کوڕی خەتاب "ئەلجارود ئەلعەبدی" لەگەڵ بوو لەڕێگادا خەولەی کچی سەعلەبە-یان پێ گەیشت، عومەر دووەم خەلیفەی پێغەمبەر ﷺ سەلامی لێکرد، ئەویش پاش وەڵامدانەوەی سەلامەکەی پێیوت: "ئەی هاوار عومەر، من تۆم ئەناسی ئاژەڵت ئەلەوەڕاندو لەبازاڕی (عکاظ)دا پێیان ئەگوتی عومەر لە (عومەیر)! ڕۆژگار زۆری نەخایاند پێت گوترا عومەر! دیسان زۆری نەخایاند هەتا پێیان گوتی گەورەی موسڵمانان! دەی بەرامبەر ژێر دەستەکانت لەخوا بترسە.."

جارێکیان عومەر خوای لێ ڕازی بێت، نارەزایی خۆی دەرئەبڕی بەرامبەر بەرزبوونەوەی مارەیی ئافرەت، کە ئەوەش عومەر باسی ئەکرد بەرژەوەندیی گشتیی موسڵمانانی تێدا بوو نەك هی خۆی، کەچی ئافرەتێکی موسڵمان ڕێی لێگرت و وتارەکەی پێبڕی‌و وتی: "ئەی گەورەی موسڵمانان ئەی نەتبیستووە کە خوا ئەفەرموێت (وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَاراً فَلاَ تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْئاً)"؟ عومەر فەرمووی: "ئافرەتێك پێکای کەچی عومەر کەوتە هەڵەوە".

بەڵێ، ئافرەتی موسڵمان ئەوەندە سەربەست‌و خاوەن ڕا بووە کە ترس‌و لەرز لە دڵیا جێیان نەبۆتەوە، ڕای خۆی دەربڕیوەو ڕاکەشی بیستراوە قسەی خۆی بەوپەڕی ڕووسووریییەوە کردووە تەنانەت بەرامبەر سەرۆکی دەوڵەتی ئیسلامیی، چونکە ئەو کارەی بە بەشێك لە ئەرکی سەرشانی خۆی زانیوە کە لەڕاستیشدا وەهابووە.

یەکێك لە ئافرەتانی موسڵمان بەناوی (سەمرای کچی نەهیك ئەلئەسەد) بە بازاڕەکاندا تێئەپەڕی‌و فەرمانی بەچاکەکردن‌و نەهیی لەخراپەکاریی ئەکرد، قامچیەکی پێبوو تەنانەت بەو قامچییەی لەخراپکاری ئەدا[1]. ئەمەش لە سایەی ئەو ئیسلامەدا کە ئافرەتی خوێندەواری نەفامی ئەمڕۆ وا ئەزانێت ئافرەت ئەبێ ئەو ئایینە بەدوژمنیی خۆی بزانێت، چونکە وەها تێیان گەیاندووەو فێریان کردووە! وەها گۆشیان کردووە!

سکاڵا: بەڵام خوشکە دڵپاك، کەسیش نەبووە ئەم ڕاستییانە بگەیەنێ بە ئافرەت، لەکاتێکدا بەهەزاران کەس بوون چەوتییان فێرکردوون.

دڵپاك: ڕاست ئەکەی، زۆر ڕاست ئەکەی. بەڵام ئەوەش تاوانی ئیسلامیی تێدا نییە، بەڵکو تاوانەکە هی ئەو کەسانە بووە کە کەمتەرخەمییان لەوەدا کردووە.

لەڕووی چالاکیی سەربازییەوە ئیسلام لەو ئەرکەدا چاوپۆشی لە ئافرەت کردووە، واتە قەرزە نەکردووە لەسەری. ئەمەش حیکمەتی دیارو ئاشکرایەو وردە وردە بۆتان دەرئەکەوێت، لەگەڵ ئەوەشدا قەدەغەی ئافرەتی لەچوونە دەرەوە لەگەڵ سوپادا بۆ جەنگ نەکردووە، بەڵکو بۆی هەیە بچێت لەگەڵ سوپادا، بەشداریی جەنگ بکات، بەئامادەکردن‌و پێشکەشکردنی خواردن‌و خواردنەوە بۆ سەربازەکان، بۆ برینپێچیی‌و پزیشکێتیی‌و فریاکەوتنی بریندارو پێکراوو لێقەوماوان، بۆ هاندان‌و جۆشاندنی سەربازان‌و بەرزکردنەوەی ورەیان هەتا ئازاو خۆگر بن لە جەنگەکەدا.

مێژووی ئیسلام پڕە لە نموونەی پاڵەوانێتیی ئافرەتی موسڵمان کە لەژمارە نایەن، بەڵام هەر بۆ نموونە کەمێك ئەهێنمەوە یادتان:

خاتو فاتیمەی کچی پێغەمبەر ﷺ، لەگەڵ ئافرەتانی تردا بۆ جەنگ ئەڕۆیشت‌و بەشداریی ئەکرد، کوندەی ئەگرت بەکۆڵیەوە ئاوی ئەگێڕاو تینووان ئەیان خواردەوە.

نوسەیبەی کچی کەعب، لەگەڵ مێردەکەیدا زەیدی کوڕی عاصم‌و دوو کوڕیدا حەبیب‌و عەبدوڵڵا، لە جەنگی ئوحددا بەشداریی کرد، لەسەرەتاوە ئاوی ئەگێڕاو دەووری پزیشکی ئەبینی، بەڵام کاتێ موسڵمانەکان شکستیان بۆ هات‌و

---

[1] کلمات مضیئة مهدان الی المرأة ـ ناجی النجار، ص ٦٦ ـ ٦٧.

تەنانەت دەوروبەری پێغەمبەر چۆڵ بوو، دەستی دایە تیروکەوان‌و شیرو کەوتە جەنگەکەوەو وەك پڵنگ هەڵمەتی ئەبرد، پاش بریندار‌بوونیشی هەر کۆڵی نەداو لە هەڵمەت بردن نەکەوت، دیسان لە جەنگی یەمامەدا بەشداریی کردەوە، هەر ئەو ڕۆژە لە یەمامەدا جێگەی دوانزە بریندارییی بەلەشییەوە گیرسایەوە، ئافرەتێك لەشی لە دوانزە شوێنەوە بریندار بووبێت!! ئەوە چی ئەگەیەنێ؟ نەشیاوی ئافرەت؟! ئاه.. ئاه!

خەنسا (تماضر کچی عمرو) لە جەنگی قادسیەدا بەو پیریی‌و کۆتایی تەمەنەیەوە، بەشداریی سوپای موسڵمانانی کرد بەهەر چوار کوڕەکەیەوە، شەو لە گەڵیاندا دانیشت‌و وتارێکی پاراوی کڵپەدراو ئاگراویی بۆ دان، وای لێکردن خواخوایان بوو زوو ڕۆژ بێتەوەو بکەونە جەنگەوە، کاتێکیش هەواڵی شەهیدبوونی بیست، شەهید بوونی هەر چواریان، سوپاسی خوای کرد کە دایکی چوار شەهیدە.

خوشکێ نوسەیبەی پڵنگی مەیدان
لەشکری چیای ئوحودی بەزان
یەکێك بوو وەك تۆ، بەس فەرقی تۆو ئەو
بیرە، ڕێگەیە، جیهادەو ئیمان
خوشکێ ئاسیە، خێزانی فیرعەون
مەریەم، هاجەرە، یان سارە خاتوون
یاخود، ئامینە فاتیمە، خەنسا
وانیش وەك ئێوە هەموو ئافرەت بوون

ئاواز: موسڵمانێتیی گەر بەو جۆرە زیندوو بێت هەمووومان حەزی لێ ئەکەین.

ڕۆڵی ئافرەت لەکۆمەڵگەدا

ئاواز: بەڵام تا ئێستا ئافرەتی موسڵمان، ڕۆڵی لەناو کۆمەڵگەدا نەزانراوە، ئەکرێ پێم بڵێت، بزانم چ ڕۆڵێکی هەیە؟

دڵپاك: مامۆستا ئاواز، ڕۆڵی ئافرەتی موسڵمان لەناو کۆمەڵگەدا زۆر لەوە فراوانترە کە لەباسێکدا جێگەی ببێتەوە، لەوەش بەرزترە کە بە من باس بکرێت، بەڵکو شارەزاو پسپۆڕی ئەوێ، لەگەڵ ئەوەشدا کورتە باسێك ئەدەم بەگوێتا بۆ تامەزرۆ.

ڕۆڵی ئافرەت ناتوانین سنوورێکی بۆ دیاریی بکەین، چونکە خۆی بێ سنوورە، بەپێی شوێن‌و کات‌و ژیان‌و ژینگەو پێویستی‌و پلەی پێشکەوتن‌و جۆری شارستانییەت ئەگۆڕێت، بەو مەرجەی لەگەڵ گیانی پاکی ئیسلامدا دژایەتیی دروست نەبێت.

ئەو بەدیهێنەرەی کە شیاوی ئافرەت‌و پیاوی لەیاساکانیدا بەیەکسانی ڕەچاو کردووە و هێشتوویەتییەوە، ڕۆڵی ئافرەتی فەرامۆش نەکردووە، گرنگیی ئافرەتی نەخستۆتە پشتگوێ، ئەی خۆی وەهای بەدی نەهێناوە کە نیوەی کۆمەڵگەو دایکی نیوەکەی تری بێت؟ ئایا ئێمە لەو زاناترو شارەزاترین بە بەرژەوەندیی ئادەمیزاد؟

ڕۆڵی ئافرەتی موسڵمان لەناو کۆمەڵگەدا ئەگەر لەهی پیاو مەزنتر نەبێت، باڵاتر نەبێت، گچکەو نزمتر نییە، ئەی ئافرەت کارگەی بەرهەمهێنانی مرۆڤ نییە، یەکەمین نەخشی پەروەردە لە پەنجەکانی ئەوەوە ڕەنگ ناداتەوە؟ کام کارگە، پەروەردیار، قوتابخانە، ئەگاتە دایك‌و سۆزە بەرزەکەی؟ توخوا حەق نییە هەمووومان ئەم سرووودە بەسەر زمانمانەوە بێت؟

خوشکێ، بزانی‌و نەزانی وایە
ئافرەت بەرزترین کارگەی دونیایە
بەهـ لەو کارگەیە بەهـ لەو بەرهەمی
ئەو بێ نموونە، ئەم بێ هاوتایە
خوشکێ، یەك بەیەك لەپێغەمبەران

شاهان، زانایان، چاکان، ڕابەران

ئایا ئەزانی ڕۆڵەی ئێوە بوون

بەژەکی پاکی ئێوە گۆش کران![١]

سکالاَ: ئای لەمن! قەت ڕۆژێ لەڕۆژان بیرم لەمە نەکردۆتەوەو هەر نەشهاتووە بە ئەندێشەما، هیچ کەسێکیش ئەم جۆرە باسانەی نەداوە بەگوێمدا! ئای لەمن! بۆچی ئەوەندە بێئاگابووم؟!

دڵپاک: ئاخر هەری بێبەلاَ بی، تۆو هاوچەشنانی تۆ یان پاڵ ئەدەنەوەو واز لەخوێندنەوە ئەهێنن، یان ئەگەر بخوێننەوە، تەنها ئەو گۆڤارو پەڕاوانە ئەخوێننەوە کە لاپەڕەکانیان پڕە لە وێنەی ئافرەتی ڕووتنی دوور لەمرۆڤایەتی، لەبارودۆخێکی قێزەوندا! دیارە ئەوانەش ئەگەر شتی چاك و بەکەڵك بنووسن، ئەوە خۆیان بەدەستی خۆیان گۆڕو مۆڕ بۆ خۆیان هەڵئەکەنن، بەلاَم من وەك خوشکێکی دڵسۆز پێتان ئەڵێم کە ئەو جۆرە گۆڤارو پەڕاوانە زانیارییان تێدا نییە.

بالەوە گەڕێین و بێینەوە سەر باسی ڕۆڵی ئافرەت، با دیسانەوە ئافرەت بخەینەوە ژێر تیشکی یاسای ژمارە (٧١)ی سورەتی (التوبة)، کە کورتەکەی ئەو ڕۆڵەمان بۆ دەردەخات: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَـئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ). پێشەکی من ئەم پرسیارەتان لیٚ ئەکەم: وتارەکە، یانی یاسا قورئانییەکە، بەلقەکانیەوە ئاراستەی کیٚ کراوە؟

سکالاَ: ئەزانم مەبەستت چییە! ئاشکرایە کە ئاراستەی باوەڕداران بەنێرو مێیانەوە کراوە، ئەوەتا (المؤمنون) پیاوانن، (المؤمنات) ئافرەتانن، واتە ئاراستەی هەردوولایان بەیەك شێوەو لەیەك پلەدا کراوە.

دڵپاك: لەخوا بەزیاد بێت، هەستت کراوەتەوە، بەڵیٚ زۆر جوانت زانی، ئیسلام تەماشای تاك (الفرد) بە تاکیی و دوور لەکۆمەڵ ناکات و نایکاتە قوربانیی لەپێناوی کۆمەڵدا، چونکە ئەزانێت کە کۆمەڵ لە تاکان پێکدێت، کۆمەڵیش بە کۆمەڵە تاکێکی دژ بەیەکتر تەماشا ناکات، بەڵکو تەماشای هەردوولا لەسەر بناغەی باوەڕ بەخوا ئەکات و ئەو باوەڕە ئەکاتە بەستەر "رباط"ێکی بەهێزو پێی ئەیان بەستیٚ بەیەکەوە، بەلاَم نەك بۆ دروستکردنی دژایەتیی، نەخێر بەڵکو بۆ دروستکردنی دۆستایەتیی و دیتنی ڕۆڵی خۆیان لە کۆمەڵگەو ژیانی خۆیان و نەوە داهاتووەکاندا، چونکە کاری پاك، لەسەر بناغەی خۆشەویستی و دۆستایەتیی ئەوەستێت، نەك دژایەتیی و زۆرانبازیی و ماددەپەرستیی.

جا بەم جۆرە ئەبینین پیاوو ئافرەت لەناو کۆمەڵگەدا ڕۆڵیان یەك ڕۆڵە، ئەرك و ئامانجی هەردووکیان لەو ڕۆڵەدا سازاندان و بەدیهێنانی کۆمەڵگەیەکی مرۆڤانەی پاکە، کە کارچاکیی و دەست و دەم و داوێنپاکیی باڵ بکێشێت بەسەر هەموو ئەندامەکانی ئەو کۆمەڵگەیەدا، وەك گوتمان دۆستایەتیی و خۆشەویستی و هاوکاریی لەو ڕۆڵە گرنگەدا نێرو میٚ کۆئەکاتەوەو بەیەکیانەوە ئەبەستیٚ.

هەروەك زانراوە، مانەوەی هەموو کۆمەڵگەو شارستانییەتێك، لە هەموو کاتێکدا بەستراوە بە دوو هۆی سەرەکییەوە، گومکردن و دەست هەڵگرتن لەو دوو هۆیە، یانی گومکردنی ئەو کۆمەڵگەو شارستانیەتە، یانی تیاچوونی ئەو شارستانیەت و کۆمەڵگەیە، ئەو دوو هۆیەش ئەمانەن، فەرمان کردن بەچاکە، نەهی کردن لەخراپە "الأمر بالمعروف والنهيي عن المنكر".

دیارە فەرماندان بە چاکە یانی پاككردنەوەو پاکڕاگرتنی کۆمەڵگەو شارستانییەت، یان پەرەپێدان و بەرەو پیشبردن و بەردەوامییان، نەهیی کردنیش لەخراپە، بریتییە لە قەلاَچۆکردن و نەهێشتنی هەموو ئەو ناتەواویی و کەموکوڕیانەی کە کۆسپن لەڕێی گەشەکردن و مانەوەی کۆمەڵگەو شارستانیەتدا، بریتییە لەڕامالَینی هەموو دەردو دیاردەو کارێکی زیانمەند پێیان، ئەمەش نەك بەپێی بۆچوونی من، بەڵکو شتەکە ڕوون و دیارو ئاشکرایە.

دەی ئافرەت لەم هەموو ئەرك و کارە فراوانەدا وەك پیاون بە قەد پیاو بەشدارن هەروەك لەیاسا قورئانییەکەدا دیتان، ئەبیٚ دەس بەکاراو وریا بێت، ئاگادارو چالاك بێت، ئایا ڕۆڵ لەمە گەورەو گرنگ و پیرۆزتر ئەبێت؟

---

[١] سروەی بێداریی.

سکالاّ: ئەی هاوار! کە ڕۆڵی ئافرەت لە کۆمەڵگەدا ئەوەندە بەزرە، ئەی موسڵمانان لەکوێ خەوتوون؟ بۆچ ئافرەتان تێناگەیەنن؟!

دڵپاك: منیش ئەو پرسیارانەی تۆم چەندەها جار کردووەو لەتۆیش بەپەرۆشتر ئەیانکەمو ئەیانکەمەوە! بەڵام واز لە تاوانبارکردنی خەڵك بێننو ڕوو بکەینە ڕاستییەك کە ئەمەیە: ئیسلام بەئیسلامێتیی خۆی ماوەتەوەو ئەشمێنێتەوە، دەبا لەئێمەوە دەست پێبکات.

پێویستت بەشیرین کردنە

ئاواز: دڵپاك خان، قایل بووم بەوەی کە ڕۆڵی ئافرەت بەرزو گرنگەو هاوشانە لەگەڵ هیی پیاودا، بەڵام وا تێئەگەم کە بۆ ئافرەت، شیرین کردنە "ترغیب"ە، واتە بەئەركو پێویستی لەسەری دانانرێت.

دڵپاك: خوشکی بەڕێز، تۆ وەهای ئەزانی، ئەگینا وانییە؟ کێ ئەوەی پێ گوتوویت یان لە چ سەرچاوەیەکەوە وەرتگرتووەو بەڵگەت چییە؟

ئاواز: کەس پێی نەگوتووم، تەنها تێگەیشتنی خۆمە، ئەی وا نییە؟

دڵپاك: نەخێر، وانییە. قسەش ئەگەر لە کەسێکەوە وەرنەگیرابێو بەڵگەش بەدەستەوە نەبێتو سەرچاوەش دیایی نەکرێت، بێگومان ئەوە بە ڕایەکی کەسیی دائەنرێتو مەرجیش نییە کە ڕاست دەرچێت.

بەڵام ئەوەندە هەیە کە ئیسلام لەهەموو فەرمانەکانیدا بۆ چاکەکردنو لە نەهیی کردنیا بۆ خراپە، شیرین کردن بەکارئەهێنێ، بۆ نموونە: نوێژکردن شیرین ئەکات لەبەر چاومان بەوەی کە کەڵکی بۆ ئەم ژیانو ئەو ژیانمان هەیە، دوورکەوتنەوە لەدەستدرێژیکردن بۆ شەرەفی خەڵکی شیرین ئەکات لەبەر چاومان، تا بەوە بەرەو یەکەم بڕۆینو لەدووەم دوور بکەوینەوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو دوو شتە پێویستو فەرزن، لەسەر موسڵمانان.

بەڵێو خوشکەکانم، چاککردنی کۆمەڵو کۆمەڵگە خراوەتە ئەستۆی ئافرەتو پیاو، سپاردەیەکە لەئەستۆی هەردوویاندایە، هەریەکەیان بەرانبەر ئەو چاککردنە بەرپرسیارە، ئەو کارەش هەموو لایەنەکانی ژیان، گیانیی تا بەڕێوەبردن، ئابووریی، ڕامیاریی، کۆمەڵایەتی، پەروەدەیی، سەربازی.. هتد. ئەگرێتەوە، هیچ کام لە نێرو مێ نابێ هەڵوێستی ساردو سڕی هەبێتو بەرامبەر حوکمی خراپ، گیروگرفتی هەژاریی، ستەمکاری، نەخۆشیی، نەزانیی، ماف زەوت کردن، ئیستغلال، بەدخوویی و بەدڕەفتاریی یان هەر شتێکی تر کەدژ بە بەرژەوەندییو چاکەی کۆمەڵگەی ئیسلامیی بێت بێدەنگ بێتو سەر دابخات، چونکە پێغەمبەرﷺفەرمانی داوە بەسەریاندا کە بجووڵێنو نەیهێڵن: "من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فان لم يستطع فبلسانه فان لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الايمان"[1].

هەروەها ئەفەرموێ: "من لم يهتم بامر المسلمين فليس منهم"[2]. گومان نییە لەوەدا کە ئەزانن وشەی (من)کێ ئەگرێتەوە.

ئاواز: تەبعەن.. تەبعەن، بۆ ئادەمیزاد بەکار دێت چ نێر چ مێ.

دڵپاك: هەروەها (شؤن المسلمين) کارو باری موسڵمانان فراوانەو سەراپای ژیانیان ئەگرێتەوە، بێگومان ژیانیشیان بەپێی ڕۆژگارو پلەی پێشکەوتن فراوان تر ئەبێت، جا ڕۆڵی ئافرەت سەراپای ژیان بگرێتەوە لە کۆمەڵگەی موسڵماندا، لەوە زیاتر ئافرەت بەرەو کوێ بفڕێت؟

---

[1] رواه مسلم

[2] رواه مسلم

ئەوانەی کە خۆیان بە حەرەکیی "دیالێکتیی" دائەنێن‌و شانازیی بەخۆیانەوە لەپاڵ دیالێکتیکەکەیانەوە ئەکەن‌و ئیسلام بەبەستوو "جامد" ئەزانن، بەهۆی تێنەگەیشتنیانەوە لەئیسلام وێنە ڕاستەقینەکەیان هەڵگەراندۆتەوە، ئەگینا کەی ئەگەن بەتۆزی پێی بەرنامەی حەرەکیی ئیسلامدا؟

دواجار زەق‌و ڕاست‌و ڕەوان پێتان ئەڵێم: ڕۆڵی ئافرەت، ئەگەر مەلهەو تیاترۆخانەو باڕو سینەماو شانۆکانی وەك هی ئەمڕۆ بێت، ئەگەر سەماو سووڕدان‌و مەلەکردن بێت لەگەڵ بێگانەدا بەلەشی ڕووت، بێگومان ئیسلام تف ئەکاتە ناوچاوی ئەو ڕۆڵەو نای سپێرێ بەئافرەت، هەروەها ئەگەر ڕۆڵی بریتی بێت لەبەرەڵڵایی‌و بەدڕەوشتی‌و داوێنپیسی‌و هێنانە خوارەوەی مرۆڤایەتیی بۆ ڕیزی ئاژەڵ، پشت هەڵکردن بێ لەبەهرەو تایبەتمەندییەکانی ئادەمیزاد، ئیسلام تف لەو ڕۆڵە ئەکات‌و ئافرەتی لێ ئەشارێتەوە.

سکالا: باشە خوشکە دڵپاك، تۆ ئەم زانیارییانە لەچییەوە فێر بوویت؟

دڵپاك: لەدراسەی قورئان‌و فەرموودەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ، لەخوێندنەوەوە، خوێندنەوە پێویستە، بیکەن بەخووی خوشکەکانم، ئەوەی بخوێنێتەوە لەهەموو شتێك تێئەگات، هەرکەسیش واز لە خوێندنەوە بێنێ ئەوەش کە ئەیزانێ لەبیری ئەچێتەوە، بخوێننەوە باتێبگەن، باخۆتان بناسن، باڕۆڵی خۆتان لەژیاندا بزانن‌و پێی هەڵسن.

خوشکێ، خاوەنی زۆر پلەو پایەی
گەنجینەی چاکی سەر ئەو دونیایەی
دارێکی بەزری پڕ بەرو سایەی
بۆ باوەڕداران چاکترین سایەی
خوشکێ، مەردم گەل ئای! هیوای پێتە
هەرکە ئەبینێ ڕێی ڕاستیی ڕێتە
دەی تۆش ژیرانە هەنگاو هەڵگرە
وەکو ئێستا بیت گلەییم لێتە[1].

[1] سروەی بێداری، چاپی یەکەم.

بەشی شەشەم

گەواهیدان تایبەتمەندییە نەك شتی تر

سكالاّ: ئا.. باشبوو كە بیرم كەوتەوە، زۆرجار سەربەستو هاوڕێكانی گاڵتە بەمنو خوشكو دەستەخوشكەكانم ئەكەنو ئەڵێن: دوانتان لە ئیسلامدا بەقەدەر یەك پیاون.

كە لێیان ئەپرسم ئەم قسەیان لە چ سەرچاوەیەكەوە هێناوە، ئەڵێن لە قورئاندا هەیە، بڕۆ بیخوێنەرەوە بەچاوی خۆت ئەیبینی. ئایا شتی وەها كە دوو ئافرەت بەقەدەر یەك پیاو بن، لە قورئاندا هەیە؟

ئاواز: بەڵێ.. بەڵێ هەیە، سەبارەت بە گەواهیدان. شایەتیدان. دوو ژن ئینجا بەقەدەر یەك پیاو نرخو ڕێزیان هەیە!

دڵپاك: پێشەكی، سەربەست ئەگەر (سەربەست) بوایە، ڕێگەی قەت بە هاوڕێكانی خۆی نەئەدا بەوشێوەیە بێنە ناو خوشكەكانیو دەستە خوشكانی خوشكەكانیو گاڵتەیان پێ بكەن، هەرچەندە لەوانەشە ئەم قسەیەمت پێگران بێت خوشكە سكالاّ، ئەی سەربەست نابێ هەست بەو مافە بكات؟

بەدڵنیاییەوە پێتان ئەڵێم: سەربەستو پێرەكەی ئەو قسەیان لە خەڵكی ترەوە وەرگرتووەو بەچەشنی تووتی ئەیڵێن و ئەیڵێنەوە، بەبێئەوەی لەباسو بابەتەكە هیچ شتێ بزانن، پەی بە گیانی مەسەلەكە بەرن، هەر ئەوەندەیان لەسەرە بیڵێنو بیڵێنەوە.

هەرچیمان فێركەن منەت بەگیانە

هەر فەرمانێ هات، بەڵێو قوربانە

ئەوەندە بیرو حاڵمان وێرانە

ژاری كوشندە لامان دەرمانە

ئەوەی كە ئەوان بەكوێرانەو لەسەر سرووشتی تووتی بەدەوری گوێی ئێوەدا هێناویانە، شتێكی ترەو دوورە لەو مەبەستەی كە بۆی چوون، باسەكە هی خریدو فرۆشە، هی قەرزو مامەڵەیە، نەك شتێكی تر، واتە لە سنووری قەرزو مامەڵە ناچێتە دەرەوە، بەستراوە بە خریدو فرۆشو سەنەدو كارییەوە.

ئەو یاسا قورئانییە لە سورەتی (البقرة) دایە، لەژێر ئایەتی (٢٨)دا، كە ئەفەرموێ (..وَاسْتَشْهِدُواْ شَهِيدَيْنِ من رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاء أَن تَضِلَّ إْحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى وَلاَ يَأْبَ الشُّهَدَاء إِذَا مَا دُعُواْ..). خۆ عەرەبی دەزانن و چاك دەزانن هۆیەكەی چییە خوشكەكانم.

ئاواز: كوا باسی مامەڵەو خریدو فرۆشو قەرز لەباسەكەدا؟

دڵپاك: سەرەتای یاسا قورئانییەكە خۆی باسی قەرزو گەواهیدانە بۆ ئەو پارستەیە، ئەمەش سەرەتاكەیەتی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلاَ يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّهُ..).

گەواهییدان لە ئیسلامدا، لەهەموو ڕوویەكیەوە بۆ هێنانەدیو دامەزراندنو چەسپاندنو ڕەخساندنی حەقو پاراستنیەتی، بۆ نەهێشتنی جەورو ستەمە، هەتا مافی خاوەن ماف پێشێل نەكرێتو زەوت نەكرێت.

گەواهییدەریش ئەبێ موسڵمان و ژیرو پێگەیشتوو بێت، بەڵێ، ئافرەت و پیاوی موسڵمان زۆربەیان ئەو مەرجانەیان تێدا هەیەو ئیسلام بڕیاری لەسەر ئەوە داوە، بەڵام ئەی بۆچ دوو ئافرەت لەو مەسەلەیەدا واتە لەقەرزو مامەڵەدا جێگەی یەک پیاو ئەگرنەوە، ئەمەیان هۆی تایبەتی خۆی هەیەو خوا یار بێت ڕۆشنی ئەکەینەوە.

ئاواز: ئاخر نابێت هۆیەکەیمان پێ بڵێییت؟ نابێ بزانین چۆن؟

دڵپاك: بۆچ نا؟ مەبەست لەو بڕیارە، واتە لە حیکمەتی ئەو یاسا قورئانییە، هێشتنەوەو پاراستنی گەواهییەکەیە بە شێوەیەکی ڕاست و پاك و نەگۆڕ، ئیتر ئەو گەواهییە چ لەدژی تاوانبارکراو بێت یاخود بۆ بەرژەوەندیی تاوانبارکراو بێت.

جا وەك ئەزانین، ئافرەت بەسرووشت بەسۆزە، سۆزی هەمیشە قوڵ ئەدات، خێرا هەڵئەچێت، بەهۆی ئەوەوە لەوانەیە شتی لەبیر بچێتەوە، بەڵام ئەگەر دووان بن، ژیریی نایگرێت کە هەردووکیان ئەو ڕووداوەیان لەیەك کاتدا لەبیر بچێتەوە، ئەگەر یەکێکیان لەبیری چووەوە، ئەویتریان ئەیخاتەوە بیری (..أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى..).

خۆمان ئافرەتین و شارەزای چەند لایەنێکی سرووشتی ئافرەتین، جا بیهێننە بەرچاوتان، لەوانەیە ئەو کەسەی کە گەواهییەکەی بۆ ئەدرێت یان لەدژ ئەدرێت، ئافرەتێکی جوانی شۆخ و شەنگ بێ، بەهۆی ئەوەوە بەخیلیی و حەسادەت کاری خۆیان بکەنە سەر ئافرەتە گەواهییدەرەکە، یاخود ئەو کەسە گەنجێکی نێری جوان و پێ کەوتوو بێ، شارراوەکانی ئارەزوو یان دایکێتیی بەو گەنجە لەخەو ڕاپەڕن و وشیار ببنەوە، چەندان تر لەم جۆرە سۆزو تاسانە لە ناخی ئادەمیزاددا بەتایبەتی لەئافرەتاندا بەجۆشتر هەن، کە پاڵ بەگەواهییدەرەکەوە ئەنێن تا بەرەو لاربوونەوە چ بەهۆشیاریی و چ بەبێ ویست و دەسەڵات، بەڵام ئەگەر دووان بن زۆر کەم ڕوو ئەدات کە هەردووکیان لەسەر گۆڕینی ئەو گەواهییە ڕێکبکەون، بەڵکو یەکێکیان نیازی ئەویتریان دەرئەخات و ڕاستییەکە ون نابێت، هیچ زیانێك ناوەشتێتەوە .

سکاڵا: بەڵام هێشتا بەتەواویی لە مەبەست و ناوەڕۆکی باسەکە نەگەیشتووم.

دڵپاك: خوشکەکەم، لەم گەواهییدانەدا سووکیی یا بێ نرخیی یان هەست بریندارکردنی ئافرەت بەهیچ کلۆجێگ بەدی ناکرێت، بەڵکو سرووشتی ئافرەتی تێدا ڕەچاو کراوە، ئەوەتا یاسا قورئانییەکە هەر خۆی هۆیەکەی دەست نیشان کردووەو ئەڵێت: کە یەکێکیان لەبیری بچێتەوە ئەویتریان ئەیخاتەوە بیری (..أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى..). واتە: چارەی مەسەلەکە هەر بەئافرەت کراوەتەوە.

ئاواز: بۆچی ئەبێ ئافرەت لەبیری بچێتەوە، بەڵام پیاو لەبیری نەچێتەوە؟

دڵپاك: لەکۆمەڵگەی موسڵمانییدا کە ئەڵێن موسڵمانیی مەبەستمان هەموو لایەنەکانی ژیانی ئەو کۆمەڵگەیەیە. لەکاروباری مامەڵەکردندا داوا لەپیاو ئەکرێت بۆ گەواهییدان نەك ئافرەت، چونکە ئیشەکە زیاتر پەیوەندیی بە پیاوەوە هەیە، هی ئەوە، لە ئەستۆی ئەودایە، ئافرەت پێویست نییە لەسەری کار بکات و خۆی بهاوێژێتە دەریای ئابووریی پەرستییەوە، ئەگەر کار نەکات و خۆی خۆی نەژێنی لەبرسا دەمرێت و کەس نەبێت ئاوڕی لێ بداتەوە، بەو پێیە مەسەلەکە پەیوەندیی بەتایبەتمەندیی (اختصاص)ەوە هەیەو قەرزو مامەڵەو سەنەدکاریش تایبەتمەندیی پیاوە لە کۆمەڵگەی ئیسلامییدا.

بەڵام ئەو لایەنانەی کە تایبەتمەندن بەئافرەتەوە، شایەتی ئافرەت نەك هەر بەقەدەر پیاوێکە بەڵکو شایەتیی یەك ئافرەت زیاترە لە شایەتی گشت پیاوانی سەر زەویی، تەنانەت شایەتی لەهیچ پیاوێ، تا ئافرەت وەستا بێت وەرناگیرێت، بۆ نموونە: کچێك تاوانبار ئەکرێت بەتاوانی دڕانی پەردەی کچێتی، "غشاء البكارة"، بۆ دڵنیایی لەڕاستیی و ناڕاستی ئەو باسە، نیشانی پزیشکی ئافرەتی تایبەتیی ئەدرێت، شایەتیی ئەو پزیشکە ئافرەتە بەتەنیا، بەتەنیا بەڵگەنامە ئەژمێرێ و هەر ئەو گەواهییە وەرئەگیررێت، لەهیچ پیاوێك ئیتر گەواهیی وەرناگیررێت.

پیاوێك ئەمرێت، سامانێکی زۆری هەیەو هیچ منداڵی نییە، بەڵام ژنەکەی سکی پڕە، کاتی منداڵبوون منداڵەکە بەمردوویی لەسەر قۆناغە ئەبینرێ، لێرەدا تەنیا گەواهیی مامانەکە . کە ئەویش ئافرەتە . وەرئەگرێت، ئایا منداڵەکە کە لەسکی دایکی هاتە خوارەوە زیندوو بوو دوایی مرد یان بە مردوویی لێی هاتە دەرێ؟ لەحاڵەتی یەکەمدا، میراتی باوکەکە ئەبێ بەهی ئەو، جگە لە (یەك لەسەر هەشت)ی کە هی دایکەکەی ئەبێ، ئەمجا (یەك لەسەر سێ)ی بەشی منداڵەکەش دێتەوە بۆ دایکەکەی،

بەڵام لە حاڵەتی دووەمدا، سامانی پیاوەکە (یەك لەسەر چوار)ی بۆ دایکەکە ئەبێ‌و ئەویتر هی میراتگرە، لێرەدا گەواهیی تەنیا لە مامانەکە وەرئەگیرێت، نەك پیاوان، ئایا ئیسلام ئافرەت بەنیوەی پیاو ئەژمێرێت؟

ئاواز: ئەی ئافرەت بۆچی پێویستی بە کارکردن نییە؟ نابێ بژی؟

دڵپاك: چونکە پێداویستییەکانی ژیانی ئەوان لەئەستۆی پیاودایە، ئەو کاری تایبەتی خۆی هەیە، کارکردنی وەك پیاو ئەبێتە کۆسپی ڕێگای کارەکەی خۆی، پێگەیاندن‌و پەروەردەکردنی بەنرخترین گەنجینەی دنیامان کە جگەرگۆشەکانن‌و پیاوان‌و ئافرەتانی دواڕۆژ ئەوانن لەئەستۆی ئافرەتدایە، ئایا ڕەوایە وازلەوە بێنێ لەپێناوی پارووییەك نانَدا؟ ئای لەو دڵو بارو شارستانییەت‌و پێشکەوتنەی کە ئەو ئەرکە پیرۆزە بەهیچ ئەزانن!!

مامەڵەو سەنەدکاریی‌و وردەکاری خریدو فرۆش پێویستی بە بیرکردنەوە، نەك سۆزو هەڵچوون هەیە، ئافرەتیش سۆزاوییەو لەبیرچوونەوە لێی ڕوو ئەدات، بەڵام پیاو بەسرووشت بیری بەسەر سۆزیدا زاڵترە، مەسەلەکە ئەوەیە نەك شتێکی تر، خوشکەکانم.

سکاڵا: های های! بێئاگایی ئێمە لە ئیسلام ئەوانی زاڵ کردووە بە سەرمانا!!

هاوسانیی گەواهیی ئافرەت‌و پیاو

سکاڵا: یانی ئێستا ئەتوانین بڵێین: گەواهیی ئافرەت‌و پیاو جگە لە مەسەلەی قەرزو مامەڵەو سەنەدکارییدا هاوسانە، ڕاست نییە کە بگوترێت دوو ئافرەت ئەمجا پیاوێکیان پێوەیە؟

دڵپاك: بەڵێ، تێگەیشتنەکەت تەواوە، ئەوە بوو گوتمان بابەتەکە پەیوەندیی بەتایبەتمەندییەوە هەیە، دوو نموونەشمان هێنایەوە، جا با دووبارەی بکەمەوە کە گەواهییدان بۆ نەفەوتاندنی حەق‌و ڕاستییە، بۆ نەهێشتنی ستەم‌و ماف پێشێلکرنە، دەی خۆ چەندەها کارەسات و ڕووداوی جۆر بەجۆر لەئیشوکاری داراییدا، لەلایەنەکانی تری ژیاندا کتوپڕ ڕوو ئەدەن، وا ڕێکئەکەوێ لەو کاتەدا هیچ پیاوێك لەو ناوەدا نابێت، بەڵام ئافرەتێك یان چەند ئافرەتێك لەو کاتەدا ئامادەی ئەو ڕووداوو کارەساتە ئەبن‌و ئەیبینن، دەی جا ئەگەر گەواهیی لەو ئافرەتانە یان ئەو ئافرەتە وەرنەگیرێت، بێگومان ئەوە ئەبێتە هۆی ونبوونی حەق‌و جێ نەگرتنی، ئەبێتە هۆی شاردنەوەو فەرامۆشکرنی، تاوان‌و ستەم‌و خراپەکارییەك کە لێکۆڵینەوەی ئەنجامی نابێت بەزۆریی، لێ نەکۆڵینەوەشی دژ بەگیان‌و بەرنامەی پڕ لەدادگەریی ئایینی پیرۆزی ئیسلامە، ئەمە جگە لە هەندێ ئیشوکار کە هی ئافرەتەو گەواهیی تەنها لەو، نەك پیاو وەرئەگیرێت تیایاندا.

ئەوەی کە باسمان کرد هیچ ئایەتێك یان فەرموودەیەك نییە کە لە دژی بوەستێت‌و بەدرۆی بخاتەوە، هەروەها میهرەبانیی خواو وردبینی پێغەمبەر ﷺ زۆر دوورن، لە گومکردنی حەقەوە، لە شاردنەوەی تاوان‌و هەموو کارێکی نابەجێوە، لەشێواندنی حاڵەتێکی شەرعییەوە، تەنها لەبەر ئەوەی کە ئافرەت تیایدا گەواهییدەر بێت، نا، ئافرەت لەئیسلامدا بەڕێزەو گەواهیشی نرخی خۆی هەیە. (ابن القیم) لە (اعلام الموقعین)، لە بەرگی یەکەمدا لەم مەسەلەیەی کۆڵیوەتەوە، تا گەیشتووەتە ئەوەی نووسیویەتی: "دەقە قورئانییەکان‌و فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺگەواهیی ئافرەت نابڕن بەسەر هەندێ کاروباردا بەبێ هەندێکی تر، بەڵکو گەواهیی ئافرەت لەهەموو ڕوویەکەوە ڕەوایە".

لەوەدا پشتی بە (..وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ..). هەروەها (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ..). بەستووە.

ئەبێ ئەوەش بزانین کە هەر دواندن "خطاب"ێك لەشێوەی کۆی نێردا (جمع المذکر)دا لە قورئاندا هاتبێ، مادام "قرينة"ی لەگەڵدا نەبێت نێرو مێ بە هاوسانیی‌و وەك یەك ئەگرێتەوە، هەروەها وشەی منکم "لێتان"، بانگەوازی خوا لە باوەڕداران "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ"، لەنێوتانا "بينكم"، دیسان "منكم" لێتان، هەمووی ئاراستەی هەموو موسڵمانان کراون بەنێرو مێیانەوە، نەك بەتەنیا نێرەکانیان.

بەمجۆرە دیارە، ڕاستە کە ئەڵێن: دوو ئافرەت دوو گەواهیدەری تەواون لەو حاڵەتەدا کە باسکراون لە ئایەتەکانی دوو سوورەتی "الطلاق" و"المائدة"دا. دیسانەوە ئەگونجێت کە ڕستەی (وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُواْ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعةً مِّنكُمْ)[1] زیاد بکرێت بۆ باسەکەو بخرێتە پاڵ بەڵگەکانی ئیبن قەییم.

هەروەها لەیاسای ژمارە (٤)ی "النور"دا، (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ..) و ڕستەی (فَاسْتَشْهِدُواْ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعةً مِّنكُمْ)دا، لەوانەی پێشووشدا، وا ئەگەیەنێ ئەو شاهیدانەی کە خوا فەرمانیداوە بەسەریاندا تا گەواهیی بدەن، هەموویان گەواهیدەری بەسەرهاتو ڕووداوێکی کتوپڕیی نین، بەڵکو ئەوانەن کە داوای کردووە لێیان کە ئامادەبنو گەواهیی بدەن.

لەوەوە ئەگەینە ئەم ئەنجامە: لەئەنجامی باسو گیانی ئایەتەکانو ئەو ڕێسا قورئانییانەی کە بەهەموو شێوزاێك پلەی ئافرەتو پیاو، لەکاروباری کۆمەڵایەتییو ڕامیارییو ئابوورییو خوو ڕەوشتیو شیاوی تەواوییدا، ڕاگیر ئەکەن بەهاوسانیی، گەواهیی دوو ئافرەت لەگەڵ یەك پیاودا تەنها لەباسی قەرزدایە، ئەمەش نزمکردنەوەی پلەی ئافرەت نییە، نا یەکسانیی پیاوو ئافرەت ناگەیەنێت، بەڵکو هۆیەکانی ئەوانەبوون کە باسمان کردن نەك شتێکی تر.

خوشکەکانم کوفر چەندەها سەدەیە درۆو دەلەسە ئەتاشێت، تەڵە ئەنێتەوە، فرو فێڵ ساز ئەکات، بۆ شێواندنی بیروڕای موسڵمانان، بۆ تەشویش خستنە سەر مێشکی ڕۆڵەکانیان، بۆ گومان ڕواندن لەدڵو دەروونیاندا سەبارەت بە ئایینەکەیان، چونکە زۆر چاك ئەزانێت ئاسانترینو سەرکەوتووترین ڕێگە بۆ زاڵ بوون بە سەریاندا دروستکردنی گومانە سەبارەت بەبیرو باوەڕیان بەئیسلام.

سکاڵا: باوەڕم بەقسەکانت زۆر بەهێزە، بەڵام خوشکە (دڵپاك) ئەی چی بکەین بۆ ئەوەی خۆمان نەدەین بەدەست کوفرەوە؟

دڵپاك: ئەبێ خۆمان چەکدار بکەین بەچەکی زانیارییو ڕۆشنبیریی، ئەبێ لەئایینەکەمان بە باشی تێبگەین، نەك هەروا بەسادەیی نوێژ بکەینو ڕۆژوو بگرینو ئیتر وا بزانین ئیسلام هەر ئەوەیە، پێویستە ئاگادارو وشیارو زیتەڵ بین، چەکمان باوەڕو زانیاریی بێت.

سکاڵا: ئۆخەی.. ئۆخەی! دڵم ئاوی خواردەوە، ئەمشەو تێر ئەخەوم، ئای (سەربەستو هەڵکەوت) ئاخۆ نەتان بینمەوە!!

ئاواز: تێلایەکیان بۆ ئامادە بکەو دەمیان کردەوە، بەدەمیاندا بکێشە.

دڵپاك: های.. های!! مامۆستا سکاڵا، تۆ ڕێگەی خۆت بگرە، سەربەست بە، گوێ مەدە بەو جۆرە قسانە، ئەوانە خۆیشیان لەخۆیان تێناگەن، نازانن کێ هاوردونیەتیە ئەم ژیانە، بۆچی هێنراون، ئەرکی سەرشانیان چییە، بۆ کوێ ئەڕۆنو ئەنجامیان بەچی ئەگات؟!، وا ئەزانن ژیان تەنها خواردنو خواردنەوەو خەوتنە، گوێیان مەدەرێ:

چەقەڵو گورگو سەگی سەرە ڕێ
با بقوولێنن، هەر با بوەڕێ
ئەزیەت ئەکێشن، کاروانی حەق
سڵ ناکاتەوە، ڕێی خۆی هەر ئەبڕێ
هەرچەندە شەوگار دوورو درێژ بێ
ڕۆشنایی ڕۆژگار جێگەی پێ لێژ بێ
شەو ئەبێ بڕواو ڕۆژ ببێتەوە
شەمشەمە کوێرەش چش نەڕۆی وێژ بێ[2]

سکاڵا: بەڵام حەز ئەکەم ئەو پەڕاوەم پێ بڵێیت کە ئەم باسەی تێدایە.

دڵپاك: ناوی "المرأة في القران والسنة"یە لە دانانی (محمد عزة دروزة).

---

[1] لەئایەتی (١٥)ی سورەتی (النساء).

[2] سروەی بێداری ـ چاپی یەکەم.

لەلایەنی هەستیدا نەك جەوهەریدا

سکالاَ: مامۆستا دڵپاك، پێرێو دوێنێ شەو، لەماڵی خۆمان زۆربەی ئەو باسانەم کە بۆت کردووین، بۆ دایکمو باوکمو براو خوشکەکانم گێرانەوە، دایکمو باوکم گەلێ دڵخۆشو شادوومان بوون، بەو هۆیەوەشە سەلامیان بەگەرمو گوڕی پێ سپاردم بۆت، بەڵام سەربەستی برام ترشو تاڵ وەرگەڕاو زۆری پێگران بوو، تەنانەت ئارەقی وەڕسیی و پەستی لەنێو چاوی ئەچووڕایە خوارەوەو پەیتا پەیتاش ڕەخنەی ئەهێنایە کایەوە.

دڵپاك: سەلام بۆ ئەوانو بۆ تۆش، خوا پاداشتیان بداتەوە، بەڵام ئەی سەربەست ڕەخنەی بەرامبەر کێ هەبوو؟ من یان تۆ؟

سکالاَ: بەرامبەرئیسلام، نەك من یان تۆ، ئەیگوت: نەبڕایەوە؟ باسی ئیسلام هێشتا هەر ماوە؟ ئەو ئیسلامەی کە ئافرەت ئەتاسێنێ، ناهێڵێ سەر دەربێنێ، چۆن ئێوەی ئافرەت لەڕووتان دێ باسی ئیسلام بکەن؟

ئاواز: جا تۆ ئەو باسەت بۆ چی گەیاندەوە ماڵ سکالاَ؟ بۆچی نایبڕیتەوە؟

سکالاَ: بۆچی بیبڕمەوە؟ بۆچی تیایە نەیگەنمە ماڵەوە؟ چی تیایە؟

دڵپاك: گرنگ نییە، سەربەست سەربەستە، بەڵام ئایا ڕەخنەکانی ژیریی و ویژدانی زیندوو پەسەندیان ئەکەن؟ئایا سەرەکیی و بەجێن؟ تۆ خۆت بەڕاستیان ئەزانی؟

سکالاَ: تاڕاددەیەکی زۆر بەڵێ، ئەتوانم بڵێم ڕاستن و لایەنی واقیعییەتیان تێدایە، سەربەستیش بەباسێکی دوورو درێژ توانی قایلم بکات.

دڵپاك: ئەکرێت یەکێك لە ڕەخنەکانی سەربەست بخەیتە ڕوو؟

سکالاَ: بۆچی ناتوانم؟ تەبعەن، تەبعەن ئەکرێت، یەکێك لەوانە لە قورئاندا نووسراوە (وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ..). باشە، ئەبێ پیاو لە بەرچی پلەیەکی بەسەر ئافرەتدا هەبێت؟ ئەو پلەیە بۆچی زیاد بێت؟

دڵپاك: چاوەکەم ، ئادەمیزاد نابێت ئەوەندەش سادەو خۆش باوەڕ بێت، جارێ هەر لە نیشاندانی یاسا قورئانییەکەدا گزیکارییەك کراوە، ئیتر بەهۆی نەزانییەوە بێت یان بە ئەنقەست، ئەوەیان نازانم، چونکە مەبەستە سەرەکییەکە قرتێنراوە، یاسا قورئانییەکە ژمارە (٢٢٨)ی سورەتی (البقرة)یەو بەشێکی بەم شێوەیە (..وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيم).

خوشکە سکالاَ، چێشتکەری لێزانو بەسەلیقە بەو جۆرە سەرو قنگی بامیە ناکات! لەبەرو دواوە ئایەتەکەی قرتاندووەو نیشانی تۆی نەشارەزای داوە، ئەمەش وا نەبێت کاری (سەربەست) خۆی بێت، نەخێر، سەر بەستیش نەشارەزاو بەسەزمانە، وەهایان پێگوتووەو فێریان کردووە، هەرگیز لێی ناگرم، ئەو تەنها گوتنەوەی لەسەرە، ناحەزانی ئایینی خوا زۆرو هەمەجۆرن، ڕێگەو شێوازی هەڵخەڵەتاندنو تەفرەدانیان زۆرو هەمەجۆرو ئاڵۆزە، هەموو کەسێك پەییان پێنابات.

ئێمە لەسەرەتادا باسی ئەوەمان کرد کە ئیسلام ئافرەت بەنیوەی کۆمەڵو دایکی نیوەکەی تری دائەنێتو باسی ئەوەشمان کرد کە ئافرەتو پیاو لە یەك دەروون "النفس" خوڵقاون، با نەگەڕێینەوە سەرێو دیسان درێژەی پێنەدەینەوە، چونکە شتەکە ئاشکراو دیارە.

ئەو یاسا قورئانییە، ئەوە ناگەیەنێت، کە ئافرەت لە پیاو، لەڕووی مافەوە جیا بکاتەوەو مافەکانی پلەیەك لەهی پیاو لەخوارەوە، وەك (سەربەست) بەدوورو درێژیی بۆ تۆی باسکردووە، بەڵکو ئەوە لە هەندێ ڕووی ترەوەیە، وەك: تەڵاق بەدەستبوون، ژنهێنان، پەیداکردن "الکسب"و خەرجکردن، پاراستنی گیانو سامانو ئابڕوو، وەك سەروکارییکردنی خێزان، کە هەموویان بەپلەی یەکەم ئەکەونە سەر شانی پیاوو ئەبێ بەزۆریی لەئەستۆی ئەودا بن نەك ئافرەت.

ئاواز: دەی بۆچی ئەبێ ئەوشتانە لەئەستۆی پیاودا بن، نەك ئافرەت؟

دڵپاك: ئەی بۆچی پزیشکەوانیو پزیشکیی کردن لەئەستۆی پزیشکدا بن، نەك ئەندازیار؟

ئاواز: ئاخر ئەوە پەیوەندیی بەتایبەتمەندییەوە هەیەو ئەبێ وابێ.

دڵپاك: دەی ئەویتریش هەروەهایەو هەمان سیفەتی هەیە، لە سپاردنی ئەوکارانەدا بەپیاو مەبەست ئەوە نییە کە کان "معدن"ی پیاو پلەیەك لەهی ئافرەت بەرزترە، چونکە کانی هەردوو لایان یەك دەروونە، بەڵام وەك ئەزانین پیاو بە سرووشت لەشی، ژیریی، بیری، لە هی ئافرەت بەهێزترە، پیاو لە ئافرەت ئازاو لێهاتووترە.

ئاواز: ئەوە ڕاست نییەو هەرگیز پیاو لە ئافرەت ئازاتر نییە.

دڵپاك: وەك گوتراوە "تاقیکردنەوە چاکترین سەلماندنە". جا فەرموو، تۆ کیژێکی باڵابەرزو بەژن تەواویت، لەو پەڕی هێزو توانای گەنجێتیتدایت، مامە قالەیش کە فەڕاشمانە، مووی ڕەش بەسەرو سمێڵو ڕیشیەوە نەماوە، دەی فەرموو زۆرانێك بگرن، هەتا بۆت دەرکەوێ "عەلی کوڕی کێیە؟!" ئەیگریت؟

سکاڵا: بابچم بانگی کەم، تاقیکردنەوە چاکترین سەلماندنە.

دڵپاك: لەقورئاندا هەرکە ئەو پلەیە بەر چاوت بکەوێت، یان هەر ڕستەو بێژەیەك لەو جۆرە بێت، ئەوە تایبەتییە بە لایەنی حسییەوە یاخۆ هەستییەوە، بەلای جەوهەردا ناڕوات، بەڵکو لە جیاوازیی نێوان ئەندامەکانی ئافرەتو پیاوەوە هاتووەو لەسەر بنەڕەتی "تفرقة عضوية" بنیات نراوە، نەك لەسەر بنەڕەتو پەرگەماو جەوهەریان، ئەوەشتان با پێ بڵێم: بەگشتیی چاکییو پلە بەرزیی لەئیسلامدا یەك بنەڕەتی هەیە، ئەویش لەخواترسانە (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُم).

سکاڵا خان، سەربەست بیری لەوە نەکردۆتەوە کە لەهەموو نەتەوەیەکدا، لەهەموو چەرخێکدا کە پیاوو ئافرەت لەڕووی تواناو لێهاتنەوە، لەهەموو کارە ئادەمییەکان "الاعمال الانسانية"دا بەگشتی جیاوازییان هەیە، تەنانەت لەو کارانەشدا کە ملیۆنەها ساڵە ئافرەتان پێیان هەڵساون، یا بڵێین تایبەتیی ئافرەت بووە، کەچی ماوەیەك پیاو دەست ئەداتە ئەو کارانە، لەئافرەت پێشکەوتووتر ئەبێت تیایاندا، لەوانەیە بپرسین ئەو کارانە وەك چی؟ منیش لەوەڵامدا ئەڵێم: وەك جلوبەرگ دوورین، چێشت لێنان، گریان بەسەر مردوودا، سەماکردن، گۆرانی وتنو چەندان شتی تر.

ئاواز: ئەو کارانە پیاوان سەپاندوویانن بەسەر ئافرەتدا، ئافرەت لەژێر پاڵەپەستۆی پیاودا لەکارەکانی تر کە هی پیاون دوور کەوتۆتەوە، پیاو هەموو دەمێ دەستی بەسەر ئافرەتدا ڕۆشتووەو توانیویەتی بیخاتە ژێر باری داواو ئارەزووەرکانییەوە.

دڵپاك: ئای لەو قسەیەجا خۆ بەدەمی خۆت سەلماندت کە پیاو لەئافرەت ئازاتر بووە، لێزانو ژیرو لێهاتووتر بووە، جا ئەگەر وانەبووە ئەی چۆن پیاوان هەموو دەمێ توانیویانە ئافرەتان بخەنە ژێر باری داواو ئارەزووەکانیانەوە؟ ئەگەر تۆ لە من لێهاتووتر نەبیت، چۆن ئەتوانی زاڵ بیت بەسەرما؟ بیری لێبکەنەوە.

سکاڵا: بەخوا ڕاستە.. ڕاستە!! ئەیهاوار لەمن ئەوە بۆچی خۆم ناتوانم بەو جۆرە وەڵامانە وەڵام بدەمەوە، بەڵام ئەبێ فێرببمو بزانم.

سەرپەرشتیاریکردن

سکاڵا: باشە، مامۆستا دڵپاك، ئەی سەروکاریی کردنی ماڵ، بۆچی دراوەتە دەست پیاو؟ بۆچی بەئافرەت نەسپێررێت؟

ئاواز: ئەی ئافرەتیش وەکو پیاو ئادەمیزاد نییە؟ بۆچی..؟

دڵپاك: ئەو ڕستەیەتان "ئەی ئافرەت ئادەمیزاد نییە؟" زۆر زۆر دووبارە ئەکەنەوە، ئەوەش جگە لە ڕقو نەزانییو دەمارگیریی بەولاوە هیچی تر نابەخشێت، ئادەی لەشوێنێکی قورئاندا، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا ﷺبۆم بدۆزنەوە، یان بۆتان بدۆزنەوە، ئەوە بگەیەنێت کە ندان نەنێت بەمرۆڤایەتیی ئافرەتدا، با بەس بێت.

ئەو مەسەلەیە لە قورئاندا بەناوی سەرپەرشتیاریکردن، یان سەروکاریی کردن ناوبراوە، یاسا قورئانییەکە هەر خۆی هۆیەکەی دەرخستووە (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ..).

سەرپەرشتیاریی، حاکمیی کردن، شوانیی، یان بڵێین سەرۆکایەتی کردن، لە هەموو ڕێکخراوێکی پاكو سەرکەوتوو و خاوەن ئامانجدا کارێکی زۆر پێویستە، باوەڕ ناکەم ئادەمیزاد بتوانێ دەستبەرداری ببێت.

سکالا: بەڵێ، ئەوە زۆر ڕاستەو کەس ناتوانێ ددانی پیادا نەنێت.

دڵپاك: دەی خۆ ژیانی هاوسەرێتیی ژیانێکی کۆمەلایەتییە، بەژن و مێرد خێزان بنیاد ئەنرێ، خێزانیش کۆمەڵگەیەکی بچووکەو بنەڕەتی کۆمەڵگەیە، ئەی نابێت سەرۆکێکی هەبێت؟ ئایا کۆمەڵگە چ گەورە یان بچووك بەبێ سەرکردە ئەیکرێت؟ خێزانیش وەك کۆمەڵگە کەسەکانی بیروڕاو حەزی جیاوازیان هەیە، هەموویان وەك یەك نابن، لەوانەیە ئەو جیاوازییە، لەو ڕووەوە ببێتە هۆی تێکچوون و دووبەرەکیی ئەگەر سەرپەرشتیارێك نەبێت.

ئینجا بۆ پاراستنی ئەو کۆمەڵە یان ئەو خێزانە، بۆ هێشتنەوەی هێزو یەکیەتی هەریەکەیان، سەرۆکێك پێویستە، سەرپەرشتیارێك پێویستە کە چارەسەری گیروگرفت و تەنگ و چەڵەمەکان بکات، کە لەکاتی ناکۆکییدا ئەندامەکانی خێزان یان کۆمەڵگە ڕووی تێبکەن و یەکێیەتیی و پێکەوە گونجانیان بپارێزێ: ئێمە لەباسەکەماندا زیاتر خێزانمان مەبەستە، بەشی زۆری زانایانی لقە جۆر بەجۆرەکانی زانیاریی . گەر نەڵێین هەموویان . ئەو سیفەتانە لەپیاودا بەدی ئەکەن نەك لەئافرەتداو پیاو ئەو ئەرکە بگرێتە ئەستۆ چاکترە لەوەی ئافرەت بیگرێتە ئەستۆ.

ئاواز: بۆچ ئەو سیفەتانە لەپیاودا بەدی ئەکەن نەك لەئافرەتدا؟

دڵپاك: ئاوازخان، منیش لەتۆ ئەپرسم، بۆچی سیفەتی ڕەقی لەبەردو ئاسنا بەدی ئەکرێت نەك لەئاوو شیردا؟ بۆچی سیفەتی شیرینی لە شەکردا بەدی ئەکرێت نەك لە خوێ و تەماتەدا؟

ئاواز: های!! دەی شتەکە خۆی وایە، هەر بەسرووشت خۆی وایە.

دڵپاك: دەی ئەویش وایە. ئەی باسمان نەکرد کە مێژوو و واقیع گەواهیی ئەدەن لەسەر ئەوەی کە پیاو لەڕووی بەرژەوەندیی خێزانەوە، لە ئافرەت زاناترە؟ ئەوە شتێکی سەلمێنراوە خوشکە گیان، خۆ سامان و دارایی و پێداویستییەکانی خێزان وەك باسمان کردن، لە ئیسلامدا ئەرکی سەرشانی پیاوە نەك ئافرەت. ئەوەش خێرو چاکەی ئافرەتی تێدایە نەك شەڕو بێرەکۆڵە، خانمیی بەئافرەت ئەبەخشێ، جا ئەگەر وەها بێت دژایەتیی و لێکتردان لەنێوان هیچ کامیاندا پەیدا نابێت، نابێتە مایەی فەوتاندنی مافی ئافرەت و بەرەڵلاکردنی بەدوای پارووپەك ناندا.

سکالا: ڕاستەو هەموویشی جوانە، ئێستا ئەوەم بۆ دەرکەوت کە خێزان ئەبێ سەرۆکێکی هەبێت، بۆ سەرپەرشتی کردنی منداڵەکانی، دەستکەوتەکانی، خەرج بۆ کردنی، ڕاستکردنەوەی هەر چەوتییەك کە ڕوو ئەدات تیایدا، بۆ بەڕێوەبردنی ئەو هاوبەشیی "شرکة"یە کە لەنێوان ژن و مێرددایە، بۆ چارەسەرکردنی هەموو گیروگرفتەکانیان.

ئەوەش ئەزانم کە نەبوونی ئەو سەرۆکە ئەبێتە هۆی دروستبوونی ئاژاوە، لەئەنجامدا ئەو خێزانە، یان ئەو ڕێکخراوە بەرەو کاولیی و وێرانی ئەچێت، ئەی چی تیایە ئەگەر هەردووکیان ئەو سەرپەرشتییە یان سەرۆکایەتییە بگرنە دەست؟ ئایا چاکتر نییە؟

دڵپاك: سێ ڕێگامان بۆ ئەو مەبەستە لەبەر دەستایە: پیاو سەرۆك بێ، ئافرەت سەرۆك بێ، هەردوکیان پێکەوە سەرۆك بن.

ڕێگای سێیەم: کە تۆ پرسیارت دەربارەی کرد، تاقیکاریی زۆر چاك دەریخستووەو سەلماندوویەتی کە بوونی دوو سەرۆك لەیەك کاتداو لەیەك شوێنداو لەیەك کاردا، لەوە خراپترە کە سەرۆك هەر نەبێت، چونکە هەمیشە خراپکاریی و دژایەتیی و دوو بەرەکیی بەدەمەوەیە، خوای گەورە ئەفەرموێ، ئەگەر ئاسمان و زەویی دوو خوا یان زیاتریان هەبووایە ئەشێوان" (لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا). ئەمە سەبارەت بەئاسمان و زەویی بەو فراوانییە! هەروەها سەبارەت بەنێوان خواکان!، جا فەرموو لەسنووری تەسکی خێزانێکداو دوو سەرۆك کە بنیادەم بن، بەراورد بکە، ئەبێ گوزەران چۆن بێ؟

هەر لەم ڕووەوە زانیاری دەروون "علم النفس"یش ئەڵێت: "ئەو منداڵانەی کە لە سایەی دایك و باوکێکی نێوان ناکۆکدا لەسەر سەرۆکایەتیی گرتنە دەست پەروەردە ئەبن، سۆزیان شێواو ئەبێت، لە دەروونیانا گرێ و ئاژاوە زۆر ئەبێت".

واتە بوونی دوو سەرۆك لەیەك خێزاندا نەشیاوە، تەنانەت لەناو کوردەواریی خۆماندا باوەو بووە بەپەندو ئەگوترێت: "تۆ من بیت و منیش هەر من بم ،ئەی کێ نێوەی من بێ؟". یاخو وەك ئەڵێت: "وێران بێ دەرەناخێ، چوار ماڵەو هەشت ئاغێ".

ئەوەش ئەوە ناگەیەنێ کە ئافرەت لەماڵدا هیچ بەدەستە، نەخێر، پرسی پێئەکرێ‌و ڕای وەرئەگیرێ، قسەی ڕەواجی هەیە، گەلێ جار ئەو سەرۆك ئەبێ‌و سەرپەرشتیاریی ئەگرێتە دەست، یارمەتیدەری یەکەمی سەرۆکی ماڵە، لەوەش گرنگتر بەهەشت لەژێر پێی ئەوایە.

خوشکەکانم، ڕەنگە بەهەڵەدا نەچم ئەگەر بڵێم: گرنگترین هۆی مانەوەی ئافرەتە خوێندەوارەکان بەعازەبیی، یان کەمیی داواکردنیان لەلایەن پیاوانەوە، کە بۆتە هۆی شوونەکردنیان‌و مانەوەیان بەبێ شوو لەگیروگرفتی سەرۆکایەتیی‌و سەرپەرشتییکردندا خۆی مات داوە.

کابرا ئەڵێت: بۆچ بۆ ژنێ بگەڕێم کە خۆی بەمێرد، نەك بەژن دابنێ؟ ئەو مێردو من مێرد ئەی کێ ژن بێ؟

سکالاّ: مەردی خوابە دڵپاك، مەمان ترسێنە. ئەڵێی پیرەژنی سەد ساڵەی لە قسەی زلدا، ئەم باس‌و بابەتانە چۆن فێربوویت؟

دڵپاك: ناتان ترسێنم، بەڵکو وەك خوشکێکی خۆتان ئامۆژگاریتان ئەکەم، ڕێگاتان نیشان ئەدەم، کە ئەشترسن ئەبێ بپرسن.

ئاواز: ئەی ئەوە نییە بە بەردەوامیی ئەپرسین لێت؟

دوو ڕێگاکەی تر

سکالاّ: بەڵام خوشکە دڵپاك، دوو ڕێگاکەی تری سەرپەرشتیارییکردنت باس نەکرد.

دڵپاك: لەبیرم نەچووبوونەوە، با ئێستاش لەخۆمان بپرسین، ئافرەت‌و پیاو بە پێی سۆزو بیر کامیان شایستە ترن بۆ سەرپەرشتیی کردن؟ ئایا ئەو کارە زیاتر پێویستی بە بیر، یان بەسۆز هەیە؟

کە ئەیدەینە بەر تیشکی ژیریی‌و لێی ئەکۆڵینەوە، زانیاریی‌و تاقیکاریی ژیان ئەسەلمێنن بۆمان کە کاروباری ڕێکو پێك بەبیر ئەبرێت بەڕێوە، نەك بەسۆز، تەنانەت هەندێ جار سۆز ئەیەوێ ڕێگە بە بیر بگرێت‌و چەواشەی بکات‌و ڕاستیی لێ تێك بدات.

ئاواز: مەرج نییە ئەو بۆچوونە ڕاست بێت، کێ ئەڵێ ڕاستە؟

دڵپاك: خوشکە ئاواز، ڕۆژێ لەڕۆژان ئەچی بۆ شوێنێك، لە ڕێگادا ئەبینی کابرایەك، کابرایەکی تر بەشەق‌و شەقەزللە داگرتۆتەوەو هەموو لایەکی سەروگوێلاکی کردووە بەخوێن، کابرای سەرو گوێلاك خوێناوی لێی ئەپاڕێتەوە، بەڵام ئەویتر وازی لێ ناهێنێ‌و هەر لێی ئەدات، باشە ئەگەر تۆ لەو کاتەدا دەسەلاّتت ببێت چی ئەکەی؟

ئاواز: ئەگەر هەقپەرست بم ئەبێ ئەم ستەمکارەیان چی کردووە لەوی تر منیش وەها بکەم لەمی ترو سەرو گوێلاکی بێنمە خوێن.

دڵپاك: دەی ئەوە پێی ناگوترێت هەقپەرستی، کتومت سۆزپەرستییە، ئەوە کاری سۆزە نەك بیر، بیر ئەتوانێ هەق بدۆزێتەوە نەك سۆز، ئەها ئەوەتا سۆزت باڵی زاڵبوونی کێشا بەسەر بیرتاو چەواشەی کرد.

ئاواز: چۆن.. چۆن؟ تۆ ئەتەوێ ڕێگەم لێ بگریت، چۆن؟!

دڵپاك: خوشکی خوێندەوار، کێ ئەڵێ کابرای لێدراو تاوانێکی زۆر گەورەی نەکردووەو شایەنی خنکاندن نییە؟ کێ ئەڵێت کەسێکی کابراکەی تری نەکوشتووە، یان دزی لێ نەکردووە، یان دەستدرێژی نەکردۆتە سەر ئابڕووی؟ کێ ئەڵێ پردێکی نەڕووخاندووە، شەمەندەفەرمێکی وەرنەگێڕاوە.. هتد؟

لەوەدا من سەرزەنشتی تۆ ناکەم کە بەزەییت بەکابرای لێدراودا دێتەوە، بەزەیی‌و سۆزت بۆی ئەجووڵێن، چونکە ئەو سیفەتانە بەشێکن لەبوون "کیان"ی ئافرەت، ئەوە ڕەسەنیی تۆ لە مێیەتییدا نیشان دەدات نەك شتێکی تر، بەڵام پیاو لە ڕووی سۆزو بەزەییەوە ناگات بە ئافرەت، ئەوە ڕەسنیی تۆ لەمێیەتیدا نیشان ئەدات نەك شتێکی تر، بەڵام پیاو لەڕووی

سۆزو بەزەییەوە ناگات بەئافرەت، بیری بەسەر سۆزی، بەسەر بەزەییدا زاڵترە، بەهۆی چییەوە؟ چونکە بەسرووشت وەهایە، بەهۆی زۆرانبازییەوە لەگەڵ کارەسات و زەحمەتا ژیان ئامادەی کردووە کە بتوانێ دەسەڵاتی خۆی بەسەر دەمارەکانیدا ڕاگیر بکات، زوو هەڵنەچێ، بەخێرایی بیری لەدەست نەدات، ئەمەش وای لە پیاو کردووە کە لە شیاوییدا جێگەی متمانەو پشت پێبەستن بێت بۆ سەرۆکایەتی خێزان.

با چاویش نەقوچێنین، هەر لەژیانی ڕۆژانەماندا ئەبینین و ئەبیستین، کە هەندێ ئافرەت ڕێزی مێردەکەی ناگرێت، ڕقی ئەبێتەوە لێی، بەسووک و بێ نرخی ئەزانێ، کە لەئافرەتەکە ئەپرسی بۆچی وا؟ یان لەشتەکە ئەکۆڵیتەوە، بۆت دەرئەکەوێ کە مێردەکەی کەسایەتیی "شخصيية"ی لاوازە، هۆی ئەوەش تەنها ئەوەیە مێردەکەی نەیزانیوە، یان نەیتوانیوە سەرۆکایەتییەکە باش بەرێت بەڕێوە، ملی شۆڕ کردووە بۆ هەموو ڕاوێژو تەگبیرێکی ژنەکەی، بەهەر بارێکدا هەوەسی بوویێت هەڵی سووڕاندووە.

لەوەش زیاتر، دەرکەوتووەو ئاشکرایشە، تەنانەت ئەو ئافرەتانەی کە زۆر حەزیان لەو سەرۆکایەتییەیە لەسەرەتای شووکردنیانەوە، لەوکاتەدا کە هێشتا سەریان سووکە، منداڵیان نەبووە، ئیشوکاری ناوماڵو منداڵ پەروەردەکردن نەیپەشۆکاندوون و دەمارەکانیان حەساوەن، کاتێ کە ئەو کارانە یەخەیان ئەگرن، هەر خۆیان بەبێ ئەوەی مێردەکانیان لێیان بپارێنەوە، واز لەو سەرۆکایەتییە ئەهێنن، پشتیی تێ ئەکەن، چونکە مێشکیان توانای ئەوەی نامێنێ، ئیتر حەزیشیان لێی نامێنێ، جا ئێستا من لەئێوە ئەپرسم، ئافرەت و پیاو کامیان بەشایستەتر ئەزانن بۆ سەرۆکایەتییکردنی خێزان؟

سکالاّ: بەو پەڕی قایلبوونەوە دانی پێدا ئەنێم کە پیاو شایستەترە.

ئاواز: دیارە ئەگەر کاری پیاو دەرەوەی ماڵ و هی ئافرەت ناوەوەی ماڵ بێت، پیاو شیاوترە، بەڵام ئافرەتیش شتێکی هەر لێ ئەزانێ و لێی دێت.

دڵپاك: دەی وا نەبێت ئیسلام ئەو شتەی فەرامۆش کردبێت، بگرە بەوپەڕی جوانیی ڕەچاوی کردووە، بەبێ ئەرك و بەرپرسیاریی نەیهێشتۆتەوە، ئەها پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێ: "كلكم راع و وكلكم مسؤل عن رعيته.. المرأة راعية في بيت زوجها". واتە ئافرەت بەرپرسیارە لە بەجێهێنانی ئەرکی سەرشانیا لە ماڵی مێردەکەیا، ئەوەش ئەرکێکی کەم و سووك نییە.

سکالاّ: ئاواز، هەرچییەك ئەڵێین، وەك تفەنگ لەتاریکەشەو بتەقێنین وایە.

سرووشت ئافرەتی وا خەملاندووە

ئاواز: ئاە، قایلت کردم کە پیاو لەئافرەت، لە سەروکاریکردنی ماڵ و خێزاندا شیاوترە، بەڵام ئەبێ بۆچی ئافرەت لەو شکۆیە بێبەش بێت؟!

دڵپاك: ئەم حاڵەتە دەروونییەی تۆم بەلاوە هیچ سەیر نییە، بەڵێ، ئەو هەڵەیەی کە لەمێشکی ئادەمیزاددا ڕەگو ڕیشە دائەکوتێ، هەڵکێشان یان نەهێشتنی کاریگەرییەکەی، لەبیرچوونەوەی شتێکی سووك و ئاسان نییە، بەڵکو کارێکی قورس و گرانە.

خوشکەکەم، گوتمان ئافرەت لەو ئەرکە، کە تۆ بەشەرەف و شکۆ ناوی ئەبەیت و ئاخی بۆ هەڵئەکێشی، بێبەش نەکراوە، بەشی خۆی، بگرە بەزیادیشەوە بەرپرسیاری پێسپێردراوە، ئەگەر هەر ئەتەوێ سەهندەیی و ملەجیڕێ بکەیت، ئەبێ بڵێیت: خوا بۆچی ئافرەتی وەهاو پیاوی وەها خەلق کردووە؟ ئەبێ لە سەراپای بوون هەمان هەڵوێستت هەبێ، ئەبێ بپرسیت: (بەرد بۆچی ڕەق و ئاو بۆچی نەرمە؟ شەو بۆچی تاریك و ڕۆژ ڕۆشنە؟ هاوین بۆچ گەرمو زستان ساردە؟) لەم جۆرە پرسیارانە کە لە ژمارە نایەن و ئادەمیزادی ژیریش ئەو پرسیارانە ناکات.

سکالاّ: ئاخر ئەگەر بەرد ڕق و ئاو نەرم نەبێت، نە بەرد بەردەو نە ئاویش ئاو، هەروەها ئەوانەی تریش کە باست کردن، ئەبێ وابن.

ئاواز: ئەوە زۆر ڕاستە، دەی ئەگەر ئافرەتیش سۆزاویی‌و پیاویش بیرتیژ نەبێت، خێزان لەوانەیە ئەو شێوە جوانە سرووشتییەی کە هەیەتی وەرنەگرێت، سرووست ئافرەتی وا خەملاندووە کە بکەوێتە خوێن "حیض"ەوە، بێزوو بکات، سکی پڕ بێت، منالی ببێت، شیر بدات، بەسۆز بێت، شەوان هەلسێتەوە بەدەم گریانی منالەکەیەوە، ئەمیش بە ئەو ژیر ببێتەوە، چونکە مەمەی ئەداتێ‌و پیاو نییەتی، بە دەنگە نەرم‌و ناسکەکەی لایە لایەی بۆ بکات‌و بیکاتە خەو، نەرم‌و نیان بێ لەگەلیا، لەباوك دڵ ناسکتر بێت بەرامبەری، لەگەلیا گڕوگاڵ بکات‌و زۆر جار لەبەر دڵنەوایی منالەکەی وەك ئەو قسە بکات، بقڤە، کغغە، جززە.. هتد، لە پەروەدەدا بالاترین دەستی هەبێ، ئەم سیفەتانە لەزۆربەی ئافرەتدا هەن، خۆ لە هەرکامیاندا نەبێت بەناوێزە ئەدرێتە قەلەم، کەچی لەپیاودا نین! ئایا ئەکرێت پیاوان ئاهی ساردو پڕ لە دووکەل هەلکێشن، چونکە لەم شەرەف‌و شکۆیانە بێبەش کراون؟

ئەگەر ئاخیش هەلکێشن ئایا هەلە نین؟ نەزان نین؟! هەروەها دڵڕەقیی، بازوو بەهێزیی، لێهاتن، چاونەترسیی، کۆڵنەدان، ماندوو نەبوون، گورج‌و گۆلیی، بیرتیژی، بەردەوامیی لەکاردا، تێکۆشانی بێ وچان، بەرگەگرتنی سەرماو گەرماو ئێش‌و ئازار، ئارامگرتن لەهەموو حالەتێکدا، فراوانی تاقیکاریی، سنگفراوانیی، ڕاوێژکاری.. هتد. ئەمانە لەپیاودا یان لەئافرەتدا بەگشتیی هەن؟

ئاواز: لەبەر ئەوەی کە ناوی "گشتیی"ت برد، بێگومان لەپیاودا.

دڵپاك: دەی چاوەکەم، چاك بزانن، من، ئێوە، هەر پیاوێك، یان هەر ئافرەتێك بەپێچەوانەی کایەو بواری سرووشتیی خۆی بجووڵێتەوە، بێگومان ئەیەوێ یاسای سرووشتیی هەڵوەشێنێتەوە، ئەوەش وەك ئاسن پانکردنەوە بە سەر وەهایە، (وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلاً). هەر لەبەرئەوەشە کە پێغەمبەر ﷺلەعنەتی لەو ئافرەتانە کە خۆیان ئەشوبهێنن بەپیاو، لەو پیاوانەی کە خۆیان ئەشوبهێنن بەئافرەت کردووە، دەی باهۆشێك بکەینەوە، ڕاستیی لەهەموو شتێك بەرزترە، دڵنیام ئەگەر ئافرەتان هەق ویست بن‌و بیانەوێ لەڕاستی بگەن‌و بە وردی لە مەسەلەکە بکۆڵنەوە، ئەو گومانانەی کە لە مێشك‌و دڵیاندا، بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەن ڕوێنراون، ئەو گومانانە ئەدەنە بەر شەق‌و لەقەو پێشێلیان ئەکەن، کەوتنە خوێنەوە، بێزوو کردن، سکپڕبوون، منال بوون‌و زەیستانی، پەشۆکان بەمنال پەروەردە کردنەوە، سۆزو هەست نەرمیی، ئافرەت وەها سست‌و بێهێز ئەکەن، کە نەتوانێ بجەنگێ لەگەل دوژمنا لەکاتی جەنگا، نەتوانێ سامان‌و گیان‌و ئابڕوو لەدوژمنان بپارێزێ، نەتوانێ پارێزگاری گەل‌و نەتەوەو نیشتمان بکات لەکاتی مەترسییدا.

ئەو کارانەو چەندەها کاری تری گران وەك: نان پەیداکردن، پۆشاك پەیداکردن بۆ خێزان، چارەسەرکردنی گیروگرفت‌و دەردەکانی تری ناو کۆمەل‌و کۆمەلگەو خێزان، هەموویان وان بەسەر شانی پیاوەوە، کە ئەرکەکانی ئافرەت بەگوێرەی هینەکانی سەرشانی پیاو زۆر کەمن، کەچی هێشتا ئافرەتان بۆلە بۆل ئەکەن بەسەر پیاواندا: "ئای مردم، مردم بەدەست ئەرکەوە!". خۆ ئەگەر ئەو ئەرکانەی پیاو هی ئافرەت بوونایە لەوانەیە نیوەی پیاوانی گێتیی، بە برسێتیی‌و ڕووتەل‌و سك قوپاو ژینیان ببردایەتە سەر، بۆچی ڕاست نەڕۆین ئێمەی ئافرەت؟

سکالا: کچە بەخوا ڕاست ئەکەی. بەلام، وەی.. وەی.. وەی! دڵپاك، نازانم بۆچ ئەوەندە بەرگری لە پیاوان ئەکەیت؟ خۆزگە پیاو ئەبووم‌و ئەبوویتە هاوسەرم، ئای کە ئەحەسامەوە!

دڵپاك: من بەرگریی لەپیاوان ناکەم، ئیسلام فێری کردووم بەرگریی لە حەق بکەم.

ئاواز: سەرم سوڕئەمێنێ لەوەی کە وشەی سرووشت بەکار ئەهێنی، چونکە موسلمانان بەکارهێنانی ئەو وشە بەحەرام ئەژمێرن!

دڵپاك: بۆچی خانم، تۆ سرووشت بەچی ئەزانی؟ تۆ بەهەلە تێگەیەنراویت، ئێوەمانان ئەو وشەیە بە هەلگەڕاوەیی بەکار ئەهێنن، ئێمە بەشێوە ڕاستییەکەی بەکاری ئەهێنین‌و زۆر چاك لەواتاکەی تێئەگەین.

ئەگەر سەیرێکی یاسای زاراوەی عەرەبیی بکەین‌و لەوشەی (الطبیعة) ورد بینەوە، ئەبینین هاوتای وشەی (فعیلە)یە کە بەواتای (مفعول)ە، واتە: سرووشت پێبەخشراو، دەی ئەوەی کە سرووشتی بەخشی بەسرووشت، کێ بوو؟ ئایا کەسی تر

جگە لە خوا ئەو دەسەڵاتەی هەیە؟ جا ئێمە کاتێ وشەی سرووشت بەکار ئەهێنین مەبەستمان لێی (خلقە)یە، (فطرە)یە، نەك شتێکی تر.

ئەوەی وای بۆ ئەچێت سرووشت ژیانی هێنابێتە بوون
داواکەی بێ سەرو بنە، دەس بەتاڵە لە بەڵگەی ڕوون
ژیان هۆیەکە، ملکەچی ویستی خالقی خۆی ئەکات
گەردنکەچی ویستی ئەوە، بەپێی ئەمری (کن فیکون)
بەڵام ئەی ژیان خۆی چییە؟ ئەمەیان کەس نەیزانیووە
بێ کێشە، بێ بارستایی، تاکو ئێستا چاو نەیدیووە
کەچی ملیۆنەها ساڵە هەیشەو هەر وایش ماوەتەوە
هەموو مەخلوقێ چەپکی خۆی لە گوڵزاریدا چنیووە[1]

سەرپەرشتیاریکردنی پیاو بێ سنوور نییە

سکاڵا: ئایا سەرپەرشتیارییکردنی خێزان لەلایەن پیاوەوە بێسنوورە؟

دڵپاك: ئێمە وتمان ئەو سەرپەرشتییە لەسەر بناغەی دادپەروەریی و ڕاوێژکاریی و بەرژەوەندیی پاراستنی خێزان دامەزراوە، واتە سەرپەرشتیکردن ئەرکێکە بە سەر شانەوە، نەك فەرمانڕەواییەکی جەورو ستەماویی، واتە لە سنووری حەق و دادپەروەریدایەو بێسنوور نییە، خۆ ئەگەر هاتوو لە سنووری خۆی و لەسەر هێڵی ڕاستی خۆی لایداو ترازا، واتە بەرەو ستەم و تاوان ڕۆیشت و بێ فەرمانیی خوای تێکەوت، ئەوا بۆ خۆی هەڵئەوەشێتەوە، ئیتر ڕێزگرتنی نەك هەر بەتاڵە، بەڵکو تاوان و گوناهە، پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێت: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق). واتە: گوێڕایەڵیی هیچ کەسێك نابێت بکرێت لەڕووی سەرپێچیی کردنی خواوە، دیارە لادانی سەرپەرشتیار لەدادگەریی سەرپێچی کردنی خوایە، چونکە خوا لەسەر بنەڕەتی دادپەروەریی ئەوەی بەپیاو سپاردووە، هەروەها خوای گەورە لەیەکێك لە یاساکانی سورەتی "العنکبوت"دا ئەفەرموێ: (وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا).

خوشکە سکاڵا، ئەو ترس و لەرزەی ناوێت کە تۆو هاوچەشنانی تۆی داگرتووە سەبارەت بە سەروکاریکردنی خێزان لەلایەن پیاوەوە لە ئیسلامدا، ئەو سەروکاریکردنە واتای ئەوە نییە کە پیاو ژن ئەتاسێنێ، دەوری بەندەو بەندایەتیی ئەبینێ لەماڵی مێردەکەیا، ئافرەت هەر کە چووە ماڵی مێردەکەی ئەوا هەست بەوە ئەکات کە ئێستا ـ نەك لەمەوبەر ـ خاوەن ماڵە، کە ماوەیەك لەگەڵ مێردەکەیا ژیاو چاك لەیەکتر گەیشتن و بوونە خاوەنی جگەرگۆشە، ئافرەت هەرگیز بیر لەزۆرانبازیی ناکاتەوە، بۆ ئەوەی سەرپەرشتی خێزان بگرێتە دەست، سامەگەر کەسێکی وەك تۆ.

ئافرەت کاتێ ئەبینێ مێردە موسڵمانەکەی نەرم و نیان و میهرەبانە لەگەڵیا، کە ئەبینێ زۆر بەڕێزەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا ئەکات، هیچ شتێکی لێ دریغ ناکات، ناپاك نییەو دڵسۆزە لەگەڵیا، کە ئەبینێ هاوسەرێتیی سۆزبەخشینە، هاوکارییە، خۆشەویستیی یەکترییە، ڕاوێژکردنە، چەپککردنی تاڵی هیوای ئەو ژیانە تازەیەیە، ئارامیی گرتن و هێمنی دەروونە، ژیانی ڕاستەقینەیە، ئیتر هەرگیز بیر لە زۆرانبازیی و چەڵەمەکێشەی سەرپەرشتی گرتنە دەست ناکاتەوە، پیاو بەناحەزو بەرامبەر "الخصم" نازانێت، بەڵکو بەهاوسەری ژیان، بە پاڵپشت و هیوای خۆی ئەژمێرێت، بە تەواوکەری خۆی و بەنازکێشی خۆی دائەنێت، هەروەها پیاویش بەرامبەر ئافرەت هەمان هەست و بیری هەیە.

چۆن نا! لەکاتێکا خوا ئەفەرموێ: (..وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً..)، یان دەفەرموێت: (..هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُن..). جا نازانم ئەوانەی کە لەدژی ئیسلام ئێوەیان تێگەیاندووە، ئەم یاسا خواییانەیان بۆ باس کردوون؟

خوشکێ، بێج لەوەی کارگەی ئینسانی
نیوەی کۆمەڵگەی، کێڵگەی ژیانی

---

[1] سروەی بێداری، چاپی یەکەم.

جێگەی متمانەش، بەرگی پیاویت

نیوەی تەواوی قەڵای ئیمانی!

ئاواز: من ئەمەوێ سنوورەکە لەچوارچێوەی یاسایەکی دیاریکراودا خۆی بنوێنێ، بەڵام لەئیسلامدا بەرچاو ناکەوێت!

دڵپاك: خوشکەکەم، ئەبوایە بتگوتایە من نەمدیووە، نەك بتگوتایە لەئیسلامدا بەرچاو نەکەوتووە، تۆ خۆتت لەئیسلام دوور گرتووەو خۆتت جیا کردۆتەوە، لەلایەکی ترەوە ئیسلام پارچە هەڵبەستێك نییە کە منو تۆ لەسەرەوە تا خوارەوە هەموویمان لەبەرکردبێت.

پەرگەمای سەرپەرشتیکردنی پیاو بۆ خێزانەکەی ئەم یاسا قورئانییەیە: (..وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوف..) بەچاکیی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ بکەن، جا مەگەر هەر زاناکانی زمان لەناسکییو چاکیی نواندنی ئەو یاسایە بگەن، کە چۆنەو چی ئەنوێنێو مەبەستەکەی چەند قووڵە، ئەی ئەوە چوارچێوەو سنووری سەرپەرشتییەکە نییە؟

پێغەمبەری پێشەوامان ﷺئەفەرموێ: (خیرکم خیرکم لأهله، وانا خیرکم لأهلي). ئەی ئەوە سنوور نییە؟ ئەمە تەنها بۆ نموونە، ئەگەر ئەتەوێ بە درێژیی لەسەر باسەکە بڕۆیت سەرچاوە زۆرو زەبەندەیە.

سپاردنی سەرپەرشتیی بەپیاو لە ئیسلامدا کەڵکی بۆ ئافرەتە نەك زیان، چونکە مافی ڕەوای ئافرەت پارێزراوە، دەسەڵاتی پیاویش سنووری بۆ کێشراوە، دەستدرێژیو تەماعو ناپاکیی نییەو نابێت، بۆ نموونە: ژن هێنان بەسەر ژنا بۆ ناڵکردن، فێڵو تەڵەکە بەکارهێنان، ماف فەوتاندن، بەهیچ کلۆجێك ڕێگەیان پێنادرێت، هیچ نارەواییەکی تریش.

وردەکاری ئیسلام لەم مەسەلەیەدا گەیشتووەتە ئەوەی کە سەرپەرشتی لەپیاو، لە حاڵەتی پیسکەیی . بەمەرجێ لە هەژارییەوە نەبێت . ئەسێنێتەو، یان کاتێ پیاو لێی ئەقەومێ لەڕووی ژیرییەوە، یاخود هەندێ لایەنی ترەوە چاوەڕوانیی چاکبوونەوەی لێ ناکرێت، دیسان لێی ئەسێنرێتەوە، ئایا ئەمەش سنووری نییە بۆی؟ یان ئێوە بەسنووری دانانێن؟

سکاڵا: وەڵڵا سنوورەو زۆر جوانو ڕێکو پێکیشە.

دڵپاك: لەوەش زیاتر، پیاو مافی ئەوەی نییە کە سەرپەرشتی ماڵو سامانو دارایی ژنەکەی بکات، سا مەگەر ژنەکەی مۆڵەتی پێبداو خۆی بەوە ڕازی بێت، ڕەنگە نەزانن کە تائێستا یاسا داتاشراوەکان نەگەیشتوونەتە ئەم ڕاددەیەو ئەم پلە بەرزە لە پاراستنی مافی ئافرەتدا، کەچی ئافرەت خۆی ئەوپەڕی سەربەستییو سەربەخۆیی هەیەو ئەتوانێ بکڕێت، بفرۆشێت، بارمتە بگرێ، بەکرێ بگرێ، خێر بکاتو ببەخشێ، بچێتە دادگا بۆ بەرامبەرییکردنی بەرامبەرەکەی، بەبێئەوەی پیاو مافی ئەوەی هەبێت ڕێگەی لێ بگرێت.

تەنانەت ئەگەر ژنەکەی گاور یان جوولەکە بێ بۆی نییە لەئایین وەری بگێڕێ، خۆی بۆ خۆی سەربەستە ئەتوانێ موسڵمان ببێ یان نەبێ، توخوا یاسا هەیە بگاتە ئیسلام؟ ئەو سەرپەرشتییە چی لە شیاویی ئایینی، ئابووریی، ڕامیاریی، فێربوونو فێر کردن، یان کەسایەتی ئافرەت کەم ئەکاتەوە؟ چ مافێکی ئافرەت زەوت ئەکات؟!

سکاڵا: زۆر سەیرە!! ئەم ئیسلامەی کە تۆ باسی ئەکەیتو ئەو ئیسلامەی کە لەناو خەڵکدا ئەبینرێت زۆر لە یەکەوە دوورن، ئەمەی تۆ یەکەمین جارە کە ئەیبیستم، بەڵێ، پاکە، جوانە، دڵرفێنە، بێ وێنەیە، پڕ بەهیوای هەموو کەسێکە، بەڵام ئەوەی ناو خەڵك ترشو تاڵە، جۆرێکی ترە دڵپاك گیان!!

دڵپاك: ئیسلام هەر یەك ئیسلامەو ئەمەشیانە نەك ئەوەیان، ئیسلام لەشێوێك دایەو خەڵکیش لەشێوێکی تردا، ناحەزیش بەهەوەسی خۆی دەست ئەوەشێنێو ئێمەی ئافرەت هەڵئەخەڵەتێنێ، ئەها چی لێکردووین، تۆی ڕۆڵەی ئیسلام، زادەی دایكو باوکێکی نوێژگەری ڕۆژووگر، پەروەردەی سەر خاکی ئیسلام، ئەها چەندە دوور خراویتەوە لێی! بەبێئەوەی هەستی پێبکەیت!

سکاڵا: ئاخ (سەربەست)و (هەڵکەوت)و پێڕەکەتان بە (نەشمین)و (پرشنگ)و (جوان)و تەڕەسازەوە.. ئاخ! هەر ئەگەمەوە لاتان، سبەی نا دوو سبەی.

دڵپاك: بەڵام ڕاستیی بە کەفە دەمێو گەڕەلاوژێ جێی خۆی ناگرێت.

بەشی حەوتەم

ئافرەت و میرات

دڵپاك: ئەی مامۆستا سکاڵا، هیچ سپاردەیەکی تری کاك سەربەستو پێرەکەیت پێنەماوە؟

سکاڵا: بەڵێ پێم ماوە، بەڵام وا دیارە سپاردەکانیان ساختەکارییو پووچەڵن، لەبەر ئەوە پێویست ناکات بیانخەمە ڕوو.

دڵپاك: نا، خوشکەکەم، بیانخەرە ڕوو، با دڵنیایی بە دەست بێنی، تەنها باوەڕ بە پووچەڵیی شتێك یان مەسەلەیەك بەس نییە، ئەبێ پووچەڵیی ئەو شتە، یان ئەو مەسەلەیە بە بەڵگەوە بزانی، هەروەها باوەڕیش بە ڕاستیی مەسەلەیەك بەبێ بەڵگە کارێکی کوێرانەیە.

سکاڵا: یەکێك لەو بەڵگانەی کە ئەوان ئەیانهێنایەوە بۆمان، بۆ ئەوەی بیسەلمێنن کە ئافرەت بە نیوەی پیاو دائەنرێت لەئیسلامدا ئەمەیە: "ئافرەت لەمیراتا نیوەی پیاو بەشی پێئەدرێت، دوو ئافرەت بەقەدەر یەك پیاو ئەبەن". ئایا ئەوە ڕاستە؟

دڵپاك: میرات لەئیسلامدا جۆری هەیە، باسێکی دوورو درێژە، دەیان پەڕاوی پڕ کردۆتەوە، لەتوانای منا نییە لەسەرەتاکەیەوە تا کۆتاییەکەی باسی بکەم بۆتان، (سەربەست)و ئەوان تەنیا یەك برگەیان بەگوێی تۆدا داوە، ئەویش بەمەبەستی چەواشەکردنو ڕق ناشتن لەدڵتا سەبارەت بەئیسلام، ئەگینا ئەو بابەتە لەوزەی (سەربەست)دا نییە.

بەڵێ، جاری وا هەیە ئافرەت نیوەی پیاوی ئەدرێتێو جاریش هەیە بەقەدەر پیاوی پێئەدرێت، بەڵام ئەوەش ئەوە ناگەیەنێ کە ئافرەت نیوەی پیاوە، هەروەك لەباسی گەواهییدانا (شایەتی) باسمان کرد.

ئاواز: ئەمەیان یانی چی؟ چۆن جارێ بەقەدەر پیاوو جارێ نیوەی پیاو؟

دڵپاك: هەر زوو هەڵنەچنو تووڕە نەبن تێتان ئەگەیەنم، تێتان ئەگەیەنم کە ئیسلام چەند ورد بینو دووربینو واقیعییە، چەند دادپەروەرو ڕێکو پێکە، هەر خۆی لەخۆیا بەڵگەیە کە یاسایەکی ئاسمانییە، خواییە، بەرژەوەندیی هەموو کەسێکی ڕەچاو کردووە.

ڕەنگە لەبیرتان مابێ کە لەباسەکانی پێشوودا. ئافرەت لەمێژوودا. باسمان کرد کە ئافرەت لەپێش دەرکەوتنی ئیسلامدا، میراتی پێنەئەدراو لەزۆر لای جیهاندا خۆی بەشێك بوو لەمیرات، ئەو کەسەی کە بکڕدرێتو بفرۆشرێت، چۆن ماڵو میراتی ئەبێت؟ تاکو سەدەی یانزەهەمی زایین لەناو ئینگلیزدا ئافرەت ئەفرۆشرا. لە ساڵی (١٥٦٧)ی زایینیدا، پەرلەمانی "ئیرلەندە" بڕیارێکی دەرکرد تیایا هاتبوو: "ئافرەت نابێ دەستەڵاتی بەسەر هیچ شتێکدا بێ". لەناو عەرەبو ڕۆمانو فارسو هندو چینو ئەوانەی تردا کە ناومان بردن ئافرەت هەر بێبەش بوو لەمیرات، ئەگەر لە هەندێ شوێناو لەهەندێ کاتدا بەشی درابێ، بەشێوەیەکی زۆر تەسكو تروسكو سووکەڵە بووە، یاساکەشی چەسپاوو دامەزراوو هەمیشەیی نەبووە.

خۆری ئیسلام هەڵهات، هەموو تاریکییەکی ڕۆشن کردەوە، تیشکی زێڕینی بەرەو بەشی ئافرەت لەمیراتیشدا هاویشت، ئەو تاریکییەی کە ملیۆنەها ساڵ بوو باڵی بەسەر مافو بەشی ئافرەتدا کێشابوو ئیسلام ڕەواندییەوە. تەنانەت یارو هاوەڵەکانی پێغەمبەر ﷺ، سەریان سوڕ ئەما ئەیانگوت: "ئافرەت چوار یەك یان هەشت یەکی پێبدرێت؟!! کچ نیوێکی بدرێتێ؟! بەشی منداڵی ساواش بدرێت؟! خۆ ئەوانە هیچ کام ناتوانن بجەنگن! ناتوانن تاڵان بکەنو بێ دەستکەوتن!".

تەنانەت ئەو یارو هاوەڵە موسڵمانە باوەڕ بەهێزانە، ئاواتەخوازی ئەوەبوون کە پێغەمبەرﷺئەو جۆرە یاسایانەی لەبیر بچێتەوە، بە یەکتریان ئەگوت: "ئەم باسە کپ بکەنەوەو لێی مەدوێن، بەشکوم پێغەمبەری خواﷺلەبیری بچێتەوە، یان پێی بڵێین بیان گۆڕێت".

ناهەقیان نەبوو، وەها فێر بووبوون کە ئافرەت میرات بێ لەناویاندا، نەك میراتبەر، بەڵکو گەلێکیان هەر بەزیندەیی ئەیانخستنە چاڵێكو ئەیانکردن بەژێر گڵەوە، ئەمەمان لەباسی زیندەبەچاڵکردندا باس کرد.

ئاواز: ئێمە ناڵێین ئیسلام یارمەتی ئافرەتی نەداوە، بەڵام لەمیراتدا بۆچ نیوەی پیاوی پێ ئەدرێت؟ بۆچی لەگەڵ پیاودا یەکسان نەبێت؟

دڵپاك: کچە ئاخر تۆ قسە بە بنیادەم ئەبڕی، ئەو نیوەبردنە تەنها لە حاڵەتی کوڕو کچدایە، نەك لەهەموو حاڵەتێکدا، فەرموو گوێ بگرە لە دەقی یاسای ژمارەی حەوتی سورتی (النساء) کە ئەفەرموێت: (لِّلرِّجَالِ نَصيِبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيباً مَّفْرُوضاً) (النساء: ٧).

سکاڵا: یاساکە ئەڵێ، بەشێك بۆ پیاوانو بەشێك بۆ ئافرەتان، بەڵام نەیگوتووە پیاوان بەقەدەر ئافرەت بەش بەرن.

دڵپاك: ئافەریم، ڕاست ئەکەیت، بەڵام منیش پێم گوتن میرات بردن جۆری هەیەو لەهەموو حاڵەتەکانیدا وەك یەك نییەو پێشم گوتن کە باسێکی دوورو درێژە، بەڵام چەند نموونەیەکتان بۆ ئەهێنمەوە.

دایكو باوكێك کوڕێکیان ئەمرێت، منداڵی لەدوا بەجێ ئەمێنێ، لەمیراتەکەی، باوك شەش یەكو دایکیش کە ئافرەتە شەش یەکی بۆ دێتەوە، ئەی بەشەکەیان هەر وەك یەك نییە؟، ئەگەر کوڕەکەیان منداڵی لەدوا بەجێنەما دایك سێ یەكو باوك دوو سێیەکی بۆ دێتەوە، یان پیاوێك یاخود ئافرەتێك بەوەجاغ کوێری ئەمرێت، براو خوشکەکانی بەشیان لەمیراتەکەیا بەقەدەر یەکە، ئایا ئیسلام ستەم لە ئافرەت ئەکات؟

سکاڵا: لەم حاڵەتانەدا چڵەپۆپەی دادپەروەری خۆی ئەنوێنێت.

دڵپاك: لە یاسای ژمارە (١١)ی سورەتی (النساء)دا ئەفەرموێ: (يُوصِيكُمُ اللّهُ فِي أَوْلاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ..).

سکاڵا: ئا.. ئا.. ئەوەبوو (هەڵکەوت)و (سەربەست) بۆیان باس ئەکردین.

ئاواز: دەی ئەمەیان بڵێ، گوایە ئەمە دژ بە بەرژەوەندیی ئافرەت نییە؟ ئەی ئەوە نییە دوو ئافرەت ئەوسا پیاوێکیان پێوەیە؟

دڵپاك: وەڵامی ئەم هەموو هەڵچوونەت ئێستا تێئەگەیەنم، پەلەمەکە. ئاواز خان، با وای دابنێین ئێستا تۆ شووت کردووەو دوو کوڕی هەرزەکارت هەیە، لە (هەولێر)ەوە یەکێکیان بۆ (بەغداد)و ئەویتریان بۆ (فاو) ئەنێریت، بەوەی (فاو) ئەڵێیت: کە هاتیتەوە جووتێك قۆندەرەو دە تا دوانزە مەتر قوماشو هەندێ بۆنی خۆشو میوەش لەگەڵ خۆتا بهێنەرەوە، کەچی ئەوەی بەغداد داوای هیچی لێناکەیت کە بیهێنێتەوە لەگەڵ خۆیدا. ئایا ڕاستو دادگەرییە ڕێكو بەقەدەر یەك پارەیان پێبدەیت؟

ئاواز: نەخێر.. نەخێر، ڕاست نییە یەکێکیان ڕێگەی کورتەو داوای هیچیشی لێنەکراوە، ئەویتریان ڕێگەکەی دوورەو داوای چەند شتێکی لێکراوە، لەبەر ئەوە ئەبێ ئەم پارەی زۆری بدەمێ، واتە لەوی تر زیاتری پێبدەم، بەڵام ئەمە پەیوەندیی بەمیراتەوە چییە؟!

سکاڵا: ها، خەریکە بیزانم، بەڵام "لەبێ خەبەران کەشکەك سەڵەوات".

هەرکەس بەگوێرەی پێویستی خۆی

ئاواز: ئەوە یانی چی سکاڵا؟! ئەی ئەو نموونەی دوو کوڕە کە دڵپاك باسی کرد چ پەیوەندییەکی بە میراتی کوڕو کچەوە هەیە؟

دڵپاك: ئاواز خان، با من وەڵامت بدەمەوە، ئەو پەیوەندییەی کە تۆ لەو دوو شتەدا بە نەبوو باسی ئەکەی، زۆر گەرمو بەتینو ئاشکرایە، ئەزانی ئەوەیان کە ناردت بۆ فاو وەك کوڕەکە لەمیراتداو ئەویتر کە ناردت بۆ بەغداو داوای هێنانی هیچیشت لێنەکرد وەك کچەکە لەمیراتدا وایە، ئەی خۆت نەتگوت ئەبێ بەشی یەکەم زیاتر بێت لەدووەم؟

ئاواز: بەڵێ ئەوەم گوتو بەڕاستیشی ئەزانم، بەڵام لێت تێناگەم.

دڵپاك: خوشکە بەڕێزەکەم، تازەترینو داد پەروەوەرترین یاسای دانراوی ئەمڕۆی مرۆڤ گەیشتووەتە ئەم ئاستە: "هەرکەس بەپێی پێویستی خۆی ئەیدرێتێ".

ئاواز: دەی ئەوە یاسایەکی جوانەو باوەڕیشی پێ ئەهێنم.

دڵپاك: دەی چاوەکەم، لەئیسلامدا، پێکەوەنانی خێزان، ئەرکی بەڕێوەبردنی، لەئەستۆی پیاودایە نەك ئافرەت، دایكو باوکێك ئەمرن، میراتەکەیان دوو بەشی کوڕ ئەیبات و بەشێکی کچ، بەڵام ئەی نابێ بیر بکەیتەوە لەوەی کە کوڕەکە دەستگیران ئەگرێت، ژن ئەهێنێ، ئەبێ مارەیی بدات، مەسرەفی ئەو زەماوەندو ئاهەنگە بکێشێ، حانوو بەرەو کەلو پەلی ناوماڵ ڕێکبخات، ئەمجا خەرجیی ئەو ماڵە نوێیە هەمووی بەسەر شانی ئەو کوڕەوەیە، ئادەی بیر بکەرەوە بزانە چەندی تێئەچێت و چەند زەحمەتە!

کەچی لەولاوە خوشکەکەی شوو ئەکات بەپیاوێك کە مارەیی پێئەدرێت، جلوبەرگی بۆ ئەکڕێت، خانووبەرەو کەلوپەلی ناوماڵی بۆ ڕێکئەخرێت، لەلایەن مێردەکەیەوە مەسرەف و هەموو شتێکی بۆ ئەکرێت و نازیشی ئەکێشێت، واتە سێ یەکی بەشە میراتەکەی گەر زیادی نەکردبێت کەمی نەکردووە، لەکاتێکا لەوانەیە کوڕەکە لەدوو بەشەکە هیچی بۆ نەمابێتەوەو قەرزاریش بووبێت، دەی توخوا کامیان براوەیە، براکە یان خوشکەکە؟

ئاواز: بەخوا بەمجۆرە کە تۆ باسی ئەکەیت، خوشکەکە براوەیەو قازانجییەتی.

سکاڵا: ئەی هاوار! من ئەمەم قەت لەبیردا نەبووەو نەهاتووە بەخەیاڵمدا، نازانم ئێمە بۆچی مێشکمان لە کار کەوتووەو بیر ناکاتەوە! ئۆخەی کە ئەم ڕاستییانە ئەبیستین، هەرچی فێربووین هەمووی کوێرانە بووە.

دڵپاك: کەواتە ئیسلام چواردە سەدە، واتە (١٤٠٠) ساڵ پێش یاسا زەمینییەکان زانیویەتی کە ئەبێ "هەرکەس بەگوێرەی پێویستی خۆی بەشی بدرێتێ". ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە یاسای ئیسلام پێشکەوتوو ترە لە هەموو یاسایەك. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو نیوە بردنە وەك گوتمان تەنها لەمیراتی باوك و دایکیدایە، لەو سامانەدایە کە بەبێ ماندووبوون دێتەوە بۆ کوڕو کچ، بەڵام ئەو سامانەی کە پەیدا ئەکرێت "المکتسب" جیاوازیی لەنێوان نێرو مێدا نییە، ئیتر کرێی کارکردن بێت، بازرگانیی، بەرهەمی زەویی یان هەر شتێکی تر بێت.

ئاواز: ئەوە هەمووی جوانە، بەڵام لە مەسەلەی میراتەکەدا دووشتم هاتەوە یاد:

یەکەم: هەندێ پیاو هەن، بەشە میراتەکەیان بەخۆڕایی خەرج ئەکەن، ژن ناهێنن، ئیتر خێزان بەخێوکردنی چی؟ ئەی ئەمەیان چی لێئەکەی؟

دڵپاك: جارێ با ئەوەت پێ بڵێم، کە خەرجکردنی بەخۆڕایی لەئیسلامدا ڕەوا نییە، ئەو جۆرە کەسانەش زۆر کەمنو بە زۆڵەك "شاذ" ئەژمێردرێن، لە کاتێکدا یاساکەی ئیسلام بۆ گشتیی دانراوە، نەك بۆ زۆڵەك، لەگەڵ ئەوەشدا تێبینییەکەت وردو جوان بوو، ئەی دووەمیان؟

ئاواز: ئێمە ئێستا لە چەرخێکدا ئەژین کە ئافرەت کار ئەکات، دەستکەوتی ئەبێ، وەك جاران نەبەستراوە بەماڵەوە، تەنانەت لە خەرجکردنو بەخێوکردنی خێزاندا بەشداریی ئەکات وەك پیاو، ئایا ئەمە ناچێت بەگژ ئەوەدا کە ئافرەت .واتە خوشك .لەو میراتەدا نیوەی پیاو بەرێت؟ واتە دژایەتی دروست نابێت لەنێوان ئەو دوو مەفهوومەدا؟

دڵپاك: ئەم وتەیە بەدیمەنو ڕواڵەت و لە دەرەوەیدا وەك ڕاست ئەنوێنێ، بەڵام لەناوەڕۆك و جەوهەردا لەڕاستییەوە دوورە، چونکە ئافرەت بەزۆر نەك بەویستی خۆی چۆتە دەرەوە بۆ کارکردنو ماڵی بەجێ هێشتووە، واتە بەفڕوفێڵو هەڵخەڵەتاندن کراوەتە دەرەوە، خوا یاربێت لە دواییدا بە درێژیی ئەمە ڕۆشن ئەکەینەوە، ئەگینا جێگەی ڕاستەقینەو سرووشتیی گونجاوی ئافرەت ماڵەوەیە نەك دەرەوەی ماڵ، جگە لە هەندێ بارودۆخی تایبەتی، کە کاتی هات باسی ئەکەین.

ئاواز: بەڵام کارکردن پێویستە بۆ ئافرەت، ئەی بۆچی کار نەکات؟!

دڵپاك: سەیرە! خەڵك بۆچی کار ئەکات؟ ئایا بۆ ئەوە نییە کە بژی؟ کچ تا لەماڵی باوکیدا بێت ژیانی لەسەر ماڵی باوکییەتی، ئەمجا کە شووی کردو چووە ماڵی مێردەکەی، ژیانی لەسەر مێردەکەیەتی، ئەوەش نەك بە خێرو بەزەیی پێدا هاتنەوە، بەڵکو لەشێوەی پێویست، واتە "واجب"دا، کە مێردو باوکی مردن ئەو ئەرکە ئەکەوێتە ئەستۆی کوڕ، برا، یان کەسەکانی تری، خۆ ئەگەر قەرەچۆڵ بڕاوە بوو، ئەوا پێوستە لەسەر دەوڵەت کە ژیانی بۆ دابین بکات، ئەمەش مەسەلەیەکی حسابییە نەك سۆزدارییی، ئاواز خان.

بەڵێ ئافرەت بەهەر هۆیەك بوو لەماڵ کرایە دەرەوە ئەوەتا کار ئەکات، با بڵێین ئەتوانێ خۆی ماڵو منداڵیش بژێنێ، بەڵام ئایا ئافرەت بەهۆی ئەوەوە زیانمەند نەبووە؟ ئایا لەمێیەتیی‌و دایکایەتیی خۆی هیچی نەدۆڕاندووە؟ ئەی سیفاتو تایبەتمەندییەکانی هیچ لێدانێکیان بەرنەکەوتووە؟ ئایا هێمنیی‌و ئارامیی‌و خۆشیی خێزان بەشێوەیەکی ڕێکوپێكو پاك ماوەتەوەو ئەمێنێتەوە؟

سکاڵا: ئەی پەیوەندی نێوان کەسانی خێزان بۆچی ناڵێیت؟ ئایا ئەوەش بەشێوەیەکی ئاساییی‌و سرووشتی ماوەتەوە؟ بەخوا بووە بە پارە پەرستیی‌و کیسە جیاییی، هەرکەس بۆ خۆی، دوور لەیارمەتیدان ئەژین.

دڵپاك: لەوەش گرنگتر، ئایا ئافرەت بەنرخترین دەسمایەی خۆی کە ئابڕوویەتیی بە سەلامەتیی لەدەستدا ماوەتەوە؟ کەرامەتی پارێزراو ئەبێ؟ پلەی مرۆڤایەتیی لەهینی ئافرەتەکانی کۆن کە باسمان کردن نزمتر نەبۆتەوە؟ ئەمەو دەیەها پرسیاری تر.

سکاڵا: باوەڕم بەو باسانە زۆر زۆر پتەوە کە ڕاستن، سامانو دارایی هەموو شتێك نینو قەرەبووی هەموو شتێکیش ناکەنەوە، ئەو دووانە ئەبێ هۆ بن بۆ ژیان، نەك مەبەست بن، هەرچۆنێك بێت گیروگرفتی ئێمە نەزانییە، تێنەگەیشتنە، نەناسینی خۆمانو ڕۆڵی خۆمانە لەژیاندا. بەڕاستی دۆڕاوین بەبێئەوەی هەست بەدۆڕان بکەین، بەنج کراوین بەبێئەوەی هەست بە بەنج کردنمان بکەین.

دڵپاك: دەی خوشکەکانم، لە هەموو شتێ چاکتر ئەوەیە کە ئادەمیزاد هەست بەهەڵەو تەنگو چەڵەمەی خۆی بکات، دوای هەستکردن ئیتر ڕاست وایە هەوڵی ڕاستکردنەوەو نەهێشتنیان بدات. هیوادارم خۆتان بجووڵێنن، بیروڕاتان تەتڵە بکەن، داوا ئەکەم لەخوا کە یارمەتییتان بدات، دڵتان بە تیشکی باوەڕ ڕۆشن بکاتەوە.

نامەیەك

دڵپاك: لێم ببورە، سکاڵا خان، کە درەنگ هاتم، لە گەرمەی وانە گوتنەوەدا بووم کە فەڕاشەکەت ناردبوو بە دواما، دڵم نەهات وانەکە بەجێبهێڵمو کاتەکە بکوژم، خێرە؟ کارێکت هەبوو پێم؟

سکاڵا: بەڵێ خێرە، منیش لە پۆلدا بووم کە ئەم نامەیەم پێگەیشت، وەك ئەزانی بڕیار وابوو، دوای نیوەڕۆ بڕۆینەوە، کەچی ئەوەتا ئەم نامەیەمان بۆ هاتووە، جا فەرموو بیخوێنەرەوەو بڕیار بدە.

ڕۆژ باش

هاوڕێی شیرینم سکاڵا خان

زۆر تاسەت ئەکەم، هیوادارم لەش ساغو شادمانو کامەران بیت، (پرشنگ‌و (نەشمین)و دەستە خوشکان هەواڵت ئەپرسن، ڕێزو خۆشەویستییمان بۆ ئاواز خان، سەلامم بگەیەنە بەدڵپاکی دەستە خوشکتان.

هاوڕێی خۆشەویستم، نیازم کردووە کە ئێوارەی پێنجشەممە، منو نەشمینو پرشنگ بێین بۆ لاتانو شەوی هەینی لاتان بمێنینەوە، بە قسەی خۆشو پاراوو خەم ڕەوێن ڕۆژ بکەینەوە، زۆر حەزیش ئەکەین ئەو مامۆستا "دڵپاک"ەکەتان ببینین، مەبەستم ئەوەیە بەشکو ئەویش لامان بێ، خۆ تۆ ئەوەندەت باس کردووە بۆمان خەریکە ئێمەیش..

هاوڕێت

جوان

دڵپاك: وادیاره زۆریان بەدەستەوەیە، بەڵام مادام دەستە خوشك‌و ناسراوی ئێوەن، با بێن‌و بەخێریش بێن، ئەوەندە هەیە كاغەزە كە كورت‌و زۆرگرە، تەنانەت كۆتایی بەسێ خاڵ هاتووە، واتە نامەیەكی تەواو بووی تەواو نەبوو' بەڵام قسەی پاراوو خۆش‌و خەم ڕەوێن لە قامووسی ئەواندا ئەبێ چ بێت؟

سكاڵا: من لە پرسیارەكانی تۆ تەقەی سەرم دێت، ئیتر چیت وەڵام بدەمەوە؟

دڵپاك: گوێی مەدەرێ، لەوە گەڕێ، با بیرمان بەلای ئێوارەوە بێ.

ئاواز: ئەوە چی ڕوویداوە؟ پۆلەكانتان لەچۆڵی ئەكرد لەم دواییەدا.

سكاڵا: ڕاست ئەكەی، وا بوو، نامەیەكمان لە جوانەوە بۆ هاتووە، لەگەڵ نەشمین‌و پرشنگ ئەم ئێوارەیە دێن بۆ لامان‌و شەو لەلامان ئەمێننەوە.

ئاواز: زۆر چاكە، یاخوا بەخێر بێن.

ئەمەیان ناو بنێین چی؟

نەشمین: خوشكە دڵپاك، سكاڵا كە دێتەوە، ناوی تۆ زۆر ئەهێنێ، گەلێ باسی تۆمان بۆ ئەكات، تەنانەت ئەو وتووێژەی كە ڕوویداوە لە نێوانتاندا هەمووی بۆ باسكردووین، ئێمەش زۆر حەزمان ئەكرد كە بتبینین‌و بتناسین، لەگەڵ ئەوەشدا داوای لێبوردنت لێئەكەین كە بووین بەهۆی نەڕۆشتنەوەت.

دڵپاك: بەخێر هاتن بەسەر چاو، بەختیارم بە دیتن‌و ناسینتان، چی تیایە گەر لەبەر خاتری ئێوە ئەم هەفتەیە نەڕۆمەوە؟ بەخێربێن.

پرشنگ: مامۆستا دڵپاك، تا ئێستاش هەر بەرگی كۆن، مەبەستم بەرگی شۆڕ بوو، ئەپۆشیت؟

دڵپاك: بەڵێ، تا ئەو ساتەی كە دوا بەرگ ئەپۆشم، گرنگ نییە هەر جۆر ناوی بەرن، كۆن، شۆڕ، یان هەر ناوێكی تر.

جوان: شوێنەكەشتان جەوێكی گونجاوو لەبارە، بەتایبەتی بە شەواندا دڵپاك خان، لەم جۆرە شوێنانەدا كە هێمن‌و ئارامن، مێشك حەساوەیەو ئادەمیزاد مێشكی ئەكرێتەوەو ئەتوانێ كەڵك لە كەسانی تر، بەتایبەتی هاوڕێیی پێشكەوتنخواز وەربگرێت.

دڵپاك: قسەكەت زۆر جوان‌و ڕاستە، بەڵێ تێگەیشتن لەشوێنی هێمندا ئاسانترە.

نەشمین: دڵپاك خان: تەبعەن، بەرگەكەت بەرگی تەدەیینە، ئافرەتە موتەدەیینەكان ئەم جۆرە بەرگانە ئەپۆشن.

دڵپاك: ڕاستە، منیش نەك هەر بەرگەكەم، بەڵكو ژیان‌و گیانم، بوونم، هەموویان ئەبێ بەپێی یاسای خوا بن‌و بۆ ئەو بن، واتە بەرگەكەم هی خواناسییەو لەبەر خواناسییە.

پرشنگ: بەڵام مەرج نییە هەركەس ئەو بەرگە نەپۆشێت خواناس نەبێت، ئێمە هەموومان وەك تۆ، لەوانەیە لەتۆیش خواناستر بین، كەچی ئەمەتا بەرگی چەرخییش ئەپۆشین.

دڵپاك: من مەبەستم ئەوە نەبوو كە ئێوە خوانەناس بن، زۆر سوپاسی خوایش ئەكەم كە ئێوە لەمن خواناستر بن، ئەوە ئەو پەڕی ئاواتی منە، بەڵام لام سەیرەی كە ئادەمیزاد باوەڕی بەخوا هەبێت‌و باوەڕی بە فەرمانی خوا نەبێت!! باوەڕت بەشیرینی هەنگوین هەبێت‌و نەیخۆیت، ئەمەیان ناو بنێم چی؟

جوان: لەقسەكەت تێنەگەیشتم! داوات لێئەكەم ڕوونی بكەیتەوە.

دڵپاك: كاتێ باوەڕ بەخوا نرخی هەیە كە بنیادەم گوێڕایەڵی فەرمانەكانی بێ، ئەی داپۆشینی لەش یەكێك لەفەرمانەكانی خوا نییە؟ جا من وام كردووە، ئێوەش بە پێچەوانەی فەرمانی خواوەن، خۆیشتان بە "چەرخیی" ناو ئەبەن، دەی ئەبێ یان ئێوە یان من لەسەر هەق بین، لەڕوانگەی ئیسلامەوە من هەر هیچ نەبێ لە بەرگەكەدا گوێڕایەڵ دیارم، ئەی ئێوە؟

پرشنگ: دڵپاك خان، جل و بەرگ حیساب نییە، دڵ حیسابە.. دڵ.

دڵپاك: ئەگەر باوەڕت بەخوا نەبێت ڕاست ئەكەی دڵ حیسابە، بەڵام ئەگەر باوەڕت بەخوا هەبێت، بێگومان خواو پێغەمبەر ﷺحیسابن، نەك دڵ، چونكە بەرگ پۆشینی تەواو یاسایەكی قورئانییە، جگە لەوەش پێغەمبەر ﷺئەفەرموێ: (لیس الایمان بالتمني.. ولكن ما وقر في القلب وصدقه العمل). واتە: باوەڕداریی بەهیوابوون نییە، ئەبێ لەدڵدا بنج داكوتێ و كردەوەش گەواهییدەری بێت.

ئەمڕۆ هەموو زانست و زانیارییەكی ئەم چەرخە پشتگیری ئەو ڕاستییە ئەكەن، هەر بۆ نموونە: من حەزم لە پزیشكیە، وانییە؟، حەز ئەكەم پزیشكێك بەو چارەسەریی نەخۆشیی بكەم، ئایا ئەو حەزە، گەرچی لە دڵیشمەوە هەڵقوڵێ من ئەكات بە پزیشك؟ یان كەسێك زۆر حەز لە مۆسیقا ئەكات، دڵی پێی دێتە جۆش و پێی ئەكەوێتە سەماكردن، ئایا بەوە ئەبێتە مۆسیقاژەن؟

پرشنگ: نەخێر.. نەخێر، ئەمە ئاشكراو دیارە.. بەڵام..م.

سكاڵا: ئێ؟ بەڵام چی؟ جارێ ئەوە تۆ فت، هەر لێرەدا بەزایت، ئیتر واز لە قسەكردن بێنن، چایەكەتان بخۆنەوە، ئەم شەوم پێ مەكوژن بەدیار قۆریی و پیاڵەوە، جارێ چایەكەتان بخۆنەوە.

دڵپاك: سكاڵا گیان، ئەگەر لە ئیشەكە وڕەسی، هەڵسە وەرە دانیشە، من لە جیاتی تۆ هەموو ئیشێك ئەكەم، واز لەو قسە ساردانەش بێنەو تكات لێ ئەكەم دووبارەیان نەكەیتەوە، بۆچ ئێمە بۆ دۆڕاندن یان بردنەوە دانیشتووین؟ ئەگەر مەبەست دۆڕاندن و بردنەوەو یەكتر بەزاندن بێت من هەر لەئێستاوە ئەكشێمەوە دواوەو قسە ناكەم، ئەگەر مەبەستیش لەیەكتر گەیشتنە ئەوە پێویست بەڕێزگرتن ئەكات نەك شتێكی تر.

سكاڵا: ببوورە.. ببورە، لە دەمم دەرچوو.

ئەبێ داواكار بەڵگەی هەبێت

نەشمین: خوشكە سكاڵا، ڕەنگە تۆ بەوە نەزانیت كە ئیسلام ئافرەت بە بەندەی پیاو دائەنێت! ئێ، خۆ هەمووشمان ئەزانین كە ئەم چەرخە چەرخی ڕزگاریی و سەربەستییە، چەرخی بەندایەتیی بڕایەوەو بەسەر چوو، تۆیش ئەبێت ئەوە بزانی كە جارێكی تر ئەو چەرخە ناگەڕێتەوە.. ڕۆی.

دڵپاك: ئاە!! سەد خۆزگە وەها بوایە كە باست كرد مامۆستا نەشمین، ئای كە ئادەمیزاد بەختەوەر ئەبوو! ئای كە ئەحەساینەوە، خۆزگە بەسەر ئەچوو، بەڵام ڕەنگە بەهەڵەدا نەچم ئەگەر بڵێم تەنها خوشكە سكاڵاو خوشكە ئاواز مانای بەندەو بەندایەتیی و ژیانی بەندایەتیی ئەزانن، لێرەدا ئەوەندەتان پێئەڵێم، كە جۆرە كۆنەكەی بەندایەتیی بەسەر چوو، نەك خۆی، جا یەكێك لە دەردەكانی ناو كۆمەڵگەی ئێمە ئەوەیە، بە گۆڕینی كاڵای شتێك، سا هەرچی شتێك بێت، لێمان تێكئەچێت و نایناسینەوە!

جوان: بەڵام سكاڵاو ئاواز بەدرێژی باسی بەندەو ژیانی بەندایەتییان بۆ كردووین.

دڵپاك: دەی هیچ كامتان، لە قورئاندا، یان لە فەرموودەكانی پێغەمبەردا ﷺشتێكتان لەو ڕووەوە بەرچاو كەوتووە؟ ئادەی، كامەیە؟

پرشنگ: ئێمە ئەوانەمان نەخوێندووەو نە خوێندووەتەوە.

دڵپاك: ئەی ئەم قسانە لەكوێوە دێنن؟ ئەی ئێوە ڕۆشنبیری چین؟

نەشمین: زۆربەی خەڵك، خوێندەواران ئەوە ئەڵێن، گوایا درۆ ئەكەن؟! ئەی تۆ بەڵگەت چییە لەسەر ئەوەی كە ئافرەت لە ئیسلامدا بەندەی پیاو نییە؟!

دڵپاك: ئاخر بەڵگە لە داواچی داوا ئەكرێت، "الدلیل علی من ادعی"، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوەی ئەیزانم لەم ڕووەوە پێتی ئەڵێم، ئیتر خۆت لەقایل بوون یان قایل نەبووندا سەربەستیت، بەلای منەوە گرنگ ڕاستییە. ڕاستیی.

لە ئیسلامدان بەپێی قورئانو سوننەت، پیاوو ئافرەت لە بن پەرگەوە (سەرەتاوە) لەیەك سەرچاوەو ماهییەتەوە هاتوون، خوێندنەوەی قورئان ئەمەمان زۆر بەڕوونی نیشان ئەداتو چەند جارەش بۆتەوە، بۆ دڵنیاییتان فەرموون گوێ بۆ چەند نموونەیەك لە یاسا قورئانییەكانو فەرموودەكانی پێغەمبەر ﷺ بگرن.

(یَا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا). (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً). (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا). (هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُن). جا نازانم ئەتانەوێت ماناكانیان بكەم بەكوردی بۆتان؟

نەشمین: قابیلە بەشی ئەوەش عەرەبیی نەزانین، ماناكانیان ئاشكرایە، بەڵام نەمزانی ئەوە قورئان بوو یان فەرموودە؟

دڵپاك: بەداخەوە! خوشكە نەشمین، مامۆستایەك بیتو خەڵك بەهیوا بێت كە ڕۆڵەكانی لەتۆوە فێر بن، كەچی تۆیش قورئانو فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ لەیەكتری جیا نەكەیتەوە، ئەبوایە هەر بۆ دراسەش بوایە جارێك قورئانت بخوێندایەتەوە، چی ئەبوو؟ ئایا دونیا دەڕووخا؟ جا تۆ تەنها یەك جاریش قورئانت نەخوێندبێتەوەو لە فەرموودەی جیا ی نەكەیتەوە، ئەی توخوا چ ژیربێژی (منطق)ێك ڕێگەت پێئەدات كە ڕەخنەی لێبگریت؟ كەی ڕەوایە، شتێك كە هیچی لێ نەزانی، كەچی ڕەخنەی لێبگریت؟ ئەوە فەرمایشتی خوا بوو، خوای پەروەردگارت، بەڵام بەداخەوە!!

پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموێت: (كلكم من آدم، وآدم من تراب). (الناس سواسیه كأسنان المشط). (النساء شقائق الرجال).

سەرچاوە، جەوهەرو ماهییەت، كە یەكێك بن لە ژنو پیاودا، یاخۆ كە بە خوشكی دایكیو باوكیی بە یەكتر بناسرێن، وشەی بەندەو بەندایەتیی ئیتر لەكوێدا جێگەیان ئەبێتەوە خوشكە ڕۆشنبیرەكان؟! بەداخەوە! ئێوە شارەزای گیانی ئیسلام، گەورەترین شۆڕشی ڕووی سەر زەمین نین!.

جاڕی ئازادی نێرو مێ بەجۆرێكی وەها درا
بۆ یەكسانیی هەموو مافێ شانەو دانەی دەستوور كرا
یەكیەتێكی وەهای چەسپان، دوژمنانی كردە برا
خێزانێكی لەش ئاسایی گەورەی جیهانیی ڕێكخرا[1].

پرشنگ: بەڵێ، ئەمە ئەوە ئەگەیەنێ كە سەرچاوەی ئافرەتو پیاو یەكێكە، بەڵام خۆ ئەوە ناگەیەنێ كە ئافرەت بەندەی پیاو نەبێت.

دڵپاك: باشە، ئەم پارچە كاغەزەی كە بەدەستەوەیە پاش ئەوەی كە زانیمان تاڵ نییە تامەكەی، ئایا تاڵ نەبوونی ئەوە ئەگەیەنێ كە تامەكەی ترش بێت؟ ئەی بەڵگەمان لەسەر ترشێتییەكەی چییە؟

پرشنگ: نا، ئەوە ناگەیەنێ كە ترش بێتو بەڵگەشمان بەدەستەوە نییە.

دڵپاك: دەی یاسا قورئانییو فەرموودەكان لە فەرزێكا. ئەم فەرزەش ڕاست نییە. ئازادیی ئافرەت دەر نەخەن، خۆ بەندایەتیی ئافرەت دەرناخەن. دەی كە سەرچاوەی هەردووكیان یەكێكە، چۆن یەكێكیان ئاغاو ئەویتریان بەندەیە؟ بەندە چۆن هاوسان ئەكرێت لەگەڵ ئاغاكەیدا؟ چۆن بەزادەی یەك دایكو یەك باوك ئەژمێررێن؟، لەكام یاسای سەر زەمیندا تا ئێستاش ئەو یەك هەستییو یەكسانییە بەدی ئەكرێت؟

ڕەنگە ئێوە بەوە نەزانن كە پێش دەركەوتنی ئیسلام، جیهان لەم پەڕیەوە بۆ ئەوپەڕی سەبارەت بە بەندە چۆن بۆچوونێكی هەبوو! بەجۆرە گیانلەبەرێك دائەنرا كە قوڕی دروستبوونی هەر لەسەرەتاوە پیسو خراپ بووەو بۆ خزمەتێكاریی دروست كراوە، ئەوەش ڕای كەڵە فەیلەسووفەكان بوو، خەڵكیش دوای ڕاكانیان كەوتبوو، لەوەش خراپتر، ئافرەتیان هەر بە خاوەن گیان نە ئەژمارد، دەی ئەوە لەكوێو گێڕانەوەی كانو بنەڕەتو بناغەی دروستبوونی پیاوو

---

[1] سروەی بێداریی

ئافرەت بۆ یەك كانو بنەڕەتو بناغە، لەسەر دەستی ئیسلام لەكوێ؟! دەی توخوا ئیسلام هەر لەو گۆڕیینەشدا بە تەنها بۆ ئەوەش بەراوردی بكەین، گەورەترین شۆڕش نییە؟!

جوان: ئەی بۆچی پیاوان لەگەڵ ژناندا وەك ئاغا لەگەڵ بەندەدا ئەجووڵێنەوە؟ ئەی ئیسلام دەسەڵاتی نەداوەتە دەست پیاوان؟

دڵپاك: ئا، ئەزانم مەبەستت سەرپەرشتیاری كردنە، ئیسلام دەسەڵاتی ئەوەی داوە بە پیاو كە سەرپەرشتییو ئاگاداریی خێزان بكات، بژێویی بۆ پەیدا بكات، پەروەردەی بكات، نەك كاری چەوساندنەوەو بەندەكردنو سەركوتكردنی ئافرەت یان ئەندامێكی تری ئەو خێزانە بێت.

دەی خۆ گەلێ لە موسڵمانانی ئەم چەرخە بەنێرو مێیانەوە، پەیڕەویی یاساكانی ئیسلام ناكەن، لەوەش زیاتر دژیان ئەوەستنو دوژمنایەتییان لەگەڵدا ئەكەن، بەتایبەتی ئەوانەیان كە خۆیان بە "هاوچەرخ"و بە "ڕۆشنبیر" ئەزانن لەخوا یاخیی ئەبن، ئایا ئیسلام داوای ئەوەی لێكردوون؟، ئەگەر ئەوە بدەین بەكۆڵی ئیسلامداو ئەو بە كۆڵدادانەش ڕاست بێ، ئەوساش ئەتوانین خراپ جووڵانەوەی پیاوان لەگەڵ ژنەكانیاندا بدەین بە كۆڵی ئیسلامدا، بیرێك بكەنەوە خوشكەكانم!

جوان: دەی كە ئیسلام بەو ستەمانە ناڕازییە، ئەی بۆچی بەری پیاوان ناگرێت؟

دڵپاك: تا ئەو ڕادەیەش ساویلكەیی كەی جوانە، جوان خان؟هەق بەبێ دەسەڵات كەی دەستی ئەڕوات؟ جا بۆچی ئیسلام هیچ دەسەڵاتێكی هەیە لە دەستدا؟

ئافرەت هاوژینی پیاوە، نەك بەندەی

نەشمین: ئەی ئیسلام بەپیاوان ئەڵێ، كە چۆن بن لەگەڵ ژنەكانیاندا؟

دڵپاك: وا دیارە یادەوەریت "الذاكرة" لاوازە، ئەی ئەوە نەبوو چەند یاسایەكی قورئانیو فەرموودەیەكی پێغەمبەرم ﷺبەنموونە بۆ هێنانەوە؟ جا ئەو یاساو فەرموودانە موسڵمان تێئەگەیەنێ كە ژنەكەی سوپەریەتی، هەروەك پیاوەكە سوپەرە بۆ ژنەكەی، نەنگو شوورەیی یەكتر، ڕووتییو پەنهانیی یەكتری ئەشارنەوە، تەنانەت ئیسلام پێشدەستیی داوەتەوە لای ژن، نەك پیاو، كە لەوەشا چاكە "فضل" بۆ ئافرەت ئەدرەوشێتەوە (هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُن). هێمنییو ئارامیی دەروونو ناخی پیاو ئافرەت فرگەو مەنزڵیەتی،، ئاسوودەییو دڵنیایی پیاو لە كن ژنەكەی خۆیدایە، واتە لە پاڵ كەسێكی تردا دەست ناكەون، (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا). (الیها) بەدەم ئەوەشەوە، زۆرانبازییو كێشمەكێشمەو بە بەندەكردن كاری نێوان ئێوەو ژنەكانتان ئەی پیاوان، ئێوەو مێردەكانتان ئەی ئافرەتان، نییە، بەڵكو پەیوەندیی نێوانتان خۆشەویستیو بەزەیی بەیەكتردا هاتنەوەیە: (..وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً..).

جا خوشكەكانم، مەگەر پسپۆڕو زانایانی دەروونناسیی قوڵاییو كاریگەریی واتای (لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا) بزانن و بتوانن بەوردی لێی بكۆڵنەوە، ئەوا بە گرنگیی ئەو باسە ئەتبەنە جیهانێكی سەیرە!وە یان مەگەر زانایەكی زمانەوانیی، یاخود كۆمەڵناسیی واتای (هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُن) بزانن و هەست بە بەرزی ئاسۆی ڕۆشنو ورشەداری بكەن، نەك منو تۆی بەناو خوێندەوار.

باوكی بەسەزمان، شەو ئەخاتە سەر ڕۆژ، لەناوچاوی ئارەق ئەتكێ، تووشی دەیان شەڕەشەقو مەترسیی ئەبێت، زۆرانبازییو گیانبازییەتی لەگەڵ ژیاندا، چونكە بژێویی ئەوێ بۆ خێزانەكەی، كارەساتو مەترسیی ڕووی تێئەكەن، چەرمەسەریو كۆسپ دێنە ڕێی، بەم هەمووەوە بەهەشت نە بەتەوقە سەریەوە، نە بە گڵێنەی چاویەوە بەدی ناكرێت، كەچی دایك كە ئەوەندەش لە ئیسلامدا ماندوو نابێت بەهەشت لەژێر پێی ئەوایە، ئەی دایك ژنی پیاوێكی موسڵمان نییە؟

خوشكێ ئاخۆ تۆ بەوە ئەزانی
بەو موژدە بەرزەی ئەحمەد دركانی
كە بەهەشت لە ژێر پێی ئێوە دایە
ئای خودا چەندێ بەرزی خولقانی!!

سەرنج بدەن، پێغەمبەر ﷺ، تام و خۆشیی و چێژی ژیانی دنیای هەموو بە جارێکدا لەئافرەتی چاکدا کۆکردۆتەوە، نەك لە شتێکی تردا، کە ئەمەش ڕێزو شکۆی ئافرەت ئەگەیەنێتە لووتکەی بەرزیی: (ان الدنیا کلها متاع، وخیر المتاع المرأة الصالحة). دەی بزانن ئایا ئیسلام ئافرەت ئەکاتە بەندەی پیاو؟، (خیرکم خیرکم لأهله وأنا خیرکم لأهلي). واتا چاکترین موسڵمان ئەوەیانە لەگەڵ ژنەکەیا چاك بێت،، ئەوەتا ئەفەرموێ من لەهەمووتان بۆ ژنەکەم یا ژنەکانم چاکترم، دەی خۆ مامۆستاو سەرمەشقی موسڵمانان ئەبێ پێغەمبەر ﷺبێ. جا ئەمە لەکوێ و بە بەندەکردنی ئافرەت لەکوێ؟

بەرنامەیەك سەرچاوەی خەلقبوونی نێرو مێ بکاتەوە بەیەك، لە مافەکانی ژیاندا وەك یەك بەشیاویان ناو بەرێ، ئەو پەڕی ڕێزو بێگەردیی ئافرەت ڕەچاو بکات، بەهەشت لەژێر پێی ئافرەتدا نیشانی نێرو مێ بدات، کەی ڕەوایە کە بگوترێت، ئافرەت بە بەندەی پیاو دائەنێت؟

جوان: ئەگەر وەها بێت کە تۆ باسی ئەکەیت، ئافرەت لە پیاو زیاتر نەبێت کەمتر نییە. ئافرەت وەك پیاو سەربەستەو بەقەدەر یەك خاوەن ڕێزن، بەڵام ئەم ئیسلامەی کە تۆ باسی ئەکەیت، جۆرە ئیسلامێکی جیاوازە، لە هی خەڵك ناکات!

دڵپاك: خوشکێ "ڕۆشنبیر!" ئیسلام هەر یەك ئیسلامەو سەرچاوەکەشی قورئانەو سوننەت، جا نازانم کۆمەڵێك خەڵك ڕێگایەکی تەختی بێ کۆسپ لەبەر دەمیا بێت، کەچی لێی لا بدات و لە کوێرە ڕێگای پڕ لە کۆسپ و دڕك و داڵەوە بڕوا، تۆ ئەو کاتە ڕاستە گەر بڵێیت، ڕێگاکە ترازاوەو لایداوە؟

جوان: نەخێر ڕاست نییە، چونکە خەڵکەکە ترازاوەو لای داوە، بەڵام ئەو هەموو خەڵکەش بەئێمە ناخرێتەوە سەر ڕێگاو پێمان چاك ناکرێت.

دڵپاك: خەڵك کێیە؟ من و تۆو ئەم و ئەو نین؟ ئەی ڕۆشنبیرو پێشەنگی کاروانی شارستانییەت ئێمە مانان نین؟ باشە، ئەی بەکێ خەڵك چاك بکرێت؟ دەی کە ئەزانین خەڵکمان پێ چاك ناکرێت، ئەی بۆچی هەوڵی خراپکردنی بدەین، ئاخر بۆچی؟ هەر هیچ نەبێت با خۆمان چاك بکەین و لەخۆمانەوە دەست پێبکەین، کێ ئەڵێت کە خەڵك بەئێمە چاك ناکرێت؟ ئایا تاقیمان کردۆتەوە؟ بەندە ئەو کەسانەن کە بەبێ بیرکردنەوە ئەکەونە دوای قسەی خەڵك، خوشکە بەڕێزەکانم.

سکاڵا: ئەح، جوان خان، پەرداخێ ئاوت بۆ ئەهێنم؟

دڵپاك: تکات لێ ئەکەم خوشکە سکاڵا، تکای خوشك لەخوشکی گەورەی خۆی.

ئیسلام مرۆڤ ئەدوێنێ، نەك پیاو

نەشمین: دڵپاك خان، ئەگەر پێت گران نەبێت و زویر نەبیت، ئیسلام لە فەرمانەکانیدا ڕوو ئەکاتە پیاوو هەر پیاو ئەدوێنێ نەك ئافرەت، هەر وەك بڵێیت تەنیا ئاییني پیاوە، ئایا ئەوە بەڵگەی تەماشاکردنی ئافرەت بەبێ نرخیی نییە؟

سکاڵا: دەی خۆ ئەمە قسەکەی (هەڵکەوت)ە کە شەوەکەی پێوە کوشت.

دڵپاك: سکاڵا خان، لەسەر خۆبە، قەیدی چی ئەکات، هی هەر کەس بێت گرنگ نییە، هەموو کەسێ بۆی هەیە لە کەسانی ترەوە شت فێر بێت، ئەی کاتی خۆی کە ئێمە چووینە قوتابخانە هیچمان ئەزانی؟ لە مامۆستاکانمانەوە فێر نەبووین؟، بەڵام لێرەدا شتەکە خۆی دیارە، ئەی نەشمین خان خۆی ددانی پیادا نەنا کە قورئان و فەرموودەی پێغەمبەری ﷺنەخوێندووەو نەخوێندۆتەوە؟ کەواتە ئەپرسین: بەچیدا ئەزانێ کە فەرمانەکانی ئیسلام بەتەنها پیاو ئەدوێنێ؟

ئاواز: بەڵام لەهەر لایەکەوە فێر بووبێت، ئەوەیان گرنگ نییە دڵپاك.

دڵپاك: چاوەکەم، ئەوەی دیراسەی ئیسلامیی کردبێت و شارەزاییەکی ئەوتۆی هەبێت، زۆر چاك ئەزانێت کە زۆربەی بانگەوازە سەرەکییەکانی ئیسلام، لە فەرمان و پیادادان و لە نەهیکردندا بەمجۆرە ئاراستە کراون "یاأیها الناس، یا أیها الأنسان، یاأیها الذین آمنوا". ئەم بانگەوازانەش تایبەت نین بۆ پیاوان بە تەنها، بەڵکو دەنگدانەوەی ماناکانیان زۆر فراوانەو نێرو مێ ئەگرێتەوە وەکو یەك، وشەی (الناس، الانسان) و سیفەتی ئیمانداریی بۆ هەردوو لایانە، نەك پیاو بە

تەنها، لە فەرهەنگی ئیسلامدا (خەڵك، مرۆڤ، باوەڕدار)، بەنێرو مێ ئەوترێ، ئەی هەڵبەت ئێوە ئافرەت، بە (خەڵك، بە مرۆڤ، باوەڕدار)، دانانێن!

خۆ ئەگەر کەسێك، لەلای زمانەوانێکدا بڵێت: وشەی "الناس، الانسان"، بە پیاوان ئەگوترێت بەتەنیا، ئافرەت لەو وشانەداجێی نابێتەوە، ئەگەر ئەو زمانەوانە دەسەڵاتی ببێت، دەمی ئەو کەسە دائەخات، چونکە بەلای ئەوەوە گەورەترین هەڵەی زمانیی کردووە، ئەو وشانە لە عەرەبییدا بۆ جۆر (النوع)، نەك بۆ ڕەگەز (الجنس) بەکار دێن، دیارە ژن و پیاو بەهەردووکیان ئەوترێت جۆر، نەك بە تەنیا، کە جیایان بکەینەوە ئەوا جۆر ئەبێت بە ڕەگەز زاناکانی زمان ئەمەیان بەوردیی شیکردۆتەوە.

جەماوەری زانایان و تەفسیرکەران سەبارەت بە دەقە قورئانییەکان لەسەر ئەم ڕایە ڕێککەوتوون کە هەرچی دوواندن (خطاب)ێك لە قورئاندا هاتووەو ئاراستەی باوەڕداران و موسڵمانان کراوە لەئیشو کارو لایەنە جیاوازەکاندا، چ بەشێوازی تاکی نێرو چ بەشێوازی کۆی نێر، دەربارەی ئەرك سپاردن، ماف، کارە گشتییەکان، ئافرەتیش ئەگرنەوە، سا مەگەر قەرینەیەکی دیاری پێکەری تێدا بێت، ئەگینا ئەوانی تر ئافرەت و پیاو وەك یەك ئەگرنەوە.

ئەوەش بەجۆرو شێوەیەکی وەهایە کە وتراوە: "هەموو پێویست کراوێك لەسەر موسڵمانان، کە مۆڵەت یان چاو لێپۆشینی تیا بێت، یاخۆ سنووری بۆ دانرا بێت، یان یاساغ کرابێت لێیان، یان ڕەوا کرابێت بۆیان، یان داوایان لێکرابێت، یان وریا کرابنەوە بۆی، یان لەپێناویدا هەڕەشەیان لێ کرابێت، یان سەرنجیان ڕابکێشێ بۆی، وەك سەرنج ڕاکێشان بۆ بەڵگەو ئایەتەکانی خوا بۆ لێتێگەیشتن و زانین و جێبەجێکردنی ناوەڕۆکەکانیان، لە ئەرك و پێسپاردنی ئەرکەکانی پەرستش و سامانیی و لاشەیی، لەمافەکان و ئەو شتانەی کە ڕەوا، یان قەدەغە کراون و ئەو شتانەی بەمانەوە بەستراون، لە ئاداب و ڕەوشت و هەڵوێستی تاکیی و کۆمەڵایەتیی، هەر ئەنجامێکی سەلبیی یان ئیجابی کە پەیدا ئەبێت لێیانەوە، لە دنیاو لە ڕۆژی دواییدا پیاوو ئافرەت وەك یەك، بەبێ هیچ جیاوازیی و جیاکردنەوەیەك ئەگرێتەوە، ئایە خوشکەکانم ئێوە چەند لەسەر ڕێ ترازێنراون!"[1].

پرشنگ: من ئەمەوێ بە بەڵگەی ژیریی، واتە عەقڵیی ئەوەم بۆ بسەلمێنی.

دڵپاك: ئەی ئەوە کە باسمان کرد لەگەڵ ژیریی و ژیربێژی "المنطق"دا چ لێکدان و دژایەتییەك پەیدا ئەکات؟ گوایە لەوە ژیربێژیی تر هەیە؟

نەشمین: باسەکە قورس و قووڵ بوو، ئێمەش داوای بەڵگەی عەقڵیت لێ ئەکەین.

دڵپاك: وای دابنێین تۆ لەپۆلی شەشەمدا، کە (۳۰) قوتابیی بن، پانزە کوڕو پانزە کچ، وەرزشیان پێ ئەکەن، ئایا بەمجۆرە لەگەڵیاندا ئەدوێی: کوڕان و کچان، پشوو بدەن، کوڕان و کچان وریا بن، کوڕان و کچان دەست بۆ سەرەوە، کوڕان و کچان دەست بۆ دواوە.. هتد؟

نەشمین: های.. های!! ناوەڵڵا هەرگیز وا ناڵێم، ئەڵێم: پۆلی شەشەم، پشوو بدەن، وریابن، دەست بۆ سەرەوە، دەست بۆ دواوە.. هتد.

دڵپاك: دەی هەروەکو وشەی پۆلی شەشەم، کوڕو کچەکان ئەگرێتەوە، هەر بەو جۆرەش فەرمان و نەهییەکانی ئیسلام نێرو مێ لەمرۆڤدا ئەگرنەوە، ئەی ئەمە بەڵگەی ژیریی نییە؟ هەر خۆمان لەواقیعیی خۆماندا بەجێی ناهێنین؟

نەشمین: ئێستا قایل بووم و لەو ڕووەوە قسەم نەما.

دڵپاك: قایل ببی یان نەبی، قورئان مرۆڤ ئەدوێنێ، ئەمەش حەقیقەتێکی گەورەیە لە حەقیقەتە گەورەکانی قورئان، هیچ خەوش و تەم و مژێکی پێوە نییە، شاردنەوەی تێدا نییە، ئەو ئایەتە قورئانییانەی لەم ڕووەوەن زۆرو زەبەندەن و بە ناو سورەتەکاندا بڵاوبوونەتەوە.

[1] المرأة في القرآن والسنة/ محمد عزة دروزه ل ۳۲ ـ ۳۹.

هەروەها جەماوەری زانایانو تەفسیرکەران، دەربارەی فەرموودەکانی پێغەمبەریش ﷺ، هەروەك دەربارەی دەقە قورئانییەکان، ڕێککەوتوونو هەمان ڕایان هەیە، هەزارەها فەرموودەش هەیە کە ئەمەی بەسەردا ئەچەسپێت، لە باوەڕو زانیاریی و لەخوا ترسانو خۆ پاك ڕاگرتنو ڕۆژوو زەکاتو حەج کردنو خواردنو خواردنەوەو پۆشاكو ڕەوشتو لایەنەکانی تردا.

خوشکەکانم، ئەمانە هەموو بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە ئیسلام بۆ مرۆڤ بەهەدوو لقەکانییەوە . نێرو مێ . هاتووەو فەرمانو بانگەوازەکانی بە گشتی بۆ ئادەمیزادنو ئاراستەی نێرو مێ کراون، نەك پیاو بەتەنها، جگە لەو شوێنانەدا کە وا پێویستکراوە یەکە یەکە بیاندوێنێ، ئەوانەش جیانو بەئاسانیی لە دەقەکانیی تر جیا ئەکرێنەوە، لەمەوە ئەگەینە ئەوە کە وشەی بێ نرخیی بۆ ئافرەت لە فەرهەنگیی ئیسلامدا نەبووەو نییەو هەرگیز ناشبێت، جا نازانم ئێوە هیچ بەڵگەیەکتان بۆ سەلماندنی داواکەتان بەدەستەوە هەیە؟ فەرموون، ئەوا گوێتان بۆ شل ئەکەم، بیڵێن.

نەشمین: جا من کەی تاقەتی ئەوەم بووە بگەڕێم بەدوای بەڵگەدا، لە خەڵکم بیستووە، هەڵبەت ئەو خەڵکەش شتێکی لێ ئەزانێ، من چوزانم!

ئاواز: ئەی ئەو خەڵکەی کە ئەو قسەیە ئەکەن قابیلە لەسەر بنەڕەتێ نەیکەن؟

دڵپاك: خوشکە گیان، با تەماشای دەمی خەڵکی نەکەین، بەتایبەتی لەکاروباری ئایینەکەماندا، با تەماشای قورئانو سوننەتو تەفسیرو شیکردنەوەی واتاکانیان بکەین، ئێمە خەڵك بەخوێندەوارو ڕۆشنبیرمان ئەزانێ، با ڕێزی خۆمان بگرین، هەرچییەك کە بەدە م خەڵکەوە ئەیبیستین مەرج نییە ڕاستو خاوە ن بنەڕەت بێ، باشە درۆیەکی نیسان کە بەدە م خەڵکەوە ئەیبیستین، چ ڕاستییەکی تێدایە؟ بنەڕەتەکەی کامەیە؟ ئەگەر هەشیبێت؟ ئایا چاکە یان خراپ؟

سکاڵا: جا ئەگەر ئێمە ئەوەندە ورد بووینایەو بەو جۆرە بیرمان بکردایەتەوە، مێشكو گوزەرانمان وەك ئێستا ئەبوو؟!!

باوەڕو ژیری ئافرەت ناتەواو نین

جوان: خەڵك چەند فەرموودەیەکی پێغەمبەر ﷺ ئەگێڕێتەوە، گوایە باوەڕو ژیریو ڕفتار "سلوك"ی ئافرەت ناتەواون، من ئەو فەرموودانەم لەبەر نییە، ئایا ئەوەش هێنانە خوارەوەی ئافرەت نییە؟

دڵپاك: جاری (ش)ی ئیزافەکەت بە هەڵە بەکارهێناو لەجێی خۆیا دات نەنا، بەڵێ هەندێ فەرموودە لەو ڕووەوە هەن، بەڵام خەڵك نازانێ بە لێزانیی و بەوردیی شیتەڵیان بکاتەوەو ناوەڕۆکەکەیان دەربێنێ، ئینجا ناحەزانی ئیسلام بۆ مەبەستە جۆر بەجۆرەکانی خۆیان ئەو فەرموودانەیان بە هەڵەداوێنی خستە بازاڕەوەو بەوپەڕی جادوکارییەوە شتیان بۆ زیاد کردنو ڕەواجو برەویان پێدانو گەیاندیانە گوێی هەموو کەسێك، تا بەو هۆیەوە ئافرەتان، بەتایبەتیی ڕۆشنبیرە هاوچەرخییەکان لەئیسلام بسڵەمێننەوە .

قورئانی پیرۆزو فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ، بڕیاری شیاویی ئافرەتیان لە هەموو ئەركو پێ سپاردنێکی باوەڕداریی، کۆمەڵایەتیی، پەرستشیی، دارایی، تا ئەگاتە سەر جیهادو ڕەوشت، لە دەقە یاساییەکاندا بڕیار داوە، بەبێئەوەی لەوەدا جیاوازیی و جیاکردنەوە لە نێوان ژنو پیاودا، واتە، نێرو مێدا هەبێت، هەروەها قورئانو فەرموودەکان ژنیان هەروەك پیاو لە دونیاو دواڕۆژدا داناوەو بەرپرسیاریان کردووە بەرامبەر کردەوەکانی دنیای، ئەوەش هاوسانییە لەگەڵ پیاودا، ئەمانەش هەموو بە جارێکا هاوار ئەکەنو ئەڵێن: "بەرپرسیاریی عەقڵ تەواو هاوسان نابێت لەگەڵ بەرپرسیاریی کەسێکدا کە عەقڵ ناتەواو بێت".

سکاڵا: واتە مادام ئیسلام ئەركو بەرپرسیاریی ژنو پیاوی وەك یەك داناوە، ژیری نایگرێت کە ئافرەت بەناتەواو ناوبەرێت، چونکە ئەگەر بە عەقڵ ناتەواو ئافرەت دابنێت، عەقڵ نایگرێت کە ئەركو بەرپرسیاریی تەواوی وەك هی پیاو بدات بەسەرا.

پرشنگ: ئەها دیتان (سکاڵا)ش بووە بەنیمچە مامۆستایەك بۆ خۆی!

دڵپاك: ئافەرین خوشكە سكاڵا.. ئافەرین، بەڕاستیی جوانی بۆ چوویت، بەڵێ، بەپێی ژیربێژی ئەركی سەرشانی ژێرو ناژێر، یاخۆ نیمچە ژێر وەك یەك بن، ئەگەر بێن هەڵەو نەگونجاوە، ئیسلامیش ئایینی خوایە، ئایینی خوایش لە هەڵە دوورەو نابێ هەڵەی تێدا بێت.

بەڵگەی تریشمان هەیە، ئیسلام بەشە میراتی بۆ ئافرەت دیاریكردووەو ئەبێ بیدرێتێ، مارەیی بۆ ڕەوا كردووەو ئەبێ بیدرێتێ، هەر بە یاسای ئیسلام سەربەستیی تەواو هەیە كە دەس بخاتە سامانیی خۆیەوە، سا ئەو سامانە هەرچەندو هەر جۆرێ بێ، بەبێئەوەی مۆڵەت لە مێردەكەی وەربگیرێ یان بەبێئەوەی مێردەكەی بتوانێ قەدەغەی بكات، بەڵكو خۆی بۆ خۆی ئەتوانێ، بكڕێت، بفرۆشێت، زەوی‌و زاری ببێ، خانووی ببێ، بەندە بكڕێت، بچێنێ، بدرویێتەوە، قەرز بكات، یان بدات، ببەخشێ، دیاری وەربگرێت، وەسیەت بكات، وەسیەت وەربگرێ، بەكرێ بگرێ، بەندە ئازاد بكات، پەنای ناموسڵمان بدات، بەمەرجێ لەسنووری ئیسلام لەوەدا دەرنەچێت، ئایا ئەوە هەمووی بە عەقڵ ناتەواو ئەكرێت یان ئەسپێررێت؟ ئەی ئەو پایە بەرزە لەلایەن ئیسلامەوە بەئافرەت نەدراوە؟ كە ئیسلام خۆی ئەوەی بە ئافرەت سپاردووە چۆن بەناتەواوی دائەنێت؟

لەوەش زیاتر ئیسلام، كاری ئافرەتی داوەتە دەست ئافرەت خۆی، ئەوەتا ئەگەر كاڵ‌و كرچ "قاصرة" نەبێت، بۆی هەیە خۆی بدا بەشوو، لای مێردەكەی دانەنیشێ، یان لەدوای ناكۆكیی ئاشت ببێتەوەو بچێتەوە لای، تەنانەت ڕێگەی دراوەتێ كە دەمەدەمێ "المجادلة" لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بكات.

دیسان، هەرچی كە لەسەر پیاو لە ئیسلامدا پێویستكراوە، لەسەر ئافرەتیش كراوەو ئیسلام وای داناوە كە باوەڕداران بەمێ‌و نێریانەوە یارو دۆست‌و هاوكاری یەكترن‌و لەیەكترن، خوا بەیەك شێوە لەگەڵ یەكدا ناوی بردوون، پێكەوە وەك یەك دواندوونی، لە هەر لایەكیشدا پێویستی كردبێت لە شێوەیەكی تایبەتییدا دواندنی ئاراستە كردون: (وَالْمُسْلِمَاتِ، وَالْمُؤْمِنَاتِ، وَالْقَانِتَاتِ، وَالصَّادِقَاتِ، وَالصَّابِرَاتِ، وَالْخَاشِعَاتِ، وَالْمُتَصَدِّقَاتِ، وَالصَّائِمَاتِ، وَالْحَافِظَاتِ..). ئایینێ كە بەم جۆرە لەگەڵ ئافرەتدا بجووڵێتەوە، چۆن بەناتەواوی دادەنێت؟

سكاڵا: وەڵامەكەت هەڵبەت لای (جوان) خۆی متداوە، من چوزانم.

دڵپاك: جگە لەوەش، وەك باسم كرد بۆتان، ئیسلام ددانی بە كەسایەتیی ئافرەتدا ناوە لە چوارچێوەی دەوڵەتدا، تەنانەت بەسەربەخۆ، بێ پیاوەكەی پەیمانی موسڵمانبوونی لێوەرئەگیرێت، ئیسلام پێویستی كردووە لەسەری كە فەرمان بە چاكە بكات، نەهیی لەخراپە بكات، هاوكاریی پیاو بێت لەهەموو كارێكی چاك‌و چاكخوازییدا، لەخوا ترسان، بەزەیی پیادا هاتنەوە، حەق‌و ئارامگرتندا. ئایا ئەم هەموو یاساو ڕێبازانەی هەروا بەكوێرانە داناوە؟ حاشا.. حاشا. ئیسلام لەوەوە دوورە، گیانی ئیسلام زۆر لەوە بەرزتر، پاكترو بێگەردترە، كە كاری هەڵەو كوێرانە بێت[1].

ئاواز: بەڵام تۆ خۆتت گوت بەڵێ، هەندێ فەرموودە لەو ڕووەوە هەن.

دڵپاك: ئەوەم چاك لەبیرەو نەشم ئەویست لە بیری خۆمی بەرمەوە، ئەو تێنەگەیشتووانە كردوویانن بەداردەستی خۆیان، حوكمەكەیان گشتیی نییە، بەڵكو حوكمەكەیان تایبەتییە بەهەندێ ئافرەتەوەو لە هەندێ حاڵەتی تایبەتیی ئافرەتدا. ئەگەر تەماشای پەڕاوە فیقهییەكان بەوردیی بكەین، وەها ئەم مەسەلەیەمان بۆ ڕۆشن ئەبێتەوە كە گومان لە دڵ‌و مێشكماندا هەرگیز جێی نەبێتەوەو قسەی ناحەزانیش بەتەواوەتیی پووچەڵ ببێتەوە.

نەشمین: لەڕاستییدا، ئەگەر ئیسلام ئا بەمجۆرە بێت كە تۆ باسی ئەكەی بۆمان، جوانترین‌و پاكترین بەرنامەی ژیانە بۆ ئادەمیزاد بەگشتیی‌و بۆ ئافرەت بەتایبەتی، بەڵام دڵپاك خان، ئەی بۆ چ پەیڕەویی ناكرێت؟ بۆچی خراوەتە پشت كەنوو و هەركەسیش هەڵئەسێت لەقەیەكی لێئەدات، بەبێئەوەی هیچ كەسێك بێتە دەنگ لەسەری؟!

---

1 ئەم باسە بەدرێژی لە "المرأة في القرآن والسنة"ی (محمد عزه دروزه)دایە، لاپەڕە ٤٥ ـ ٤٨.

دڵپاك: خوشکە بەڕێزەکەم، ئیسلام زۆر لەوە فراوانترە، بەرزترو قووڵترە کە بە من باس بکرێت، ئەوەی کە ئەیلێم چەند پرش "شذرات"ێکە لە ئیسلام، نەك ئیسلام خۆی، ئەتوانم بڵێم چەند دڵۆپەیەکە لە دەریایەکی هەڵئەگۆزم بۆتان، چ بکەم هەر ئەوەندەی لێ ئەزانمو توانام هەر ئەوەندەیە!

پرسیارەکانی ترت، پێویستییان بە باسێکی دوورو درێژ هەیەو ئێستاش کاتی ئەوەمان نییە، هیوادارم ڕۆژێ لەڕۆژان ئەوەندە تێ بگەیت کە بتوانی خۆت وەڵامی خۆت بدەیتەوە، ئێوەی ڕۆشنبیریش مادام ئەپرسنو بەدوای وەڵامی پرسیارەکانیشتاندا ئەگەڕێن، خوا یاربێ هەر تێئەگەن.

سکاڵا: سەیر لەوەدایە ئێمەی بەچکە موسڵمان ئا بەم جۆرە دژی ئیسلام ئەوەستین.

دڵپاك: ئەوەش هەر سەیر نییە، چونکە ئەگەر ئیسلام بناسین ئەوسا دژی ناوەستین، پەندێکی عەرەبیی ئەڵێت: "الانسان عدو لکل ما جهله"، واتە: ئادەمیزاد دوژمنی ئەو شتەیە کە نایزانێ، دیارە بەزانینو ناسینیی ئەو شتە دوژمنایەتییەکە ئەبڕێتەوە، لەوانەیە دۆستایەتیی جێی بگرێتەوە.

بەشی هەشتەم

هەردووکیان بەرپرسیارن

دڵپاك: ئەمشەو لە خەویشدا، وام ئەزانی پرسیارم لێ ئەکەن هەروەك ڕۆژ.

جوان: لێمان ببورە، دوێنێ شەو زۆر ماندوومان کردیت، تووشی سەرئێشەمان کردی، ئەها شەویش مێشکت شریتەکەی لێداوەتەوە!

دڵپاك: لەگەڵ ئەوەشدا گەلێ خۆم بە بەختیار ئەزانم، کە لەگەڵ چەند خوشکێکی ڕۆشنبیری وەك ئێوەدا بکەومە گفتوگۆو باسی ئیسلامیان بۆ بکەم، یاخوا بەخێربێن، سوپاستان ئەکەم کە گوێتان بۆ گرتم لە کاتی وەڵامدانەوەدا، خوا یار بێت باسەکەمان ڕەنگدانەوەیەکی گەرمو گوڕو بەرهەمێکی ئەوتۆی ئەبێت.

نەشمین: دڵپاك خان، ئەڵێن ئافرەت بەپێی بۆ ڕوانیینی ئیسلام هەر لەبنەڕەتدا تاوانبارە، چونکە یەکەمین جار شەیتان لە بە هەشتا دایکە حەوای هەڵخەڵەتاند، ئەمیش باوکە ئادەمی هەڵخەڵەتاند، واتا بنپەرگی تاوانەکە لە ئافرەتەوە دەستی پێکردووە، جا بەهۆی ئەوەوە ئیسلام ئافرەت بەتاوانبار ئەزانێت.

ئاواز: ئەی.. ئەی، لەقورئاندا لەچەند لاوە باسی ئەو هەڵخەڵەتاندنەی کردووە.

دڵپاك: خوشکەکانم، ددانی پیادا ئەنێم کە کوفر لە داتاشینی درۆو دەلەسەو لەهونەری ئارایشدانیاندا کارامەو دەست ڕەنگینە، درۆو ساختە وەها لێ ئەکاتو وای ئەڕازێنێتەوە کە نەزانو تەنانەت هەندێ مرۆڤی زانای دڵپاك بەڕاستو ڕەوانی ئەزانن‌و باوەڕی پێئەکەن، ئەو سەرگوزشتەیە، بەم باس‌و شێوە هەڵەیە لە ئیسلامدا نەبووەو نییە، ئەڵێن ئەمە لە "تەورات"دا هەیە، بەڵام تەوراتی ڕاستەقیینەی یەکەم نا، بەڵکو تەوراتی دەستکاریکراو، تەوراتی گۆڕاو! ئەم قسەیە هی جوولەکەکانەو ئێوە ئەیکەن بەهی ئیسلام.

سکاڵا: نەشمین، خۆ ئەوە (هەڵکەوت) بۆ مەعلوومات نەك وەك ڕەخنە بۆی گێراینەوە.

نەشمین: ئەوە چیتە سکاڵا؟ بۆچی تۆ گرتووتە بە هەڵکەوتەوە؟

دڵپاك: تکاتان لێ ئەکەم واز لە هەندێ گاڵتەو تیرو توانج تێگرتن بێنن. باسی بەهەشت‌و ئادەم‌و حەواو پەندەکەی شەیتان لە قورئاندا، لەگەڵێ شوێندا هاتووە، بەڵام نەك بەو شێوەیەی کە ئێوە بیستووتانە، بۆ نموونە: لە یاسای ژمارە (٣٦)ی سورەتی (البقرة)دا، سەرەتای ڕووداوەکە بەمجۆرەیە: (وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَـذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ* فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ..). جا با سەرنج بدەین لە باسەکە.

"فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ، فَأَخْرَجَهُمَا" شەیتان کێی فریو داو کێی دەرکرد؟

پرشنگ: مەبەستەکە دیارو ڕوونە، ئادەم‌و ژنەکەی فریو داو دەری کردن، ئەها ڕاناوە لکاوەکە (هما) هەردووکیان نیشان ئەدات.

دڵپاك: لە یاسای ژمارە (١٩ ـ ٢٠)ی سورەتی (الاعراف)دا ئەفەرمویێت: (وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلاَ مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَـذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ* فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَـذِهِ الشَّجَرَةِ إِلاَّ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ).

دەی پێم بڵێن، ئادەمو حەوا کامیان ئەویتریانی هەڵخەڵەتاند؟

نەشمین: هیچ کامیان ئەوی تریانی هەڵنەخەڵەتاندووە، بەڵکو شەیتان ئادەمو حەوای وەك یەك فریوداوە، خۆ باسەکە وەك پرشنگ وتی: :زۆر ئاشکراو دیارە لەشتەکەدا"، ئادەمو حەوا پێکەوەن‌و جیانەکراونەتەوە، ئەها (فوسوف، لهما، لیبدي لهما، ماوری عنهما، سواتهما، نهاکما، ربکما، تکونا، ملکین، تکونا) لە هەموویاندا ڕاناوی (هما) یان (کما)یەو دووان دەرئەخات.

دڵپاك: دەی خۆ ئەگەر زیاتر لەسەر مەسەلەکە بڕۆین‌و لە خزمەتی قورئاندا بین، ئەگەینە سورەتی (طه) کە ئەفەرمویێت: (فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى* فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى). دەی خوشکەکانم، سەرنجی قورئان بدەن‌و ئەمجا بیر بکەنەوە لەو قسانەی‌کە ئەیاندەن بەگوێتاندا، فەرموو بزانن یەکەمجار شەیتان ڕووی کردە کێ لەبەزمەکەدا؟ ئەمجا کێ بەری دارەکەی خوارد؟ کێ لەخوا یاخی بوو بەپێی دەقە قورئانییەکە؟ ئادەی جوان خا ن

جوان: بەپێی دەقە قورئانییەکە یەکەمجار شەیتان خوڵکی ئادەمی کرد: (فوسوس الیه، قال یا ادم)، ئەمجا ئادەمو حەوا پێکەوە لێیان خوارد، بەڵام یاخی بوونەکە دراوەتە پاڵ ئادەم، نەك حەوا، (وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى)[1].

دڵپاك: دەی لە ئەنجامی باسەکەوە چیمان بۆ ڕۆشن بوەوە جوان خان؟

جوان: ئەگەینە ئەو ڕاستییە: ئافرەت لە ئیسلامدا، لە سەرەتاوە تاوانبار نییەو لەگەڵ پیاودا وەکو یەکن، چیرۆکی تاوانباریی ئافرەت بەهۆی هەڵەی دایکە حەواوە چیرۆکێکی دروست کراوەو هیچ ڕەگو ڕیشەیەکی نییە، پیاوو ئافرەت لە بەرپرسیاریی فریودانەکەدا وەك یەکن‌و هاوسانن.

با لەڕێزمانەوە بۆی بڕۆین

دڵپاك: حەز ئەکەم جارێکی تر لەڕووی ڕێزمانەوە، ئەو باسە بخەینەوە ژێر تیشکی لێکۆڵینەوە، تا چاك دڵنیایی وەدەس بێنن.

سکاڵا: من بەوە زۆر دڵشادم، فەرموو.. فەرموو، با فێری ڕێزمانیش ببین.

پرشنگ: ئۆی کەڕقم لەڕێزمانە! هەمیشە گیرم خواردبوو بەدەستییەوە.

جوان: بەخوا دڵپاك خان، منیش لە عەرەبییدا، بەتایبەتیی ڕێزمان کۆڵم.

دڵپاك: بابەتەکەی ئێمەش ئەوەندە قورس نییە، لەڕاناوە لکاوەکان لانادەین.

(دڵپاك ئایەتەکانی پێشووی لە پەڕەیەکدا نووسییەوەو نیشانیدان، ئەمجا کەوتە پرسیار کردن، بەمجۆرە).

دڵپاك: ئەو ڕاناوە لکاوانەی کە دەیانبینین، کە لکاون بە (ناو، فرمان، ئامراز)ەکانەوە، لە حاڵەتی ئەرێ‌و نەرێ "اثبات و نفي"دا کام لەم سیانەیە: تاك، جووت، کۆ؟ ئەها، چاك تەماشایان کەن (کلا، شئتما، لا تقربا، فتکونا، فأزلهما، فأخرجهما، کانا، لهما، عنهما، سواتهما، ما نهاکما، تکونا).

نەشمین: ڕاناوەکان هەموویان بۆ جووت بەکار هێنراون.

دڵپاك: ڕاستە، بەڵام چی ئەوە ـ واتە جووت ـ ئەنوێنێ؟

سکاڵا: پێی ئەوترێت (الف الاثنین)، ئەمجا (هما، کما، تما) ئەینوێنن.

[1] بۆ ئەم باسە تەماشای "المرأة فی القران"ی عەباس عەققاد بکە.

دڵپاك: زۆر ڕاستە، ئاواز خان، بۆ چی دەنگت نایەت؟ ئەو ڕاناوەی کە بۆ جووت لەم ئایەتەدا هاتووە، جێی کێیان گرتۆتەوە؟

ئاواز: بێگومان جێی ئادەمو حەوایان گرتۆتەوە، واتە ئادەمو ژنەکەی.

دڵپاك: ڕاستە، دەی ئەگەر مانای (وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ)، بدەینەوە، بەپێی ئەوە کامیان لەپێشەوە چوون بۆ بەهەشت؟

نەشمین: هەردووکیان پێکەوە چوون، چونکە (و) لە عەرەبییدا کە پێی ئەوترێت (حرف عطف) بۆتەرتیبە نەك تەعقیب، یان تێپەڕبوونی کات لە کارەکەدا.

دڵپاك: ئەی دەست خۆش! ئەی لە فەرمانو نەهییەکەدا "کلا، شئتما، فتکونا، ولا تقربا.."، هیچ جۆرە جیاوازییەك بەدی ئەکرێت؟

ئاواز: نەخێر، هەردووکیان لەهەردوو حاڵەتەکەدا کتومت وەك یەکن، لە هەموو سەرێکەوە وەك یەك بەشدارن بەبێ جیاوازیی.

دڵپاك: لەوشەی (فأخرجهما)دا چی بەدی ئەکرێت جوان خان؟

جوان: زەق زەق دیارە کە ئادەمو حەوای پێکەوە لە بەهەشتدا کردە دەرەوە.

دڵپاك: ئایا بەتەنیا حەوای ئافرەت فەرمانەکەی خوای فەرامۆش کرد.

سکاڵا: نەخێر.. نەخێر، ئەها ئەڵێت (فأزلهما، فأكلامنها). هەردووکیان وەك یەك فەرامۆشیان کرد، ئەگەر تەنها دایکە حەوا بووایە ئایەتەکە ئەیگوت (فأزلها، فأكلت منها).

دڵپاك: دەی ڕاستە بگوترێ ئیسلام ئافرەت لەبنەڕەتدا بەتاوانیار دائەنێت؟

نەشمین: ئایەتەکان وا نینو ئەوەش نیشان نادەن، ئیتر چۆن بڵێم بەڵێ؟

سکاڵا: کەواتە ئەم بوختانەش ئەخرێتە ناو تەنەکەی بوختانەکانی ترەوە.

دڵپاك: دەی خوشکە شیرینەکانم، با چاك تێبگەن کە بوختان ئێجگار زۆرن نابێ هەرچیتان پێگوترا، یەکسەر بەنرخی ڕاستیی بیقۆزنەوە، وا چاکە ئادەمیزاد بەسەرنجو وردبین بێت، بیری سەربەست بێت، تا لەڕاستی شتێك دڵنیا نەبێت وەری نەگرێتو بەکاری نەهێنێ.

ئادەمو حەوا پێکەوە لەبەری درەختەکەیان خوارد، هەردووکیان وەك یەك کەلو پەلەکانیان دەرکەوت، یەك کات، یەك بابەتو دانراو، یەك ئەنجام هەردووکیان وەك یەك کۆ ئەکاتەوە، ئیتر کوا باسی تاوانباریی ئافرەت کراوە؟

بەڵام ئەبێ ئەوەش بزانین کە تاوان کراون لە ئیسلامدا مرۆڤ ناخاتە بەر لەعەنەتی هەمیشەیی، چونکە دەروازەی لێبوردنی خوا هەمیشە وازە، ئادەمو حەوایش لەخوای گەورە پاڕانەوە، ددانیان بەهەڵەی خۆیاندا نا، خوای گەورەو میهرەبانیش لێیان خۆش بوو، هەردووکیانی لە بەهەشتەوە گواستەوە بۆ سەر زەوییو کردنی بە جێنشینی خۆی تیایدا هەتا ئاوەدانی بکەنەوە، ئەها قورئان ئەفەرموێ: (قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (الأعراف: ٢٣). ئەها هەردووکیان پێکەوە وەك یەك ئەپاڕێنەوە لە خوا! دوایییش خوا هەروا بەرەڵڵای نەکردنە سەرزەوییو ڕێنموونیی خۆی بۆ ناردن، هەتا بزانن چۆن بژین، ئەوەتا ئێمەش کە ڕۆڵەی ئەوانین بەبێ ڕانماییکەر خوا نەیهێشتووینەتەوە، (..فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى) (طه: ١٢٣).

خوشکێ، تۆو پیاو لە نەفسێك خولقان

هەردوو پێکەوە بۆ بەهەشت بران

لەیەك سەرچاوە هەردوو دوێنران

کە هەڵەش ڕوویدا وەکو یەك دۆڕان

سکاڵا: ئاه! بەڕاستیی چاك مێشکمانیان تێکداوە، بەڵام..

چەند ژنێتیی

جوان: خوشكە دڵپاك، بەڕاستی ڕاستەو ڕوویی و كراوەییت تێدا ئێجگار زۆرە! لەبەر ئەوە توخوا با دڵی خۆمت بۆ بكەمەوە، پرسیارێك لەناو دڵما ماخۆلانیەتی، بۆچ بیشارمەوەو لە تۆی نەپرسم؟

دڵپاك: فەرموو خوشكە گیان بپرسە، پرسیاركردن زۆر بەكەڵكە، نەپرسیین بەڵگەی نەزانیی و كەمتەرخەمیی و نەفامییە، پووچەڵیی مێشك ئەنوێنێ.

جوان: بەپێی ئەو باسانەی كە بۆت كردین، ئیسلام بەرنامەیەكی پاك و شیاوو ناوازەیە بۆ ژیان، چونكە ئافرەت و پیاو بەمیوەی یەك لق دائەنێ، ڕێزی ئافرەتی بەلاوە پێویستەو كردوویەتی بە هاوشانی پیاو لەهەموو مافێكدا، كەچی نازانم چۆن ڕێگە بەپیاو ئەدات كە لەیەككاتدا بتوانێ چەند ژنێكی هەبێ؟ ئەوە كەی ئەگونجێ؟ كەی ڕاستە پیاو ئارەزووی چەند ژنی هەبێت بیان هێنێ؟ ئەی ئەوە پێشێلكردنی مافی ئافرەتی تێدا نییە؟ فەزڵی پیاو نادرێت بەسەر ئافرەتدا؟

ئاواز: باشە دڵپاك، ئەبێ ئەو ئیمتیازە بۆچی بدرێت بە پیاو؟ ئاخر لەسەر چ بنەڕەتێك؟ ئایا ژیریی ئەوە پەسەند ئەكات؟

دڵپاك: ئەی سەد ڕەحمەت لە گیانی ئەو كەسەی كە گوتوویەتی "ئادەمیزاد دژمنی ئەو شتەیە كە نایزانێ!" بەڕاستی قسەكەی زۆر بەمانایە، بەلام ئەو هێرشانەی كە كردتن، نە قسەی خۆتانەو نە یەكەمین كۆمەڵن لە كردنیدا، شریتێكی كۆنەو ئێوەش لێی دەدەنەوە، كەچی وەهایش تێئەگەن كە شریتێكی تازە گیراوەو كەسی تر لێینەداوە، ئەم شریتە نەك بە هەزارەها، بەڵكو بە ملیۆنەها جار لێدراوەو بیستراوە، بەلام بە كوێرانە، بە نەزانانە، بەبێتێگەیشتن و وردبوونەوە، ئای كە كورت بینیی و هەڵەشەیی دەردی پیسن و بەزەحمەت چارەسەر كراون! ئای كە زانین و تێگەیشتن و لێكۆڵینەوەو حوكمدان لەسەر ئەو بنەڕەتە نیعمەتی چاكن!

من زۆر چاك ئەزانم كە ئێوە خۆتان پاك و دڵ سافن، ئەو ملە جیرەیەش كە بەمشێوەیە ئەیكەن تاوانی خۆتان نییە، بەڵكو تاوانی كۆمەڵێكی ترە كە توانیویەتی كار بكاتە سەر مێشكتان، بەهۆی چاكیی و دڵسافیتانەوە، بەلام پاكیی و دڵسافییش تا ئەو ڕادەیە، نزیكی گێلیتان ئەكاتەوە، ئێوەش خەڵك بەخوێندەوارو ڕۆشنبیرتان ئەزانێت، حەیفە گێل یان ئەوەندەش سادە بن، نابێ هەركەس هەر قسەیەكی كرد یەكسەر باوەڕی پێبكەن.

ئەی نابێ بزانن كە دوژمنانی ئیسلام بەهەموو جۆرەكانیانەوە، هەمیشە لە هەوڵ و كۆششكردندان، لە دروستكردن و چاندنی تۆوی گوماندا، لەدڵی موسڵمانانندا سەبارەت بە ئایینەكەیان لەهەموو ڕوویەكەوە؟! ئەی نابێ بزانن كوفر نەخەوتووەو هەمیشە داو ئەتەنێت و ئەینێتەوە تا بەچكە موسڵمانەكانی پێبگرن و بەوەش لە ئایینەكەیانیان دوور بخەنەوە؟! ئەی نابێ هەست بكەن بەوەی كە پەروەردەكراوەكانی كوفر یەكسەر پێتان ناڵێن وەرن كافر بن و واز لە ئیسلام بهێنن، بەڵكو لەڕێگەی گومان دروستكردنەوە ئەوەتان پێئەكەن! ئێوە زۆر سادەو سەیرن! جێگەی بەزەیی پیاداهاتنەوەشن!! گیروگرفتی چەند ژنێتیی یەكێكە لەو كەلەبەرانەی كە لەوێوە كوفر هاشاوڵمان بۆ دێنێ.

پرشنگ: ئاخر دڵپاك خان، خۆ درۆ نییە، ئیسلام ددان بە چەند ژنێتیدا ئەنێت.

دڵپاك: من ناڵێم و نەیشم گوت كە ددانی پیادا نانێ، یان نەناوە، بەلام ئەو ددان پیادانانە تاوان و ستەم نییە، كارێكی خراپ و زیانمەند نییە بۆ ئافرەت، من گەلێ جار لە دەمی هەندێ ساویلكە بیستوومە كە گوتوویەتی: حای! چەند ژنێتیی توانەوەی خودی ئافرەت و داماڵینی كەرامەتییەتی، گوایە پیاو چی لەئافرەت زیاترە؟!

خوشكەكانم، ئەم جۆرە قسە زل و شیلە دارانە ئەگەر هەروا بەسەرپێیەكەوە گوێیان لێ ڕابگرین، بە ڕواڵەت ڕاست و هەنگویناویین، یەكسەر هەندێ كەسی بەرزە عەقڵ پێیان هەڵئەخەڵەتێن و بەڕاستیان ئەزانن، تەنانەت بەچكەو گەلێ لە ڕۆڵە موسڵمانە بەناو ڕۆشنبیرەكان بە حەقیقەتیان ئەزانن، وەهایش هەست ئەكەن كە هەنگیان لە كلۆریی دارا دۆزیوەتەوە!!

ئێمەش تووشی دەردێكی سامناكی گیانیی كوشندە بووین، بەبێئەوەی هەستی پێبكەین، نەخۆشین بە بێئەوەی هەست بە نەخۆشییەكەمان بكەین، ئەو دەردو نەخۆشییەش نەزانینە.. نەزانین، پێشئەوەی فێر ببین دەست پێئەكەین،

پێشئەوەی بپرسین‌و تێبگەین حوکم بەسەر شتاندا ئەدەین، دەی بۆ چ نەپرسین؟ بۆ چی گوێ نەگرین لە وەڵامی پرسیارەکانمان؟ بۆچی ئەو وەڵامەی کە ئەماندرێتەوە بەراوردی نەکەین‌و هەڵینەسەنگێنین؟ پرسیارکردن، بەدوای وەڵامدا گەڕان، لیَ کۆڵینەوە بۆ ئادەمیزاد نەنگ‌و شوورەیی نین، نەنگ‌و شوورەیی لەوەدایە کە ئادەمیزاد لە بیابانی نەزانیدا بژی، لە تووله ڕێگەکانی گومڕاییدا بسوڕێتەوە، دوای هەموو قسەیەك بکەوێ، بەهەموو زوڕنایەك هەڵپەڕێ.

لا تأخذ العلم الا عن جهابذة بالعلم نحيا و بالأرواح نفديه

أما ذوو الجهل فارغب عن مجالسهم قد ضل من كانت العميان تهديه

دەی نیو پیاویش لە نەبوون چاکترە

دڵپاك: باشە، خوشکەکانم، ئایا چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا بە گیروگرفت ئەزانن؟

ئاواز: ئای.. ئای!! جا گیروگرفت لەوە تاڵتر هەیە بۆ ئافرەت؟!

جوان: هەوێ.. هەوێ!! تۆ نەتبیستووە کە ژنان تا ئێستاش ئەم دیڕە ئەڵێن:

سەد کۆست کەوێ، سەد سەنگەرساریی

باوانت شێوێ، نەك هەوە ساریی

دڵپاك: ناوی هەوێم بیستووەو ئەم شیعرەشم لەبەرە، بەڵام هیچ نین ئەم شتانە.

نەشمین: ئاخر چەند ژنێتی ئەتکی کەرامەتی ئافرەتی تیایە دڵپاك خان!

دڵپاك: قسەیەکە کە سەرچاوەکەی نەزانیی‌و نەفامیی‌و خۆ پەرستییە.

سکاڵا: تۆ ئەتەوێ گاڵتە بکەی بەئێمە دڵپاك، چەند ژنێتیی بارێکی گرانە بۆ ئافرەت، ستەمەو لە ئافرەتی بەسەزمان ئەکرێت!

ئاواز: نەخێر گاڵتە ناکات، من ئەزانم ئێستا دەس ئەکاتەوە بە فەلسەفەکاریی.

دڵپاك: چەند ژنێتیی ئەرك‌و بارێکە بەسەر پیاوەوە، نەك بەسەر ئافرەتەوە، هەروەها گاڵتە بەئێوە ناکەم، چونکە ئێوە سادەو پاك‌و دڵسافن، بەڵام گاڵتە بەو کۆمەڵ‌و بەو لایەنانە ئەکەم کە ئەم جۆرە پڕو پەڵانتانە دروست ئەکەن‌و بەناو خەڵکا بڵاویان ئەکەنەوە، وا ئەزانن ئێستاش موسڵمانان بە جارێکا خەوتوون‌و هیچ کەسێکیان لەخەو هەڵنەساوە، فەلسەفەکاریشم نەکردووەو نایشیکەم.

با منیش لە ئێوە بپرسم، هەندێجار پزیشك ئەندامێك لە ئەندامەکانی لەشی مرۆڤ ئەبرێت، تەنانەت جار هەیە چاوی کەسێك دەرئەهێنێ، دەی ئەو پزیشکە چۆنە بەلاتانەوە؟

ئاواز: ئاخر ئەوە چاکەی تیایە بۆ ئەو کەسە، لەبەر ئەوە پزیشکەکە بەدڵڕەق یان بە خراپکار دانانرێت، ئەمە لەکوێ‌و چەند ژنێتیی لە کوێ؟!

دڵپاك: لەبەر ئەوەی کە نازانێ، با جارێ هەر نەیزانی، ئەگینا وەکو یەکن، خۆ خۆمان بەچاوی خۆمان ئەبینین کە هەندێ جار دوو پۆل تێکەڵاو ئەکرێن، مامۆستاکەیان لە جیاتی ئەوەی هەر دەرسێك بە چل دەقیقە بڵێتەوە، ئەیکات بە بیست دەقیقە، واتە لە هەر دەرسێك بیست دەقیقە ئەقرتێنێ، ئەی ئەمەیان بۆچی؟

جوان: دەی خانم گیان، ئەوە لەبەر نەبوونی مامۆستایەکی ترە، ئەبێ تێکەڵ بکرێن، لەبەر ناچاریی، مامۆستا بیست دەقیقە وانە بە پۆلێکیان ئەڵێت‌و بیستیش بە پۆلەکەی تریان، لە هەمانکاتدا سەرپەرشتیی هەردوو پۆلەکەش ئەکات.

دڵپاك: دەبا چل دەقیقەکە بە پۆلێکیانەوە بەرێتە سەرو ئەویتریان واز لیَ بهێنێ.

پرشنگ: ئاخر ئەوە نەگونجاوە دڵپاك، چۆن پۆلەکەی تر بەرەڵڵا بکات؟ ئەویش مافی خوێندن‌و فێربوونی هەیە، جا مامۆستا کاتەکە ئەکات بە دوو بەشەوەو بەوەش هەردوو پۆلەکە بێبەش نابن، بیست دەقیقە چاکترە لە هیچ!

دڵپاك: قسەكەت زۆر جوان و ڕێك و پێكە، بەڵام با ئافرەتیش خۆپەرست نەبێت، نیو پیاو لە كاتی پێویستدا لە نەبوون گەلێ چاكترە، ئەی بۆچی مافی ژیان ئەبێ هەر هی كۆمەڵێك ئافرەت بێ و ئەوانی تر بێبەش بكرێن؟

نەشمین: نا، هەموو ئافرەتێك وەك یەك مافی ژیانی هەیە، بەڵام نموونەكانی تۆ لە هیچ ڕوویەكەوە پەیوەندییان بە باسەكەوە نییە!

دڵپاك: ئێوەش ـ لەگەڵ ڕێزم بۆتان ـ لە هیچ ناگەن، تفەنگ بە تاریكە شەوەوە ئەنێن، ئەو قوتابخانەیش كە ئێوەی لێدەرچووە، بەرهەمی كرچ و كاڵەو هەرگیز سەركەوتنیش تا سەر بەدەست ناهێنێ، چونكە دوورە لە ڕاستییەوە.

ئاواز: قوتابخانەی چی و بەرهەمی كاڵ و كرچی چی؟ من لەمە تێناگەم!

دڵپاك: ئەگەر مەبەستت تێگەیشتن بێت، خوا یار بێت دوایی تێئەگەیت.

سكاڵا: دڵپاك گیان، چاوەكەم با دەریای فەلسەفەكاریی بەجێ بهێڵین و بگەڕێینەوە سەر باسە ساف و سۆڵەكەی خۆمان، تێمان گەیەنە، بزانین ئیسلام بۆچی ڕێگەی داوە بەپیاو كە بەهەوەسی خۆی چەند ژنی بوێ بتوانێ مارەیان بكات؟ فەرموو، ئەگەر ئەتەوێ هیچ كاممان ورتە ناكەین، دەی فەرموو.. دەی.

دڵپاك: نا.. نا، مەبەستم ئەوەیان نییە، حەز ئەكەم قسە بكەن و بپرسن، بەڵام چاك وایە پرسیار شێوەی سرووشتیی خۆی وەربگرێت، خۆ من دڵتەنگ نەبووم لێتان.

ئەوەندە هەیە، یاسای چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا، ئەبوایە ئێمەی بەچكە موسڵمان بەیەكێك لەو شتانەی ئیسلام كە جێگەی شانازیین بۆمان باسمان بكردایە، كەچی ئەمەتا بەشتێكی زەرەرمەندو بە لەكەیەك دێتە گوێمانەوە، چونكە بەمێشكی خۆمان بیر ناكەینەوە، ڕواڵەت بنین، نەزانینن، ئەمەش مایەی ئاخ و داخە!

ئەوانەی كە ڕەواج بەم درۆو دەلەسانە ئەدەن، ئێمە وا هەست ئەكەین كە ئافرەت پەروەرن، كە پەرژەوەندیی ئافرەتیان ئەوێ، كەچی لەڕاستییدا گورگن و خۆیان بردۆتە پێستی مەڕەوە، هەر ئەوانن ئافرەتیان چەواشە كردووەو خۆی لێگۆڕاوە، هەرچی بەدبەختییەك بەسەر ئافرەتی ئەمڕۆدا دێت لەناوچاوی ڕەشی ئەوانەوەیە، كەچی ئافرەتیش هەستی پێناكات!!

جوان: چۆن؟ ئاخر چۆن؟ دەی تێمان گەیەنە!

چەند ژنێتیی لەپێش ئیسلامدا

دڵپاك: ئێوە بە هەڵە لە بابەتەكە گەیشتوون، چەند ژنێتیی كارێكی خراپ نییەو ئیسلامیش داینەهێناوە، بەڵكو لە دێرین ڕۆژگارەوەو لە شێوەیەكی بێسنووردا هەبووە، یەكێك بووە لە باوو نەریتی كۆمەڵگاكان و لە هەموو شوێنێكدا هەبووە، چ كۆمەڵگە پێشكەوتووەكان و دواكەوتووەكان، چ ئاییندارو بتپەرست و بێئایینەكان.

پرشنگ: ئەگەر پێت ناخۆش نەبێت، ئەمەیان وەها نییە، ئەها گاورەكان چەند ژنێتیی قەدەغەیە لەناویاندا!

دڵپاك: نەخێر، چاوەكەم، لەناو هەموو نەتەوەكاندا هەبووە، ئەسینییەكان، چینییەكان، هندییەكان، بابلییەكان، ئاشوورییەكان، میسرییەكان، حەبەشییەكان و عەرەبەكان.. هتد، چەند ژنێتییان لەناوا هەبووە، تەنانەت لەناو زۆربەی ئەو نەتەوانەدا ژمارە بۆ ئەو كارە دیاریی نەكراوە، یاسای (لیكی) لە چیندا ڕێگەی ئەدا كە یەك پیاو سەدو سی (١٣٠) ژنی هەبێت، تەنانەت یەكێك لە ئەباتیرەكانیان ئەڵێن، (٣٠) هەزار ژنی هەبووە، هەر چەندە ئەم ژمارەیە لەوانەیە ڕاست نەبێت[1].

ئایینی جوولەكە ڕێگەی ئەدا، سنووریش دیاریی نەكرابوو، بەڵكو بەپێی هەوەس و ئارەزوو و دەستەڵاتی پیاو بوو، بۆی هەبوو چەند بتوانێ ئەوەندە ئافرەت مارە بكات، ئیتر كە نیزەك و بەندەو خزمەتكار ئەوە هەر بۆیان مەپرسە.

لە تەوراتدا یان لە ئینجیلدا هیچ دەست بەسەراگرتنێك لە بارەی چەند ژنێتییەوە بەرچاو ناكەوێت، بەڵكو ڕەوایەو یەكێكە لە سوننەتانی پێغەمبەرەكان، هەر لە ئیبراهیمەوە تا سەردەمی عیسا[2].

---

[1] تعدد الزوجات فی الاسلام/ عبدالله ناصح علوان.

[2] عقائد الاسلام وأطیل خصومه ـ عباس محمود العقاد.

لە ئایینی گاوردا . کە پەنجەتان بۆ ڕاکێشا . لە ئینجیلەکاندا هیچ ئاماژەیەك بۆ قەدەغەکردنی چەند ژنێتی نەکراوە، بەڵکو لە هەندێ نامەی (بولس)دا نووسراوەو هاتووە کە ڕێگە پێدراوە، ئەڵێت: "پێویستە ئەسقوف تەنیا یەك ژنی هەبێت" خۆ دیارە گاورەکان هەموویان ئەساقفە نین.

لەڕوانگەی مێژووەوە سەلمێنراوە کە گاورە کۆنەکان زیاتر لەیەك ژنیان هەبووە، تەنانەت (آباء)ەکانی سەردەمی کۆنی گاوریێتیی هی وایان هەبووە کە ژنێکی هەبووە، لەسەردەمە کۆنەکانی گاوریشدا ڕێگادانی چەند ژنێتیی لە هەندێ جێگای تایبەتییو باری ناچارییدا ئەبینین، (عباس محمود العقاد) لە کتێبیی (المرأة في القران)دا نووسیویەتی: "زانای باوەڕپێکراو لە مێژووی هاوسەرێتیی (الزواج)، وستر مارك، ئەڵێ: "چەند ژنێتیی بەپێی ددان پیانانی کەنیسە هەتا سەدەی حەڤدەهەم ماوەتەوە، بەزۆری لە چەندان حاڵدا دووبارە ئەبووەو بۆ دەوڵەتو کەنیسە نەئەژمێررا" .

دیسانەوە ئەم زانایە ئەڵێت: "پاشاکانی گاورەکان زیاتر لەیەك ژنیان مارە ئەکرد، (دیار مارت)، پاشای ئیرلەندە دوو ژنو دوو کەنیزەکی هەبووە، (شارلمان) دوو ژنو چەند کەنیزەکێکی هەبووە، ماوەیەك دوای ئەوەش (فیلیب أوهافیس)و (فردریك ولیام)ی دووەمی بروسی، یەکی دوو ژنیان بەڕەزامەندی قەشە (لوثریی)یەکان مارە بڕی، (لوثر) خۆی لەگەڵێ موناسەباتدا باسی چەند ژنێتیی ئەکردو ئەیگوت خوا قەدەغەی نەکردووە".

جوان: ئەی بۆچی ئەڵێن ئیسلام دایهێناوە؟ بۆچی ئەڵێن ئایینی گاور بەکوفری دائەنێت؟ ویی! خۆ خەریکبوو لە خۆشیی ئەوەدا خۆم بکەم بە گاور!

دڵپاك: ئەی چۆن؟! هەر ئەبێ ئاوەهامان پێبڵێن، هەموو شتێکمان لەبەرچاو شیرین بکەن جگە لە ئیسلام کە ئەبێ تاڵو ترشی بکەن لەلامان!

لەهەمان سەرچاوە، هەر لەوبارەیەوە مامۆستا عەقاد نووسیویەتی: "ئەنجومەنی فرنکیەکان لە نورمبرج بڕیارێکی دەرکرد، تێیدا ڕێگەیدا بە پیاو کە دووژن ڕەوایە بۆی، ئەوەش لەدوای پەیمانی وسنفالیا، لە ساڵی (١٦٥)ز دا، دوای ئەوەی دەرکەوت ژمارەی پیاوان بەهۆی جەنگەکەی سی ساڵەوە ئێجگار کەم بۆتەوە.. تەنانەت هەندێ لە هۆزە گاورەکان چەند ژنێتیی بەپێویست (واجب) ئەزانن، لە ساڵی (١٥٣١)ز دا (لامعدانییەکان) لە مۆنستر بەو پەڕی ڕاستییو ڕەوانیی هاواریان کرد کە گاور پێویستە چەند ژنێکی هەبێت، هەروەها (مورمون) چەند ژنێتیی بە یاسایەکی خوایی پیرۆز ئەژمێرێت" .

ڕەنگە بڵێن: لەوانەیە عەقاد لەبەرئەوەی کە موسڵمانە لەڕێگەی تەئویلەوە ئەم شتانەی هێنابێ، کە ئەمەش ڕاست نییە، فەرموون گوێ لە یەکێك لەو نووسەرانە بگرن کە خۆی تەرخان کردووە بۆ خزمەتی گاورو ماور (جورجی زەیدان)، گوێ بگرن بزانن چی نووسیوە !

پرشنگ: ئای، ئەوە نووسەرێکی بەرزو نایابەو هەموو کەسێك ئەیناسێ.

دڵپاك: بەڵێ.. بەڵێ، ئەزانم بەرزەو لەسەربانەوە سەیری خوارەوە ئەکات، دەی گوێ بگرن کە لەبارەی چەند ژنێتییەوە نووسیویەتی: "گاورێتیی دەقێکی ڕاستو ڕوونی تێدا نییە کە شوێنکەوتنی قەدەغەی مارەکردنی زیاتر لەیەك ژن بکات، ئەگەر بیان ویستایە، چەند ژنێتیی لەناویاندا ڕێگەی پێئەدرا، بەڵام سەرۆکە کۆنەکانیان یەك ژنێتییان بەچاکتر زانی، چونکە لە پاراستنی خێزانو مانەوەی یەکێتییەوە نزیکترە، جا ئەوەش لە دەوڵەتی ڕۆمانییدا بڵاو بووەوە، تا وای لێهات پەرەی سەند".

لەوەش زیاتر، گاورێتیی ئەم سەردەمە ددانی بەچەند ژنێتییدا، لەئەفریقادا بۆ گاورە ئەفریقییەکان نا، ددانێك کە سنوور بۆ ژمارەی ژنەکان دانانێت، تەماشای پەڕاوی (الاسلام والنصرانیة في اوسط أفریقیة)ی (نورجیة) بکەن کە تیایدا ئەڵێت: "ئا ئەو نێراوانە ئەیانگوت: لەژیریی نییە ئەگەر دەست بخەینە ناو ئیشو کاری کۆمەلایەتیی بتپەرستەکانەوە، کە لەمەوبەر لە سەری ڕۆیشتوون، لەژیریی نییە کە بێبەشیان بکەین لەو ژنانەیان کە هەیانن، مادام گاورنو باوەڕ بەئایینی گاور دێنن، بەڵکو ئەوەش زیانی تێدانییە، مادام تەورات، ئەو پەڕاوەی کە پێویستە گاوران پەیڕەویی بکەنو بیکەنە بنەڕەتی ژیانیان، ڕێگەی چەند ژنێتیی ئەدات، جگە لەوەی کە (مسیح) خۆی بڕیاری ئەوەی داوە، لە فەرموودەیەکیدا: "وا مەزانن بۆ ئەوە

هاتبم کە وێرانکار بم، بۆ ئەوە هاتووم کە ئاوەدانکەرەوە بم"، لە کۆتاییدا کەنیسە بەشێوەیەکی ڕەسمی، سەبارەت بەچەند ژنێتیی، بۆ ئەفریقاییە گاورەکان ڕێگەی ئاچۆغ کرد[١].

جوان: بەخوا چاکبوو ئەمەم زانی! ئای لەبەزمو بالۆرەی بێتانو پۆی ناو ئەم خەڵکە، دەی بە خوا ئەیان گوت مەسیحییەکان لەژنێ بەو لاوە ناهێنن!

ئاواز: بەڵام وابزانم ئەوە بەتەنها بۆ ئەفریقییەکانە نەك بۆ گشتیی.

دڵپاك: نەخێر، وا نییەو بۆ گشتییە نەك تایبەتیی، جا ئەوەی باسمان کرد تەنها سەبارەت بە ژنهێنانی مارەکردن بوو، ئەگینا زۆری کەنیزەكو بەندە کە لە ڕەگەزی ئافرەت بوون، وەهای کردبوو کە پیاوان نەیان پەردەژێ بەسەر ژنەکانیانەوەو ئەوەندە مەیلیان پێنەدەن.

خۆرئاوایش ئاتاجی چەند ژنێتییە

سکاڵا: باشە دڵپاك، خۆ ئاواز گوتی، چەند ژنێتیی لە ئایینی گاوردا تەنها بۆ گاورە ئەفریقییەکانە، ئایا ئەو قسەیە ڕاستە؟

دڵپاك: وانییە خوشکەکەم، گەلە ڕۆژئاواییە گاورەکان، بەتایبەتیی لەدوای دوو جەنگی جیهانیی، خۆیان لەبەردەم گیرو گرفتیی زیادبوونی ژمارەی ئافرەت بەسەر ژمارەی پیاودا دی، دییان ئەوە گیروگرفتێکی کۆمەڵایەتیی پڕ لە مەترسییەو تا ئێستاش گیریان خواردووە بەدەستییەوە، جا یەکێك لەو چارەسەرییانەی کە هێنایانە کایەوە، چەند ژنێتیی بوو.

پرشنگ: چۆن؟ شتی وەها دوورە لە خۆرئاواییەکان، باوەڕ ناکەم!

دڵپاك: گیانەکەم، پرسیاری ناوێ، باوەڕ بکەی یان نەکەی، ئەوە ڕاستییەو واقیعییە، لە ساڵی (١٩٤٨)دا، لە ئەڵمانیا، لە شاری (میونخ)دا، کۆنگرەیەکی لاوان گیراو باسی زیادیی ژمارەی ئافرەتان چەند قاتی ژمارەی پیاوانی تێدا کرا، ئەمجا هەموو چارەسەرێك بۆ ئەو گیرگرفتە خرایە بەرچاو، لەئەنجامدا لیژنەکە بڕیاری دا لەسەر خواستی کۆنگرەکە، کە داوای ڕێگەدان بکرێت بۆ پەنابردن بەچەند ژنێتیی، بۆ ئەوەی گیروگرفتەکە چارەسەر بکرێ.

لە ساڵی (١٩٤٩)دا، دانیشتوانی (بۆن)ی پایتەختی ئەڵمانیا، داوایەکیان پێشکەش بە دەسەڵاتدارە پسپۆڕەکان کرد، تیایدا داوایانکردبوو کە دەستووری ئەڵمانیی بەوێنەی دەق، ڕێگەی چەند ژنێتیی بدات[٢].

نزیکەی دە ساڵێك لەمەوبەر ڕۆژنامەکان بڵاویان کردەوە کە حکومەتی ئەڵمانیا ناردوویەتی بۆ لای شێخیی ئەزهەر. وەفد ناردن، کاغەز ناردن. داوای کردووە لێی کە چۆنییەتی چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا بۆ باس بکاتو ئەو یاسایەی بۆ ڕۆشن بکاتەوە، چونکە ئەیەوێ. واتە ئەڵمانیا. کەڵك لەو یاسایە وەربگرێتو گیروگرفتی زۆری ژنان لەپیاوان چارەسەر بکات پێی، دوا بەدوای ئەوەش نوێنەرێکی ئەڵمانیی پێکهاتووە لەزانایان چوون بۆ ئەزهەرو بۆ ئەو مەبەستە پەیوەندییان بەشێخیی ئەزهەرەوە کرد.

سکاڵا: ئەی هاوار هەی! ئەم هەموو شتانەمان لێ شاراوەتەوەو هەموو ئیشو کارێکمان بەکوێرانە بۆتە تانەدان لەئیسلام! ئێمە لەکوێینو ڕاستیی لەکوێیە! ئەی ئەم باسانەمان بۆچی بۆ ناکرێت؟!

دڵپاك: خوا یاربێت تێئەگەن.

---

1 تعدد الزوجات فى الاسلام: عبدالله ناصح علوان ـ ل١٤ ـ ١٨.

2 المرأة بين فقه والقانون ـ د. مصطفى السباعي.

ئیسلام لەوانی تر لەوەدا جیاوازە

نەشمین: بەڵێ، خوشکە دڵپاك، قایل بووم بەوەی کە گاورێتییش وەکو ئیسلام ڕێگەی چەند ژنێتیی ئەدات‌و کاتی خۆیشی ڕێی لێنەگرتووە، بەڵام ئەی ئەوە ستەم کردن نییە لەئافرەت؟

ئاواز: گاورێتیی‌و ئیسلام‌و ئایین‌و هەموو جۆرە یاساکان لەوەدا ستەمیان لەئافرەت کردووە، ڕاست ئەوەیە نەهێڵرێت‌و قەدەغە بکرێت.

دڵپاك: جارێ خۆ ئێمە نەگەیشتووینەتە ئەنجامی باسەکە تا حوکم بەسەر چاکیی یان خراپییەکەیدا بدەین، با کوێرانەو هەوانتە حوکمی بەسەرا نەدەین، دوایی زۆر چاك ستەم‌و هەق لە گیروگرفتەکەدا یەکێکیان خۆی خۆی دەرئەخات.

جا ئەگەر گاورێتیی‌و ئیسلام‌و هەموو ئایین‌و یاساکانی تر ستەمکار بن، ئەی کێ‌و چی ڕاست بوون، یان ڕاستن؟ ڕاستیی‌و ناڕاستیی ئەوەی لای تۆیش لە دواییدا باس ئەکەین‌و چاك بۆت دەرئەکەوێ، پەلە مەکە.

چەند ژنێتیی گیروگرفتێکی کۆمەڵایەتیی نەبڕاوەی ڕەگ‌و ڕیشەدارەو لەدێرین ڕۆژگارەوە هەبووە، دەس لێهەڵگرتنی زیانێکی قەرەبوو نەکراوەی بەدەمەوەیە، کاتێ ئیسلام دەرکەوت ئەو گیرو گرفتە لەبارێکی زۆر ئاڵۆزدا بوو، ئیسلامیش هەر وا بەبێ گوێ پێنەدان بەجێی نەهێشت، بەڵکو لای کرد بەلایەوەو یاسای تایبەتیی بۆ داناو بەهۆی ئەو یاسایانەوە هەر ئاژاوەیەك کە هەبوو لە گیروگرفتەکەدا نەیهێشت، زیانەکانی فڕێداو گەشەی بە کەڵکەکانی کرد، ڕێکوپێکی کرد.

پرشنگ: تۆ ئەوەم پێبڵێ، ئەی بۆچی قەدەغەی نەکرد با بڕێتەوە؟

دڵپاك: خانم گیان، ئیسلام ئایینێکە خوا کردوویەتی بە بەرنامەی ژیان، خۆ پاراستنی هەڵپەو قڕی هەوەس‌و ئارەزووی من‌و تۆ نییە، ئەی ئێستا پێم نەگوتن کە دەسبەرداربوونی زیانێکی قەرەبوو نەکراوەی بەدەمەوەیە؟ قابیلە زانیاریی من‌و تۆ لە هی خوا زیاتر بێت؟ ئێمە تەنیا بەردەمی خۆمان ئەبینین، هەرساتێ ئاوات‌و ئارەزوویەك یاری بە دەمارەکانمان ئەکات، ئەی داوام لێ نەکردن کە لە حوکمدانا پەلە نەکەن؟

جارێ با ئەوەتان پێ بڵێم، کە ئیسلام لەو مەسەلەیەدا جیاوازیی زۆر زۆرە لەوەی ئایین‌و یاساکانی تر، چونکە ئیسلام چەند ژنێتیی هەروەك قەدەغە نەکردووە پێویستیشی نەکردووە، سنووری بۆ دیاری کردووە لە چوار ژن زیاتر لە یەککاتدا تێپەڕ ناکات، لەهەموو کات‌و بارێکیشدا ڕێی چەند ژنێتیی نادات، بەڵکو لەکاتی پێویست‌و باری تایبەتییدا مۆڵەت دەدات، لەپێش ئیسلامدا ئەگەر بۆ ناڵکردنی ئافرەت یان مەبەستێکی تر کرابێت، ئیسلام ئەوەی گۆڕی، کردی بە دەرمانێك بۆ زامی کۆمەڵگە، ژن، پیاو، بەتایبەتی بۆ زامی لەشی ئافرەت.

پرشنگ: وابزانم لە ئیسلامیشدا سنووری بۆ نییە، دڵپاك خان.

سکاڵا: کچە گرنگ ئەوە نییە، بۆ چی چوار کەمن، قوڕی کوێ بکەم بەسەرما؟

دڵپاك: ئاخر هەی بێ بەڵا بێت، وابزانم کەی قسەیە؟ چۆن پشتی پێئەبەسترێ؟ یاسای ژمارە (٣)ی سوورەتی (النساء) ئەو بڕیارەی داوە، دەی گوێ بگرە ئەها ئەفەرموێت: (..فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ..). لە هەمان یاسادا بەستراوە بەمەرجی دادپەروەرییەوە: (..فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُوا).

جوان: همم، خەریکە تەپە تەپی دڵم کەم ئەبێتەوە، ئێ ئێ! دەی ئەوەتا ئەو پەڕەکەی چوار دانەیە پرشنگ، کەچی تۆ لە خۆتەوە ئەڵێیت وابزانم سنووری بۆ نییە!

دڵپاك: ئێوە تەپە تەپ ناکەوێ بەدڵتان لەنێو چنگی کوفردا، کەچی وایان لێکردوون هەرکەس ناوی بەرنامەی خواتان لەلادا ببات یەکسەر تووشی دڵەتەپێ ئەبن! سکاڵا خان، بۆچ ئەترسی؟ لەبەرچی قوڕ ئەکەی بەسەری خۆتا؟ خۆ تۆ جارێ شووت نەکردووە، کێ ئەڵێ کابراکەت ژنی ترت بەسەردا ئەهێنێ؟ چییتە؟ ئەم لاو ئەولای زۆر ئەکەیت!

وەك پێم گوتن، ئیسلام چەند ژنێتیی واجب نەکردووە لەسەر پیاوی موسڵمان، شتەکە هەمیشەییش نییەو کات دەوری خۆی ئەبینێ تیایدا، هەروەها پێشێلکردنی ئافرەت نییەو بەزۆریی پاراستنی ئافرەتی تێدایە، ئەگەر لەبەر ناچاریش نەبێت

ئیسلام بەچاکیی دانانێت، سەربەستیشی بۆ ئافرەت لەمەسەلەکەدا هێشتووەتەوە، وا نەبێت کۆبوونەوەی چوار یان دوو ژن بەشتێکی ئاسان لە ئیسلامدا، بە بەنی پیاوێکەوە بەکارێکی ئاسان بدرێتە قەڵەم، بەڵام ناچاریی یاسای تایبەتی خۆی هەیە "ان للضرورة أحكام".

جوان: بەخوا چیتان لێ بشارمەوە من برسیمە.

ئاواز: کورە خۆ وا سەعات بەرەو یەکی پاس نیوەڕۆ ئەڕوات .

چەند ژنێتیی ماف پاراستنی ئافرەتە

سکاڵا: خۆ لەبڕیارەکەتان پەشیمان نابنەوەو ئەمشەویش ئەمێننەوە لامان.

پرشنگ: بەڵێ، بەیانی زوو هەڵئەستین و فریای دەوام ئەکەوینەوە.

جوان: دڵپاك خان، تۆ گوتت، چەند ژنێتیی دەرمانە بۆ زامی کۆمەڵگەو ئافرەت، توخوا پێم ناڵێیت ئەو ژەهرە چۆن ئەبێ بەدەرمان؟

دڵپاك: خانم گیان، هێرشکردن بەکوێرانە پیشەی ئادەمیزادی ڕۆشنبیر نییە. مادام ئەوەندە پەلەتانەو بۆی بەجۆشن، فەرموون با لێیبکۆڵینەوە .

ئێوە تەنها لەیەك سەرەوە ئەڕواننە مەسەلەکە، هەریەکەتان لەدڵی خۆیدا ئەڵێ، چۆن؟ ئەی من ئادەمیزاد نیم وەك پیاو؟ بۆچی بەشم نیو، یان چارەکە پیاوێك بێت؟ دیارە ئەمەش لەسنووری خۆ پەرستییدا دەرنەچوونە، ئێوە جگە لە خۆتان کەسی ترتان بەلاوە گرنگ نییە، خۆ پەرستیی تا ئەو ڕاددەیە جگە لە ژیربێژی و سرووشتێکی شێواو کەسی تر بەچاك و سوود بەخشی دانانێ.

خوشکەکانم، هەندێ حاڵەت بەبێئەوەی من و تۆ حەزی لێبکەین، دێتەکایەوەو خۆی ئەسەپێنێ بەسەرماندا، کە پێویست (الضرورية) ئافرەت و پیاو ناچار ئەکەن، کە پەنا بە هەندێ شتی تر بەرێت، جا مەسەلەی چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا یەکێکە لەو حاڵەتانەی کە دێنە کایەوەو ناتوانین ڕابکەین لێی.

نەشمین: بەنیسبەت پیاوەوە نازانم، بەڵام هەرگیز باوەڕ ناکەم هیچ پێویستییەك هەبێت کە بتوانێ ئافرەت ناچار یان قایل بکات لە چەند ژنێتییدا.

دڵپاك: گەلێ جار وا ئەبێت کە ژمارەی ئافرەتان لەهی پیاوان زۆرتر ئەبێت، وەك لە باکووری ئەوروپادا، نەك هەر لەکاتی جەنگدا، بەڵکو لە زۆربەی کاتدا، سەرژمێریی چەندەها جار دەریخستووە کە لە (فنلندە)دا، بۆ نموونە، لەسێ یان چوار منداڵ کە لەدایك ئەبن یەکێکیان نێرە، ئەوانیتر مێن، دەی کە گەورە بوون و کاتی ژنهێنان و شووکردنیان هات و هەر پیاوێ بەیەك ژنەوە خۆی ببەستێتەوە، ئەی ئەوانەی کە بە بێ مێرد ئەمێننەوە چییان لێبکرێت؟ کێ زەرەر ئەکات، پیاو یان ئافرەت؟

لەکاتی جەنگدا ژمارەی پیاوان لەهی ئافرەتان ئێجگار کەمتر ئەبێتەوە، بۆ نموونە: مرۆڤایەتیی تەنیا لە جەنگی جیهانیی یەکەمدا هەشت ملیۆن و حەوسەد هەزار کەسی لە دەست دەرچوو، کە بەشی هەرە زۆریان لە پیاو بوون، فەرەنسا (١٣٩٠٠٠٠)، ئەڵمانیا (١٩٥٠٠٠٠)، ڕووسیا (١٧٠٠٠٠٠)، بەریتانیا (٧٨٠٠٠٠)، نەمساو هەنگاریا (١٠٠٠٠٠٠)، ئەمریکا (١٢٠٠٠٠)، تورکیا (٤٠٠٠٠٠)، ئیتالیا (٥٠٠٠٠٠)، ئایا ژمارەی ئافرەتان لە هی پیاوان بەرز نەبووەتەوە؟ لە گوندەکانی ناوەڕاستی فەرەنسادا ڕێژەی ئافرەت بۆ پیاو (٥٠) بۆ(٨ ـ ١٠) بوو، سەرژمێران ڕایانگەیاند کە هەر لە فەرەنسادا بەتەنیا، دوو ملیۆن ئافرەت بێ پیاو ئەمێننەوە[1].

خۆ دیارە کوژراوان و تیاچووانی جەنگی جیهانیی دووەم چەند قاتی جەنگی جیهانی یەکەم بووە، بەوپێیەش ژمارەی ئافرەتان زیاتر زیادی کردووە، دەی ئەگەر ڕێگەی چەند ژنێتیی دابخرێت، ئەو ئافرەتە زیادانە چییان لێبکرێت؟

[1] المرأ القرن العشرين ـ جروان السابق ل ٨٧.

جگە لەوەی کە سووتەمەنی جەنگەکان هەمیشە بەزۆریی پیاوانن، پیاوان زیاتر لەئافرەتان بەدەرەوەن، لەبەر ئەوەش زیاتر بەر ڕووداوو کارەسات ئەکەون، بەهۆی کارکردنو جموجوڵو هەڵپەی پەیداکردنی ڕۆزییەوە بۆ ماڵو منداڵ، لەکاتی بڵاوبوونەوەی دەردو دژەدا زیاتر بەر تیاچوون ئەکەون، ئەوەش زانراوو سەلێمنراوە کە ئافرەت لەتووشبوونی نەخۆشییدا بەرگری لەهی پیاوان زیاترە، واتە لەمەوە بۆمان دەرئەکەوێ کە بەزۆریی ژمارەی ئافرەت لەهی پیاو زیاترە، دەی ئەگەر هەر پیاوێك ببەسترێتەوە بەیەك ئافرەتەوە لەهەمووکاتێکدا، ئەی ئافرەتە زیادەکان فڕێ بدرێنە ناو دەریاوە؟ ئایا ئەوانیش مافی خۆیانیان ناوێ؟ خۆ دیارە تەرازووی ژمارەی ئافرەتو پیاو لەو حاڵەتانەدا لارە سەنگ ئەبێت بەلای ئافرەتدا، دەی ئایا چەند ژنێتیی لەوکاتەدا نابێتە پێویستییەکی سەرەکیی ناو کۆمەڵگە، ئەگەر بمانەوێ کۆمەڵگە لەئاژاوەو وەیشوومە بپارێزین؟

جوان: دەی دڵپاك گیان، خۆ ئافرەتیش ئادەمیزادە، با قۆڵی لێ هەڵبکاو دەست بکات بەکارکردن، خۆیو منداڵەکانی چەند ساڵێك بژێنێ، ناکرێ؟

دڵپاك: بۆچی ناکرێ؟، بەڵام مافی ئەو ئافرەتە تەنیا خواردنو پۆشاكو خەوتن نییە!، ئەی بۆچی ناڵێیت کە بەزۆری دەوڵەت مووچەی بۆ ئەبڕێتەوە؟ لە هەموو وڵاتێکدا دەوڵەت مووچە ئەبڕێتەوە بۆ خێزانی کوژراوان، بەڵام ئەی بیر لە ئارەزووی (جنسي) ئەو ئافرەتە ناکەیتەوە؟ خۆ ئێوە مامۆستانو هەمووتان مووچە خۆرن، دەی شوو مەکەن!

سکاڵا: بەخوا لەخەتا گیراین! های!! چۆن شوو نەکەین؟ ئەوە قسەیە؟ بەڵام دڵپاك خان، ئافرەت هەوێیەکی بێت بەسەرا شتێکی کەم نییە!

دڵپاك: دەی لەزۆربەی کارچاکییدا ئەگەر زیانێکی بچووكو ئەوتۆ لەخۆمان نەدەین لە پێناوی نەهێشتنی زیانێکی گەورەدا، دادگەریی جێی خۆی ناگرێت.

جا ئەگەر ئافرەت بەشێوەیەکی ڕەوا یارمەتیی ئافرەت نەدا، بۆ بەسەربردنی پێویستی سرووشتی خۆی لە (جنسدا)، لێبوردنی نەبێت لەوەدا بەرامبەری، ئەبێ ئەو ئافرەتە زیادانە چییان لێبکرێت؟ ئایا ئەتوانن ئارەزووەکەیان بپوچێننەوە و بمرێنن؟ دیارە نەخێر، ئایا ئەتوانن خۆیان ببەنە ڕیزی فریشتەوە؟ ئایا چەند ژنێتیی خراپترە لەوەی کە ئافرەت بەشێوەی داوێن پیسیو ناڕەوا ئارەزووەکەی هەر شەوێ لە باوەشی کابرایەکی بێگانەدا بەسەر بەرێتو ئەمجا هەریەکەیان بڕوات بەڕێگەی خۆیدا؟

جوان: کچە تۆ ئەو شتە وردەڵانە لەکوێوە ئەهێنی. بەخوا چەند ژنێتیی ئەگەر بەو جۆرە بێت زۆر بەکەڵکە، من هەرگیز پەیم بەمە نەبردووە.

دڵپاك: هەروەکو هەموومان ئەیزانین، منداڵ، قەرەچۆڵ (النسل) حەزو ئارەزوو ئاواتو هیوایەکی زۆر قووڵە لە دەروونی مرۆڤدا، بەجۆرێك لە بیربردنەوەی کارێکی مەحاڵە، چ بۆ پیاوو چ بۆ ئافرەت، لەڕاستییدا ئەو حەزە لە ناخی ئافرەتدا ڕەگی قووڵتر داچەقیووە، تەنانەت ئافرەت تامو چێژ لە ژیانی خۆی بەبێ بزەی منداڵ نابینێ، خۆ باوەڕ ناکەم ئافرەتی ئاسایی، ئاسایی لەخودی خۆیدا، بەوە ڕازی بێت کە ببێتە هەڵگری زۆڵو پەروەردیاری زۆڵێکی باوك نەزانراو، ئێ خۆ ژمارەی ئافرەتان زۆرو هی پیاوان کەمە، دەی بەبێ چەند ژنێتیی گەلێکیان بەبێ مێرد ئەمێننەوە، ئایا هەر بەبێ مێردیی بمێننەوەو لەو بزەیەی منداڵ بێبەش بن؟ یان زۆڵ هەڵگرنو پەروەردەی بکەن! بەبێئەوەی پیاو لەو پەروەردە کردنەدا بەشداری بکات؟ جا بۆ پڕکردنەوەی ئەم کەلێنەش جگە لە چەند ژنێتیی کە ڕێگەیەکی پاكو ڕەوایە، هیچ ڕێگایەکی تر نییەو نابێ.

سکاڵا: بەخوا زۆربەی ئافرەتان ئەم شتانە نازانن، ئەمە وردەکارییەکی زۆر گرنگو پڕ لە عیبرەتە، هەق هەیە بە شێوەی وانە بە ئافرەتان بگوترێتەوە.

دڵپاك: ئەی چۆن! ئیسلام زۆر چاك ئەزانێت کە بوونی چەند ئافرەتێك لە ژێر سێبەری یەك پیاودا کارێکی سووكو ئاسانو حەسێنەرەوە نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بڕیاری لەسەر داوە، چونکە ئەزانێ کە پێویستییەکی گرنگی پەیوەندیدارە بە مرۆڤەوە، هەر لەبەر ئەوەش یاساغی نەکرد، چونکە یاساغ کردنی، یانی بەرەڵڵاکردنی ئافرەت، یان ئافرەت خستنە ناو کەنداوی داوێن پیسییەوە، یانی لا نەکردنەوە بەلای نووزەی تاساوی ئافرەتەوە.

خوشکە ئازیزەکانم، ئەی چی ئەکەن لەو پیاوەی کە وەك ئافرەت ئەویش حەزی لە بزەی شیرینو گرِوگاڵی منداڵە، کەچی ژنەکەی نەزۆکەو یان بەهۆی نەخۆشییەکی چارە نەکراوەوە منداڵی نابێت؟ چی لەو پیاوە ئەکەن، پاش ئەوەی کە هەوڵو تەقەلایەکی زۆریش لەگەڵ ژنەکەیدا ئەداتو چاوەڕوانییەکی دوورو درێژیش ئەکات، بەڵام ئەنجامەکەشی بەهیچ دەرئەچێت؟ ئایا لەو حەزو ئاواتە بێبەش بکرێت؟ ئەی ئەو ژنەی تەلاق بداتو ئەو هەموو بیرەوەرییانەی ژیانی لەوەو بەریان بدات بە بادا؟ یان ژنێکی تر بێنێ؟ کام ڕێگەیان چاکترە؟

ئاواز: دیارە لەو حاڵەتەدا چەند ژنێتیی کارێکی چاکە، بەڵام ئەی ئەگەر پزیشك سەلماندی کە لەوەدا تاوان یان ناتەواویی لە پیاوەکەوەیە؟

دڵپاك: ئەگەر ئافرەتەکە خۆی حەز لە جیابوونەوە بکات لێی، ئیسلام ڕێی لێناگرێت. هەندێك پیاو هەن ئارەزووی سێکسییان بەهێزە، بە یەك ژن ئارەزوویان دانامرکێتەوە، ئایا ژنێکی تر مارە بکات چاکترە، یان ئەو ئارەزووەی بە ڕێگەیەکی ناڕەوای پیسو بە ناپاکیی کردن لەگەڵ ژنەکەیدا بەسەر بەرێ؟

جوان: بەهەڵەدا ناچین ئەگەر بڵێین مارەکردنی ژنێکی تر چاکترە، چونکە بەپێی ژیریی، خاوێنو دامەزراوترە لەڕێگەیەکی تری ناڕەوا.

دڵپاك: هەندێك ئافرەت هەن بەسرووشت یان بە هۆی لێقەومانەوە، سرِو ساردن، حەز لە ژنو مێردایەتی (الجنس) ناکەن، یاخود حەزیان نامێنێ، کەچی مێردەکانیان ئەو حەزەیان هەیە، ئەوانیش بۆ ئەو مەسبەتە زۆر کەم بەدەم مێردەکانیانەوە دێن، ئایا ئەو ئافرەتانە بکوژرێن؟ ناچار بکرێن؟ تەلاق بدرێن لەکاتێکدا حەزیشیان لە تەلاق وەرگرتن نییە؟ پیاوەکانیان پەنا بەرنە بەر داوێن پیسی؟

پرشنگ: ئاخر تۆ ڕێگەمان بە پەرۆو پینەکردن لێئەگریت، ئیتر قسەمان نامێنێ!

دڵپاك: وانییەو ئەوەش پەرۆو پینەکردن نییە، بەڵکو ئەوانە هەموو بارودۆخی واقیعیینو زانیاریی سەلماندوونی، بەڵام تۆ بێئاگایت لێیان.

ئەی چی ئەکەیت لەو پیاوەی کە بەهەر هۆیەکەوە بێ لە ژنەکەی ماوەیەکی دوورو درێژ دوور ئەکەوێتەوە؟ خۆی بخەسێنێ؟ بە ڕێگەی ناڕەوا حەزو ئارەزووی بەرێتە سەر؟ یان ژنێك بهێنێ بەمارەکردن؟

یان وەك لەپێشەوە باسمان کرد، ژنێك کۆئەندامی ژنو مێردایەتی تووشی نەخۆشی ئەبێت، یان لەشی کزو لاوازو نەخۆشە، یان نەخۆشییەکەی جۆرێکی وەهایە کە ئەبێ جێگای لێ جیا بکرێتەوە، وەك نەخۆشییە درمەکان، دەی خۆ دەرکردنو تەڵاقدانی ئافرەتەکە لەم حاڵەتانەدا گەورەترین ستەمە کە لێیبکرێت، ئەی بێبەش کردنی مێردەکەشی لەمافی کاری جووت بوون، بەڕێگەیەکی ڕەوا، ستەم نییە لە پیاوەکە؟ خۆ هێنانی ژنێکی تر هەر وەك ئەو بارە لەسەر کۆڵی ژنە نەخۆشەکە لا ئەبات، یارمەتیدەرێکیشی بۆ پەیدا ئەکات.

جگە لەو خاڵانەی پێشوو، زۆرجار وا ئەبێت کە وڵات پێویستی بە زۆریی دانیشتوان ئەبێت، بۆ پارێزگاریکردنی لە دوژمن، بۆ ئاوەدانکردنەوە، بۆ بەرهەمهێنانو بەرزکردنەوەی ئابووری.. هتد، ئایا بۆ ئەو مەبەستە، ئەگەر ڕێگەی شەرعی، وەك چەند ژنێتیی بگیرێتە بەر چاکتر نییە؟ ئەی بۆچ زۆڵ خستنەوە بەچاك ئەزانرێ؟ یان سەنگو پێوانە دەمەونخون بۆتەوە؟

جا ئێستا من لەئێوە ئەپرسم، چەند ژنێتیی بوونی چاکترە یان نەبوونی؟

سکاڵا: بەڕاستی من ئەم هەموو هۆو مەبەستو ئەنجامانەم هەر نەبیستووەو هیچیشم لەبارەیانەوە نەزانیوە، هەر چییەکیشم لەم ڕووەوە بیستبێ پێچەوانە بووە، وام زانیوە ئیسلام هەر نوێژو ڕۆژوویەکی ڕووتەو تەنیا بۆ پیرو پەککەوتووانە، هەرگیز نەمزانیوە کە ئەمەندە قووڵو وردبینو پڕ لە یاسای بەرزە، چی بکەم؟ کەس پێی نەوتووم! کەچی بەسەدان کەس هەن درۆو دەلەسە ڕێکئەخەنو مێشکی خەڵکی پێئەئاخنن.

جوان: ددانی پیادا ئەنێم ئیسلام لە دڵو دەروونی ئادەمیزادەوە زۆر نزیکەو یاسای چەند ژنێتیی ستەمکردن نییە لە ئافرەت، بەڵکو چاکەوخێری ئافرەتی تێدا هەیە، بەڵام خەڵك لێی تێنەگەیشتووە.

دڵپاك: ئەوەی لە گیانی چەند ژنێتیی لە ئیسلام تێبگات، بۆی دەرئەکەوێ کە چەند ژنێتیی خزمەتکردنی ئافرەتە، پاراستنی مافی ئەوی تێدایە، بەڵام خوشکەکانم، ئەبێ ئێمە خۆمان بەدوای ڕاستییدا بگەڕێین، چونکە خوێندەوارین‌و خەڵکیش بە ڕۆشنبیرمان ناو ئەبات، بەڕاستی حەیفە ئێمەی خوێندەوار، دەماو دەم، یان لە کۆڵان‌و جادەکاندا، یا بەهۆی هەندێ کوڕو پیرەوە بمانەوێ ڕاستیمان بێتە باوەش، یان بەرنامەی ژیانی خۆمان لەسەر ئەو بنەڕەتە دابمەزرێنین! حەیفە مێشکمان نەخەینە کارەوەو ڕێگەی ڕاست نەگرینە بەر! ئێمە ئەبێ ڕێگە نیشانی خەڵك بدەین، نەك بە کوێرانە دوای خەڵك بکەوین.

بەشی نۆیەم

چەند مێردێتیی مەحاڵە

ئاواز: مەسەلەی چەند ژنێتیی ئەگەر دوو لایەنە بوایە، ئەوسا ئەمانتوانی بڵێین خزمەتی ئافرەت ئەکات، بەداڕشتنێکی تر، ئەی بۆچی ژنێکیش چەند مێردێکی نەبێت! لە کاتێکدا ژمارەی پیاوان زۆر بێت؟

دڵپاك: ئەو کارە ئەگەر بەکەڵك و لەبار بوایە، خوای گەورە کە لە هەموو زانایەك زاناترە، بەڕەوای ئەبینی و بڕیاری لەسەر ئەدا، دیارە بڕیار لەسەرنەدانی لەلایەن خواو پێغەمبەرەوە ﷺ، بەڵگەیە لەسەر زیانی.

ئەم پێشنیارەی کە دەستت کەوتووە، سرووشت و ڕەوشت و واقیع دژی ئەوەستن و قێزی لێئەکەنەوە کارێکی نەگونجاوە، چونکە هەر وەك ئەزانین ئافرەت لە ساڵێکدا یەکجار سك ئەکات، ئەوەش یەك پیاو یان دە پیاوی هەبێت زیاتر کەمی پێناکرێت، واتە بەرهەمی دوو، سێ، یان دە پیاو ئەوپەڕەکەی لە ساڵێکدا لەو ئافرەتە تەنیا یەك با بڵێین دوو منداڵە. ئەویش ئەگەر دووانەی ببێ. دەی ئەو منداڵە بەهی کامیان دابنرێت؟ ئایا بەنۆرە بەخێوی بکەن و پێداویستی بۆ بکڕن؟ ئایا لەڕووی سۆز و میهرەبانییەوە هەموویان ئەتوانن جێگەی باوکێکی ڕاستەقینەی بگرنەوە؟ لە کاتێکدا ئەگەر تەنانەت دە ژنیش یەك مێردیان ببێ، بەرهەمی ئەو ژنانە لەڕووی منداڵەوە ڕەنگە بەشێوەیەکی سرووشتی بڕوات بەڕێوە، واتە: مەترسیی کەمبوونەوەی مرۆڤ لەئارادا نابێت.

با ئەوە بێنینە پێش چاومان کە کۆمەڵێك دانیشتوون و خەریکن چا ئەخۆنەوە، چوار پیاڵەو یەك کەوچکیان لایە، چۆن چاکانیان تێك هەڵبدەن، واتە چۆن شەکرەکە بتوێننەوە؟

پرشنگ: جا ئەوە چی تیایە؟ یەك لەدوای یەك کەوچکەکە بەکارئەهێنن.

دڵپاك: قسەکەت ڕاست و جوانە، ئەی ئەگەر یەك پیاڵەو چوار کەوچکییان لابێت، ئایا ژیریی پەسەندی ئەکات هەر چوار کەوچکەکە بخەنە ناو تاکە پیاڵەکە؟ ئەگەر ئەوە بکەن چا خواردنەوەکە وەك جاری پێشوو بەجوانی باری خۆی وەرئەگرێت؟

نەشمین: هەردوو پرسیارەکە لە نا بەولاوە وەڵامی تر ناگرنە خۆیان.

دڵپاك: دەی حالەتی یەکەم، واتە یەك کەوچك و چوار پیاڵەکە چەند ژنێتیی، دووەمیش، چوار کەوچك و یەك پیاڵە چەند مێردێتییەوە، ئایا ئێوەو ژیری و ژیربێژی ئەو کارە پەسەندە بەلاتانەوە؟

سکاڵا: ئێمە نا، بەڵام ئەوەتا ئاواز بۆی بۆتە داخواز.

ئاواز: باشە، چی تیایە ئەگەر یەکە یەکە لەکاتی تێکهەڵدانی شەکرەکەدا، هەر یەکەیان بەسەرە کەوچکی خۆی بەکار بهێنێ و چای خۆی بخواتەوە؟ دەی با پیاڵەکە هەر جارەی بۆ یەکێکیان بێت، ناکرێت؟

دڵپاك: دەی تۆ چۆن ئەیسەلمێنی کە ئەو چوار کەسە ئەونۆرەو سەرەکارییەیان بەدڵەو پێی ڕازین؟ خۆ ئاشکرایە بەکارهێنانی یەك پیاڵە لەلایەن چوار کەسەوە لەیەککاتدا ناگونجێ و مەحاڵە، ئایا ئەکرێت هەریەکەیان قومێکی لێبدات؟

جوان: کاری وەها مەگەر سەگ گەل و ئاژەڵەکان بیکەن، نەك ئادەمیزاد.

دڵپاك: خاڵێکی تر، وەك باسمانکرد لە زۆربەی یاساکانی کۆن‌و تازەی گێتییدا، سەرپەرشتیاریی کاری پیاوە، خۆ ئایینەکانیش لەوەدا هەموویان یەك قسەن، جا ئەگەر چەند مێردێتیی وەك چەند ژنێتیی ڕێی پێبدرێت، سەرپەرشتیاری بەکامیان بسپێردرێت؟ ژنەکە چوار سەرپەرشتیاری بەلاوە پەسەندە؟ خۆ ئەوەتا لەوەدا نەیاری یەك دانەیە، وەی لەوەی چوار دانەی هەبێت! ئەی ئەگەر تەنیا بۆ یەکێکیان گەردن کەچ بکات، ئەوانیتر نایکەن، بەهەراو گاڵە لەگەڵیا؟ ئەی ئەو پیاوە نادەن بە لووتا، بێدەنگ ئەبن بەرامبەری؟ ئەو کەسەش تۆسکاڵێ ژێری هەبێت، ئەزانێ کە ئافرەت لەو ڕێگەیەوە، بەتایبەتی لەڕووی کاری سێکسییەوە، تووشی چەندەها دەردەسەریی‌و وەڕسیی‌و نەخۆشی لاشەیی‌و دەروونیی دەبێت، چەندەها گیروگرفتی ناهەمواری ناخۆش‌و ئەنجامی نالەبار ڕوو ئەکەنە ئەو خێزانە، ئەگەر ناوی خێزانی بەسەرا هەڵبدەین، بەڕاستی زیانی ئەو کارە ئەوەندە زۆرە لە ژماردن نایەت‌و هەق هەیە پسپۆڕێك لەسەری بنووسێت.

ئەوەندە هەیە، چەند مێردێتیی بۆ ئافرەت، کارێکە ژیریی بە پیس‌و گونجاوو شەریعەت بە گوناح‌و تاوان‌و سرووشت بە مەحاڵی ئەزانن، هەرکەسێك خۆی بە ئادەمیزاد بزانێ قێزی لێ ئەکاتەوە، مەگەر کەسێك ئەوەی بەلاوە چاك بێت، کە بەرەڵڵایی خوازو بێئابڕوو داوێن پیس‌و بەدناوو ڕەوشت، بۆگەن بێت، داوای لێبوردنیش لە خوشکە ئاواز ئەکەم‌و مەبەستم ئەو نییە، چونکە ئەزانم بیرەکە هی خۆی نییەو گەیەنراوەتە گوێی.

چەند ژنێتی مەرجدارە

سکاڵا: چاك لەبیرمەو نەمهێشتووە لە بیرم بچێتەوە کە گوتت: "ئیسلام لەهەموو کات‌و بارێکدا ڕێی چەند ژنێتیی نادات. ئادەی ئەوەمان بۆ ڕوون بکەرەوە، یانی چی؟

دڵپاك: ڕاست ئەکەی، زیاتر لەوەش، گوتمان چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا سنووردارە، مەرجداریشە، هەروەها پێویستیش نییە.

یاسا قورئانییەکە ئەفەرموێت: (فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ..)، ئەوەش ڕێی ڕەوایی کارەکە ئەدات نەك پێویستکردنی، دەی لەبەرئەوەی ڕێی ڕەوایی داوە، نەك پێویستکردن، پیاوی مسوڵمان بۆی هەیە تەنها یەك ژنی هەبێت، بۆیشی هەیە چەند ژنێتیی بەکار بێنێ، ئەو ڕایەش ڕای موجتەهیدان‌و فوقەهای بەکۆمەڵ‌و لە هەموو چەرخێکداو لە مەشدا هیچ جۆرە جیاوازییەکیان لەنێواندا نییە.

سنووردارەو زیاتر لە چوار ئافرەت لەیەککاتدا، چوونە دەرەوەیە لە یاسای ئیسلام، چونکە خوا ئەفەرموێت: (مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ). واتە: دوو، سێ، چوار، کە چوار دوا سنوورەو لەوە بەولاوە تێپەڕ ناکا، ئەم ڕایەش ڕای کۆمەڵی یارانی پێغەمبەر ﷺو پێشەوا موجتەهیدەکانی هەموو چەرخەکانە، هەر کەسێکیش لەو ڕایە دەرچووبێت یان دەربچێت، جگە لە تێنەگەیشتن لە ڕەوانبێژیی قورئان، هیچی تر نییە.

هەروەها (مالك) لە (الموطأ) و (نسائي ودار القطني) لە (السنن)ە کەیاندا ئەگێڕنەوە: "غیلانی کوڕی سەلمەی ئەلسەقەفی، کاتێ موسڵمان بوو دە ژنی هەبوو، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: (اختر منهن أربعا وفارق سائرهن)، واتە: چواریان لێ هەڵبژێرەو واز لەوانی تریان بێنە".

لە (سنن)ی ئەبو داوددا هاتووە: "حارسی کوڕی قەیس وتی: کاتێ موسڵمان بووم هەشت ژنم هەبوو، بە پێغەمبەرم ﷺ ڕاگەیاند، فەرمووی پێم: (أختر منهن أربعا) واتە چواریان لێ هەڵبژێرە".

نەشمین: بەڵێ وا بۆمان دەرکەوت کە پێویست نییەو لەچوار زیاتر نابێت، بەڵام ئەی مەرجدارییەکەی چۆنە؟

دڵپاك: مەرجەکەی دادگەرییە، دادگەری، هەر لە یاسای ژمارەی (٣)ی سورەتی (النساء)دا، دوا بەدوای یاسای چەند ژنێتیی خوا ئەفەرموێت: (فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُواْ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلاَّ تَعُولُوا).

جا بەپێی یاساکە هەرکەسێك دڵنیا نەبێت لە توانای خۆی کە بتوانێ ئەو ژنانە بە هەموو جۆرێك ئاتاج نەکات، لە ڕووی شەرعییەوە بۆی نییە لە ژنێك زیاتر مارە بکات، واتە ئەبێ ژیانیان بەهەموو واتایەکی وشەی ژیان بۆ دابین بکات، لە

جلوبەرگ‌و خۆراك‌و جێی ژیان‌و هەموو پێداویستییەكانی ژیانی كەسێكی ناوەندی ئەو چەرخەی كە تێیدا ئەژین، ئەو ژیانەش وەها بژین‌و لە هاوچەشنانیان كەمتر نەبن، لەوەش گرنگتر ئەبێ لەمانەوە بەلایانەوە بەشەودا بەشیان وەكو یەك بێت، جا ئەگەر وەهای كرد دیارە دادگەریی بەجێهێناوە، خۆ ئەگەر وا نەبوو ئەوە لەدادگەریی لایداوەو مەرجەكەی شكاندووە، بەوەش خۆی خستۆتە باوەشی تاوان‌و ستەمكارییەوە، خوای میهرەبانیش دژی ستەم‌و ستەمكارییە، ئەوەتا لە فەرموودەیەكی قودسیدا ئەفەرموێ: (یا عبادي اني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بينكم محرما، فلا تظالموا)[١]. هەروەها پێغەمبەر ﷺ ئەفەرمووێ: (من كانت له امرأتان فمال الى احداهما جاء يوم القيامة أحد شقيه مائل)[٢]. دیسان ئەفەرموێ: (ان المقسطين عند الله على منابر من نور عن يمين الرحمن، وكلتا يديه يمين، الذين يعدلون في حكمهم وأهليهم وما ولوا)[٣].

ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ‌كە، ئەی پیاوان، بەو مەرجە دەتوانن چەند ژنێتیی بكەن كە پەیڕەوی دادگەریی لەنێوانیاندا بكەن، ئەگەر ئەزانن ئەوەتان بۆ ناكرێت، نەكەن دەست بدەنە چەند ژنێتیی، یا نەكەونە ستەمكارییەوە، هەروەك چەند جارێكی تر دووبارەمان كردەوە، ئیسلام ئەو كارەی بۆ كاتی پێویست هێشتووەتەوە، نەك بۆ هەوەسبازی، جا نازانم تای ترستان نزم بۆوە یان هەروەكو خۆی بە بەرزیی ماوەتەوە؟

سكالاَ: من (تا) بەریدام، جا بۆ ئەمانی تر نازانم، كارەكە (تا) دار نییەو سەلامەتە.

دڵپاك: ئایەتەكە ماناكەی زۆر وردە، ڕەنگە لەوە ورد نەبووبنەوە كە فەرمووی (ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا) دیارەو ڕوونە كە لەوەدا بەستنەوەی پیاوی تێدایە، بەستنەوە بەلایەنی ئابووریی پیاوەوە، یانی هەروەك ستەمكردن نابێ ببێ، هەر بەو جۆرەش نابێ چەند ژنێتیی ببێتە مایەی هەژاریی پیاوەكە، خۆ دیارە ئەگەر هەژار بێت هەر لەسەرەتاوە نابێت‌و ناتوانێ چەند ژنێتیی بەكار بێنێ، هەروەها نابێ ئەو كارە ببێتە هۆی هەژاریی بۆی بەهۆی زۆریی ژن‌و ماڵ‌و منداڵەوە، چونكە ئەو كاتە لاتیی‌و هەژاریی چنگ ئەگرنە قورگیان‌و پیاوەكەش تووشی ستەمكاریی ئەبێت.

واتە پیاوێك مافی چوار ژنێتیی هەیە، كە توانای ئابووری هەبێت، دەستەڵاتی بەخێوكردن‌و مەسروف كێشانی ژن‌و منداڵەكانی هەبێت بە پێی ژیانی ڕۆژگار، ئەمەش پێشئەوەی دەست بداتە ژنهێنانەكە، نەك پاش ژنهێنانەكە، دەی خوشكەكانم، هەروەك ئەزانن پیاوان هەموویان ئەو مەرجانەیان تێدا نییە، هەموویان دەوڵەمەند نین، هەیانە هەژارە، هەیە شێتە، ئیفلیجە، پەككەوتوو نەخۆشیان هەیە، ئەی نابێ بیر لەوەش بكەنەوە؟ ئەی خوا ژیریی بۆچی پێبەخشیون؟

سكالاَ: دەی یاخوا هیچ پیاوێ لەبەشی خۆی‌و ماڵ‌و منداڵی زیاتری نەبێت.

ئاواز: من لەم جۆرە یاسایانەدا ئەوەندە بەقووڵ دانەچووم، نازانم.

جوان: دەی مادام وابێ بەكوێرانە هێرش ئەبەینە سەر ئیسلام، هەرچیش بەكوێرانە بكرێت ڕاست نییە، واتە دڵپاك ڕاست ئەكات، چونكە بەقووڵیی لەباسەكە گەیشتووەو ئەیزانێ‌و ئەوەتا بۆ ئێمەشی شیی ئەكاتەوە.

دڵپاك: هەر حوكمێك لەسەر بنەڕەتی نەزانیی بدرێت ئەوە حوكمێكی ناڕاستە، ئەمەش ڕاستییەكە زانیاریی سەلماندوویەتیی‌و لە باخەڵی خۆما دەرم نەهێناوە.

كورتەی باسەكەش ئەمەیە:

یاسای چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا یاسایەكی جوانی ڕەوشت پاكییە، چونكە ناهێڵێ پەیوەندیی بە هیچ ئافرەتێكەوە بكات جگە لە ژنی خۆی كە بەڕێگەی شەرعیی مارەی كردبێت‌و ژمارەی ژنانیش بۆ یەك پیاو، وەك باسمان كرد دیاریكراوە، هەر كە پیاویش ڕێی داوێن پیسی لێگیرا دیارە بەوەش داوین پاكیی ئافرەت پارێزراو ئەبێت.

هەروەها یاسایەكی مرۆڤایەتیشە، چونكە گیروگرفتی كۆمەڵگە سووك‌و ئاسان ئەكات، جێكردنەوەی ئافرەتی بێمێرد، لە شوێنێكی وەك لای مێرد، لە قاڵبی پاراستن‌و پەیوەندییەكی لاشەیی‌و گیانییدا، ئایا ڕێزو شكۆی ئافرەتی تێدا نییە؟ گەر لەوەدا نەبێت، ئەی لەچیدا هەیە؟

---

[١] رواه مسلم.

[٢] رواه أبو داود وابن ماجه والترمذي وابن حبان .

[٣] رواه مسلم.

پرشنگ: لەڕاستییدا مەسەلەی ئافرەت لە ئیسلامدا بەو جۆرەش نییە کە هەندێ کەس بەو ڕەقییە باسی ئەکات! نازانم بڵێم چی!

سکالاَ: ئەی بۆچی نەڵێین: لە ڕاستیدا ئێمە ئیسلام ناناسین و نەزانین؟

چەند ژنێتیی دەرمانی دەردی کۆمەڵگەیە

سکالاَ:گەیشتوومەتە ئەو قایلبوونە کە بڵێم چەند ژنێتیی دەرمانێکی گرنگ و بە کەڵکە بۆ کۆمەڵگە، بەڕاستیی ئەم باسە بیری گۆڕیم.

دڵپاك: گومانی تێدا نییە لەوەدا کە دەرمانە، چونکە بەزۆریی لە کاتی پێویستدا دەستی دەدرێتێ، دەس هەڵگرتن لێی، پشت هەڵکردنە لە دەرمانی دەردێکی کۆمەڵایەتیی و ڕەوشتی، گوێنەدانە بە لێقەومانی ئادەمیزاد، نەنگ و زیان لەیاساکەدا بۆ ئافرەت نییە، بەڵکو ئەگەر زیانێك یان نەنگێك هاتە ڕێی ئافرەت لەم ڕووەوە، ئەبێ بزانین ئەو زیان و نەنگە لەو کەسانەوەیە کە یاساکە بەجێ ئەهێنن، بەلاَم لەشێوەیەکی لارو چەوتا، ئیتر ئەو کەسانە پیاو بن یا ئافرەت، بەهەڵە بێت یان بە ئەنقەست.

هیچ سەیر نییە ئەگەر کەسێك یان کەسانێك کەژ یان بەخواردن و خواردنەوەو خەوتن و لێپەڕین بزانن، دەست بدەنە ژنهێنان و شووکردن و تەلاقدان و تەلاق لێ سەندن، بەبێئەوەی گوێ بدەنە ئەنجامی ڕەشی ئەو کارانەیان، بەبێئەوەی بیر بکەنەوە لەو پاشەڕۆژە ڕەشەی کە چاوەڕوانی کەسوکارو منداڵەکانیان ئەکات.

پرشنگ: دەی خۆ ئەو یاسایە یاسای خوایەو نابێ قەدەغە بکرێت، ئەو جۆرە کەسانەی کە ئاماژەت بۆ کردن هەن و ئەبن، ئەی چار چییە؟

دڵپاك: پرسیارەکەت زۆر جوانە، ئەگەر دەسەلاَت لەدەست ئیسلامدا نەبوو، دیارە نابێ سەرزەنشتی ئیسلام بکەین، ئەوەتا ئەبینین هەزارەها تاوان ئەکرێت و ڕوو ئەدات، ئەمیش با یەکێك بێت وەك ئەوان، وەك پێشینان وتوویانە (نۆ وەبانی دە).

ئەگەر ئیسلام دەستەلاَتی لە دەستدا هەبوو، ئەوە ئەبێ بەتەنها لەکاتی پێویستدا، دەستی بۆ ببرێت، واتە بەستنی بەمەرجەکانییەوە چاکترین چارەسەرە. هەروەها پاککردنەوەی دەروون، ڕۆشنکردنەوەی مەسەلەکە بۆ هەمووان، بەرزکردنەوەی پلەی ڕۆشنبیریی جەماوەری، گەیاندنی سەلمێنراوە ئایینییەکان بە خەڵك، زانینی ئەرك و ماف، ئەمانەش هەموویان هۆو ڕێگەن بۆ چاك جێبەجێکردنی یاسا خواییەکە.

شتێکی تری گرنگ لە مەسەلەکەدا هەیەو نابێ لەبیری خۆمانی ببەینەوە، ئەویش ئەوەیە ئافرەت خۆی لەو چەند ژنێتییەدا ئەتوانێ سەربەستی خۆی بخاتە کارەوەو خۆی لێی بەدوور بگرێت، دیارە ئەوەش کەڵکی هەم بۆ ئافرەت و هەم بۆ پیاو هەیە.

نەشمین: تۆ ئەوەیان بڵێ، بەلاَم پێمان بڵێ چۆنە؟

دڵپاك: ئافرەت لەئیسلامدا بەزۆر نادرێت بەشوو، ئەڵێم لە ئیسلامداو بەپێی ئیسلام، نەك لەناو بەناو موسڵمانانذا، دەی گریمان کابرایەك ژنێك یان دوانی هەیەو دێت داوای تۆیش ئەکات، نەشمین خان، خۆ بەزۆر نابێ ناچارت بکەن، ئەوسا ئایا لە شووکردن و پێ نەکردنیدا سەربەست نیت؟ ئەگەر زانیت خاوەن ژن و منداڵەو بەڕەزامەندی خۆت شووت پێکرد، خۆت تاوانباری یان ئیسلام، ئەگەر ئەوە بەتاوان دانرا؟

نەشمین: بێگومان تاوان هی منەو ئیسلام گلەیی لەسەر نییە.

ئاواز: ئەوە زۆر جوان و ڕاستە، بەلاَم ئەی ژنە کۆنەکە یان کۆنەکان؟

دڵپاك: ئەبێ ئاگاداریان بکات، ئەگەر ڕازی بوون ئەوا سەربەستی خۆیانیان بەکار هێناوەو بڕاوەتەوە، ئەگەر ناڕازی بوون، ئەو ناڕازێتیی و پێناخۆشبوونە لەبەر دوو هۆیە، یان بەخیلیی و خۆپەرستییە، یاخود لەبەر نەبوونی دادگەرییە لەنێوانیاندا، جا ئەگەر هۆیەکە یەکەمیان بوو ئەوا هیچ، چونکە ئیسلام دژی بەخیلیی و خۆپەرستییە، خۆ ئەگەر دووەمیان

بوو، ژنە کۆنەکە یان کۆنەکان، ئەتوانن خۆیان بگەیەننە دادگاو سکاڵای خۆیان بکەنو گیروگرفتەکەیان ڕۆشن بکەنەوە بۆ دادوەر، پاش دەرکەوتنی ڕاستیی سکاڵاکەیان دوو ڕێگەیان بۆ دائەنرێت. یەکەمیان، مێردەکەیان بەجێبهێڵنو تەڵاقی لێبسێنن. دووەمیان، پیاوەکە وازی پێبهێنرێت یان واز بهێنێ لە ژنهێنانەکەی.

سکاڵا: ئەی ئەگەر ژنە کۆنەکە یان کۆنەکان کاتێکیان زانی بووک گەیشتە بەر دەرگا، ئەوسا چی ئەبێ؟

دڵپاك: بووك ئەگەر ئاگادار کرابێت ئەوە هیچ، ئەگەر نەکرابێت بێگومان پیاوەکە تاوانبارە، کۆنەکەش یان کۆنەکانیش ئەو ڕێگەیە ئەگرن کە کەمێك لەمەوبەر باسمان کردن.

سکاڵا: ئۆخەی دڵم ئاوی خواردەوە، دڵنیایی تەواوم دەست کەوت، ئیتر لەمەودوا هەر وا بەئاسانی هەڵناخەڵەتێم، ئەی خوایە گیان، ڕێگەی تۆ تەواوە، ڕاستە، یاساکانت بێوێنەن، بەڵام شارراونەتەوە لێمان، ناهێڵن پێیان بزانینو بیانناسین، ئەی خوا بەزەییت.. بەزەییت.

چەند ژنێتیی لەناو ئێمەو ئەواندا

پرشنگ: باشە، پێم نالێیت ئەم گیروگرفتە بۆچی هەر لەناو مسوڵماناندا هەیەو ماوەتەوە؟ ئەی بۆچی لەخۆرئاواو خۆرهەڵاتدا لەناو بیروباوەڕەکانی تردا نییەو باس ناکرێت؟

دڵپاك: ئەم پرسیارەشت زۆر جوانو پڕ لە وردبینییە، ڕاست ئەکەی بەزۆریی لەناو موسڵماناندا ئەم گیروگرفتە هەیە، هۆی ئەمەش ئەوەیە مسوڵمانان بەهۆی پاکیی ئایینەکەیانەوە، ڕەواو ناڕەوا ناخەنە پشتگوێو بە تەنگ ڕەواوە دێن، هەوڵدەدەن تووشی حەرامکاریی نەبەن، بەڵام ئەوانی تر لە وەدا وەك موسڵمانان نینو حەرامو حەڵاڵیان بەلاوە نییە.

چەند ژنێتیی لەناو مسوڵماناندا، لەخۆرهەڵات بێ یان خۆرئاوا، هەیە، بەڵام نەك بەپێی بڕیاری یاسا، یان شەریعەت کەچی بە بەرچاوی یاساو شەریعەتیشەوە هەیەو ئەکرێت، بەناوی ژنهێنانو شووکردنەوە نا، بەڵکو بەناوی هاوڕێیەتییەوە، لە چوار ژندا ناوەستێتەوە، بەڵکو ژمارەکەی سنووری بۆ نییە، بەئاشکرا نا کە ئاهەنگی بۆ بگێڕێتو دوو خێزان یان دوو هۆز بەو هۆیەوە ببن بە خزمی یەکتری، بەبێئەوەی خەڵك بەشداریی ئاهەنگی هاوسەرێتییان بکات، بەڵام بەدزییو نیمچە دزبیو بێئاگایی خەڵك، لەوەش سەیرترو سەرسوڕهێنە تر:

پیاو ناچار ناکرێت کە بەشداری بەرپرسیاریی ئافرەت بکەن لە ئەنجامی ئەو کارەدا، چ لەڕووی دارایییو چ لە ڕووەکانی ترەوە، بەس هەر تەنها ئەوەی لەسەرە ئابڕووی ئافرەتەکە بتکێنێتو ئیتر با هەر بناڵێنێ بەدەست ئیشی سکپڕبوونو ژانی بەرپێ خستنو مناڵبوونی ناشەرعییەوە.

ئایا خۆرهەڵاتیی و خۆر ئاواییەکان. نا مسوڵمانەکانیان. پیاو ناچار ئەکەن کە ددان بنێت بەو مناڵەدا کە لەدایك ئەبێت، لە ڕێگەی کاری سێکسی ناڕەواوە، کە هی ئەوە؟ بەشداریی ئەکات لە بەخێوکردنیا؟ بە ناشەرعیی ناو نابرێن؟ بەدرێژایی تەمەنی، ئەو مناڵە هەست بە بی باوکێتییو زۆڵییو لەکەداریی خۆی ناکات؟ ئەگەر نەیشیکات، ئەو کۆمەڵگەیە چۆن کۆمەڵگەیەکە کە هەمووی زۆڵو زۆڵ ئاوردە بێت؟ جیاوازیی ئەو کۆمەڵگەیە لە کۆمەڵێ ولاخو ئاژەڵی تر چییە؟ ئەی بۆچی پێی ئەوترێت ئادەمیزاد؟

چەند ژنێتیی ئەوان لە هەموو هەڵسوکەوتو کارێکی ڕەوشتییو زیندەیەتیی ویژدانو هەستێکی مرۆڤانەوە دوورە، لە خۆپەرستییو هەوەسبازیی بەو لاوە تێپەڕ ناکات، دەی جا وەك خوا لێخۆشبوو (شێخ محمد أبو زهرة) ئەڵێت، چەند ژنێتیی حەڵاڵ لە چەند ژنێتیی بەناو هاوڕێ چاکتر نییە؟[1].

دەی چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا گونجاوو پاکترو هەوەس دامرکێنەرترەو بۆ ئافرەت بەسوود ترو بۆ مرۆڤایەتیی لەبارترە، یان لەناو نامسوڵماندا؟ کامیان پێشکەوتووترە؟ کامیان لەژیرییو ژیربێژییەوە نزیکترە؟ کامیان پاکترە، ئەو

---

[1] "ان تعد الحلائل خير من تعدد الخلائل"، تعدد الزوجات فی الاسلام: عبدالله علوان.

ژیانەی کە لەگەڵ چوار ئافرەتی حەلالدا ببرێتە سەر، یاخۆ شەوێ لەگەڵ ئافرەتێکی دەستاو دەست پێکراودا؟ کامیان چاکترە، ئەو منالەی کە دایکو باوکی خۆی ئەناسێو لەناویاندا بەنازداریی پێئەگات، یان ئەوەیان کە بە زۆڵیی کەوتۆتەوەو باوکی مستر، نەزانراوە؟!

جوان: بەڕاستیی ئیسلام گەورەیە، ڕێبازێکی بەرزە، بەرنامەیەکی خوایی و پڕ لە حیکمەتە، خۆزگەم بەوانەی ئەیناسن و لەگەڵیا ئەژین.

بەخوا خوشکە دڵپاك، ئەگەر خۆمان بەمرۆڤ دابنێین، دیارە ئەوەی ئیسلام، خێری مرۆڤایەتیی تیایە، ئەوەندەش هەیە، خوا ئایینی ئیسلامیی بۆ ئادەمیزاد ناردووە نەك ئاژەڵ، جا ئەگەر ئاژەڵ پەیڕەویی ئەو ئایینەی نەکرد، نابێ گلەیی لێبکرێت.

دڵپاك: قسەکانت هەموویان ڕاستن، بەڵام کاتێ کوفر دێتە گۆ سەبارەت بە نەنگ و پیسییەکانی خۆی چاو دائەخات و چاکی ئێمە وا باس ئەکات کە قیزەون دەر بکەوێ، ئێمەش هەر وا بە سادەیی باوەڕ ئەکەین.

ئەو هەموو داوێن پیسییەی کە لەناویاندایە، ئەو زۆڵانەی کە هەر ساڵێك ژمارەیان ئەگاتە ملیۆنەها، ئەو هەموو جەورو ستەمەی کە ئەیکەن لە ئافرەت، ئەو مۆری نەنگ و شوورەییەی کە ئەینێن بەناوچاوانی مرۆڤایەتییدا بەچاکی ئەزانن و گوێی نادەنێ، هەروەك هیچ ڕووی نەدابێ، کەچی دنیایان پڕ کردووە لە پڕوپاگەندە دژی ئیسلام، کە چەند ژنێتیی تێدا هەیە، لە کاتێکدا ئیسلام پیاو ناچار ئەکات کە بەرپرسیاریی ئەدەبیی و دارایی بگرێتە ئەستۆ لە مەسەلەی چەند ژنایەتییەکەدا.

پرشنگ: شەوگار درەنگەو ئەبێ بەیانیش زوو هەڵسین.

خۆرئاواییەکان ئاوڕیان لێداوەتەوە

سکالا: چەند ژنێتیی، ئەو هەموو کەڵکانەی هەیەو بەو شێوەیە کۆمەڵگە ئەپارێزێ لە گیروگرفت، چۆن خۆرئاواییەکان ئاوڕیان لێنەداوەتەوە؟

دڵپاك: ناتوانین بڵێین ئاوەڕیان لێنەداوەتەوە، بەڵکو ژمارەیەك لەنووسەرو بیرکەرەوەو زاناکانیان، زۆر بە پەرۆشەوە بانگەوازیان بۆ کردووەو هاندان و شتیان بەکارهێناوەو کەڵکی ئەو کارەیان بۆ کۆمەڵگە باسکردووە، جا هەر بۆ نموونە، نەك هەڵدان، با لەم پەڕاوەی (عەبدوڵڵا علوان)دا تەماشایەك بکەین، ئەها تەماشاکە با لەلاپەڕە بیستەوە دەست پێبکەین:

. (جروتیوس) زانایەکی بەناوبانگە لە یاسادا، بە پەرۆشەوە لە چەند ژنێتیی کۆڵیوەتەوەو شەریعەتی ئابە عیبرانییەکان و پێغەمبەرانی سەردەمی کۆنی زۆر بەچاك هاتۆتە بەرچاو لەڕووی چەند ژنێتییەوە.

. فەیلەسووفی بەناوبانگی ئەڵمانیی (شو بنهور)، لە نامیلکەکەی (وشەیەك دەربارەی ئافرەت)دا ئەڵێت: "یاسای هاوسەرێتیی لە ئەورووپادا لەسەر بنەڕەتێکی گەنیو دامەزراوە، چونکە یەکسانیی ڕەچاو ئەکات لەنێوان ئافرەت پیاودا، وای لێکردووین کە لەیەك ژن زیاترمان نەبێت، بەوەش نیوەی مافمان بزرمان کردووە، ئەرکی سەرشانیشمان دووقات بۆتەوە..".

دیسانەوە ئەڵێت: "لەو ئەو نەتەوانەدا کە چەند ژنێتییان تێدا هەیە، ئافرەت بەدی ناکرێت کە خۆی خۆی بەخێو بکات، چونکە مێردیان هەیە، بەڵام لای ئێمە (واتە لە ئەورووپادا)، مێردداران ژمارەیان کەمە، بێ مێردان لەژماردن نایەن، بەخێوکەریشیان نییە، لە چینە بەرزەکاندا کچ ئەبینی پیر بووەو دڵتەنگ و وەڕس لەژیان، لە چینە نزمەکانیشدا، چەندەها ئافرەتی لاوازو هەژار ئەبینی کە تالاو ئەچێژن، قورسترین ئیش وا بەسەر شانیانەوە، تیایانەیە ئابڕووی خۆی فرۆشتووەو بە ناپاکیی و کوێرەوەریی ئەسووڕێتەوەو ئەژیو مۆری نەنگ و شوورەیی بەناوچاوانییەوە دیارە، تەنیا لە شاری (لەندەن)دا، هەشتا هەزار کچی دەستاو دەست پێکراو هەیە کە خوێنیی شەرەفیان تکاوە لەبەر زەحمەتی شووکردن و

بوونەتە قۆچی قوربانی یەك ژنێتیی لەئەنجامی لووت بەرزیی و نەهاتنەوە خوارەوەی خانمی ئەوروپیی و شانازییکردنی بەخۆیەوە، دەی ئیتر کاتی ئەوە نەهاتووە کە چەند ژنێتی بە حەقیقەتێکی پڕ لەسوود بۆ ڕەگەزی ئافرەت بژمێردرێن؟"[1].

. غوستان لوبون، لە پەڕاوەکەیدا (حضارة العرب)، دەڵێت: "باوەڕ بوون بە ڕێبازی چەند ژنێتیی ڕۆژهەڵاتییەکان ڕێبازێکی چاکە، چونکە ئاستی ڕەوشت لەناو ئەو نەتەوانەدا بەرز ڕاگیر ئەکات و پەیوەندیی خێزان بەتین ئەکات و ڕێزو بەختیارییەکی وەها ئەبەخشێ بەئافرەت کە ئەوروپا بەخۆیەوە نەیدیوە".

. لیبون ئەڵێت: "هەر ئەبێ یاسا ئەوروپییەکان ڕێگەی چەند ژنێتیی بدەن".

. مامۆستا (اهر نفیل) ئەڵێت: "چەند ژنێتیی کارێکی پێویستە بۆ پاراستن و مانەوەی ڕەگەزی ئاریی".

. ئەنی بیزانت کە سەرکردەی (التیصوفیة العالمیة) کە ئافرەتە، لە پەڕاوەکەیدا (الادیان المنتشرة في الهند)دا ئەڵێت: "هەرکاتێ کاروبارمانمان بە تەرازوو پێوەرێکی ڕاست کێشانەو پێوانە کرد، بۆمان دەرئەکەوێ کە یاسای چەند ژنێتیی لە ئیسلامدا . کە پاراستن و ئاگادارییکردن و خۆراك پێدان و پۆشاك بۆ پەیداکردنی تێدا بۆ ئافرەت ئەبینرێت . هەر زۆر بەکەڵکترە بۆ ژن لە سەڵیتەگەریی ئافرەت لە خۆرئاوادا، کە پیاو لە خۆرئاوا ئافرەتێك هەڵئەخەڵەتێنێ و هەوەسی خۆی پێ تێر ئەکا، کە لە هەوەسبازیی تێری نۆشی، ئیتر بەرەڵڵای ئەکات و دەری ئەکاتە دەرەوە بۆ سەر شەقامەکان".

. ڕۆژنامەی (دیلی میل)ی ئینگلیزی، وتارێکی بڵاوکردەوە، گەڵێ بەرگریی لە چەند ژنێتیی کردو گلەیی لەو گیروگرفتانەش کرد کە لە ئینگلتەرەدا بوونەتە بەشێك لە ژیانی ئافرەت، تیایدا هاتبوو: "ڕێدان بە چەند ژنێتیی تاکە ڕێگەیە کە چارەسەرێکی سەرکەوتووانە بێت، یەك ژنێتیش جگە لە لەسەر ڕاهاتن و باوەڕپێبوون بەولاوە هیچی تر نییە، ئەمەش لەڕاستیی و لەواقیعدا ئەنجامی ژمارەو ئیسبەتە". لەسەری ئەڕوات و ئەڵێت: "یەك ژن بۆ یەك پیاو ڕێك و چاکترە، بەڵام کاتێ ئەوە ڕێك و چاکترە کە ژمارەی ژن بەقەدەر هی پیاوان بێت، بەڵام هەر کە ژمارەی ژنان بەسەر هی پیاواندا بەرز بۆوە، ئەگەر چارەسەری بۆ دانەنرێت دیارە شەڕو هەرایەکی هاڕێنەر لە نێوان پیاوان و ئافرەتاندا بەرپا ئەبێت".

. دکتور (نظمی لوقا) لە پەڕاوەکەیدا (محمد الرسالة و الرسول) ئەڵێت: "گومانی تێدا نییە کە ڕێبازی یەك ژنێتیی بەشێوەیەکی هەمیشەیی ڕێبازێکی نموونەییە، چاو پیاگێڕانێك بەواقیعی ژیانی مرۆڤدا، هەر لە مێژووی دێرینەوە تا ئێستا، نیشانمان ئەدات کە چەند ژنێتیی هەر پەنای پێبراوە چ بەئاشکراو چ بەنهێنیی، یان لەڕێگەی مۆڵەت وەرگرتنەوە لە ئایین یان لەیاسا، تەنانەت دژ بە ئایین و یاسایش لە گەڵێ کات و باردا، هەرکەسیش خاوەنی ژیریی بێت ئەزانێ چەند ژنێتیی مۆڵەت پیدراو لە مۆڵەت پێنەدراو چاکترە..".

سکاڵا: ئەی بۆچی لە قوتابخانەکاندا مامۆستاکانمان کە باسی چەند ژنێتیی و ژیانی ئافرەتیان بۆ ئەکردین، خۆیان لەم جۆرە باسانە نەئەدا؟

ئاواز: سکاڵا پرسیاری زۆر بوو، جا ئیتر خۆتبگرە بۆی دڵپاك.

دڵپاك: ئەی بۆچی نەڵێین، سکاڵا چاوی کرایەوە، هۆشی هاتەوە بەخۆیا؟ بەڵێ خوشکەکانم، ساڵ لەدوای ساڵ خۆرئاواییەکان، بەتایبەتی زاناکانیان بۆیان دەر ئەکەوێ کە یاسای چەند ژنێتیی ئیسلامیی پێویستییەکی مرۆڤایەتییە، بەتایبەتی لەڕووی ڕەوشتەوە، ئای کە چەند ژنێتیی بەرزو بەنرخەکاتێ بەراوردی ئەکەین لەگەڵ ژیانی ئەو ئافرەتانەداکە بێ مێردن، خۆیان ئەگەڕێن بەدوای پیاودا، لەسەر شەقامەکاندا، لەشوێنە پیسە جۆر بەجۆرە زۆرەکاندا هەتا دەستبازیی و گەڵبازی نارەوایان دەسکەوێ، دەی چی بکەن کە بێ مێردن،ماڵێك نییە بەمێردو منداڵەوە بیانگرێتە خۆی، کەسێك نییە ڕێزیان بگرێت یان نازیان بکێشێ، لەبەر ئەوەی کە ئافرەتن، نەك لەو چەند ساتەدا کە لە گەنداوی لێپەڕیندا دەیبەنە سەر، تاوان تاوانی کێیەو هۆیەکەی چییە؟

هەر ئەم جۆرە بیرو سەرنجانە لەو واقیعە تاڵە دڵگوشەرە، یەکێك لە خانمە ئینگلیزییەکانی هێنایە دەنگ و بە فرمێسك ڕژاندنەوە بنووسێت: "بێگومان ئاوارەو دەربەدەر لە کچانمان ئێجگار زۆرە، بەڵام هەموو لایەکی گرتۆتەوە، باسکەرانیش

[1] ئەو هەشتا هەزارە لەسەردەمی شوبنهوردا بووە، کە لە (١٨٦٠)دا مردووە، ئێستا زۆر زۆرترن.

دەربارەی هۆی ئەو مەبەستە زۆر کەمن، من کە ئافرەتێکم و پەنجە بۆ ئەو کچانە ڕائەکێشم، خەریکە دڵم لەت و پەت ببێت بۆیان، ئای کە بەزەییم پیادا دێنەوە، بەڵام ئەبێ پەستیی و دڵگرانیی من چ سوودێکیان پێبگەیەنێ، تەنانەت گەر خەڵکیش هەمووی بەشدارییم بکات بێکەڵکە، هەتا دەست نەدرێتە لەناوبردنی ئەو بارە بۆگەنە، ئەی سەد ڕەحمەت لە گیانی پاکی زانای بەڕێز (تومس) کە دەردەکەی بەوردیی تەماشا کردو دەرمانێکی زۆر چاکی بۆ نواند، کە ڕێگەدانی پیاوە لەوەی کە زیاتر لەیەك ژن مارە بکات، بەو بەزمە بێگومان بەڵاکە ئەڕەوێتەوە، کچەکانمان ئەبنە ماڵدار، بەڵا زلەکەی ئێمە لەناچارکردنی پیاوی ئەوروپادایە کە بە یەك ژنەوە بساچێت و ببەسترێتەوە"، "ئەو یەك ژنێتییە کە بۆتە هۆی ئاوارەکردنی کچەکانمان، کە پاڵیان پێوە ئەنێت هەڵسن بەئیشو کاری پیاو، دیارە نەگبەتییەکەش مەزنتر ئەبێت ئەگەر ڕێگا نەدرێت بە پیاو کە چەند ژنێکی هەبێت"[1].

سکاڵا خان، ڕەنگە لات سەیر بێت، کە پاش جەنگی جیهانیی دووهەم، ئافرەتان هەر خۆیان لە ئەڵمانیادا سەرپێچییان لە زیناکردن و بەدڕەوشتیی کردو لێی یاخی بوون، شتەکە دای لەدڵیان، وایان لێهات تفیان لەو ژیانە قێزەونە پیسە ئەکرد، کە هەر وا بە خۆڕایی لە بازاڕی بێئابروویەتییدا ئافرەت بەسەری بەرێت و لە ئەنجامیشدا زۆڵ بگرێتە باوەش، کە ئەو بەسەزمانەش پێگەیشت لەناو هاوڕێ باوکدارەکانیدا شەرم لەخۆی بکات، چونکە زۆڵە!

ئەو ساوا جوانەی بەخێوی ئەکا. ئەم هیوای پییە

ئەپرسێت: دایە بۆچ وەك منداڵان من باوکم نییە؟

بۆچی پێم ناڵێیت؟ ئۆف بیری ئەکەم! کوانێ؟ لەکوێیە؟

چۆن تێیگەیەنێ؟ چ دایك، چ کۆرپە، دە چاریان چییە؟

ئافرەتانی ئەڵمانیا سەرپێچییان لە یاسای زیناکردن کردو کەوتنە وتووێژو ڕاوێژکردن و کۆنگرە بەستن، لەدواییدا بڕیارێکی زۆر سەیریان دەرکرد، کە بەبیری خۆرئاوادا لەوانەیە نەهاتبێ!

داوای ئەوەیان کرد کە شووکردن و مێردداریی بەسەرەو بەنۆرە بێت، هەر ئافرەتێك لەگەڵ پیاوێکدا بۆ ماوەیەکی دیارییکراو بژی، ئەمجا لێی جیابێتەوە بۆ ئەوەی ڕێگا چۆڵ بکات بۆ هاوسەرێکی ترو ئەویش بێبەش نەبێت لەو مافە، بۆ ئەم کارە چەندان کۆمەڵیان ڕێکخست و دامەزراندن ئەو داوایەیان بەگەرمی دووبارە ئەکردەوە[2].

لەهەموو لاوە هەستی بەوەکرد، وا لەچەند لاوە

هاوارو ناڵەو سکاڵایەتی، ئۆف! ئەقیژێنێ

ئەڵێ: لەجوانیی و مێیەنیی و فترەم ئاوەڕووت کرام

بە پەشیمانیی وەك تاوی باران ئەسرین ئەڕژێنێ

سکاڵا: دەی توخوا با بەرەو بەختیاریی ئافرەت دەست پێبکەین.

ئافرەت خۆی ئەوەی دایە دواوە

ئاواز: دڵپاك، باسی ئافرەت قووڵ و فرە لایەنەو قسەی لێ ئەبێتەوە، لەو کاتەدا کەباسی چەند مێردێتیی کرا تۆ بەمنت گوت: "ئەم پێشنیارەی کە دەستت کەوتووە"، مەبەستت لەوەدا چیبوو؟ لەکوێ دەستم کەوتووە؟ قسەیەك بوو کردم و زادەی بیری خۆیشم بوو، ئیتر کەی پێویست بە قووڵکرنەوە ئەکات؟

دڵپاك: چاوەکەم، ئەوە تەنها قسەیەك نییەو بڕێتەوە، هەروەها زادەی بیری خۆیشت نییە، بەڵکو (فکرە) بیرێکی دەستاو دەست پێکراوەو لەناو گەلێ میللەتا، بەتایبەتیی لای سۆشیالیستەکان، ئەو بیرە هەیەو هەوڵی زیندوو کردنەوەیشی ئەدەن، هەوڵی تازەکردنەوەو جێبەجێکردنیشی بۆ ئەدەن، لەبەر ئەوە پێویستی بە تازەکردنەوە هەیە.

1 ڕۆژنامەی (لاغوس ویکلی رکورد) لەڕۆژنامەی (لندەن تروت) وەریگرتووە.

2 حقائق الاسلام وأباطيل خصومة، والمرأة في القران: عباس محمود العقاد.

ئاواز: تۆ دەربارەی سۆشیالیست قین لەدڵی، چەند مێردایەتیی و داوێن پیسیی و ئەو جۆرە شتانە، لە سۆشیالیستەوە دوورن و کارو پیشەی سەرمایەدارین.

دڵپاك: بۆچ لەیەکتر زوویری بین؟ دەی با لەیەکتر بگەین، خوشکە ئاواز، ئەی چۆن خۆت نابەڵەد ئەکەی لەوەی کە سۆشیالیستییەت دەدان بەخێزان و بە خێزانداریدا نانێت؟ ئافرەت بۆ پیاوو پیاو بۆ ئافرەت، بەپێڵاو بۆ پێ و پێ بۆ پێڵاو لە بازاڕدا دائەنێت؟ لەسەر ئەو بنەڕەتەی کە هەموو شتێ بۆ هەموو کەسێکەو هیچ کەس هیچی بۆ تایبەتیی نییە.

ئەی نەتخوێندۆتەوە کە کارڵ مارکس ئەڵێت: "هاوسەرێتیی (الزواج) بەبێ چەندو چۆن شێوەیەکە لە شێوەکانی موڵکایەتیی تایبەتیی گوشێنراوو کۆسپێکە لەسەرە ڕێگەی مەشاعییەتی ئافرەتانداو ناهێڵێ ئافرەت ببێتە موڵکی هاوبەشی کۆمەڵ"! ئەمەت نەخوێندۆتەوە؟

ئاواز: ئەوا بیستم، ئەوە قسەی خۆتە دڵپاك، نەك هی کەسێکی تر.

دڵپاك: نا گیانەکەم، قسەی من نییە، فەرموو سەیری ئەم پەڕاوە (المرأة في التراث الاشتراكي) لە بە عەرەبیکردنی (جورج تەرابیشی) بکە، ئەها لە لاپەڕەی (٩) دا نووسراوەو لەیەکێك لە دەستنووسە ئابووریی و فەلسەفییەکانی مارکس کەژ مارەی (١٨٤٤)ی دراوەتێ، وەرگیراوە!

سکاڵا: ئا، خۆ بە چاوی خۆت دیت، دڵت ئاوی خواردەوە ئاواز؟

ئاواز: بەڵام باسی هاوبەشیی پیاوانم لە ئافرەتدا نەکرد، پرسیارێك بوو دەربارەی چەند ژنێتیی کردم، تۆیش وەڵامت دامەوە.

دڵپاك: ئێ خوشکە گیان وەك خۆت ئەڵێیت، منیش وەڵامم دایتەوە، جا بۆ زیادە ڕوونکردنەوەش، با پێت بڵێم کە چەند مێردێتیی کە ئەڵێن لە ڕۆژگارە دێرینەکاندا، کاتێ ئادەمیزاد لە دەوری وەحشییەتدا بوو، ئەویش بووە، هەر ئافرەتان خۆیان لەو دیاردەیە سڵەمینەتەوەو لێی دوور کەوتوونەتەوە، چونکە بە خراپ و پیس و بەدئەنجامیان زانیوەو بارێکی قورس بووە بەسەر ئافرەتەوە، فەرموو گوێ بگرە:

"بێگومان باخوفن ناو جەرگەی ڕاستیی پێکاوە جارێکی تر، کە بەدڵنیاییەوە باسی بەجێهێشتنی قۆناغی چەند مێردێتیی ئەکات، کە لەچەند مێردێتییەوە بوو بە یەك مێردێتیی، کە ئەمەش لە بنەڕەتدا ئافرەتان دەستیان پێکرد، جا چەندە مەرجەکانی ژیانی ئابووریی پێش ئەکەوتن، ئەوەندەش بنەڕەتەکانی شیوعییەتی کۆن لە بن ئەهاتن، چەندیش ژمارەی دانیشتووان بەرەو زیادبوون بڕۆیشتایە، ئەوەندەش پەیوەندییە جنسییە ساکارەکان شێوە سەرەتاییە پووچەڵەکانی خۆیان کە ڕیسواکەرو زەحمەت بوون بۆ ئافرەت، گوم ئەکرد، ئافرەتیش بەتاسەوە، بە بەردەوامیی بەرەو داوین پاکیی و ڕووەو شووکردنی کاتیی یان هەمیشەیی بەیەك پیاو هەنگاوی ئەنا، چونکە ئەوە ڕێگەیەك بوو بۆ قوتاربوونی لە چەند مێردێتیی (المزاوجة الفاجرة)، ئەوەش قەت بەچاکەی پیاوان، یاخۆ لەسەردەستی پیاواندا نەئەکرا بێتە دی بۆ ئافرەت.."[1].

ئاواز: دەی خۆ ئەوەتا سۆشیالیزم دژایەتی خۆی بەرامبەر چەند مێردێتیی ئەنوێنێ.

دڵپاك: نا، من بۆ ئەو مەبەستە ئەوەم بۆ باس نەکردی، بەڵام لەو قسانەدا چەند شتێك بەڕوونی خۆیان نیشان ئەدەن:

١. ئافرەت بەسرووشت حەز لە چەند مێردێتیی ناکات، چونکە کارێکی زەحمەت و قێزەونەو کەڵك و سوودی بۆ ئافرەت نییە.

٢. سۆشیالیزم، لە کاتێکدا هەست بەوە دەکات، چۆن ئەبێ داوای هاوبەشی (مشاعية)ی ئافرەت و کردنی بە موڵکی گشتیی بکات؟

٣. کە ئافرەتان پاش بڕینی قۆناغی وەحشییەت دەستیان دایە یەك مێردیی، بۆچی ئێمە بیانگێڕینەوە بۆ ئەو قۆناغە؟ ئایا ئەوە ستەمکردن نییە لە ئافرەت؟

---

[1] أصل الاسرة والملكية الخاصة والدولة ـ الفصل الثاني/ فرديك أنجلز.

سکالاَ: من بلێم چی؟ داوای وەلاَمەکان لەئاواز بکە، نەك من.

ئەبێ تۆیش یارمەتیم بدەیت

دلَپاك: ئاه! خوشکەکانم، گیروگرفتی ئێمە، ناتەواویی و کەموکوڕیی و نەگونجانی ئیسلام نییە، بەلَکو نەزانیی و دوورە پەرێزیی خۆمانە لە ئیسلامەوە. ئینجا هەروەك نەزانو دوورە پەرێزین، ناحەزان بەشێوەیەکی هەلَەتو پەلَەت ئەیدەن بەگوێماندا و ئێمەش باوەڕ ئەکەین، ئا، ناحەزان بەشێوەیەکی گۆڕاوی پڕ لە ساختەکارییەوە ئەیدەن بەگوێماندا، ئێمەش نەزانینو ناتوانین بدەین بە دەمیانداو هەستیش بەوە ناکەین کە لەو بە گوێدادانەدا مەبەستی تایبەتیی خۆیانیان هەیە، دواییش ڕەخنەمان لێئەگرنو ئەلَێن: "ئاخر ئەوەیە ئیسلامەکەتان، ئەها لەگەلَ چەرخا ناڕوات، ئەها پڕ لەکەموکورتییە، ئەها لەگەلَ ژیرییدا یەك ناگرن.. هتد".

کەچی ئێمەش لەبەر نەزانیی و دوورە پەرێزییمان لە ئیسلامەوە، دەممان دائەخرێتو ورتەمان پێناکرێت، وەهایش سەیری خۆمان ئەکەین گوایە لێزانینو ڕۆشنبیرین، بەمجۆرە لە نەزانینێکی ئاوێتەدا ئەژین!

ئاواز: وانییە دلَپاك، قابیلە هیچ لەبارەی ئیسلامەوە نەزانین؟

دلَپاك: زانیاریی بێتانو پۆ کەمو کورت! زۆرجار بۆ ئادەمیزاد لە نەزانین زیان بەخشترە، چونکە ئەو کەسەی کە نەزانە لەوانەیە بەخۆی بزانێت کە نەزانە، جا لەوانەیە هەولَی زانینو فێربوون بدات، هەروەها فتوایش نادات، بیشیدا کاریگەریو دەنگدانەوەی نییە، بەلاَم ئەو کەسەی کە هەندێ گەندە زانیاریی پرشو بلاَوو بێتانو پۆلەم لاو لەولاوە، لە دەم خەلَكو لەناو سکی هەندێ پەڕاو یان لەسەر جادەو لەناو کۆلاَناندا دەست کەوتووەو خۆیشی بەزانا ئەزانێ، ئەوە وای لێ ئەکات کە لەخۆی ڕازی بێتو ئیتر پالَ بداتەوەو ئەو زانیارییە کەمە ناتەواوەی بکات بە گەنجینەی خۆیو هەمیشەیش، لەهەموو گیروگرفتێکدا بیگرێت بەدەستەوەو پەنای بۆ ببات، تەنانەت فتوایشی پێبدات، ئەمەش سامناکترین دەردە کە ژمارەیەکی زۆر لە بەچکە ئیسلامی پێوە گیرۆدەیە.

دەردەکەمان قوولَو گیرگرفتەکانمان ئالَۆزن، ئەمڕۆ زۆربەی ڕۆلَەکانی ئیسلام، بەتایبەتی کیژە ڕۆشنبیرەکان!! هەموو زانینێکیان لە بارەی ئیسلامەوە لەو جۆرەیە کە باسمان کرد، بریتییە لە هەندێ زانیاریی بێتانو پۆی کالَو کرچی پرتووکاو، لە هەندێ چیرۆكو ئەندێشەو ئەفسانەی دوور لە گیانی پاکی ئیسلام کە پەیوەندییان بە ئیسلامەوە نییە، لەوەیشەوە لە بیرو مێشکیاندا کۆمەلَێك وێنەی شێواو، بیری بێناوەڕۆك کۆبووەتەوەو ناویان لێناوە ئیسلام!

ئیتر هەست ناکەن کە ئیسلام بەرنامەیەکە خوا دای ناوە بۆ ئادەمیزاد، نازانن کە ئەو بیرو وێنە شێواوانە، ئەو چیرۆك و شتە پڕوپووچانە لەلایەن دوژمنو خزمەتکارەکانییەوە تێکەلَی بیری خەلَك کراون، لەوەش زیاتر نازانن کە گومڕا کراون و فریو دراون، لە شاڕێگەی ژیان ترازاندوویانو زۆر زۆریش دوو خراونەتەوە!

دەی توخوا هێشتا کاتی ئەوە نەهاتوە کە ئێمەی ڕۆشنبیر ئیتر لەدەمی خەلَكو ناحەزانەوە سەیری ئیسلام نەکەین؟ لەڕەفتارو کرداری خەلَکەوە، تەنانەت لە هەندێ لەوانەوە کە کالاَو بەرگی ئیسلامییان پۆشیوە تەماشای ئیسلام نەکەین؟ بەتایبەتیتریش ئەوانەی دەم لە ئیسلام ئەکوتن و خۆیانیان کردووە بە ئاغاو کاربەدەستی موسلَمانان، کەچی لەڕاستیشدا خۆرەی گیانی ئیسلامو خزمەتگوزاری ناحەزانی ئایینی خوان.

سکالاَ: باشە، ئەی ئێمە ئیسلام چۆن بیناسین خوشکە دلَپاك؟

دلَپاك: ناسینی ئیسلام بە کۆلَی شێرەوە نییە، بەتایبەتی بۆ ئادەمیزادی خوێندەوار، ئەتوانێت یەکسەر خۆی بگەیەنێتە سەرچاوەکانی، کە قورئانی پیرۆزو فەرموودەکانی پێغەمبەرە ﷺ، بەفەرموودەو کردەوەکانییەوە، ئەم دووانە سەرچاوەی سەرەکیی ئیسلامن، مرۆڤ ئەبێ لەوانەوە ئیسلام بناسێ و دەست بکات بە شارەزابوونی.

بێگومان هەرکەس لەوانەوە ئیسلام بناسێ، ئیتر دوایی پەشیمانیی و دڵەڕاوکێیی نابێت و هەر قسەو ڕەخنەیەکی ساختەچییان بەرگوێ بکەوێ بە گیزەی مێشوولەی ئەزانێت، چونکە بۆی دەرکەوتووەو تێگەیشتووە، چونکە ڕاستیی بۆ ساغ بۆتەوە.

بەڵێ، هەرکەسێ ئەیەوێ مسوڵمان بێت، ئەبێ ئیسلام بناسێت، لەوەشدا ئەبێ بگەڕێتەوە بۆ لای یەکەمین قوتابخانەی کە قورئانە.. قورئان، ئەبێ ببێت بە قوتابی قورئان، بیخوێنێ، لێی تێ بگات، بیخوێنێتەوە، ئەوسایش دەست بداتە خوێندن و تێگەیشتنی فەرموودەکانی پێغەمبەری ﷺ، چونکە ڕاڤەکردن و شیکردنەوەو ڕەنگدانەوەی قورئانن، وێنەی پاکی ڕاستەقینەی یاساکانی قورئانن، مرۆڤ دەبێ لەودوو سەرچاوەیەوە ئیسلام بناسێت، بیخوێنێت، فێر ببێت و ڕێگەی ڕاست بدۆزێتەوە.

سکاڵا: من باوەڕم بەوە هەیە، بەڵام ئەوە تەنها بۆ خوێندەواران دەست ئەدات، خۆ هەموو کەسێك خوێندەوار نییە.

دڵپاك: نەخوێندەوارەکان، لەهەزاردا یەکێکیان، چ پیاو، چ ئافرەت، ڕێگەی نەگریسیی و سەهەندێتیی و ئینکارییکردنی بوونی خوا ناگرنە بەرو دەمدرێژو پڕو پاگەندەچیی نین لەم ڕووەوە، چونکە لەسەر پاکیی سرووشت و فیترەی خۆیان ماونەتەوە، باوەڕیان بە بوون و یەکتایی (الوحدانیە)ی خوا هەیە، باوەڕیان بە بنەڕەتەکان و یاساکانی ئیسلام هەیە، لەوەش زیاتر، هەر کاتێ، هەر هەڵەیەك ڕوو بدات لێیان ددانی پێدا ئەنێن کە هەڵەیە، ئیتر ئەو هەڵەیە بە نەزانیی بێت یان ئەنقەست، ڕۆژێك لەڕۆژان پەشیمان ئەبنەوەو داوای لێبوردن لەخوا ئەکەن، خۆ هەر هیچ نەبێت دەم درێژیی ناکەن و ڕەخنە لە خواو پێغەمبەری خوا ﷺناگرن، خۆیان یاخۆ یاسا چەپەڵەکانی فەرەنسەو شوێنەکانی تر لەخواو پێغەمبەر ﷺو یاساکانی ئیسلام زاناترو بەچاکتر نازانن، خۆزگە ڕۆشنبیرەکان! وەك ئەوان ئەبوون.

ئاواز: کوا ڕەخنەمان لە خواو پێغەمبەر ﷺگرتبێ؟ کەی ئەوەمان گوتووە؟

دڵپاك: خانمی ڕشنبیر، ڕەخنەگرتن لە ئیسلام، ڕەخنەگرتنە لە خواو پێغەمبەر ﷺ، چونکە ئایینی ئەوانە، بەرنامەی ئەوانە، ئەی نابێ ئەمە بزانی؟ نابێ بیری لێبکەیتەوە؟

سکاڵا: پەنا بەخوا.. پەنا بەخوا! بەخوا من ئەوەم نەزانیوە، زۆر لەو تێگەیشتنانەوە دوور بووم، ئەی خاکم بەسەر! جا چی بکەم؟

دڵپاك: ئەگەر ڕاست ئەکەی بگەڕێوە، خوا موحاسەبەی نەزان لەسەر کارو کردەوەکانی پێش نەزانینەکەی ناکات، (عفا الله عما سلف)، . خوا میهرەبان و لێبوردەیە، پێغەمبەر ﷺئەفەرموێ: (کل بن آدم خطاء، وخیر الخطائین التوابین)، بەڵام گەڕانەوەش ئەبێ بە بیرکردنەوەو تێن و بزێویەوە بێت، نەك کوێرانەو سڕو سارد.

سکاڵا: خوا یار بێت دەست پێئەکەم.. دەست پێئەکەم، بەڵام ئەبێ تۆیش دەستم بگریت، یارمەتیم بدەیت، خوشکە دڵپاك.

دڵپاك: تۆ دەست پێبکە خوا بەهەموو شێوەیەك یارمەتیت ئەدات، وەك ئەفەرموێت: (وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا).

بەشی دەیەم

قورئان شاڵی هەمەگیر نییە

ئاواز: خوشکە دڵپاك: ئەڵێن قورئان هەموو شتێکی تیایە، ئایا ئەو قسەیە ڕاستە؟ ئەوە چۆن هەموو شتێکی تێدا جێ بووەتەوە؟

دڵپاك: نەخێر خوشکە ئاواز، ئەوە ڕاست نییەو قسەی ناحەزانی ئیسلامەو هەندێ مسوڵمانی سادەش بە سادەیی وەریان گرتووەو بەڕاستی ئەزانن، خۆ قورئان شاڵی هەمەگیر نییە، جا هەر کەسێکت دیو ئەو قسەیەی کرد یان بەڕاستی زانی، یەکسەر بزانە ئەو کەسە لە ئەنجامی نەناسینو نەشارەزاییەوە لە قورئان شتی وەها ئەڵێت، شاگردی ڕاستەقینەی قورئان قسەی وا ناکات.

قورئان بۆ ئەوە نەنێرراوە کەبێتە پەڕاوێکی کیمیا یان فیزیا یاخۆ پزیشکەوانیی.. هتد، هەرچەندە لەو بابەتانەشی بەگشتیی تێدا هەیە، بەڵکو پەڕاوێکی ڕێنموونیی بێدارو وریاکردنەوەیە، بۆ ئەوە نێرراوە کە ویژدانو ژیریی و سۆزو گیانو دڵی مرۆڤ بدوێنێ و پاك بکاتەوە، ڕێڕەوی ژیان بەپاکیی بهێڵێتەوەو بیپارێزێ، بەهەرەو هێزو تواناکانی بەجۆرێکی وەها ڕێکو پێك بکات کە لە کاروباری دنیادا بەشێوەیەکی بنیات نەرانەی گەرمو گوڕ بخاتە کار.

سکاڵا: من لەم مەبەستە تێناگەم، ئەوە چۆن وا ئەڵێیت؟

دڵپاك: خۆ ئەگەر ئیسلام خۆی ببەستایەتەوە لەناو بازنەی بەشێك لە بەشەکانی کاری ژیریی مرۆڤدا، وەك کیمیا، فیزیا، یان شتێکی تر، بێگومان ئەبوایە گیروگرفتە سەرەکییەکەی فەرامۆش بکردایە، مەبەستم ئەو گیروگرفتە گەورەیەیە کە قورئان لە پێناویدا نێرراوە، کە بەکورتیی ئاماژەمان بۆ کرد، لەو حاڵەشدا دەرگای بیری مرۆڤایەتییو بزووتنەوەی شارستانییەت لەڕووی مرۆڤایەتیی دائەخرا، ئەو کاتەش چەند چوارچێوەیەکی مرۆڤانەی تەمبەڵیی نوێ دروست ئەبوو.

جا ئەگەر قورئان ئەوەی بکردایە، ئەو کاتە ئەبووە هۆی لەناوبردنی بزووتنەوەی پێشکەوتنی مرۆڤایەتیی، ئەوسا جەوهەرو کاکڵەی پەیامی خۆی لە ژیاندا بزر ئەکرد، خۆ دیارە دواندنی مرۆڤی سەدەی حەوتەمی زایین بەزانستێك کە بە چەند سەدەیەك لەبیرو مێشکی بەرزتر بێت، وەك ئەوە وایە کە فەلسەفەی ئیبنو ڕوشد، یان ئەفلاتون یان چۆنییەتیی هەڵدانو ناردنی کەشتی ئاسمانی، بۆ قوتابیانی قۆناغی سەرەتایی، باس بکەیتو بە هیوایش بێت کە فێری ببن.

قورئان پەڕاوێکە باسی بوونەوەرو پەیوەندیی مرۆڤ لەگەڵ بوونەوەردا ئەکات، باسی ئەو یاسایانەی کە گونجاندن لەنێوان بوونەوەرو مرۆڤدا ئەهێننە دی ئەکات، باسی پەیوەندیی ئەو دووانە لەگەڵ پەروەردگارەکەیاندا ئەکات، لەباسی یاسا سرووشتییەکاندا، تەنها ئەو سەلمێنراوە گەورانە باس ئەکات کە پەیوەندییان پتەوو بەتین تر ئەکات لەگەڵ ئەو لایەنانەدا ناومان بردن، هەر لەبەر ئەمەیشە کە زانا سرووشت ناسەکان هەرچەندە زانیاریی و تاقیکارییان چەندێ زۆرو فراوان بێت لە کارەکەیاندا، هەرگیزاو هەرگیز ناتوانن بڵێن، سەلمێنراوێك لە سەلمێنراوەکانی قورئان لەگەڵ ئەنجامێ لە ئەنجامی باسەکانیاندا. ئەو باسەی کە دەست ئەدات بکرێت بەیاسایەك نەك تیورو بیردۆزێك. لەگەڵ یەك دژنو لەیەکتر ئەدەن.

خوشکە گیان، قورئان بەگەرمیی و بەجۆش داوا ئەکات کە ئادەمیزادان تەماشای بەڵگە (ایات)کانی خوا بکەنو لێیان ورد ببنەوە، لەبوونەوەردا، لەئاسۆکاندا، لە دەروونددا، لە گیاندا، ئەمەش بۆ ئەوەیە ئەو تەماشاکرنو لێوردبوونەوە زۆرانە

بینە وەرزشێك بۆ ویژدانی ئادەمیزاد، بۆ ئاراستەكردنی بەنیازو هیوای دیتنی گەورەیی خوا، بۆ بیركردنەوە لە دەستەلاَتی خوا، لەتواناو هێزی، تا بەوەش ئاوڕدانەوە بەلای ئەو بەڵگانەوە تەنهایی خوای بۆ دەربخات، هەروەها بیركردنەوەو وردبوونەوە لەوانە، جوانیی و ڕێكو پێكی و گەورەیی نواندنێك ئەخەنە دڵ و دەروونی ئادەمیزادەوە، چ زاناكان و چ ئادەمیزادە ئاساییەكان.

قورئان كاتێك ئەفەرموێ: (وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لَّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (الجاثية: ١٣)، مەبەستی ئەوەیە ژیریی مرۆڤ ئاگادارو بێدار بكاتەوە كە ڕوو بكاتە كایە (مجال)ی ئەو كارەی كە پێویستە لەسەری، بەڵام ئەگەر بێتو قورئان خۆی بەدرێژیی باسی بكات بۆ مرۆڤو هەموو نهێنییەكانی بوونەوەری بەجارێكا بۆ دەربخات، بەبێئەوەی كایەو دەروازەو بوارێك بهێڵێتەوە بۆ هەوڵدانی ژیری ئادەمیزاد، زۆر ئاشكرایە ئەوە جگە لە كوشتنی ژیریی هیچی تر نییە، بەڵێ، ئەوە كوشتنی ژیریی و واتای ژیان و فەلسەفەی ژیانە.

مامۆستا (محمد الصادق عرجبون) لەڕووی بەڵگە بوونەوەرییەكانەوە (الآيات الكونية) ئەڵێت: "لایەنی بوونەوەریی لە قورئاندا لایەنێكی گرنگە، چونكە كۆڵەكەی بەڵگە خواییەكانە بۆ ناسینی خواو دەستەلاَت و تەنیایی خوا، قورئان ئاماژەی بۆ گەلێ لە پەنهانییەكانی بوونەوەر كردووە كە زانیاریی پەی بەهەندێكیان بردووە، بەڵام ئەو پەنهانییانە سەلمێنراون نەك تیورو بیردۆز بن و ڕۆژێ لەڕۆژان زانیاریی بەدرۆیان بخاتە، هەروەها ئەوانە بیری كلۆمڵی فەلسەفیی نین كە قابیلی گۆڕین و دەستكاریی كردن بن و هەوڵی چەسپاندنیان بۆ بدرێت، چونكە وەك گوتمان خۆیان (حقائق)و سەلمێنراون".

ئاواز: ئەم باسەتم زۆر بەلاوە جوان بوو دڵپاك، بەڕاستیی زۆر سەرم سوڕئەما كە ئەیانگوت قورئان هەموو شتێكی تیایە، لە دڵی خۆما ئەمگوت، باشە ئەو هەموو شتانە چۆن جێیان بۆتەوە تیایا؟ خۆ ئەبوایە لاپەڕەكانی نەك ملیۆنەها بەڵكو ملیارەها لاپەڕە بوونایە.

دڵپاك: مامۆستا ئاواز، ئەی نەئەكرا تەماشای قورئان بكەیت و بەوردیی و سەرنجەوە بیخوێنیتەوەو ئەو سەرسوڕمانەت بەگۆڕ بكەیت؟

خوشكەكانم، ئێمەی خوێندەواری بەچكە مسوڵمان پێویستە لەسەرمان كە قورئانەكەمان پشتگوێ نەخەین، بەوردیی شارەزای ببین، چونكە بەرنامەو كەتەلۆكی ژیانە، شارەزابوون لەقورئان، ژیرو وریاو ئاگادارمان ئەكات، چاوی سەرو دڵمان ئەكاتەوە، بوونەوەرمان پێئەناسێنێ.

ئایین و ئەرك و پێویستییەكانی، بە چاولێگەریی و دەماودەم لە خەڵكەوە، دیارە بە كاڵ و كرچیی و ناتەواویی ئەگاتە دەستمان، ئەوەش حەیفەو بۆ ئێمەی خوێندەوار گەلێ شوورەییە، ئەوە ئێمە هەستمان كزو لاوازە كە گوێ بەو شوورەیی و نەنگیە نادەین.

سكاڵا: خۆزگە هەموو موسڵمانێك وەها ئیسلامی بەخەڵك ڕائەگەیاند! خۆزگە مسوڵمان بەمشێوەیەی تۆ نەرم و نیان بوایەو بەمشێوە زانیارییەش لە ئیسلام ئەدوا، نەك وەك هەندێ كە بەتووڕەیی و زۆركاریی ئەیانەوێ خەڵك بگێڕنەوە بۆ ئیسلام.

دڵپاك: چاوەكەم، كێ ئەڵێ پاش ماوەیەكی تر ئێوە لەوەدا پێشم نادەنەوە؟ خۆ ئێوەش سوپاس بۆ خوا مسوڵمانن و ڕۆڵەی ئیسلامن.

خۆمم ناسیوە

سكاڵا: خوشكە دڵپاك، بەیانی بەشێوەی سپاردە دەستێك جلی ژنی فەڕاشەكەمان ئەهێنم و خوا یار بێت خۆم ئەكەم بە مسوڵمان، مەبەستم ئەوەیە ئیتر ئەمەوێ مسوڵمان بم، كە ڕۆژی هەینی هات و كە لەشار ئەبین، جلوبەرگی شیاو ئەدەم بەدووریین و ئیتر كیژێكی مسوڵمان ئەبم و بەمسوڵمانانە ئەژیم.

دڵپاك: بۆ جلوبەرگ پەك ناكەوێت، ئەگەر مەسەلە تەنها جلوبەرگ بێت، فەرموو لە جلوبەرگەكەی من كام دەستەیان هەڵئەبژێریت بەخۆڕایی نەك هەر جارێ، سەد جار پیرۆز بێت، بەڵام خوشكەكەم، وای بەچاك ئەزانم جارێ پەلە نەكەیت، لەوانەیە پەلەكردن باش نەبێت.

خوشکه سکالاٌ، ئەگەر لەڕووی منذا دائەمێنی و بۆ دڵنەوایی من ئەو کاره ئەکەیت، تکات لیٚ ئەکەم مەیکە، بەخوا من لێت زویر نابم، هەروەك تا ئێستا وەك خوشکی گەورەی خۆم تەماشام کردوویت و ڕێزم گرتوویت، هەر بەو جۆرە، لەوانەیە لەوەش زیاتر ڕێزت بگرم، حەز ئەکەم پەلە نەکەیت.

سکالاٌ: من لەبەر دڵنەوایی و ڕازیکردنی تۆ ئەوە ناکەم، بەڵکو لەبەر ڕەزامەندی خوا ئەمەویٚ خۆم بگۆڕم، چونکه بەهۆی تۆوە، ڕۆشنایی باوەڕ بەخوا، جوانیی و دادگەریی ئیسلام، تاریکایی دڵ و دەروونمیان ڕۆشن کردۆتەوە، بەڕەفتارو گوفتار بۆت سەلماندم کە ئیسلام بەرزترین ڕێگەو بەرنامەی ژیانە، چۆتە دڵمەوەو هاتنەدەرەوەی بۆ نییە، بەڵام لێرەدا، سەرم لە تۆ سوڕ ئەمێنیٚ کە ڕێگەم لیٚ ئەگریت! بۆچی وا خوشکە دڵپاك؟!

دڵپاك: سەرت سوڕنەمێنیٚ، من ڕێگەیشت لێناگرم، بە هەڵە بۆی دامەچۆ، من ئەمەویٚ تێبگەی، پێبگەی، ئیسلامەتیی هەر وەك چۆتە دڵتەوە، هەر بەو جۆرەش بچێتە مێشکتەوە، دڵ خۆی بەتەنها کاری ناتەواو ئەبێت، لەوانەیشە بەرگە نەگریت، دڵ ئەبیٚ مێشك پشتگیریی بکات.

خوشکه بەڕێزەکەم، موسڵمان پێشئەوەی لەشی بە بەرگ دابپۆشیٚ، پێویستە دڵ و مێشك و سۆزی بە بەرگی باوەڕ بڕازێنێتەوە، ڕۆژگارەکەشمان وەك ئەبیٚ بیزانی ڕۆژگاری نەفامێتییە، مسوڵمان تووشی تانەو تەشەرو ڕەخنەو هێرش و شاڵاوی هەمەجۆری ناحەزان و نەفامان ئەبێت، بەئاسانی یەخەی بەر نادەن، بەتایبەتی ئافرەتی خوێندەوار، کە بیەوێت موسڵمانانە بژی، ئەکەوێتە جەنگەوە لەگەڵ کۆمەڵگەدا، بە باوو نەریت و ژیانییەوە بەتێکڕا لەگەڵی ئەجەنگێن، ئەمەش شتێکی ئاسان نییە، سادەو بچووك نییە بۆ کەسێك کە لەسەرەتای گەڕانەوەدا بێت، مسوڵمان ئەمڕۆ ئەبیٚ خۆگرو ئارام و لێبڕانی هەبێت، پێش ئەوانەش ئەبیٚ باوەڕی بەهێزو زانیاریی و شارەزایی هەبێت، لەوانەش زیاتر ئەبیٚ خۆی و ئەرکی سەرشانی خۆی بناسێت و بزانێت.

سکالاٌ خان، دانەدواوەی ژیان و گوزەران و باوو نەریت و مۆدەکاریی و یاسای نەفامیی بەشتێکی سووکی هەڕەمەکیی مەزانە، ئافرەت کە ئەوانە بەجێئەهێڵیٚ، ئایا ئەزانی کە شۆڕشێکی گەورەی لەبەردەمدا ئەبیٚ؟ ئایا ئەزانی کە بەوە ئەبێتە شۆڕشگێرو شۆڕش ئەگێڕێت؟ خۆ شۆڕش زەردو سوور نییە، ئەی شۆڕش گۆڕینی بارودۆخێکی خراپ نییە بەرەو چاکیی؟ دەی تۆیش ئەبیٚ بەوردیی بیری لێبکەیتەوە.

ئاواز: دڵپاك، تۆ بۆچی دڵی سارد ئەکەیتەوە؟ دەی وازی لێبێنە بەشکو ببێت بە شۆڕشگێڕێك و شۆڕشێك بەرپا بکات، ئێمەیش لە سایەیا بحەسێینەوە.

سکالاٌ: خانم، چاك لە مەبەستت تێئەگەم، ئەو قسانە هەڵگرە بۆ کاتێکی تر، ئەوەش دڵسارد کردنەوە نییە، بەڵکو زاخاودانە.. زاخاودان.

دڵپاك: خوشکه سکالاٌ، پاش ئەوەی کە پێم گوتی، ئەبیٚ بزانیت کە تۆ لای خواو پێغەمبەری خوا ﷺ، زۆر گەورەو گرنگیت، تۆ جێنشین و خەلیفەی خوایت لەم سەر زەوییەدا، خوا بۆ کارچاکیی خەلقی کردوویت، تۆ کارگەی مرۆڤایەتیت، دارێکی و بەرهەمەکەت مرۆڤە، سبەینیٚ ئەبیتە هاوسەری پیاوێك و دوایش ئەبیتە دایك، ئەو دایکەی کە بەهەشتی لەژێر پێدایە، تۆ ئەبیتە یەکەمین قوتابخانەی جگەرگۆشەکانت، ئەبیتە پەروەردیاریان و ئەبیٚ پەروەردە کردن بزانیت.

سکالاٌ: جا چی لەوە چاکترو گەورەتر هەیە؟ دەی یارمەتییم بدە.

دڵپاك: چاوەکەم، دەی ئەبیٚ خۆت بناسیت، خۆت بگری، ڕەخنەو دەمبازیی نەفامان کارت تێنەکەن، ئەبیٚ خۆت یەکلا بکەیتەوە، پەندو ئامۆژگاریی و دەرس لەخاتوو (خەدیجە)وە وەربگریت، ئەو خەدیجەیەی کە یەکەمین کەسێك بوو باوەڕی بە پێغەمبەرێتیی موحەممەد ﷺ هێنا، پەند لە (سوومەییە) وەربگریت کە یەکەمین شەهیدە لە ئیسلامدا، دەرس لە (زەنیرە) وەرگبریت، کە لەپێناوی باوەڕەکەیدا، لەژێر زەبرو ئەشکەنجەی نەفامییدا هەردوو چاوی کوێر بوون، کەچی پەشیمان و پاشگەز نەبۆوەو موسڵمانێتیی خۆی هەر بردەسەر، تا ئەوکاتەی گەڕایەوە بۆ لای خوای خۆی.

خوشکیٚ، یەکەم کەس بێباك و پەروا
کەخوێنی ڕێژرا، باوەڕی هێنا

سومەییەی شەهید، خەدیجەی زانا
هەر لە ئێوە بوون، بەڵام ژیر، دانا
خوشکێ زەنیرە هەردوو چاوی خۆی
بەئەزیەتدان و لێدان لەدەس ڕۆی
دەستم دامێنت تۆش خۆت بناسە
ها .. خوشکێ، ئەمڕۆ زەنیرە ئەتۆی

سکاڵا: دڵپاك گیان، خۆمم ناسیوە، بەختیاریی خۆم و ئافرەتانی تر تەنها لە ئیسلامدا بەدی ئەکەم، دەی دەستم بگرە بەرەو بەختیاریی ئافرەت، لە خۆناسیندا هەرگیز کۆڵ نادەم، فێرمکە، دەستم بگرە، خۆمم ناسیووە.

ساختەکاریان بناسە

سکاڵا: ئەوانەی کە ناحەزی ئیسلامن، خۆ بناغەکەیان بۆش و پووچە، نازانم چۆن هەندێ جارو لەهەندێ شوێندا جۆرە سەرکەوتنێك لەناو مسوڵماناندا بەدەست ئەهێنن؟ ئایا ئەوە چی ئەگەیەنێ؟

دڵپاك: زۆر سوپاسی خوا ئەکەم کە یارمەتی دایت و بیرو هۆشتی گەیاندۆتە ئەم ئاستە، کە پرسیاری ژیرانەی وردی وەهای لێبوەشێتەوە، پرسیارەکەت هەرچەندە زۆر قووڵ و فراوانەو پێویستیی بە وەڵامێکی دوورو درێژە، بەڵام با بە کورتەیەك وەك بەرکوڵ وەڵامت بدەمەوە، بەو هیوایەی ڕۆژێ لەڕۆژان خۆت بگەیتە ئاستی وەڵامەکەیشی.

ئەو جۆرە سەرکەوتنە، لەو هەندە کات و شوێنەدا کە لەناو مسوڵماناندا ناحەزان بەدەستی ئەهێنن، ئەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆی سەرەکیی:

یەکەمیان: نەزانیی و بێئاگایی مسوڵمانانی ئەو کات و شوێنانەو ساردو سڕی لە باوەڕەکەیاندا، خۆ ئاشکرایە کە نەزانیی دایکی هەموو دەردێکە، جا هەر کاتێ ئەو نەزانییە ساردو سڕییشی لەگەڵدا بوو، دیارە چاکترین و گونجاوترین زەمینە بۆ بزووتنەوەو دەست وەشاندنی دوژمن ساز دەبێت، نەخوازەڵڵا مسوڵمانان یەکگرتوو نەبن، پارچە پارچەو پەرتەوازە بن.

دووەم: ساختەکاریی ناحەزان، حەز ئەکەم ئەوە زۆر باش بزانیت کە ناحەزان نایەنە مەیدانەوەو ڕاستەو ڕوو بڵێن، ئێمە مسوڵمان نین، دوژمنی ئیسلامین، ناڵێن باوەڕمان بە ئیسلام نییەو ئەمانەوێ لەناوی بەرین، یەکسەر لە ئیسلام نادەن، چونکە زۆر چاك ئەزانن، ئیسلام گەرچی بەشێوەیەکی گەرم و گوڕیش نەبێ، ڕەگ و ڕیشەی لەدڵی مسوڵماناندا هەر هەیەو ماوەتەوە، ئەشزانن دەرهێنانی ئەو ڕەگ و ڕیشەیە زەحمەتەو بەزۆریی سەرناگرێت، لەبەرئەوە دەست دەدەنە ساختەکاری، بەڕاوە فێڵی ڕێوی دێنە ناوەوە، ڕێگەیەك ئەگرن کە مسوڵمان . جگە لەوانەیان کە تێگەیشتوون . پەی بە فێڵەکانیان نەبەن و ئاوەزیان پێنەشکێت، ئەو ڕێگەیەش ونکردن و شاردنەوەی ڕاستییە، کردنییەتی بەژێرەوە هەتا بەرچاوو بەرگوێی مسوڵمانان نەکەوێت، لەهەمانکاتدا بەشێوەیەکی سەیری هونەرمەندانەو جادووگەرانە، هەندێ لایەنی بەرنامەی ئیسلام بەکەموکورتیی و خوارو خێچیی و ڕەخنەسازیی ئەخەنە بەرچاو مسوڵمانان، دیارە ئەوەش ڕەنگدانەوەیەکی کاریگەری ئەبێت.

بەڵێ خوشکی بەڕێزم، دوورخستنەوەی ڕاستیی بەشێوازیکی ئاشکراو ڕاستەوخۆ زۆر گرانە، جا بۆ ئاسانکردنی ئەوە، گیروگرفتی پووچەڵ و پڕ لە ساختە، ئەهێننە کایەوە، وەك جێگر (بدیل)ێك بۆ ڕاستییەکە، ئیتر بەڕێگەو شێوەی شەیتانانە ئەو جێگرە ئەڕازێننەوەو بەرزی ئەکەنەوەو زلی ئەکەن، هەتا وای لێدێت مسوڵمانان ئالوودەی ئەبن، ئینجا بە ئالوودەبوون لەگەڵ ئەو جێگرەدا گیروگرفتە سەرەکییەکەیان لەبیر ئەچێتەوە، بەمجۆرە خەڵك بەرەو لای خۆیان ڕائەکێشن و لەباوەڕ بەخوا . بەبێئەوەی هەستی پێبکرێت . دووری ئەخەنەوەو ئەیخەنە باوەشی کوفرەوە!

سکاڵا: بەڕاستیی لە فێڵبازی و ساختەکارییدا لێزان و چەتوونن!

دڵپاك: بەڵێ فێڵبازو ساختەكارن، بەڵام لێزان‌و داهێنەر نین، چونكە ئەو ڕێگەیە داهێنراوی خۆیان نییە، تەنانەت زۆربەی زۆری ئەوانەی كە بەو جۆرە كارە هەڵدەستن، ئاوەزیان بەو نهێنییە ناشكێت‌و هەستی پێ ناكەن، بەڵكو هەروا كوێرانە بەناوی پێشكەوتن‌و شارستانییەت‌و سەربەستیی‌و یەكسانییەوە ئەو كارەیان پێجێبەجێ ئەكرێت، یان لە ڕێگەی پارتبازییەوە پێیان جێبەجێ ئەكەن، لەوە زیاتری لێنازانن، جا كاتێ قسەیشیان بۆ ئەكەی وەك فیشەكە شێتە ئەچن بەئاسمانداو بەدواكەوتوو و كۆنەپەرست‌و چەندان ناوی تر ناوت ئەبەن، هەروەك خۆیان لە چڵەپۆپەی ڕاستیی‌و وریایی‌و كارامەییدا بن!

ئاواز: باشە، ئەی كێ فێریان ئەكات؟ چۆن تۆ ئەوە ئەڵێیت؟

دڵپاك: سەرچاوەی ئەو پلان‌و كارانە، كۆمەڵێك یان چەند كۆمەڵێك جوولەكەن كە زاناو پسپۆڕن، پسپۆڕییان لە زۆربەی لقەكانی زانستدا هەیە، ئەوان ئەو پلانە سەیر سەیرانە دائەنێن‌و شاگردەكانیشیان ئەیانخەنە بازاڕەوە، ئیتر خەڵكی نەزان‌و دواكەوتوویش یەكسەر ئەیان قۆزنەوە، جا شاگردەكان لەلایەن سەهیونیزمی جیهانیی‌و هاوكارەكانییەوە پشتگیریی ئەكرێن‌و هۆیەكانی ڕاگەیاندنیش برەویان پێ ئەدان‌و بەخەڵكیان ئەناسێنێ، بەڵام لەكالاو بەرگ‌و شێوەو دیمەنێكی وەهادا كە مسوڵمانی نەك سادەو نەخوێندەوار، بەڵكو بەناو ڕۆشنبیریش پێیان هەڵئەخەڵەتێ.

سكالا: خوا پاداشتت بداتەوە مامۆستا دڵپاك، بەڕاستی من لە جیهانێكی دوور لەڕاستیدا ئەژیام، نەفام‌و سەرگەردان بووم، وابووم كە تۆ باست كرد، كەچی قەت بەخۆیشمم نە ئەزانی، خوا پاداشتت بداتەوە كە ڕێگەی فامیدەیی‌و كارچاكانت پێنیشاندام‌و توانیت لە دەمی گورگی گومڕایی‌و سەرگەردانییدا بمگریتەوە، بەخوا من باسی ئیسلامم بەمجۆرە هەرگیز لەهیچ كەس نەبیستووەو خۆیشم نەمزانیوە بەرنامەكەی ئەوەندە پاك‌و فراوان‌و پڕ لە دادگەرییە، ئێستا ئەزانم كە خوای گەورە چاكی بۆ كردم كە تۆی بۆ گەیاندم.

ئاواز: مامۆستا دڵپاك، زۆربەی قسەكانت لە باسەكەدا ئاراستەی من كران، هەق نییە بەو شێوەیە هەستم بریندار بكەیت.

دڵپاك: خوشكی بەڕێزم، تۆ خۆت‌و لەخۆتەوە بەو جۆرە بیری لێ ئەكەیتەوە، ئەگینا من مەبەستم تۆ نەبووەو هەرگیزیش نامەوێ هەستی هیچ كەسێك بریندار بكەم، بەتایبەتی تۆ كە لەگەڵما ئەژیت، لەوەش زیاتر مسوڵمانی وریا زۆر باش ئەزانێت كە باوەڕ ناشتن لەدڵ‌و دەروونىدا بەتانەو تەشەرو پلارگرتن سەر ناگرێت، جا هیوادارم دڵنیا بیت كە مەبەستم تۆ نەبووەو تۆیش نابێت، من ئەمەوێ ساختەكاریی ناحەزان بناسن‌و ئاگادارتان بكەم تا وریابن‌و دەستان نەبڕن، ئەی تۆیش وەك ئێمە زادەی خێزانێكی موسڵمان نیت؟ ئەتەوێ خۆتمان لێ جیا بكەیتەوە؟ نا.. نا، خوشكی بەڕێزم، تۆ هەر مسوڵمانی.

بێگەردی خۆت ڕاگرە

سكالا: سوپاس بۆخوا بەهۆی تۆوە ڕێگەی ڕاستم دۆزییەوە مامۆستا دڵپاك، باوەڕم بەڕاستیی ئیسلام پتەوو هێقمەو خوا یار بێت دایشئەمەزرێم، خوا پاداشتت بداتەوە كە ئەم جلوبەرگە مسوڵمانانەت پێشكەش كردم‌و خۆمم پێپۆشتە كردووە، داوات لێ ئەكەم كە ئامۆژگارییم بكەیت، دەستم بگریت، خۆت ئەزانی لە سەرەتادام‌و پێویستم بەفێركردن‌و دەست گرتنە.

من ئێستا وەك ئەو كەسە وام كە تازە لەنەخۆشییەكی كوشندە هەڵسابێتەوە، جا ئەو چۆن پێویستیی بە حەب‌و دەرزی‌و دەرمان‌و خۆراكی چاك هەیە، بۆ ئەوەی خوێنی تێكەوێتەوەو هێزی بێتەوە بە بەرا، منیش بەو پێیە پێویستیم بە ئامۆژگاریی‌و چاودێریی‌و ڕێنیشاندان هەیە، تكات لێئەكەم ئاگادارییم بكە، تێمگەیەنە، پێمگەیەنە تا بتوانم خۆم بگرم.

ئاواز: بەرگەكەشت جوانەو چاكت لێدێت، لەڕووت دێت پێوەی بگەڕێیتەوە بۆ شار؟

سکالاّ: یاخوا پیرۆزم بێت، بەلاّم زۆر سەیرە بەلامەوە! جاران بەسەرو مل و سنگ و قاچ و قولی ڕووتەوە، کە بەرەڵلا کان تەنها بۆ جنس تەماشایان ئەکردم، هەموو مرۆڤێکی مەرد قێزی لێ ئەکردمەوە، ئەوە بۆچی بە شانازییەوە بەسەر شەقامەکاندا بە کەشخەوە ئەڕۆیشتم؟ ئەی ئەبێ بۆچی ئێستا کە خۆم کردۆتەوە بەمرۆڤێکی خاوەن حەیاو ئابڕوو، لەڕووم نەیەت بچمەوە شار؟ ئای لەو کێشانەو پێوانە پێچەوانەیە!!

دڵپاك: خوشکە سکالاّ، من هەرچییەکم لە دەست بێت دریغیت لێناکەم، بەلاّم لەهەموو شتێ گرنگتر لەم قۆناغەتا ئەوەیە بێگەردیی خۆت بپارێزیت، گوێ بەتانەو تەشەری هیچ کەسێك نەدەیت، تەنیا شوێن و ڕێگەیەکیش کە بتوانن تۆ پەنا بدەن و بتگەیەنن بەئاوات، قورئانەو فەرموودەکانی پێغەمبەرەﷺ، جا خۆت بکە بەشاگردیان هەتا تێکەڵی گیان و خوێن و گۆشت و مۆخ و ئێسقان و بیرو مێشکت بن.

بەلاّم بێگەردیی.. بێگەردیی خۆت بپارێزە، لەم ڕووەوە ناتوانم لە داڕشتنەکەی (ناجی النجار) لە پەڕاوی (کلمات مضیئة مهداة الی المرأة) بەپێزترو چاکترت بۆ داڕێژم، جا فەرموون گوێی لێبگرن کە ئەڵێت: "هەموو کۆمەڵ و کۆمەڵگەیەکی خاوەن شارستانییەت نیشانەو سیفاتی گشتیی خۆی هەیە لەژیانیدا کە لە کۆمەڵ و کۆمەڵگەکانی تری جیا ئەکاتەوە، بەرزترین نیشانەو سیفاتی کۆمەڵگەی ئیسلامیی کە لەژیانی ناو کۆمەڵگەی ئیسلامییدا بەرچاو ئەکەوێت بێگەردیی و داوێن پاکییە، لە هەموو لایەنە جۆر بەجۆرەکانی ژیانی کۆمەڵگەی ئیسلامییدا کە بەو بێگەردییەوە ڕەنگ کراوەو ڕەنگ ئەکرێت، بێگەردی تەنها جل و بەرگ و لەبەرکردنی نییە، هەروەك هەندێ وا بۆی ئەچن، بەڵکو بێگەردیی واتاکەی لێکدانەوەیەکی گەورەو فراوانی هەیە، هەموو لایەنێکی ژیان ئەگرێتەوە، پۆشاك تەنها لایەنێکە لەو لایەنانە، بە مەفهومی ئیسلام، مسوڵمان هەتا بێگەرد نەبێ بەمسوڵمان ناژمێررێت..".

ئاواز: ئێوە بۆچی ئەتانەوێ بێگەردیی تەنیا بەسەر ئافرەتانا بسەپێنن؟ بۆچ هەر ئافرەت ڕاگیری بکات؟ ئەی بۆچی داوای بێگەردی لە پیاویش نەکرێت؟

دڵپاك: دەی گوێم لێبگرە، با یاسایەکی خواییت بۆ بهێنمەوە کە تیایا ئەبینی، پێشئەوەی ئیسلام داوا لە ئافرەت بکات بۆ بێگەردیی، ئەبینیی داوای لە پیاو کردووە. واتە لەپێشەوە بێگەردیی لەسەر پیاو پێویست کراوە: (قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ) پاشان ئەفەرموێت: (وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ..).

سکالاّ: بەڕاستی یاسایەکی پڕ لەدادگەرییە! ئەوەتا لە پێشەوە داوای لە پیاوان کردووە کە بێگەرد بن، ئەمجا لە ئافرەتان، یاسا ئەبێ وا بێت!

دڵپاك: دیسانەوە ناجی النجار لە هەمان پەڕاودا دەڵێت: "ئەم دواندنە خواییە کە ئاراستەی کۆمەڵگەی ئیسلامیی کراوە بەپیاوو ئافرەتەوە، بەشێوەیەکی لێزانانە، بێگەردیی تێدا بەمانایەکی فراوان دیارە، سنووری ئەدەبیی و کۆمەلاّیەتیی بەپێی بیروڕای ئیسلام دیاریی کردووە، بۆ ئەوەی ژیان بە پاکیی بۆ هەموو مسوڵمانان کە پڕ بێت لە بێگەردیی، خاوێنیی، ڕەوشت بەرزیی بسازێنێت و دوور بێت لە لادان و پیسیی و تاوانباری".

پاشان ئەڵێت: "ژیانێك کە تەنیا ئافرەتی تێدا بە داوێن پاکییەوە نەبەسترێتەوەو جڵەوی پیاو شل بکات و هەرچی بکات بەئارەزووی خۆی بیکات، نا، ئافرەت و پیاو لە بێگەردیی پاراستندا وەکو یەکن، لە پێشەوە (قل للمؤمنین) ئەمجا (قل للمؤمنات)".

خۆزگە ئەمزانی کەی قوول ڕووتیی و سنگ ڕووتیی و مەمك دەرپەڕاندن و دەم و چاو بۆیاخکردن و چەندەها شتی تر لەو بابەتە، هۆیەك بوون لەهۆیەکانی بڵاوکردنەوەی زانیاریی و کەی نیشانەی پێشکەوتن بوون؟!.

دەی خوشکەکانم، با بیر بکەینەوەو ورد بینەوە، بابزانین بێگەردیی بۆچ ئەبێتە هۆی دواکەوتنی مرۆڤ؟ ئەی چۆن و بۆچ بێئابڕوویی بە گرنگترین هۆی پێشکەوتن و شارستانییەت بژمێرین؟ تاکو کەی بەچکەو شاگردەکانی کوفر هەر بتوانن بمانخەڵەتێنن؟ تاکەی ئێمەش گوێ لەو خەڕەکەیان بگرین کە هەر لێی ئەدەن و لێی ئەدەنەوە؟!

سکالاَ: بەخوا پێشکەوتن و شارستانییەت بەستراون بەزانین و کارکردنەوە، نەك بە بێئابڕووییەوە، پێشکەوتن ئەگەر حەیاو ئابڕووی پێوە نەبێت پوولێك ناهێنێ، ئەوە دواکەوتنە، گەڕانەوەیە بۆ دواوە، لەمرۆڤایەتیی دەرچوونە، دەی خۆ ئەوەتا ئاژەڵەکان ڕووت و قووتن و خوا چۆنی خەلق کردوون هەروا ماونەتەوەو هیچ بەرگێکی دەستکردیان نەپۆشیوە، کەچی یەك هەنگاویان بەرەو شارستانییەت نەناوە، پێشکەوتنیان بەدەست نەهێناوە، لەکاتێکدا گوێشیان نەداوە بە بێگەردێتیی و هیچ جۆرە ئەرەجێکیشیان لەسەر نییە.

دڵپاك: بەڵێ.. بەڵێ، نموونەکەت زۆر جوان و بەرجەستەیە، جگە لەوەش، ئەگەر تەماشای هەندێ وڵاتی دواکەوتوویش بکەین، ئەبینین ڕووت و قووتیی لەناویاندا یەکجار زۆرە، ناوی بێگەردییش نازانن، دەی ئەبوایە لە وڵاتە پێشکەوتووەکانی خۆرهەڵات و خۆرئاوا پێشکەوتووتر بوونایە، کەچی وایش نییەو زۆر دواکەوتوو و نەزانن.

بۆچ داوێن پاکیی، پۆشتەو پەرداخیی، بەها پاراستن
تۆ لە داهێنان، لە کارو زانست، پێ و دەست ئەبەستن؟
حەیا، ڕوو سووریی، لەگورگ خۆلادان، ڕێگەی هەق گرتن
لەڕێی پێشکەوتن کەی ئەبنە کۆسپ؟ ئەی بۆچ بەربەستن؟
خوشکێ، جوانی ڕاست نەرم و نیانییتە، ڕەفتار چاکییتە
کارو بەرهەمە، خۆداپۆشین و داوێن پاکییتە
خێزان پەروەریی، مامۆستایەتی و بیرو زانیینە
ڕێزی خۆگرتن، سەربەرزیی و ژیریی و خودا ناسییتە[1].

ئاوارەو بەدبەخت نییە

ئاواز: دڵپاك خان، خۆ باسەکانت جوان و بەتامن، بەڵام ئیتر ئەمە ژیانە هەرکەس بۆ خۆی ئەژی و بەپێی بیروڕای خۆی ئەجووڵێتەوە، دیارە ژیانیش کاتێکی کورتەو لە دەست ئادەمیزاد دەرئەچێت، جا هەرکەس بەجۆرێ ئەیەوێ بژی، ژیانیش بۆ هەموو کەسێك ڕەوایە، بەڕاستیی ئادەمیزاد لەم سەر زەوییەدا ئاوارەو بەدبەختە، ئاه!!

دڵپاك: چاوەکەم، مەبەستی من ئەوە نییە کە بڵێم ژیان بۆ هەمو کەسێك ڕەوا نییە، ئەزانم کە هەموو کەسێ بیرو ڕای خۆی هەیە، بەڵام ئایا هەموو بیروڕایەك ڕاست و پاکە؟ هەموو جوڵانەوەیەك ڕەواو لەبارە؟ ڕاستە ژیانی مرۆڤ لەم سەر زەوییەدا کورتەو ئەبڕێتەوە لەسەری، بەڵام چۆن بڕانەوەیەك؟ ئێمەی مسوڵمان بە بڕانەوەی یەکجاریی باوەڕمان نییەو پێی ئەڵێین، گواستنەوەی هەوار لە جیهانێکەوە بۆ یەکێکی دی، نەك بڕانەوەی یەکجاری، بەڵام ئادەمیزاد لەم سەر زەوییەدا نەئاوارەیەو نە بەدبەخت و پێویستیش بەئاخ هەڵکێشان ناکات.

ئاواز: ئاخر ئەمەیان چۆن؟ تۆ هەمیشە ئەتەوێ ڕەددی من بدەیتەوە.

دڵپاك: نا.. نا، مەبەستم ئەوەیان نییە، بەڵام چاوەکەم، ئەو قسانەی تۆ هی کەسێکن هەست بە مەبەستی بوونی خۆی نەکات و نەزانێ کارو گرنگیی خۆی لەم ژیانەدا چییە، نابێ تۆی بەچکە مسوڵمان ئەو قسانە بکەیت، چونکە ئاینەکەت لە ئاشکراترین شێوەدا مەبەست و گرنگیی ئادەمیزادی دەربڕیووە، ڕۆڵی خۆی لەم ژیانەدا بۆ ڕۆشن کردۆتەوە.

ئادەمیزاد بە هەوانتە خەلق نەکراوە، هەروا بەر نەدراوەتە ئەم ژیانەو بەرەڵڵا بێت، نەخێر، بۆ مەبەست و حیکمەت دروست کراوە، هەروەها بۆ ئەوە خەلق نەکراوە کە ببێتە بەندەی یەکێك لە ڕەگەزەکانی ئەم بوونەوەرە، یان هەر بخوات و بخواتەوە، وەك ئاژەڵ و تەمەنی خۆی هەر بەوە بەسەر ببات تا ئەو ڕۆژەی کە گڵ قووتی ئەدات و کرم و مێروو تێی بەرئەبن.

---
[1] سروەی بێداری - چاپی یەکەم.

بەڵکو بۆ ئەوە خەلق کراوە کە پەروەردگاری خۆی بناسێت و بپەرستێت، ئەو پەروەردگارە کە کردوویەتی بە جێنشین و وەکیلی خۆی لەم سەر زەوییەدا، گەورەترین سپاردەی پێ خەڵات کردووە، ئەرک و پێویستیی خستۆتە ئەستۆ، تا بەوە پێبگات و خۆی ئامادە بکات بۆ ژیانێکی تری پاک و چاکی هەرگیز نەبڕاوە، بۆ ئەو ژیانەی کە دادوەریی بە تەواویی تێدا دێتەدی.

خوشکەکانم، ئادەمیزاد لەم سەر زەوییەدا ڕێبوار یان هەوارییەکە، بەرەو جیهانێکی تر بەڕێوەیە، ئەو جیهانەی کە بڕانەوەی بۆ نابێت، دەی با بزانین کە ئەم ژیانە هەر بۆ خواردن و خواردنەوە نییە، ئەی نەتبیستووە کە گوتراوە: "گەمژە بۆ ئەوە ئەژی بخوات و بخواتەوە، بەڵام ژیر بۆ ئەوە ئەخوات و ئەخواتەوە کە بژی". خۆ ئەمەش گرێیەکەمان بۆ ناکاتەوە، چون ژیان خۆی مەبەستی کۆتایی نییە، بەڵکو هۆیەکە بۆ مەبەست.

بێباوەڕان ئەڵێن: ئادەمیزاد بۆ خۆی و وەدەستهێنانی لەززەت ئەژی، بەڵام باوەڕداران ئەڵێن: نا، ئادەمیزاد ژیانی خۆی بۆ خوا تەرخان ئەکات، هەتا خۆشیی هەردوو جیهانی دەستکەوێ، ئای ئەوانەی کە بۆ خۆیان دەژین و ئەوانەش کە بۆ خوا ئەژین چەند لەیەکترەوە دوورو جیاوازن!

بۆچوونی بێباوەڕان لەبوونی ئادەمیزاددا مەبەست بەدی ناکەن، چونکە مەبەست مەبەستخوازیی ئەوێ، مەبەستخوازییش مەبەستخوازی ئەوێ، جا خۆ ئەویش ددان بەوەدا نانێت کە ئادەمیزاد بۆ مەبەست خەلق کرابێت، لەبەرئەوە لەلایەن بێباوەڕانەوە ئەگوترێت: "ئادەمیزاد هیچ پەیامێکی لەم ژیانەدا پێنییە، جگە لە تێکۆشان لە پێناوی ژیاندا". جا هەر کە ئەوەی بۆ نەهاتەدی ئیتر خۆی بەئاوارەو بەدبەخت ئەزانێت و ئەکەوێتە گلەییکردن لە ژیان.

چەند جوانە کە هەندێ لە زانایان و وێژەوانان گاڵتە بە شەیدایانی ژیان ئەکەن و پێیان ئەڵێن: "ئەو کەسەی کە مەبەستی ژیانی لەسک و ناو گەڵدا بەدی بکات، نرخی بە قەدەر ئەوەیە کە لەو دووانەوە دێتە دەرەوەوە!!".

بەڵێ، ئادەمیزادی خوانەناس تەنها بە دەوری خۆیا ئەسووڕێتەوە، چونکە هەر خۆی ئەبینێت و بیری وا بەسەر هەواو هەوەس و خارشی خۆیەوە، تەنها لەشی ئەبینێ و ئەناسێ و لایەنەکانی تری بوونی فەرامۆش ئەکات، بەوەش هەرگیز ناتوانێ حەزی خۆی کۆتایی پێبهێنێت، یەکێك لە نووسەرەکان لەم ڕووەوە ئەڵێت: "ئادەمیزادی وجوودیی وەکو ئەو سەگە وەهایە کە بەدەوری خۆیا ئەسووڕێتەوە بۆ ئەوەی کلکی خۆی بگرێت، کەچی بۆی ناگیرێت و ئەویش لەڕاکردن و سووڕانەوە ناکەوێ..".

خوشکە بەڕێزەکەم، من حەز ئەکەم تۆو هەموو خوشکێك لەڕاستیی بگات و خۆی بە بەدبەخت و ئاوارە نەزانێت، ئەمەوێ هەر هیچ نەبێت هەنگاوێك بەرەو بەختیاری ئافرەت بنێین.

ئەوە ئەوە وا ئەڵێت؟

دڵپاك: ئاواز خان، ئەگەر ڕێم بدەیت، حەز ئەکەم چەند کۆپلەیەك لەم باسە بدەم بەگوێتداو دوایی ڕای خۆیشت بەرامبەری دەرببڕیت.

ئاواز: فەرموو.. فەرموو، گوێم لێ ڕاگرتوویت، ئادەی بیخوێنەرەوە.

دڵپاك: لە لاپەڕە (٥٧ ـ ٥٩)دا هاتووە: "چەند وشەیەك لەبارەی چەند ژنێتیی و چەند مێردێتییەوە ئەڵێین، ئەم دوو شێوە هاوسەرێتیە، جگە لە دوو بەرهەمی ناپێویستی ڕابواردن، لە جۆرەکانی بەرهەمانی ڕابواردنی مێژوو، بەولاوە هیچیتر نین، سا مەگەر لەو وڵاتانەدا کە هەردووکیان لەیەککاتدا بووبن، کە وەك زانراوە ئەوەش وەها نەبووە، کەواتە لەبەرئەوەی کە پیاوان نەیانتوانیوە خۆیان لە چەند ژنێتیی بپارێزن، بەهۆی مانەوەی ئەو ئافرەتانەوە کە بەبێ مێرد ماونەتەوە لەکاتی چەند مێردێتییدا، لەبەرئەوەی کە ژمارەی پیاوان و ئافرەتان تا ئێستاش نزیکە وەکو یەك ماوەتەوە، هیچ شێوەیەك لەو دوو شێوەی هاوسەرێتییە شێوەی گشتیی نەڕەخساندووە، چەند ژنێك بۆ یەك پیاو جگە لە بەندایەتی

هیچی تر نەبووە، لە خێزانەکانی (بطریکة) سامییەکاندا، باوك خۆی بە تەنیاو هەندێ لە کوڕەکانی لەکاتی خۆشگوزەرانییدا بە چەند ژنێتیی ژیاون، کەچی خەڵکی تر یەك ژنە بووە، تا ئێستاش لە ڕۆژهەڵات ئەوە ماوەتەوە.

چەند ژنێتیی جیاکەرەوەو ئیمتیازێکە کە هی دەوڵەمەندان و کاربەدەستانەو لەسەر بنەڕەتی کەنیزەك کڕین دامەزراوە. بەڵام خەڵکی ڕەش و ڕووت بەیەك ژنێتیی ماوەتەوە، چەند مێردێتیی لە (هیند، تبت)دا جۆرە لادانێکە لەوە..، بەهەر حاڵ وا دەرئەکەوێ کە چەند مێردێتیی لەڕووی هەڵسوکەوتی عەمەلییەوە زیاتر نەرم و نیان و پڕ لە لێبوردن تر بێت لە کۆزی موحەممەدییەکان. واتە ئافرەتیان وەك ئاژەڵ کردۆتە کۆزەوە. کە لەسەر خانەگومانیی دامەزراوە، بەلایەنی کەمەوە لە هینددا لەناو (نایر)دا سێ، چوار یان زیاتر لە پیاوان یەك ژنیان هەیە کە هاوبەشن تێیدا، بەڵام هەریەکەیان بۆی هەیە لەگەڵ پیاوێکی تردا یان دووان، سیان یان زیاتردا ژنێکی تریان هەبێت".

ئاواز: ئەو قسانە لەقسەی کابرایەکی شێت یان سەرخۆش و ژیری شێواو ئەکەن، پڕن لە دژایەتیی و بەیەکتر داماڵیین.

سکالا: باشە، ئاخۆ ئەو قسەکەرە خۆی لە مەبەستی خۆی تێبگات؟!

دڵپاك: ئا، چاك تێئەگات، خوشکە ئاواز، تۆ بۆ وات گوت؟

ئاواز: چەند ژنێتیی، یان چەند مێردێتیی ئەگەر دوو شێوەی هاوسەرێتیی بووبن، چۆن بە دوو هۆو بەرهەمی ڕابواردنی مێژوویی ئەژمێرێن، ئایا هاوسەرێتیی بۆ ڕابواردنە، یان یەکێکە لە پێویستییەکانی ژیان و لەیاسا سرووشتییەکان؟ ئەی ئەگەر هەردووکیان لەیەك وڵاتداو لەیەککاتدا بووبن بۆچی بە بەرهەمی ڕابواردن دانانرێن لەبەر چی؟

هەروەها مادام چەند ژنێتیی بە بەندایەتیی و بە بەندەکردنی ئافرەت دابنرێت، ئەبێ چەند مێردێتیی بە بەندایەتیی و بەندەکردنی پیاو دابنرێت، کەچی ئەو نووسەرە ئەمەیانی فەرامۆش کردووە، هەروەك مەبەستێکی تایبەتی لەوەدا هەبووبێت، جگە لەوەش سەبارەت بە ژمارەی پیاوان و ئافرەتان باسەکەی چاك نەپێکاوە، من لەم ڕووەوە باسەکانی تۆم باش لەبیرماوە.

دیسانەوە، ئەگەر چەند ژنێتیی تەنها کاری دەوڵەمەندەکان و خاوەن پلەو پایەکان بووبێت یان ببێت، خۆ لەو کاتانەدا کە ئەڵێن چەند ژنێتیی باو بووە، یان لەناو مسوڵمانەکانی سەردەمی چەرخی یەکەمیی ئیسلامدا، ئەو کاتانە دەوڵەمەندو خاوەن پلە زۆر زۆر کەمبووە، کەچی چەند ژنێتیی لە ئێستازۆر زۆرتر بووە، دەی ئەبێ دەوڵەمەندەکانی ئێستا هەریەکە بەدەیان ژنیان هەبێت، بەتایبەتیی مسوڵمانەکانیان، کوا؟ هەیانە؟

دڵپاك: ئەی دەستت خۆش بێت و خوا ڕێنموونیت بکات، بەڕاستیی چاکت زانی، جا فەرموو سەرنج بدە، چەند مێردێتیی (نایروتبت)و شوێنە دواکەوتووەکانی تر چەند بەگرنگ و پڕ لە لێبووردن و نەرم و نیانیی ناو ئەبات! کەچی چەند ژنێتیی مسوڵمانان، کە بەدرێژایی باسمانکرد، بەو هەموو حیکمەتەیەوە، چۆن دێنێتە خوارەوەو چ داڕشتنێکی بۆ بەکار ئەهێنێت!!

ئاواز: ئەوە ئەو وێژەرە کێیە؟ ناوەکەیم پێ ناڵێیت؟

دڵپاك: بۆچی نا؟ فردریك ئەنجلزە، ڕەنگە بیناسیت، یان ناویت بیستبێت.

ئاواز: چۆن؟ ئەوە ئەوە وا ئەڵێت؟ ئەو پەڕاوە ناوی چییە؟

دڵپاك: بەڵێ.. بەڵێ، ئەوە ناوی (المرأة في التراث الاشتراكي)ە.

سکالا: بەڵام من نایناسم.

مەدحی بورژووا بۆچی؟

دڵپاك: مامۆستا ئاواز، تۆ گوتت: "هاوسەرێتیی یەكێكە لە پێویستییەكانی ژیان‌و لەیاسا سرووشتییەكان".

ئاواز: بەڵێ، جا ئەوە هیچ ناڕاستیی‌و لارییەكی تێدایە؟

دڵپاك: بەپێی بۆچوونی ئیسلام تێیدا نییە، بەڵام..

ئاواز: بەڵام چی؟ بۆچی قسەكەتت بڕی‌و تەواوت نەكرد؟

دڵپاك: ماركس هاوسەرێتیی بەشێوەیەكی تر لێكئەداتەوەو خێزانیش بە شتێكی تری پێچەوانەی بۆچوونەكەی تۆ باس ئەكات‌و پەیوەندیی نێوان كەسانی ناو خێزان زۆر سەیر ناو ئەبات.

ئاواز: ئاخر تۆ چۆن وا ئەڵێیت؟ لەوانەیە لە بابەتەكە چاك تێنەگەیشتبیت.

دڵپاك: نا.. نا، مامۆستا ئاواز، گوێبگرە كە ئەڵێت: "بۆچوونە پڕ لە خۆپەرستییەكانتان پاڵتان پێوە ئەنێن بەرەو گۆڕینی شێوە كۆمەڵایەتییەكان، كە زادەی جۆری بەرهەمهێنان‌و پەیوەندیی موڵكایەتیی ئێستان، كە بە یاسای ئەزەلیی‌و سرووشتیی‌و ژیرییان بژمێرن، لەگەڵ ئەوەشا جگە لە پەیوەندیی مێژوویی هیچی تر نییە، كە لەگەڵ بەڕێوەبوونی مێژوودا سەر هەڵئەدەن‌و سەر ئەكەن بەناوا..".

ئاواز: ئاخر ئەوە بە بورژوواكان ئەڵێن، هیچی تر ناگرێتەوە.

دڵپاك: ئاوازخان، تۆ كچێكی زیرەكیت، توانای شیكردنەوەت هەیە، خۆت گێل مەكە، ئەو مەبەستی خێزان‌و خێزانداریی‌و پەیوەندی ئەندامانی ناو خێزانە، ئەمەتا ئەپرسێت: ".. بەڵام لەسەر چ بنەڕەتێ ئەمڕۆ خێزانی بورژووا دائەمەزرێت؟". ئەمە شتی زۆری تیایە ئاواز خان.

ئاواز: ئەی پێم نەگوتی كە ئەو ئەوەی بە بورژوواكان گوتووە؟

دڵپاك: جا كەواتە هەر بورژوواكان ددان بە خێزان‌و خێزاندارایيدا ئەنێن‌و ماركسیزم ددانیان پیادا نانێت، ئەی ئەوە نییە كە ئەڵێن: "لەگەڵ ئەوەشدا جگە لە پەیوەندیی مێژوویی هیچی تر نین؟" كە ئەڵێن: "لەگەڵ بەڕێوەبوونی مێژوودا سەرهەڵئەدەن‌و سەر ئەكەنەوە بەناوا..!".

هەروەها كە ئەڵێت: "ئەو پەیوەندییە مێژووییانە سەرهەڵئەدەن‌و سەر ئەكەنەوە بەناوا"، ئەوە ئەگەیەنێ كە بیری هاوسەرێتیی (الزواج)و ئەرك‌و پەیوەندییەكانی ئەزەلیی نەبن، واتە لەگەڵ خەلقبوونی ئادەمیزاد نەهاتوون، سرووشتیی نەبن، لەوەش زیاتر پەسەندیان نەكات، ئەی ئایا ژیری ئەوە پەسەند ئەكات كە پیاو لەناو ئافرەتدا وەك سابرین لەناو بزناندا وابێت، یان ئافرەت وەك ئاودەست هەموو كەسێك پاشەڕۆكی خۆی تێبكات؟ چ ژیرییەكی ساغ ئەوەی بەلاوە پەسەندە؟!

ئاواز: مامۆستا دڵپاك، بورژووا ئافرەتی تا ساندووەو چنگی لەقوڕگی ئالاندووە، جا لەبەرئەوە هەرچییەكی دەربارە بگوترێت هێشتا هەر كەمە.

دڵپاك: لەمەدا لەگەڵتام‌و زۆر ڕاست ئەكەی، بەڵێ بوورژووا ئافرەتی بەسەزمانی لەمرۆڤایەتیی خۆی ئاوەڕووت كردووەو هێناویەتییە پلەی ئاژەڵەوە، بەڵام ئەی بۆچی ئەگەر بورژووا هەنگاوی بەرەو وێرانكردنی ئایینی پاك مەزنترین زیندووكەرەوەی وزەو تواناكانی ئادەمیزادە نابێت ئەو هەنگاوذانە بە كارێكی بەرزی بە كەڵكی گەورەو گرنگ بژمێرێت‌و بەو پەڕەی پیاهەڵدانەوە باس بكرێت؟

ئاواز: كوا شتی وا هەیە؟ باوەڕ ناكەم ببێت!

دڵپاك: بەڵێ هەیەو باوەڕیش بکە، گوێبگرە کە مارکس ئەڵێت: "بورژووا دەورێکی شۆڕشگێڕانەی باڵای لەمێژوودا دی.. بورژووا پەردەی سۆزدارییی کە درابۆوە بەسەر پەیوەندییەکانی خێزاندا، دڕاندو زاڵبووە بە سەرباو کردی بە پەیوەندیی دارایی ڕووت.. پیرۆزترین دەمارگرژیی تینی ئاینیی برد بە ناخی زەویدا.."[1].

جا لێرەدا ئەپرسین: بۆچی هەنگاوەکانی بورژووا (بەپێی بیری مارکسیزم)، هەموویان کۆنە پەرستانەو گلاوو نزمن، کەچی کە لە ئایین بدات، ئەو هەنگاوەی بە شۆڕشگێڕێتیی (بەپێی بۆچوونی مارکسیزم) مۆری دارابییە کە بەناوچاوانی بورژوواوە دیارە، بەڵام ئەی کە بۆرژووا زاڵبوو بەسەر پەیوەندییەکانی ناو خێزانداو کردنی بە پەیوەندیی دارایی ڕووت، بۆچی ئەو کارە بە دەورێکی شۆڕشگێڕانەی باڵای مێژوویی ئەژمێرێت، ئەی ئەم بۆچ پیرۆزترین دەمارگرژیی تینی ئایینی برد بەناخی زەویدا؟

سکاڵا: بەخوا ئاواز گیان، لەڕووی دۆستایەتییەوە پێت ئەڵێم، حەیفە ئادەمیزاد لە گێژاوی ناهەقییدا بسووڕێتەوە.

گەر مۆڵەتیان پێدام دێم

سکاڵا: مامۆستا دڵپاك، شتێك لە دڵمایەو هەر ئەبی پێتی بڵێم، چونکە ئەگەر بمێنین، لە ڕێماندایە، جا دڵنیام کە تۆ لێی ئەزانی، منیش ئەمەوێ شتێکی لێبزانم، خۆ پرسیین نەنگو شوورەیی نییە؟!.

دڵپاك: نەنگ و شوورەیی لە نەزانین و نەپرسییندایە خوشکەکەم، پرسین لە ئیسلامدا ئەرك و پێویستییەکی گرنگی سەرشانە، (فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُون)، هەرچی لە دڵتایە بەوپەڕی سەربەستییەوە بپرسە، تەمو مژ لە دڵ و مێشکتدا با برەوێتەوە، ئەزانم ئەوەی لەمەوبەر دراوە بەگوێتا سەبارەت بە ئیسلام جۆرە ژەنگێکی لە دڵتا بەجێهێشتووە، منیش هەر شتێکم زانی ئەوا وەڵامت ئەدەمەوە، ئەوەش کە نەمزانی ئەوسا پەنا ئەبەینە بەر سەچاوەکان و بە هەردووکمانەوە وەڵامی پرسیارەکە ئەدۆزینەوە، سوپاس بۆ خوا سەرچاوە بەزمانی عەرەبیی زۆرە، خۆزگە ئەو سەرچاوانەی کە پەیوەندییان بە ئافرەتەوە هەیە بە زمانی کوردییش زۆر ئەبوون، ئای کە بە کەڵك ئەبوو!

سکاڵا: شووکردنی مسوڵمانانە چۆنەو ئەبێ بەچ شێوەیەك بێت؟

دڵپاك: پرسیارەکەت زۆر بەجێیە، بەڵام وەڵامەکەی زۆر دوورو درێژە، وا ئێستا بەرەو قوتابخانە ئەچین و لەوێشەوە بەرەو شار ئەچینەوە، ئەی بەیانی هەینی نییە؟ ئەگەر حەز ئەکەیت با نەڕۆینەوەو بۆت باس بکەم، گەر خوا یاربێت و گەڕاینەوە باسی ئەکەین و شووکردن و ژنهێنان و مافی ژن و پیاوو بەسەر یەکترەوە، هەمووی باس ئەکەین.

ئاواز: کچە وازبێنن، ئەڕۆینەوە بۆ شار، بەخوا من ئەڕۆمەوە.

سکاڵا: حەز ئەکەم بچینەوە، بەڵام خۆ ئەکرێت شەو باسی بکەیت بۆم.

دڵپاك: ئاخر چۆن؟ خۆ ئەوە بە تەلەفۆن ناگونجێ و ناکرێت.

سکاڵا: ئەوە ئەزانم، کە چووینەوە یەکسەر ئەچین بۆ ماڵی ئێوەو ئیزن وەرئەگرین و شەو لە ماڵی خۆمان ئەبین، دایك و باوکم زۆر حەز ئەکەن بتناسن و داوایان لێکردووم کە بەدیدارت شادمانیان بکەم، دایك و باوکی من هی تۆیشە، هیوادارم بێیت و دەست نەنێیت بەڕوومەوە، بەشکوم تۆزێك کەڵك بەوان و خوشکەکانیشم بگەیەنی، ئای کە شادمان ئەبن کە بەم بەرگە موسڵمانانەوە ئەمبینن!

دڵپاك: خوشکە گیان، ئەوەی گوتت هەموویم بەلاوە جوان و بەکەڵکە، بەڵام ئەگەر دایك و باوکم مۆڵەتیان پێنەدام، ناتوانم سەرپێچییان لێبکەم، تکام وایە گلەییم نەکەیت.

---

[1] المرأة في التراث الاشتراكي: ترجمة جورج طرابيشي، ص ٢٠ ـ ٢٢.

سکالاً: زۆرچاکە، جا لێرەوە یەکسەر ئەچینەوەو بۆ ماڵی ئێوەش ئەچین، پاش وەرگرتنی مۆڵەت ئەچین بۆ ماڵی خۆمان، دڵنیاشت ئەکەمکە ماڵی ئێمە ماڵێکی گومان لێکراو یان مەترسی لێکراو نییە.

دڵپاك: قایلمو لارییم لەوەدا نییە، بەڵام ئەبێ خوشکە ئاوازیش بەشدارییمان بکات، من خۆشم ئەوێتو حەز ئەکەم هەمیشە لەگەڵیا بم.

سکالاً: ئا .. ئا، ئەبێت ئەویش بێت لەگەڵماندا.

ئاواز: دێم، بەڵام میوانی دڵپاکم، نەك ئێوە، چونکە ئەو داوای لێکردم، خۆت نەت ویست پێم بڵێیت.

سکالاً: نا .. نا، وا مەڵێ، منیش پێم ئەگوتی.

سەرچاوەکان

١. القران الكريم

٢. كتب الاحاديپ النبويه

٣. تفسيرى في ظلال القران.

٤. فقه السنة . السيد سابق.

٥. اسلامنا . السيد سابق.

٦. التطور والثبات في الحياة البشرية . محمد قطب.

٧. شبهات حول الاسلام . محمد قطب.

٨. الاسلام وقضايا المرأة المعاصرة . البهى الخولي.

٩. المرأة بين البيت والمجتمع . البهي الخولي.

١٠. المرأة في القران . عباس محمود العقاد.

١١. المرأة في القران والسنة . محمد عزة دروزة.

١٢. ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمين . السيد أبو الحسن الذدويى.

١٣. الحجاب . أبو الأعلى المودودي.

١٤. مجموعة رسائل . للعلامة محمد حامد.

١٥. فجر الاسلام . أحمد أمين.

١٦. المرأة في القرن العشرين . جروان السابق.

١٧. كلمات مضيئة مهداة الى المرأة . ناجي النجار.

١٨. حقائق الاسلام وأباطيل خصومه: عباس محمود العقاد.

١٩. ماذا عن المرأة: الدكتور نورالدين عتر.

٢٠. الأيمان والحياة: يوسف القرضاوي.

٢١. البيت الاسلامي كما يجب أن يكون: مقداد يالجن.

٢٢. تعدد الزوجات في الاسلام: عبدالله جورج طرابيشي.

٢٣. الاسلام والجنس: فتحي يكن.

٢٤. المرأة في التراث الاشتراكي: ترجمة جورج طرابيشي.

٢٥. حقيقة البابية والبهائية: الدكتور محسن عبدالحميد.

٢٦. ئافرەت لەمێژوودا . دکتۆر کمال مظهر.

٢٧. ژیانی پێغەمبەری مەزن محمدﷺ عبدالعزيز پارەزانی.

٢٨. خوا لە ڕوانگەی زانیارییەوە: وەرگێڕانی ئەحمەد کاکە مەحمود.

٢٩. چەند سەرچاوەیەکی جۆربەجۆری تر.

بڵاوکراوەکانی پرۆژەی (تیشك)

زنجیرە	ناوی کتێب	نووسەر
١	بەئیسلامکردنی کورد، ماستەرنامە یان هەڵەنامە؟	فازڵ قەرەداغی
٢	نەزانیی و بێشەرمیی، بەشێك لە چەواشەکارییەکانی مەریوان هەڵەبجەیی لە کتێبی (سێکس و شەرع و ژن)دا	عومەر کەمال دەروێش
٣	ئاشتینامە، وەڵامێك بۆ (خوێنnamە)ی زەردەشتی	ئامینە صدیق
٤	فەتواکەی مەلای خەتێ، ئەفسانەی مێژوونووسێك	حەسەن مەحمود حەمەکەریم
٥	صەلاحەددینی ئەییوبی، گەورەتر لە رەخنەگرانی، گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەممەد حسێن	ئامادەکردنی: ئارام عەلی سەعید
٦	بەرەو بەختیاری ئافرەت	جەمال حەبیبوڵڵا "بێدار"